TITUS LIVIUS

ROMA TARİHİ

ŞEHRİN KURULUŞUNDAN İTİBAREN

(AB URBE CONDITA)

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

TITUS LIVIUS

ROMA TARİHİ

ŞEHRİN KURULUŞUNDAN İTİBAREN

(AB URBE CONDITA)

KİTAP: XXIII-XXIV-XXV

Çeviren

Dr. Sabahat Şenbark

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI
Antik Kaynaklar Dizisi: 11
TITUS LIVIUS, "ROMA TARİHİ"
Kitap: XXIII-XXIV-XXV

Yayımlayan ve Yöneten
Nezih BAŞGELEN

Redaksiyon
Erkan ILDIZ

Baskı: Mart Matbaacılık Sanatları Tic. ve San. Ltd. Şti.,
Mart Plaza, Merkez Mah. Ceylan Sok. No. 24,
80360 Nurtepe/Kağıthane-İstanbul,
Telefon: (0 212) 321 23 00 **Faks:** (0 212) 295 11 07

ISBN: 975-6565-30-0
ISBN: 975-7538-71-X (Tk.)

Tel.: 0 212 249 92 26 Fax: 0 212 245 68 77
www.arkeolojisanat.com / info@arkeolojisanat.com

İÇİNDEKİLER

MERKEZİ İTALYA

ÖNSÖZ

Klâsik metinlerin dilimize çevirisinin gereksinimi artık tartışılmaz bir gerçektir. Birinci elden kaynak teşkil eden bu metinler bu konularda inceleme ve araştırma yapanlar için büyük önem taşımaktadır. Bu görüşle yola çıkarak çevirisine devam ettiğimiz Livius'un ***Ab urbe Condita*** (Şehrin Kuruluşundan İtibaren) adlı 35 kitabı kapsayan ilk 10 kitap ve 21. ile 22. kitapların yayıma sunulduğunu belirtelim.

Yayıma sunulmak üzere hazırlanan yirmi üçüncü kitabın (Liber XXIII) konusu şöyle gelişmektedir:

Campanialılar Hannibal'e karşı isyan ederler. Kartaca'ya Cannae'daki zaferi bildirmek üzere gönderilen Mago, Curia'nın girişinde öldürülenlerin üzerine altından yüzükler saçar. Bu yüzüklerin bir peck'den[1] daha fazla olduğu söylentisi vardır. Bu durum, Kartacalı asilerden biri olan Hanno'ya bildirildikten sonra, Kartaca Senatosu'nu Roma halkından barış istemeye ikna etmeğe çalışır. Barca Partisi yüksek sesle itirazda bulunduğundan, buna devam edemez. Praetor Claudius Marcellus, şehirden Hannibal'e karşı bir huruç hareketi yaparak, Nola'da başarıyla çarpışır. Kartacalılar tarafından kuşatılan Casilinum, açlıktan o denli ölüm derecesine gelir ki, kuşatılanlar kalkanlarından söktükleri kösele şeritleri, hayvan derilerini ve hatta iri fareleri bile yerler. Onlar Romalılar tarafından Volturnus Nehri'nin aşağılarına gönderilen fındık ve cevizlerle yaşamlarını sürdürürler. Senatonun eksiği, süvari sınıfından yüz doksan yedi (197) kişiyle doldurulur. Praetor Lucius Postumius, Gallialılar tarafından ordusuyla birlikte

1- Kilenin dörtte biri miktarında kuru şeyler ölçüsü.

katledilir. Gnaeus ve Publius Scipio, Hasdrubal'i Hispania'da mağlup eder ve Hispania'yı kendilerinin malı yapar. Savaş sona erdikten sonra orada kalmaları için, Cannae ordusunun bakiyeleri, Sicilia'ya gönderilen consul Sempronius Gracchus, Campanialıları tam anlamıyla mağlup eder ve öldürür. Praetor Marcellus, Nola'daki çarpışmada Hannibal'in ordusunu bozguna uğratır ve mağlup eder. Bu durum, bu kadar çok felaketle bitip tükenen Romalılara savaş için ilk kez daha iyi ümitler verir. Macedonia Kralı Philip ile Hannibal arasında bir dostluk ve kardeşlik ittifakı yapılır. Yirmi üçüncü kitap aynı zamanda Hispania'da Publius ve Gnaeus Scipio ve Sardinia'da Praetor Titus Manlius tarafından Kartacalılara karşı kazanılan başarılardan da söz eder. Kumandan Hasdrubal, Mago ve Hanno bunlar tarafından esir edilir. Hannibal'in ordusu kışlık ordugahta, hem ruh hem beden bakımından zayıf düşerek, dayanıksız bir halde, lüks ve sefahat içinde yaşamını sürdürmeye devam eder.

Yayıma sunulmak üzere hazırlanan yirmi dördüncü kitabın (Liber XXIV) konusu şu şekilde gelişmektedir:

Babası Hiero,[2] Roma halkının dostu olan Syracuzae Kralı Hieronymus, Kartacalılara karşı ayaklanır. Zalimliği ve kibirliliği yüzünden kendi adamları tarafından öldürülür. Tiberius Sempronius Gracchus proconsul olarak, Beneventum yakınlarında başarılı bir şekilde Kartacalılara ve kumandanları Hanno'ya karşı dövüşür. Bu çarpışmada, hür olmaları için emir çıkarttığı kölelerin büyük yardımlarını görür.

Consul Claudius Marcellus, Kartacalılara karşı hem de tamamı isyan etmiş olan Sicilia'daki Syracuzae'ı kuşatır. Macedonia Kralı Philip'e karşı savaş ilan edilir. Apollonia'da geceleyin bir çarpışmada şaşırtılarak ve beklenmedik bir anda karşısına çıkılan Philip kaçar ve aynı zamanda silahsızlandırılmış bir orduyla Macedonia'ya gönderilir. Bu kitap bundan başka, Numidia Kralı

2- Hiero büyükbaba olduğundan bir hata.

Syphax'ın dostluğunu kazanan Publius ve Gnaeus Scipio'nun, Hispania'da Kartacalılara karşı başarılarından ve yaptıkları işlerden söz eder. Syphax, Kartacalılar için çarpışmak olan Massylii[3] kavminin Kralı Massinissa tarafından mağlup edilir. Africa ve Hispania'nın dar bir boğazla ayrıldıkları yerde, Gades'in karşısındaki bir yerden, büyük ve oldukça güçlü bir askeri kuvvetle, en kısa yoldan[4] Hispania'da bulunan Scipio'ya gider. Celtiberii kavmi de dost ve müttefik olarak kabul edilir. Bu kavmin orduya yardımcı kuvvet olarak kaydedilmesiyle, bu andan itibaren Roma ordugahı ilk olarak yardımcı ücretli askerlere sahip olmuş olur.

Klasik metinlerin Türkçeye kazandırılmasının gereksinimi ve eksik kalanların tamamlanması artık gündemde olan bir konudur. Bu alanda çalışan araştırmacılar için birinci elden kaynak[5] teşkil eden bu çeviriler oldukça önemlidir.

Bu düşünceyle yola çıkarak çevirdiğimiz Livius'un ***Ab Urbe Condita***[6] adlı bugün elimizde otuz beş (35) kitabı[7] mevcuttur; bu tarih eserinin ilk on (10) ve XXI., XXII., XXIII., XXIV. kitaplarından oluşan on dört kitaplık bölümü yayımlanmış bulunmaktadır.

Yayıma sunulmak üzere hazırlanan yirmi beşinci kitabın konusu şöyle gelişmektedir:

Daha sonraları Africanus lakabını alan Publius Cornelius Scipio, kanuni yaşından önce aedil yapılır. Hannibal, kendilerine geceleyin ava gidiyorlarmış süsü veren genç Tarentumluların yardımıyla, Roma garnizonunun sığınmış olduğu kaleden başka, Ta-

---

3- Maesulii kavmi.

4- Syphax'ın gerçekte Hispania'ya kestirmeden gitmesi ifadesi metinle ters düşmektedir (xlix. 6).

5- Primer kaynaklar.

6- Şehrin Kuruluşundan İtibaren.

7- I-X ve XX-XLV arasını kapsayan otuz beş (35) kitap bugün mevcuttur. Diğerlerinin periochae adında kısa özetleri vardır.

rentum şehrini de zapt eder. Cannae'daki felaketi önceden bildirilen Marcius'un kehanetleri doğrultusunda, Ludi Apollinares[8] kurulup sergilenir. Kartacalı Komutan Hanno'ya karşı, consul Quintus Fulvius ve Appius Claudius tarafından başarılıyla çarpışılır. Proconsul Tiberius Sempronius Gracchus, misafir arkadaşı Lucinialı tarafından pusuya düşürülür ve Mago tarafından öldürülür. Yüzbaşı olarak hizmette bulunmuş olan Centenius Paenula, kendisine bir ordu vermesi için senatoya ricada bulunur; ve bu talebi yerine getirildiği takdirde Hannibal'e karşı bir zafer kazanacağına söz verdikten sonra, kumandan yapılarak kendisine sekiz bin (8.000) asker verilir. Savaş safında Hannibal'le çarpışır ve ordusuyla birlikte katledilir.

Consul Quintus Fulvius ve Appius Claudius tarafından Capua kuşatılır. Praetor Gnaeus Fulvius, Hannibal'le yaptığı ve yirmi bin (20.000) kişinin öldüğü çarpışmada mağlup edilir. Fulvius'un kendisi iki yüz (200) süvariyle birlikte kaçar. Claudius Marcellus iki (2) sene sonra Syracuzae'ı alır ve kendisini büyük adam olarak görür. Zapt edilen şehrin gürültü ve karışıklığında, Archimedes toprak üstünde çizdiği rakamlar ve şekiller üzerinde dikkatle uğraşırken öldürülür. Publius ve Gnaeus Scipio, Hispania'daki bütün başarılarına rağmen talihsiz ve kederli bir sonla karşılaşırlar. Hispania'ya gelişlerinin sekizinci (8.) yılında hemen hemen bütün ordu mensuplarıyla birlikte öldürülürler. Eğer Roma süvarisi Lucius Marcius'un cesareti ve faaliyetiyle ordunun geri kalanları bir araya toplanmasaydı ve aynı zamanda onun teşvik ve cesaretlendirmesiyle düşmanın iki (2) ordugahı hücumla alınmamış olsaydı, bu eyaletteki egemenlik kaybedilmiş olacaktı. Yaklaşık yirmi yedi bin (27.000) kişi öldürülür. Hemen hemen bin sekiz yüz (1.800) kişi esir alınır ve muazzam miktarda ganimet ele geçirilir. Marcius kumandan olarak isimlendirilir ve atanır.

8- Ludi Apollinares: Apollon Oyunları.

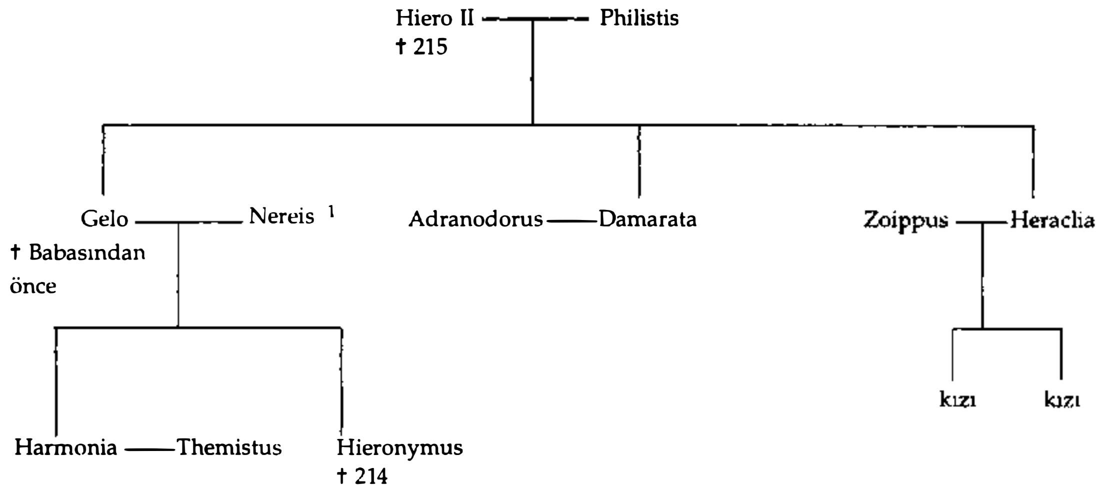
Bu alanda yetişmemem için bana büyük emeği geçen kıymetli hocamız Sayın Prof. Faruk Z. Perek'e en derin teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca her zaman yardım, öneri ve teşviklerini gördüğüm Sayın Prof. Dr. Oktay Akşit'e, Sayın Prof. Dr. Afif Erzen'e ve Sayın Prof. Dr. Y. Kenan Yonarsoy'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Dr. Sabahat ŞENBARK

Mayıs 1989, İstanbul

HIERO'NUN AİLESİ

[1] Pyrrhus'un kızından çok, kız torunu.

KİTAP XXIII

GÜNEY İTALYA ve SİCİLYA

LIBER XXIII

CAPUT 1

Hannibal, Cannae Savaşı'ndan ve ordugahın zapt edilip yağmalanmasından sonra, Compsa'yı kendisine teslim edeceğine söz veren Statius Trebius'un Hirpini ülkesine daveti üzerine, derhal Apulia'dan Samnium'a hareket etmişti. Trebius kendi kavmi arasında asil bir Compsalıydı. Fakat Romalıların desteğiyle kuvvet ve kudret kazanan bir aile olan Mopsii Partisi tarafından kendisine muhalefet edilmekteydi. Cannae Savaşı haberinden sonra, Trebius'un ifadesi üzerine Hannibal'in gelişi bilinince, Mopsii kavmi şehri terk etti ve şehir direnme göstermeksizin Kartacalılara teslim edildi; içeride bir garnizonun kurulmasına da izin verildi. Hannibal burada bütün ganimetini ve yükünü bıraktıktan sonra ordusunu böldü. Mago'ya, ya Romalıların terk etmekte oldukları bölgelerin şehirlerini teslim almasını ya da onların terk edip boşaltmayı reddetmeleri halinde onları şehri terk etmeye zorlamasını emretti. Kendisi bizzat, denize açılan bir liman şehrine sahip olabilmek için Neapolis'e hücum etmeye niyet ederek, Campania Bölgesi'nden daha aşağılara denize[1] doğru hareket etti. Neapolislilerin ülkesine girince, uygun gördüğü her yere (ki yolların çoğu derin oyulmuştu ve üzerinde gizli dönemeçler yer almaktaydı) pusuya birkaç Numidialı yatırdı. Diğer Numidialılara da, çiftliklerden elde ettikleri ganimeti önlerine katıp gösteri yaparak atlarını kapılara doğru sürmelerini emretti. Onlar sayıca birkaç kişi olduklarından ve düzensiz görüldüklerinden, bu adamlara karşı bir süvari bölüğü huruç hareketi yaptı. Fakat düş-

manın kasten geri çekilmesiyle pusuya düşürülünce, bu hareketleri hiçbir netice vermeden mağlup edildiler. Eğer deniz yakın olmasaydı ve kıyıdan uzak olmayan kadırgaların görüntüsü özellikle yüzebilen balıkçılara bir kaçış yolu vermeseydi, kaçabilen bir tek kişi bile olamazdı. Bununla beraber genç asillerin bir kısmı bu çarpışmada esir edildi veya öldürüldü. Bu genç asiller arasında, geri çekilenleri cüretle hiç çekinmeden takip ederken ölen süvari kuvveti kumandanı Hegeas da bulunmaktaydı. Kartacalılar derhal hücum etmek üzere çağrılmış olmalarına rağmen, surların görünümü nedeniyle şehre hücum edip onu kuşatmaktan sakındılar.

CAPUT 2

Sonra Hannibal yürüyüşünü Capua'ya doğru yöneltti. Burası uzun süreden beri devam eden zenginliği ve talihinin yaver gitmesi nedeniyle refah ve bolluk içinde bulunmaktaydı. Fakat sınırsız bir hürriyetin tadını çıkaran aşağı tabaka halkın özellikle aşırı serbestliği ve düzenlere uymaması, beraberinde genel bir bozulmayı da sürüklemekteydi. Senatodan söz etmek gerekirse; aynı zamanda bir halk taraftarı olmakla birlikte kötü becerilerle nüfuz kazanmış bir asil olan Pacuvius Calavius, hem kendisi hem de aşağı tabaka halkı için senatoyu işe yarar bir kurum haline getirmişti. Tesadüfen kendisi, Trasumennus Gölü'ndeki mağlubiyetin senesinde, en yüksek devlet memurluğu rütbesine eriştiğinden[2], uzun süreden beri senatoya düşman olan aşağı halk tabakasını bir isyan fırsatı yaratmada kullanabileceğini düşündü. Aynı zamanda bu büyük suçu halk tabakasının üzerine atabileceğini tasarladı ve buna cesaret edebileceğine gözü kesti. Eğer Hannibal zafer kazanmış ordusuyla bu bölgeye girecek olursa, onlar senatörleri öldürebilir ve Capua'yı Kartacalılara teslim edebilirlerdi. Kötü bir adam fakat tümden ahlaksız biri olmayan Calavius, enkaz haline gelmiş bir devletten ziyade hâlâ dokunulmamış ve zarar görmemiş bir devletin yöneticisi ve hakimi olmayı tercih et-

ti. Fakat o, devlette tartışmaya elverişli zeminin yok olması durumunda, hiçbir şeyin olduğu gibi bozulmadan kalamayacağına inanıyordu. Bunun üzerine senatoyu korumak için bir plan yapmaya ve aynı zamanda kendisine ve halka karşı senatoyu daha ılımlı kılmaya girişti. Senatoyu toplantıya çağırarak, eğer lüzumlu görülürse, Romalılardan ayrılmak için yapılacak bir isyan planını hiçbir şekilde onaylamayacağını söyledi. Çünkü Appius Claudius'un kızından çocukları vardı ve Roma'da Marcus Livius'la bir kızını evlendirmişti. Fakat konuşmasına devam etti; bazı şeyler çok daha ciddi ve çok daha korku verici biçimde tehdit oluşturmaya başlamıştı. Çünkü aşağı halk tabakası bir isyan hazırlayarak sadece devleti senatodan kurtarmayı hedef almıyordu. Fakat aynı zamanda senatoyu kılınçtan geçirerek, yardımsız bırakılan devleti Hannibal'e ve Kartacalılara teslim etmeyi arzu etmekteydi. Eğer senato bunu kendisine bırakırsa ve iç kavgaları, karışıklıkları unutarak kendisine güvenirse, bu tehlikeden onları kurtarabilirdi. Korku baskın çıktığından, tam bir oybirliğiyle meseleleri kendisine bıraktılar. "Sizleri senatoya kapatacağım" dedi. "Tıpkı niyet edilen suçta bizzat bir payım olduğu gibi, karşı çıkmamın bir işe yaramayacağı planları onaylayıp uygun görerek, sizleri kurtarmanın bir yolunu bulacağım. Bizzat arzu ettiğinizden bunu bir yemin, bir ant kabul ediniz" dedi. Bu andı verdikten ve bu yemini ettikten sonra, senato binasının yani Curia'nın kapatılmasını emretti. Hiçbir kimsenin, emri olmaksızın senato binasına girememesi veya buradan çıkamaması maksadıyla, Curia'nın girişine bir nöbetçi dikti.

CAPUT 3

Sonra halkı bir toplantıya çağırarak şöyle konuştu: "Ey Campanialılar; senatoya nefretiniz ve onun alçaklığı yüzünden güç kullanarak cezalandırmak için yetki ve sorumluluğa sahip olmayı çok kereler arzu ettiniz. Sahip olduğunuz kudrete, clientlerin ve kölelerin garnizonlarıyla savundukları bireylerin evlerine, sizin için

büyük bir tehlike teşkil edecek, ayaklanma gibi bir hücumla değil fakat tehlikeden arınmış ve sınırlandırılmamış olarak bu kudrete sahip bulunuyorsunuz. Onlardan her biri senato binasında yani Curia'da kapalı kalmış, yalnız ve silahsız bir haldeyken onları yakalayınız! Aceleyle ya da işi yazgıya bırakarak hiçbir şey yapmayınız. Her birinin layık olduğu cezayı görmesi için, her birinin farklı durumuna göre kaderini belirlemekte karar verme hakkını size vereceğim. Fakat bütün bunların üzerinde, sizin esenlik ve yararınız öfkeden daha değerli olduğundan, vicdani kanınıza göre öfkenizi ifade ederek bunu göstermelisiniz. Nefret beslediğiniz senatörler benim düşündüklerimdir. Sizin arzunuz, senatonun tamamına sahip olmak hiç değildir. Gerçekte siz ya bir krala -ki bu nefret edilmesi ve hor görülmesi gereken bir şeydir- ya da hür bir devlette yegane görüşmede bulunup karara varan bir heyet olan senatoya sahip olmanız gerekir. Böylece aynı anda iki şey yapabilirsiniz; ilkin eski senatoyu yok edip kaldırırsınız, bunun arkasından yeni bir senato seçersiniz. Senatörlerin birer birer çağrılmalarını ve kendi kaderlerini size danışmalarını emredeceğim. Her biri hakkında vereceğiniz karar ne olursa olsun bu yerine getirilecektir. Fakat suçlu birine ceza verilmeden önce, onun yerine yeni bir senatör olarak cesur ve çalışkan birini seçeceksiniz." Sonra Pacuvius Calavius yerine oturdu ve adayların adları kur'a çekmeye mahsus kapta[3] yer aldıktan sonra, kur'a da ilk adı çıkan kişinin çağrılmasını ve bizzat bu kişinin Curia'dan dışarı bırakılmasını emretti. Kur'ada çıkan isim duyulur duyulmaz herkes sesinin çıkabildiği en yüksek perdeden, onun kötü ve ahlaksız, cezalandırılmaya müstahak bir kimse olduğunu bağırarak ifade etti. Bunun üzerine Pacuvius şöyle konuştu: "Bu adam hakkında fikir ve hükmünüz ne olduğunu görüyorum. Bu nedenle kötü ve ahlaksız bir adam yerine, iyi ve eksiksiz bir senatörü aday gösterin." İlkin, daha iyi bir kimseyi aday olarak gösteremediklerinden bir sessizlik oldu. Sonra, biri korkaklığını yenerek bir adamı aday olarak gösterince, derhal çok daha yüksek perdeden bağrışmalar ortalığı kapladı. Bazıları onun kim olduğunu bilmediklerini söylüyor, bazıları da şimdiki utanç verici durumundan, aşağı bir ai-

leden gelmesinden, sefil durumdaki fakirliğinden ve ticaret veya iş hayatındaki rezilliğinden dolayı ona hakaretler yağdırıyordu. Hepsinden daha kötüsü ikinci ve üçüncü senatöre yapılanıydı. Böylece halkın bu adamdan memnun olmadığı fakat onun yerine koyacak başka birini bulamadığı açığa çıkmıştı. Sadece aynı adamları bir kere daha aday göstermek, aşağılamak için görevlendirmiş ve hiçbir şey elde edilememişti. Geri kalanlar, ilk akla gelenlerden daha aşağı tabakadan ve daha az bilinen kişilerdi. Bunun üzerine insanlar, en aşina kötülüğün en çok katlanılan ve dayanılan olduğunu söyleyerek, Pacuvius'a senatonun kapatılmasından vazgeçmesini, nöbetçileri oradan göndermesini emrettiler ve yavaş yavaş dağıldılar.

CAPUT 4

Bu şekilde Pacuvius, senatodakilerin hayatını korudu, senatoyu pleblerden ziyade kendisine itaat ve hizmet eder duruma getirdi; şimdi hepsi kendisine izin verdiğinden, silah gücü olmaksızın hüküm sürmekteydi. Bundan sonra senatörler rütbe, mevki ve hürriyetlerini unutarak, pleblerin gururunu okşayarak onlara dalkavukluk ettiler. Onlarla selamlaştılar, önemseyerek onları kabul ederek dostça ağırladılar. Festivallerde ve yortularda onlarla meşgul olup eğlendirdiler. Meclis olarak istisnasız onların davalarını üstlendiler. Ya da jüri üyesi olarak, halkın yani pleblerin yakınlıklığını kazanmak için daha iyi ve popüler yönlü hüküm ve kararlar verdiler. Bundan başka senatoda, pleblerin burada bir toplantısının yapılıp yapılmamasına karar verme haricinde bir şey yapılmadı. Devlet sadece doğasındaki zafiyetten değil fakat aynı zamanda kara ve denizin bütün avutucu büyüsü ve bağımlılaştırıcı etkisi nedeniyle, ortaya çıkan bol miktarda fırsattan yararlanmaktan çok, daima lükse ve ihtişama[1] eğilimli olmuştur. Fakat o sırada, önderlerin köle gibi olması ve pleblerin aşırı serbestliği nedeniyle, onlar ihtiraslarına gem vurmak veya harcamalarını azaltmak hususunda hiçbir sınırlamaya gitmediler ve engel tanımadı-

lar. Kanunlara, büyük devlet memurlarına ve senatoya karşı duydukları nefrete, Cannae'daki mağlubiyetten sonra, bir saygı ve hürmet ifadesi gerektiren Roma yetki ve sorumluluğunun, şimdi aleyhinde söz söyleme ve bu sorumluluk itibariyle oynama da eklenmişti. Derhal bir ayaklanmaya girişmekten onları alıkoyan, engel teşkil eden her şey, uzun süren yorucu bir uğraştan sonra kabul edilen ve farklı sınıflar veya aileler arasında evlenme hakkını tanıyan yasadan sonra, Romalılarla birçok ünlü ve kudretli ailenin birleşmiş ve bir ittifak yapılmış olmasıydı. Gerçi Romalılar tarafında, dikkati çekecek kadar çok grup hizmet vermekteyse de, en kuvvetli bağı oluşturan unsur, Romalılar tarafından Sicilya şehirleri için seçilmiş ve buraya gönderilmiş en asil Campanialılardan oluşan üç yüz (300) süvari idi(5).

CAPUT 5

Onların anne babaları ve akrabaları, elçilerin Roma consulüne gönderilmesinde güçlükle başarı sağlamışlardı. Bu insanlar consulü, o henüz Canusium'a yola çıkmadan fakat dost müttefik güçlerde son derece mehramet uyandırarak, yarı silahlı birkaç kişiyle birlikte Venusia'da buldular(6). Fakat hem mağrurlukta hem de sadakatsizlikteki hasletleri Campanialılar gibiydi. Consul, içinde bulunduğu durum nedeniyle de olsa lüzumsuz bir biçimde bizzat kendisi felaketi açığa çıkarıp gözler önüne serdiğinden ötürü, nefreti daha da artırmıştı. Çünkü elçiler, senatoya ve Campania halkına, Romalıların başına gelen bu ters durumdan dolayı sıkıntı ve keder içinde olduklarını bildirince ve savaş için gerekli olabilecek her şeyin vadedildiğini ifade edince, şöyle konuştu: "Ey Campanialılar, şimdiki talihimizin durumuna uygun konuşmadan ziyade, savaş için gerekli ihtiyaçların teminini bana emretmede, müttefiklerle konuşma usulünü görmüş oldunuz. Çünkü müttefikler tarafından yerine getirilmesi noksan kalmış, isteyebileceğimiz bir şeyler varmış gibi, Cannae'da bize ne kalmıştır? Sanki süvari kuvvetine sahipmişiz gibi,

sizden piyade talebinde bulunan bizler miyiz? Sanki sadece bu noksanmış gibi paramız olmadığını söyleyen biz miyiz? Hiçbir şey, hatta bunlara ilave edilecek şeyler bile, bizi kadere terk etmemiştir. Lejyonlar, süvari kuvveti, silahlar, sancaklar, atlar, insanlar, para, araç ve gereçler, geçen günkü çarpışmada ve iki ordugahın kaybında yok olup uçmamıştır. Böylece siz Campanialılar bizim yerimize savaşı sürdürmenize rağmen, savaşta bize yardım etmediniz. Atalarınızın bir zamanlar yalnız düşman Samnitlerden değil fakat aynı zamanda Sidicinum kavminden[7] de korku ve dehşete düşerek, surları içinde korkudan titreyerek kapalı kaldıklarını hatırlayın. Bizler onları himayemiz altına alarak Saticila'da savunduk. Kendi ifadeniz ile, Samnitlerle başlayan savaşın bir yüzyıl sürmesine[8] ve talihin değişkenlikler göstermesine göğüs gerdik. Sizin boyun eğmenize rağmen buna ilave olarak, size eşit şartlarda bir anlaşma ve kendi kanunlarımızı verdik. En nihayet Cannae'daki felaketten önce muhakkak ki en büyük imtiyaz olan vatandaşlık hakkını çoğunuza tanıdık ve onu sizinle paylaştık. Böylece bizim yakalandığımız felakette sizin de bir hisseniz olduğuna inanmalısınız ey Campanialılar. Bir payınız, bir hisseniz bulunan bu ülkeyi savunmanız gerektiğini düşünmelisiniz. Bizden zorla sökülüp alınan, bununla beraber yine de İtalya'da kalan yetki ve sorumluluğa sahip olmak için mücadele, Samnitlerle ya da Etrüsklerle değildir. Afrikalı olmasa bile Kartacalı düşman, dünyanın en uzak köşesinden, Okyanus'un güçlüğüne ve Hercules Sütunları'nın yani Cebelitarık Boğazı'nın iki tarafındaki yüksek kayalıklara rağmen, herhangi bir medeni kanunu öğrenmemiş, disiplin görmemiş ve birinin bir başka dil de bilmediği askerleri kendi peşinden sürüklemektedir[9]. Yapıları ve gelenekleri bakımından merhametsiz ve barbar olan bu insanlar, bizzat kumandanları tarafından insan bedenlerinden set ve köprü yapmakla ve -anlatıldığına göre daha dehşet ve korku uyandırıcısı olan- onlara, insan vücuduyla karınlarını doyurmayı yani insan eti yemeği öğrenmekle, son derece vahşileştirilmişlerdi[10]. Ağza alınmaz bu ziyafet ve şölenlerde semiren bu insanları, onlara dokunmak bile uygun olmayan bu adamları

bizim efendilerimiz olarak görmeyi, onlara sahip olmayı, kanunlarımızı Afrika ve Kartaca'dan almayı, İtalya'da doğmuş olsalar bile, İtalya'nın Numidialıların ve Mauri kavminin bir eyaleti olmasına izin vermeyi kötü ve çirkin bulmaz mısınız? Ey Campanialılar, Romalıların hakimiyet ve kudreti bir felaketle çökse dahi, sadakatiniz ve çare bulma kudretinizle onu devam ettirmiş ve yeniden yaşatmış olursanız, bu şerefli ve muhteşem bir şey olabilir. Campania'dan otuz bin (30.000) piyade ve dört bin (4.000) süvarinin orduya kaydedilebileceğine inanıyorum. Bundan başka sizler yeterli miktarda para ve buğdaya sahipsiniz. Eğer sizler refah ve saadetinize eş olan bir sadakata sahipseniz, ne Hannibal kendi zaferinin ne de Romalılar kendi mağlubiyetlerinin farkına bile varmayacak ve bunu hissetmeyeceklerdir."

CAPUT 6

Consulun bu konuşmasından sonra elçiler gönderildi. Yurtlarına geri dönerlerken Vibius Virrius adlı elçi zamanın gelmiş olduğunu söyledi. Çünkü Campanialılar, bir zamanlar Romalılar tarafından adaletsizce kendilerinden alınmış olan topraklarının sadece kendilerine yeniden iade edilmesini sağlamamakla kalmamışlar fakat aynı zamanda İtalya üzerinde yetki ve sorumluluk da elde edebilmişlerdi. Çünkü Campanialılar, kendi şartlarına göre Hannibal'le bir anlaşma yapacaklardı. Hannibal, savaşın tamamlanıp sona ermesi üzerine, zafer kazanan biri olarak Afrika'ya geri çekildiğinde ve ordusunu başka yere naklettiğinde, İtalya üzerindeki yetki ve sorumlulululuğunu Campanialılara bırakılacağından hiç şüphe olmayacaktır. Virrius'un bu sözleriyle ittifak halinde hemfikir olduklarından, hepsine, Roma adının bozulmuş göründüğünü elçilere bildirdiler[11]. Halk ve senatonun çoğunluğu bir isyan için derhal harekete geçmişti. Fakat yaşlı ve tecrübeli kişilerin tavsiyesinin ağır basmasıyla, harekete geçiş birkaç gün için ertelendi. En nihayet çoğunluğun görüşü hakim geldiğinden, Roma consulüne giden elçilerin aynen Hannibal'e

de gönderilmesine karar verildi. Bu elçiler Hannibal'e gitmeden ve isyan planı kararlaştırılmadan önce, bazı annallere göre, elçiler Roma'ya Campanialılar tarafından gönderilmiştir ve kendilerinin Roma Devleti'nin işlerine yardım etmeyi istemeleri karşılığında, consullerden birinin Campanialı olmasını talep etmişlerdir[12]. Yine aynı annallerde, bu talep üzerine öfke ve kızgınlık doğduğuna ve elçilerin sento binasından yani curiadan uzaklaştırılmasının emredildiğine, onları şehirden çıkarmak üzere bir lictor gönderildiğine, onlara geceleyin Roma ülkesi toprakları dışında kalmalarının emredildiğine rastlamaktayım. Bir zamanlar Latinler tarafından[13] ve Coelius ile diğer tarihçilerin bir sebep göstermeksezin bu meseleyi ihmal edip yazmamalarından ötürü, bunun kesin belirlenmiş olarak yerli yerine konmamasından korkmaktayım.

CAPUT 7

Elçiler Hannibal'e geldiler ve onunla şu şartları içeren bir barış yaptılar: Kartacalılardan hiçbir kumandan veya yüksek rütbeli devlet memuru, bir Campania vatandaşı üzerinde yetki ve sorumluluğa sahip olmayacaktı. Hiçbir Campania vatandaşı kendi isteği dışında asker olmayacak veya bir hizmette bulunmayacaktı. Capua'nın kendi kanunları ve kendi devlet memurları kalacaktı. Kartacalılar, Sicilya'da hizmet veren Campania süvarilerinin değiş tokuşu karşılığında, Campanialılara kendi seçtikleri üç yüz (300) Roma esiri vereceklerdi. Antlaşmanın şartları bunlardı. Campanialılarla ilgili kabul edilen şeylere ilave olarak şu kötü işler ve kabahatler de yapıldı: Çünkü halk aniden müttefiklerin valilerini ve diğer Roma vatandaşlarını yakaladı. Onlardan bazılarını askeri bir görevde kullandı, bazılarını da özel işlerle meşgul etti ve yüksek ısıda nefes alamayıp boğularak dehşet verici bir şekilde ölmeleri için, nöbetçilik bahenesiyle hepsinin hamamlara kapatılmasını emretti.

Bu harekete ve Kartacalılara bir elçi heyetinin gönderilmesine, vatandaşların makul düşünenlerinin yanı sıra en yüksek yetki ve sorumluluğu eksiksiz kullanmakta olan Decius Magius tarafından da şiddetle karşı çıkılmıştı. Fakat Decius Magius, Hannibal'in bir ileri karakol gönderdiğini işitince, uyarıcı örnekler olan Pyrrhus'un mağrur hakimiyetini ve Tarentumluların sefil köleliğini anımsayarak, ilkin garnizonun kabul edilmemesi için açık açık itirazda bulundu. Sonradan garnizon kabul edilince de ya onun dışarı atılması gerekiyordu ya da eğer en eski müttefiklerinden ve aynı kanı taşıyan insanlardan cesur ve kararlı bir hareketle ayrılıp isyan etmenin suçuna bir kefaret ödemek istiyorlarsa, Kartaca garnizonudakileri öldürmeli ve Roma müttefikliğine geri dönmeliydiler. Bu durum Hannibal'e bildirilince (çünkü bu şeyler gizli yapılmamıştı), Hannibal ilk olarak Magius'u ordugaha kendi yanına çağırmak üzere adamlarını gönderdi. Hannibal'in, Campanialı bir vatandaş üzerinde hiçbir yetki ve sorumluluğu bulunmadığından, Magius gitmek istemediği şeklinde bir cevap verdi. Bunun üzerine Hannibal çok öfkelendi ve şahsın yakalanıp zincire vurularak kendi huzuruna getirilmesini adamlarına emretti. Hannibal sonra, birtakım şiddet hareketlerinde bulunmaktan ve tasarlanmamış bir mücadelenin yaratacağı heyecanın bazı gelişmelere yol açabileceğinden korkarak, ilkin Campanialı bir devlet memuru olan Marius Blossius'a haber göndererek, kendisinin ertesi gün Capua'da kalacağını ve sonra küçük bir muhafız takımı ile yola çıkacağını bildirdi. Marius bir toplantı düzenleyerek onlara, karıları ve çocuklarıyla kalabalık halinde Hannibal'i karşılamaya gitmelerini emretti. Bu emir, birçok zaferi nedeniyle artık çok meşhur olmuş olan bir kumandana gitmek ve onu görmek arzusuyla, kalabalık tarafından heyecanla ancak sadece emre itaat etmek için değil fakat aynı zamanda büyük bir istekle yerine getirildi. Decius Magius vicdani sorumluluğu yüzünden birtakım korkulara kapıldığını belli edeceğinden, ne Hannibal'i karşılamaya gitti ne de yalnız başına kaldı. Bütün şehir Kartacalıyı karşılayıp hoş geldin demek ve onu görmek için hareket halin-

de olmasına karşın Decius Magius, oğlu ve birkaç yardımcısıyla birlikte forumda tembel tembel gezinip dolaştı. Hannibal şehre girdikten sonra derhal senatonun toplanmasını talep etti. Campanialıların ileri gelenleri, bugün ciddi ve önemli herhangi bir iş yapılmamasını ve bizzat neşeli ve istekli bir biçimde, gelişine sevinilen günü şereflendirirek kutlamasını rica ettiler. Hannibal yaratılış itibarıyla sert ve hiddetli mizaçlı olmasına karşın, daha başlangıçta onlara karşı herhangi bir şeyi reddetmiş durumuna düşmemek için, onların istek ve ricalarını kabul etti ve günün büyük bir kısmını şehri gezip görerek geçirdi.

CAPUT 8

Hannibal, bulundukları sınıf ve zenginlik bakımından dikkati çekici insanlar olan Sthenius ve Pacuvius'un erkek kardeşleri Ninnii Celeres'in evinde misafir edildi. Yukarıda zikredilen, devleti Kartacalıların tarafına sürükleyen partinin önderi Pacuvius Calavius[14] kendi genç oğlunu da getirmişti. Pacuvius Calavius, oğlunu, Decius Magius'un grubundan kaçırıp almıştı. Çünkü oğlu, Decius Magius'la birlikte, Romalılarla olan bağları nedeniyle Kartaca ile bir anlaşma yapılmasına karşı çıkarak, son derece cüretli bir biçimde Roma tarafını tutmuştu. Diğer tarafı tutma kararından, ne devletin kararı ne de babasının bulunduğu yüksek mevki onu caydıramamıştı. Babası, mazeret gösterip özür dilemekten ziyade, itham etmemesi için yalvarıp ricada bulunarak, bu genç adamı Hannibal'le barıştırmaya karar verdi. Hannibal, çocuğun babasının yalvarış ve gözyaşları karşısında yumuşayarak, gencin babasıyla birlikte bir akşam yemeğine[15] davet edilmesini bile emretti. Bu yemekte kendi misafirleri ve dikkati çekici bir asker olan Vibellius Taurea'dan başka Campanialılardan hiç kimse bulunmayacaktı. Gün ışığıyla birlikte ziyafete başladılar. Şölen Kartacalı geleneğine ya da askeri yönetime göre düzenlenmemişti. Ancak şehirde ve yurtta zenginlik ve debdebenin olduğunun vurgulan-

ması için tutkunluk derecesine varan zevklerin hepsi temin edilmişti ve bunların hepsi misafirlere sunulmuştu. Calavius'un oğlu, ne ev sahiplerinin ne de arada bir bizzat Hannibal'in davetiyle sunulan şaraba mağlup olabilecek biri değildi. Babası, aklına gelen felaketi ve bunun hiç kimseyi hayrete düşüremeyeceğini ima ettiğinden, kendisi bir mazeret olarak sağlığının iyi olmadığını öne sürdü. Hemen hemen güneş batarken oğlu, ziyafetten çıkan yaşlı Calavius'u takip etti. Tenha bir yere geldiklerinde -evin arkasında bir bahçe vardı- genç Calavius şöyle konuştu: "Baba bir plan öneriyorum. Bu plan sayesinde, Hannibal'e karşı isyan etmiş olma kabahatimizden dolayı sadece Romalıların bizi affetmesini sağlamış olmayacağız fakat aynı zamanda Campanialılar olarak, başka türlü hiçbir zaman sahip olamadığımız kadarkinden çok daha büyük saygı, hürmet ve yakınlık duyulan bir duruma geleceğiz." Hayretler içerisinde kalan babası, planın ne olduğunu sorduğu zaman, togasını üzerinden atarak kılınç kuşanmış olduğu omuz tarafını açıkta bıraktı. "Şimdi ben" dedi, "Hannibal'in kanıyla Romalılarla bir anlaşmayı onaylıyorum. Bu olay cereyan ederken burada olmamayı tercih etmeniz halinde, peşin olarak sizlerin bilmesini istiyor ve arzu ediyorum."

CAPUT 9

Yaşlı adam, kendisine anlatılan planın gerekçesi nedeniyle, kendisinden başkasının korkmadığını görünce ve işitince şöyle konuştu: "Çocukları anne babalarına bağlayan bütün haklara dayanarak, babanın gözü önünde yapmamanı ve ağza alınmayacak bu şeylere girişmemeni senden rica ediyor ve sana yalvarıyorum. Sağ ellerimizi senin elinle birleştirerek ve mevcut bütün Tanrılara bir söz vererek şerefimiz üzerine yemin etmemizin ardından henüz birkaç saat geçmiş bulunmaktadır. Sadakatimiz üzerine teminat vererek Roma'ya karşı silahlanmak için ellerimizi kutsadığımız bu toplantıdan hemen ayrılmamızın nedeni bu muydu? Yal-

nız diğer iki Campanialıyla birlikte Hannibal tarafından davet edildiğiniz misafirperver bir sofrada, bir misafirin kanıyla o masayı kirletmek maksadıyla harekete geçer misiniz? Bir baba olarak oğlumla Hannibal'i barıştırmaya gücüm yetti mi? Hannibal'le oğlumu barıştırabildim mi? Eğer onlar bir suç nedeniyle bize çöküntü vermezlerse, hiçbir şerefin, hiçbir vicdani yükümlülüğün, hiçbir evlada yakışır bağlılığın, konuşulmayacak bu tür şeyler yapmaya cesaret etmesinin hiçbir kutsal yanının olmadığını düşünüyorum. Hannibal'e yalnız mı hücum edeceksiniz? Çevredeki bu kadar hür insan ve köle kalabalığı ne olacak? Gözleri bir adam üzerinde toplanmış bütün bu insanlar nedir? Kılıncını kınından çekmiş bunca insan nedir? Bu delice iş sırasında onlar etkisiz kalıp felç mi olacak? Silahlı kuvvetlerin direnç gösteremediği, Roma halkını korku ve dehşete düşüren, Hannibal'in bizzat yüzüne direnme gösterebilecek misiniz? Diğerlerinden yardım gelmediğini farz ederek, Hannibal'in yerine kendi vücudumu araya koyduğumda, sizler bizzat bana da vuracak mısınız? Benim göğsümden geçerek, beni çiğneyerek ona hücum etmiş ve ona doğru koşmuş olacaksınız. Fakat arada güç ve kuvvetle yenmekten ziyade, burada ikna olup caydırılmanıza izin veriniz. Bugünü sizlere sağlayan dualarımın sizinle bir itibar kazanmasını ve etkili olmasını sağlayın." Genç adamın babası, onun gözyaşlarının kollarından göğsüne ve karnına doğru aktığını görerek, onu tekrar tekrar öperek, silahını bırakana ve böyle bir suç işlemeyeceğine ilişkin kendisine yemin verene dek bu rica ve yalvarmalarını sürdürdü. Sonra genç adam şöyle konuştu: "Bana gelince, memleketime karşı yükümlü olduğum bağlılık borcumu babama ödeyeceğim. Sizin için üzgünüm. Çünkü ülkenize üç kere ihanet etme suçuyla suçlanmış olabileceksiniz. Bir keresinde Romalılara karşı isyan etmeye iştirak ettiniz. İkincisinde Hannibal'le bir barış önerisinde bulundunuz. Üçüncüsünde bugün Capua'yı Romalılara yeniden vermede bir engel teşkil ettiniz. Düşmanın kalesine girdiğim ve sizin savunmanızda kullanmış olduğum kılıncı, ey vatanım sizler tekrar geri alınız. Çünkü babam onu benden zorla

söküp alıyor." Bu şekilde konuştuktan sonra kılıncını bahçe duvarı üzerinden yola fırlatıp attı. Onun bu davranış ve hareketi herhangi bir merak ve endişeye yol açmadığından, kendisi tekrar ziyafet ve şölene geri döndü.

CAPUT 10

Ertesi gün senatonun kalabalık oturumuna Hannibal de katıldı. Burada Hannibal'in konuşması, bir Roma müttefiki olmalarına rağmen kendisinin dostluğunu tercih etmeleri nedeniyle Campanialılara teşekkürlerini sunarak, son derece güler yüzlü ve kibar şekilde başladı. Hannibal'in Campanialılara diğer muhteşem teminatları arasında, çok geçmeden Capua'nın bütün İtalya'nın başşehri olacağı ve Roma halkının geri kalan kavimlerle beraber kanunlarının buradan çıkarılacağı vaadi de bulunmaktaydı. Ne Campanialı ne de başka bir yerden olarak isimlendirilmesi gereken Decius Magius'un, Kartaca ile dostluk bağının ve kendisiyle de bir anlaşmasının olmadığını söyledi. Hannibal, bu adamın kendisine teslim edilmesini, davasının kendi huzuruna getirilmesini ve senatonun bir gizli oturum yapmasını talep etti. Campanialıların pek çoğuna, adamın bu talihsizliğe ve felakete layık olmadığı doğru görünmesine rağmen, hepsi öneriyi kabul etti. Hiç de önemsiz olmayan ilk hareketle hürriyet hakkı ihlal edilmiş oluyordu. Hannibal Curia'dan çıkarak, yüksek devlet memurlarının kürsüsünde yerini aldı; Decius Magius'un yakalanmasını ve ayakları dibine getirilerek savunmasını yapmasını emretti. Magius, yılmayan ve korku duymayan bir ruhla, anlaşmanın şartlarına göre bunu yapmaya zorlanamayacağını söylerken, zincire vurulması ve bir lictorun eşliğinde ordugaha götürülmesi emredildi. Onu başı açık vaziyette götürdüklerinden, etrafındaki bütün kalabalığa bağırarak şunları söylemeye devam etti: "Ey Campanialılar, istediğiniz hürriyete sahip olmuş bulunuyorsunuz. Forum'un ortasından gözlerinizin önünde güpegündüz, Campanialılardan hiçbiri için ikinci konumda olmayan ben, zincire vurularak acele ve telaş içinde ölümüme koşturuluyorum. Eğer Capua zorla alın-

mış olsaydı, daha büyük şiddeti gerektiren ne yapılabilirdi? Şehrinizi süsleyen ve geldiği günü bir tatil ve bayram günü yapan Hannibal'i karşılamaya gidiniz. Böyle yapmakla sizin vatandaşlarınızın üzerine kurulmuş bulunan bu zafer törenine şahitlik edebilirsiniz." Decius Magius bu şekilde bağırırken, halkın heyecana kapılarak hareketlendiği görüldü; bu nedenle onun başı örtüldü. Yanındakilere derhal onu şehir kapısından dışarı götürmeleri emredildi. Böylece Magius ordugaha sevk edildi, derhal bir gemiye bindirildi ve Kartaca'ya gönderildi. Çünkü bu utanç verici hadisenin akabinde birtakım ayaklanmalar olabileceğinden ve senatonun da bir önderin teslim edilmesinden pişmanlık duyabileceğinden korku duyulmuştu. Magius'un geri dönmesini talep etmek üzere bir elçi heyeti gönderildiği zaman, Hannibal'in onların ilk ricasını reddederek yeni müttefiklerini gücendirip darıltması ya da isyan ve ayaklanmanın taraftarının Capua'da korunması yükümlülüğünü bahşetmesi gerekiyordu. Bir fırtına, Magius'un bindiği gemiyi krallığın[16] tebaası olan Cyrenae'a sürükledi. Buradan, Kral Ptolemaios'un emir ve hükmüne sığınmak üzere firar etmelerinin neticesinde, Magius bir muhafız tarafından Alexandria'daki[17] Ptolemaios'a götürüldü. Kendisinin anlaşma hakları ihlal edilerek Hannibal tarafından zincire vurulmuş olduğunu bildirdi. Ptolemaios onu zincirlerinden kurtarıp hürriyetini verdi ve hangisini tercih ederse, Roma veya Capua'ya geri dönmesine izin verdi. Magius, Capua'nın kendisi için emin bir yer olmadığını söyledi. Diğer taraftan o sıralar Romalılar ile Campanialılar arasında bir savaş olduğundan, Roma bir misafirden ziyade bir firarinin ikametgahı olabilirdi. Kendi hürriyetini veren ve onu savunan bir kralın toprağından başka hiçbir yerde yaşamını sürdürmeyi tercih etmediğini ve istemediğini ifade etti.

CAPUT 11

Bu şeyler olup dururken Quintus Fabius Pictor[18], Delphi'ye giden elçi heyetinden ayrılarak Roma'ya döndü ve kehanetin cevabını bir el yazmasından okudu. Verilen bu cevapta, Tanrılara ve

Tanrıçalara kurbanlar sunulması ve bunun ne şekilde olması gerektiğine işaret edilmekteydi. O devam etti: "Ey Romalılar sizler böyle yaparsanız durumunuz daha iyi ve daha kolay olacaktır. Aynı zamanda devletiniz sizin arzunuza daha uygun olarak devam edecektir ve Roma halkı savaşta zafer kazanacaktır. Sizler başarılı bir biçimde devletinizi yönettiğinizde ve koruduğunuzda, elde ettiğiniz kazanç ve kârdan Pythius Apollon'a bir hediye göndereceksiniz. Aynı zamanda yağma ve kazanç olan ganimetten onu şereflendireceksiniz. Bizzat kendinizi coşkudan ve övünmeden koruyacaksınız." Bu sözleri okuduktan sonra Grekçe mısraları tercüme etti. Kehanetin okunması ile ilgili konuşmasını sürdürdü. Derhal bütün Tanrılara şarap ve tütsü eşliğinde kurbanlar sunmuştu. Aynı zamanda kehanet ocağına gelmiş ve defne yapraklarından yapılmış bir çelenk giyerek dini töreni yönettiği gibi, tapınağın başpapazından da emir almıştı. Böylece gemiye bindiği zaman yine defne dallarından yapılmış bir taç giyecek ve Roma'ya ulaşıncaya kadar bunu çıkarıp bir yana koymayacaktı. Ayrıca bunu son derece vicdani hareketle yapacak ve kendisine verilen bütün emir ve direktiflere büyük özen gösterecekti. Sonra, Roma'daki Apollon Sunağı üzerine bir zafer çelengi koyacaktı. Daha sonra senato, ilk fırsatta bu dini törenlerin, dua ve niyaz edenlerle birlikte usulüne uygun bir biçimde özenle yapılmasına karar verdi.

Roma ve İtalya'da bu şeyler cereyan ederken, Hamilcar'ın oğlu Mago, Cannae'daki zaferi bildirmek üzere gelmişti. Erkek kardeşi tarafından çarpışmadan dosdoğru gönderilmemişti. Fakat isyan etmekte olan Bruttii kavimlerinin yönetimini yeniden ele almak için günler boyunca uğraşmak zorunda kalmıştı[19]. Senatoda yapılan bir dava anlaşması üzerine, İtalya'da erkek kardeşi tarafından yapılan işleri ve onun başarılarını ortaya sererek şunları ileri sürdü: Altı yüksek mevkiye sahip kumandanla meydan çarpışması yapmıştı. Bunların dördü consul[20] ve ikisinden biri diktatör ve biri de atlıların başı idi[21]. Aynı zamanda altı consul ordusunun hepsiyle çarpışmıştı. 200.000'den fazla düşman öldürmüş ve

50.000'den fazlasını da esir almıştı[22]. Dört consulden ikisini öldürmüştü[23]. Diğer iki consulden birisi yaralı olarak kaçmış[24]; diğeri de ordusunun tamamını yitirdikten sonra güç bela elli adamla beraber firar etmişti[25]. Bir consulün yetki ve kudretine sahip bulunan atlıların başı bozguna uğratılmış ve firar etmişti. Diktatör, savaş safına girmeye asla cesaret ve cüret etmediğinden, diktatör olağanüstü bir kumandan sayılmamıştı. Bruttii kavmi, Apulialılar, Samnitlerin bazıları ve bir kısım Lucanialılar Kartacalılara karşı isyan etmişlerdi. Yalnız Campania'nın değil fakat Cannae Savaşı'yla Roma Devleti üzerine bir felaket çöktüğünden beri, İtalya'nın da başşehri olan Capua, Hannibal'e boyun eğerek teslim olmuştu. Çok fazla ve pek büyük olan bu zaferler nedeniyle, ölümsüz Tanrılara karşı hissedilen, sözler ve hareketlerle ifade edilen şükran ve minnettarlık duygusunun gerçek olduğunu söyledi.

CAPUT 12

Daha sonra, bu başarıların göze çarpması için, Senato binasının yani Curia'nın girişinde altın halkalar saçılmasını emretti. Bu halkaların oluşturduğu yığın o denli büyüktü ki, ölçüldüğünde bazı tarihçilerin de ifade ettiği gibi, üç buçuk peck[26] doldurmaktaydı. Gerçeğe daha yakın olan söylenti ise, bir peck altın halkadan daha fazlasının olmadığı idi. Sonra, bu daha büyük bir felaketin delili olabileceğinden, açıklamasını sürdürerek, bir süvariden başka hiç kimsenin, ancak daha yüksek mevkideki süvarilerin bu işaret ve alametleri taşıdığını ifade etti. Bu konuşmanın esas amacı, çeşitli araçlarla ona daha lüzumlu olan yardımla, savaşı sona erdirmek ümidiyle Hannibal'i yumuşatmak için daha yakınına gelmek idi. Çünkü Hannibal'in askeri seferi vatanından çok uzaklarda sürmekteydi. Bu sefer nedeniyle düşman ülkesinin ortasında bulunmaktaydı. Erzağın ve paranın önemli bir kısmı harcanıp tüketilmişti. Birçok çarpışmada düşman ordularını mahvedip yok etmesine karşın, zafer kazanan kuvvetleri azalmış ve önemli ölçüde küçülmüştü. Bu nedenle takviye için asker

göndermeleri gerekiyordu. Kartaca adından dolayı bu denli iyiliğe layık olan askerlerin aylıklarını ödemek için para ve yine askerler için erzak gönderilmeliydi.

Mago'nun bu sözlerinden sonra herkes sevinç ve memnuniyet içindeyken, Barca Partisi'nden Himilco bunun Hanno'yu azarlamak için bir fırsat olduğunu düşündü. "Hanno, bana anlatınız" dedi, "Romalılara karşı üstlendiğimiz savaştan şimdi pişmanlık mı duyulmaktadır? O halde Hannibal'in teslim olmasını emredin! Bu başarıların ortasında, ölümsüz Tanrılara teşekkür ve şükranların sunulmasını yasaklayın! Kartacalıların Curia'sında bir Roma senatörünü dinleyelim." Bunun üzerine Hanno şöyle karşılık verdi: "Herkes sevinirken size hiç de memnuniyet ve neşe vermeyecek bir şeyler söyleme korkusuyla, ey senatonun ileri gelenleri, bugün sessiz kalmış olabilirdim. Bir senatör, Romalılara karşı giriştiğimiz bir savaş nedeniyle şimdi pişmanlık durumu olup olmadığını sorduğu zaman, eğer ben sesimi çıkarmamaya devam etseydim, biri bir insanın başkasına karşı hürriyetini unutan bir alamet, diğeri de bizzat kendi hürriyetini unutan bir kimsenin belirtisi olan, ya mağrur ya da köle gibi başka kişiye bağlı bir insan olarak düşünülecektir. Himilco'ya cevap olarak söyleyebilirim ki" diyerek şöyle devam etti, "savaştan pişmanlık duymaktan vazgeçmiş değilim ve tahammül edilebilir birtakım şartlarla savaşın sona erdiğini görünceye dek, sizin mağlup olmaz kumandanınızı itham etmekten vazgeçmeyeceğim. Yeni barış sona ermeden, eski barışa olan özlemimden beni hiçbir şey vazgeçiremeyecek. Böylece, Mago'nun Himilco'yu sevindirmek ve Hannibal'in diğer kölelerine sevinç vermek için, övüngen biçimde bildirdiği bu gerçekler, bana da neşe ve sevinç verebilir. Çünkü bizler şansımızı kullanmak istiyorsak, savaştaki başarılar bize daha uygun şaratlarla barış getirecektir. Çünkü bizler bu anı kaçırırsak, barış kabul etmekten daha ziyade barış sunan bir kimse olarak görülebildiğimizde, bizimkilerin bu neşe ve sevincinin aşırılık derecesine varmasından ve boşa gitmesinden korktuğumu belirtmek isterim[27]. Fakat şimdilerde bunun değeri nedir?

'Düşman ordularını öldürdüm. Bana askerler yollayınız!' Mağlup edilmiş olsaydınız ne sorabilirdiniz? 'Elbette ganimet ve araç gereçle dolu iki ordugahı zapt ettim'. 'Bana erzak ve para verin!' Yağmalanmış ve ordugahınızı yitirmiş olsaydınız ne isteyebilirdiniz? Benim için de doğru ve haklı olan bu olduğundan, bizzat ben her şeye hayret etmemek ve şaşırmamak için, Himilco'ya verilen cevabı doğrudan soruyu sorana yöneltmek isterim. İlk olarak ya Himilco'nun veya Mago'nun şuna cevap vermesini isterim. Cannae Savaşı, Roma kudret ve hakimiyetinin tam olarak çökmesini ifade etmesine karşın, Latinler arasında herhangi bir devlet bize karşı isyan etmiş midir? Aynı zamanda bütün İtalya'nın isyan halinde olduğu bilinmektedir. İkinci olarak, otuz beş (35) kavimden herhangi biri Hannibal'e firar etmiş midir?" Her iki soruya da Mago'nun olumsuz cevabı üzerine, Hanno şöyle konuştu: "Buna göre, düşmanın büyük miktarı tabii ki burada kalmıştır. Fakat bu büyük kalabalığın ümidinin ne olduğunu, nasıl bir duygu ve düşünüşe sahip olduklarını bilmek isterim."

CAPUT 13

Mago bilmediğini söylerken Hanno, "Hiçbir şeyin bilinmesi daha kolay değildir" dedi. "Barış hakkında konuşup ricada bulunmak üzere Romalılar Hannibal'e herhangi bir elçi heyeti göndermişler midir? Roma'da yapılan herhangi bir barış ima ve ifadesi size bildirilmiş midir?" Buna verilen cevap da aynı zamanda olumsuz olduğundan, "Bu nedenle" diye söze başladı ve şöyle dedi: "Hannibal'in İtalya üzerinden geçtiği günlerdeki kadar sağ salim ve eksiksiz savaş yapıyoruz. Daha önceki Kartaca Savaşı'nda[28] değişik yerlerde ne kadar sık zaferler kazanıldığını hatırlayan bizlerden pek çoğmuz şu anda hayatta bulunmaktayız. Gaius Lutatius ve Aulus Postumius'un consullüğünden önce karada ve denizde sahip olduğumuz şanstan daha uygun ve elverişli bir şansa hiçbir zaman asla sahip olmayacağız. Fakat Lutatius ve Postumius'un consullüğünde biz Ege adaları yakınlarında tam anlamıyla

mağlup edildik[29]. Eğer şimdi de -Tanrılar kehaneti değiştirebilir!- talih bir parça değişiklik gösterirse, galip geldiğimizde şimdiye kadar bize hiç kimsenin vermediği barışa, mağlubiyetimiz zamanında mı sahip olacağımızı ümit ediyorsunuz? Bir kimsenin düşmana barış teklif etmesi ya da düşmanın öne sürdüğü barışı kabul etmesi hususundaki düşüncesi sorulsa, ben kendi hesabıma ne fikir beyan edeceğimi biliyorum. Fakat eğer sizler Mago'nun istek ve taleplerini sorgulamaya kalkışırsanız, bu şeylerin zafer kazananlara gönderilme noktasında olduğunu düşünmüyorum. Boş ve sahte bir ümitle bizi aldatmaktan sakınan insanlara bunları göndermenin gerekli olmadığını sanıyorum."

Hanno'nun konuşması pek fazla kişiyi etkileyip heyecana düşürmedi. Çünkü Barca ailesiyle sürüp giden kavgalar nedeniyle onun konuşması ve tavsiyeleri hiç de etkili olmamıştı. Daha sonra memnuniyet ifadelerini boşa çıkaran herhangi bir şeyi dinlememiş olmalarının sevinç ve mutluluğuyla akıllarını başlarına topladılar. Gayretlerini biraz daha artırmayı isterlerse, savaşın çok geçmeden bitirilebileceğini düşündüler. Bunun üzerine senato dört bin (4.000) Numidialının takviye için Hannibal'e gönderilmesine[30] ve aynı zamanda kırk (40) fille birlikte... gümüş talentin yollanmasına büyük bir çoğunlukla karar verdi. Mago ile Hispania'ya önden... gönderilmişti[31]. Mago, İtalya ve Hispania'da bulunan orduları yeni kuvvetle takviye etmek üzere, yirmi bin (20.000) piyade ve dört bin (4.000) süvariyi ücretle tutup çalıştırmak maksadıyla önceden Hispania'ya haraket etmek üzere yola çıkmıştı.

CAPUT 14

Fakat her zaman, uygun ve müreffeh zamanlarda yapılan bu tür işlerde olduğu gibi, bu önlemler heyecansız ve acele etmeden sükunetle yürütüldü. Bu sırada Romalılar, doğuştan gelen aktivitelerine ilave olarak, bir talihsizlik sonucu gecikmiş olmak durumunda da kalmadılar. Çünkü consulün yaptığı işlerde hiçbir eksiklik yoktu; diktatör Marcus Iunius Pera, dini törenleri tamamla-

dıktan sonra geleneklere uygun biçimde kendisinin ata bindirilmesine izin veren bir kanun tasarısı önerdi[32]. Sonra, bu yılın başlarında consuller tarafından kaydedilmiş iki şehir lejyonuna ilave olarak, kölelerden oluşan bir lejyon, aynı zamanda Picenum ve Gallia bölgelerinden toplanan askerlerin oluşturduğu cohorsları, zaruri şerefin elde edilmesi ve aynı zamanda bütün ümidin kaybolup umutsuzluğa kapılınması durumunda, devletin son savunması için durdurup bekletti. Eğer bir kimse büyük bir suç işlerse veya alacaklıların hükmüyle zincire vurulursa ve bu kişi kendi kumandası altında bir asker olursa, kendisinin, bu kişiyi cezalandırılmaktan veya borçtan kurtulmasında emir verebilmesini içeren bir ferman çıkardı. Gaius Flaminius'un[33] zafer törenine getirilmiş olan Gallia ganimetleriyle, böyle kişilerden altı bin (6.000) adamı silahlandırdı. Böylece silahlanmış yirmi beş bin (25.000) kişiyle birlikte Roma'dan yola çıktı.

Hannibal, Capua'yı elde ettikten sonra Neopolislilerin duygularına, kısmen ümit vererek kısmen korkutarak boşuna etki etmeye çalıştı; böylece Nola toprakları üzerinden ordusunu sevk etti. Gönüllü olarak teslim olmalarından ümit kesmediğinden, ilk başta düşmanca bir duygusu olmamasına karşın, onun ümidini boşa çıkarırlarsa ve göze alabilecekleri ya da göze almaya korktukları şeylerden vazgeçmezlerse, kendisi (onları teslim almaya) hazırdı. Senato ve özellikle senatonun ileri gelen kişileri Romayla ittifaklarına sadakatle bağlı kaldılar. Fakat her zaman olduğu gibi pleblerin hepsi hükümet değışikliği ve Hannibal konusunda hemfikirdiler. Topraklarının yağma edilip evlerinin yakılıp yıkılma korkusunu, bir kuşatma sırasında katlanmaya mecbur oldukları birçok zorlukları ve maruz kaldıkları hakaretleri-aşağılanmaları anımsadılar. İsyan planlayacak insanlar yoktu. Bunun üzerine senatörler, pleblerin açıktan açığa harekete geçtikleri takdirde, bu heyecanlı ve tahrik olmuş kalabalığa karşı konulamayacağı korkusuyla derhal harekete geçip, kendileriyle mutabık kalmışlar gibi görünerek bu kötü durumu ertelemenin bir yolunu buldular. Çünkü senatörler, Hannibal'e karşı bir isyanı onaylıyorlarmış gibi görünerek, sa-

dece yeni bir ittifak ve dostluğa geçmek için şartlar üzerinde anlaşamadıklarını belirttiler. Böylece zaman kazanarak Roma praetoru Marcellus Claudius'a aceleyle elçiler gönderdiler. Bu sırada Marcellus Casilius ordusuyla beraber Casilinum'da[34] bulunmaktaydı. Elçiler, Nola Devleti üzerinde ne büyüklükte bir tehlike olduğu hakkında praetora bilgi verdiler. Bu ülkenin toprağının Hannibal'in ve Kartacalıların elinde olduğunu ve eğer yardım verilmezse, şehrin derhal düşebileceğini ifade ettiler. Senatonun, pleblerin istedikleri zaman isyan edebileceklerinin kabul etmeleri sayesinde, onların hemen isyan etmelerinin önlediğini bildirdiler. Marcellus, Nola insanlarını hararetle övdükten sonra, kendisi gelene dek aynı bahaneyle meseleyi sonraya bırakmalarını emretti. Bu arada kendisiyle yapılan işbirliğini ve Romalıların yardımına bütün ümitlerini bağladıklarını gizlemelerini belirtti. Kendisi de Casilinum'dan Caiatia'ya gitti. Buradan, Volturnus Nehri'ni geçtikten sonra, Saticula ve Trebia topraklarından, Suessula üzerinden ve dağlar arasından geçerek Nola'ya ulaştı[35].

CAPUT 15

Roma praetorunun gelişi üzerine Kartacalılar Nola topraklarını terk ettiler ve Afrika'dan gelen gemilere güvenli bir geçit sağlayabilecek bir sahil kasabasını elde etmeyi arzu ederek, Neapolis yakınlarında deniz kıyısına indiler. Fakat Neapolis'in bir Roma valisi tarafından tutulmakta olduğunu Hannibal öğrendikten sonra -bu bizzat Neapolisliler tarafından çağrılan Marcus Iunius Silanus idi- Nola'da olduğu gibi, Neapolis'ten de başka istikamete döndü ve Nuceria'nın yolunu tuttu. Hannibal bir süredir şehri kuşattığından, sık sık hücum ederek, halkını kandırıp kendi tarafına geçirmek üzere boş yere girişimde bulunarak ve başka bir zamanda da onları açlıktan ölüm derecesine getirerek teslim olmalarını sağlamıştı. Silahlarını bırakmaları ve sadece tek bir elbiseyle gitmeleri şartıyla onları serbest bırakmıştı. Sonra, başından beri Romalılardan başka bütün İtalyanlara karşı merhametli ve şef-

katli görünmeyi istediğinden, mükafatlar vadetti ve kendisiyle kalıp kumandası altında askerlik görevi yapacak olanlara da mevki ve rütbe vadetti. Fakat hiç kimseyi bu ümitle elde edip tutamamıştı. Hepsi, misafirperverlikle davet edildikleri ya da ayaklarının kendilerini götürdüğü Campania şehirlerine, özellikle Nola ve Neapolis'e dağıldılar. Otuz (30) senatörün oluşturduğu bir grup ve tesadüfen hepsi de ileri gelen kişiler Capua'ya gelirlerken, Hannibal'e karşı geçitlerini kapatmış olmaları nedeniyle, buraya giremeyip Cumae'a gittiler. Nuceria'da yağmalanan ve yakılan şehrin bütün ganimeti askerlere verilmişti.

Marcellus, Nola'ya gelince, vatandaşların ileri gelenlerini gönüllü olarak bulundukları isteklerini karşılamaktan daha çok kendi muhafız birliğinin güven ve itimadıyla elde tutamadı. Marcellus, pleblerden ve hepsinin üstünde Lucius Bantius'tan endişe duymaktaydı. Lucius Bantius'u, bir isyan girişiminden vicdanen sorumlu tutarak ve aynı zamanda Roma praetoruyla korkutarak, talihi yaver gitmediği takdirde de vatanına ihanet etmiş olacağından, şimdi kaçmaya teşvik ediyordu. Bu şahıs, genç bir adamın ruh ve canlılığına sahipti; aynı zamanda müttefikler arasında son derece asil bir süvari idi. Cannae'da ölülerin meydana getirdiği yığında yarı ölü olarak bulunmuştu. Hannibal, yakınlık ve şefkatle ona özen gösterip baktıktan sonra, hediyelerle onu evine göndermişti. Bu hizmete karşı duyduğu şükrandan dolayı Bantius, Kartacalıların yetki ve yönetimi altındaki devletlerin arasına Nola Devleti'ni de koymayı arzu etmişti. Praetor bu şahsın mesele çıkaracağını ve bunun arzusunun bir isyana neden olarak kendisini taciz edeceğini hissetmişti. Fakat ya cezayla engellenmesi ya da iyilikle kazanılması gerektiğinden, Marcellus böyle bir adamı düşmandan saymaktansa, kendisine cesur ve etkin bir müttefik yapmayı tercih etti ve onu çağırarak kendisine dostça hitap etti: Kendisini kıskanan birçok vatandaşının arasında hüküm vermenin kolay olduğunu söyledi. Çünkü hiçbir Nola vatandaşı kendisine onun pek çok olağanüstü askeri hizmetlerinden söz etmemişti. Fakat Roma ordugahında hizmette bulunmuş bir adam için

onun cesareti bilinmemiş olamazdı. Bantius'la birlikte hizmette bulunmuş birçok kişi kendisine onun nasıl biri olduğunu ve Roma halkının emniyeti ve şerefi için nasıl ve ne kadar sık tehlikelere atılmış olduğunu anlatıyorlardı. Aynı zamanda Cannae Savaşı'nda, insanların, atların ve silahların oluşturduğu yığının arasına yarı ölü vaziyette bitap düşünceye kadar nasıl dövüşmekten vazgeçmediğini kendisine anlatıyorlardı. "Ve böylece bütün şeref sizin cesaretinize olsun!" dedi. "Benim nezdimde her türlü ilerlemeye ve mükafata sahip olacaksınız. Benimle çok daha sık olursanız, sizin için bunun bir üstünlük ve bir farklılık olduğunu daha çok hissedeceksiniz." Genç adam bu vaadlere pek memnun oldu. Marcellus ona güzel bir at verdi ve quaestora ona beş yüz denarius (dinar)[36] ödemesini emretti. Lictorlara, o ne zaman isterse kumandanın yanına girmesine izin vermeleri için emir verildi.

CAPUT 16

Marcellus'un meclisinde gösterilen şefkatle genç adamın cesur ve alicenap ruhu öylesine tavlandı, o denli bir kıvama geldi ki, bundan sonra müttefiklerin hiçbiri daha cesurca ve daha sadakatle Romalıların davasına yardım etmediler.

Hannibal geçitlerdeyken -çünkü ordugahını Luceria'dan Nola'ya tekrar nakletmişti- ve Nola plebleri isyan etmek üzere yeni planlar yapmaktayken, düşmanın gelişi üzerine Marcellus, Hannibal'in ordugahından korktuğu için değil fakat sabırsızlanan çok sayıda insanın şehre ihanet etmesine fırsat vermemek için surların içine çekildi. Sonra, her iki taraf da savaş saflarını düzenlemeye başladılar. Romalılar Nola surları önünde, Kartacalılar da kendi ordugahları önünde savaş saflarını kurdular. Bu arada derhal, şehir ve ordugah arasında kalan alanda çeşitli neticelerle sonuçlanan küçük küçük çarpışmalar yapılmaktaydı. Çünkü kumandanlar, ne önünü ardını düşünmeden aceleyle düşmana meydan okuyan az sayıdaki askere mani olmak, ne de genel bir çarpışma-

ya başlamak üzere işaret vermek istiyorlardı. İki ordunun bu günlük nöbetleri sırasında Nola vatandaşlarının ileri gelenleri, pleblerin kendi aralarında konuşup görüştüklerini ve Kartacalıların da geceleyin mevzilenmekte olduklarını Marcellus'a bildirdiler. Roma kuvvetleri savaş düzeninde ve kapıların dışında olacaklarından, onların yüklerini ve ordu eşyası katarlarını yağmalayabilirler ve sonra kapıları kapatarak surları istila edebilirlerdi. Öyle ki, işlerinin ve ellerindeki şehrin kontrolünü sağlayarak, Romalıların yerine Kartacalıların şehre girmesine izin verebilirlerdi. Bu durum Marcellus'a bildirilince, Marcellus Nola senatörlerini hararetle övdü ve şehirde herhangi bir hareket olmadan, bir an önce savaş şansını denemeye karar verdi. Düşmana bakan üç kapıda, üç ayrı kısımda ordusunu savaş düzenine soktu. Ordu eşyasının geri hatlara getirilmesini, ordugah hizmetkârlarına ve ordu bakkal veya manavlarına emretti. Yeteneksiz askerlere de kazıkların taşınması için emir verdi. Orta kapıda, Roma süvarisiyle lejyonların en seçkinlerini mevzilendirdi. Sağda ve soldaki iki kapıda, orduya yeni yazılan askerleri, hafif teçhizatlı askerleri ve müttefiklerin süvarisini yerleştirdi. Nola erkeklerinin surlara ve kapılara yaklaşmaları yasaklanmıştı. Lejyonlar çarpışırken, ordu eşyasının oluşturduğu araç gereçlere yönelik bir hücumu önlemek için, teçhizatı korumak üzere yedek olarak kullanılacak askeri kuvvetler tahsis edildi. Askerler bu şekilde tanzim edilerek şehir kapılarının içinde durmaktaydılar.

Günün geç saatlerine dek sancakların altında savaş düzeninde kalan Hannibal, günlerce yapmış olduğu gibi, ilkin Roma ordusunun kapıdan çıkmamasına ve surların üstünde silahlı bir tek kişi bulunmamasına şaşırıp hayret etmişti. Sonra görüşmelere ihanet edilmiş olduğunu ve hareketsizliğin korkudan kaynaklandığını düşünerek, şehir kuşatması için gerekli bütün teçhizatın süratle savaş safının en önüne getirilmesini emretti ve askerlerinden bir kısmını ordugaha geri gönderdi. Tereddütü ortadan kaldırabilirse, pleblerin şehirde birtakım isyan hareketlerini başlatacağından kesinlikle emindi. Askerler, aldıkları bir sürü görev nedeniyle da-

ğılır ve ilk sancaklara doğru acele ederken, savaş safı surlara doğru ilerlemekteydi. Kapı aniden açıldı, Marcellus borazanların çalınmasını emretti ve bir çığlık yükseldi. İlkin piyadeler, sonra süvariler, ellerinden gelebilecek en büyük gayret ve enerjiyle düşmana karşı hücum ederek bir huruç hareketi yapacaktı. Kumandanları Publius Valerius Flaccus ve Gaius Aurelius, düşmanın kanatlarına hücum etmek üzere, bu taraftaki iki kapıdan birden dışarı fırlayıp bir huruç hareketi yapınca, savaş saflarının ortasına yeterince korku, heyecan ve şaşkınlık vermişlerdi. Ordugah hizmetkârları, bakkalları ve manavları da başka çığlık attılar. Bu sırada kalabalığın geri kalanı, yani ordu eşyasını oluşturan teçhizatı korumak üzere mevzilenenler de bu pek geniş ordunun ani etkisiyle Kartacalılara karşı çığlık attılar. Kartacalılar özellikle sayıca az olmalarından dolayı üzüntü duymaktaydılar. Düşmandan 2.800 kişinin öldürüldüğü, Romalılardan ise 500'den daha az zaiyat verildiği bazılarınca kuvvetle onaylayarak söylenmesine karşın, bunların doğru olduğunu söylemeye pek cesaret edemem. Fakat zaferin pek büyük mü yoksa daha küçük mü olduğu hususuna gelince; bu savaşta en büyük ve önemli şeyin, o gün başarılan şey olduğunu düşünüyorum. Çünkü son dönemlerde Hannibal için, Marcellus'u mağlup etmek kadar, mağlup edilmesi daha güç, daha zor bir şey olmamıştı.

CAPUT 17

Artık Hannibal, Nola'yı elde etme ümidini kaybetmişti ve Acerrae'a çekilmişti. Herhangi bir kimsenin dışarı çıkmasına mani olmak için Marcellus derhal kapılara nöbetçiler koydu ve düşmanla gizli görüşmelerde bulunmuş kişilerin soruşturmasına Forum'da devam etti. Yetmişin (70) üzerinde kişi hain olarak suçlu bulunup mahkum edildiğinden, Marcellus onların başlarını vurduttu ve onlara ait malların Roma halkının resmi mal ve mülkü olmasını emretti. Bütün işleri senatoya devrettikten sonra, tekmil ordusuyla yola çıkarak, eksiksiz bir ordugah kurdu ve kendisi de Suessula'ya yerleşti. Kartacalı yani Hannibal, ilkin Acerrae'yı gö-

nüllü olarak teslim olması için kandırmaya çalıştı. Sonra, onların değişmediğini görerek, bir kuşatma hazırladı ve hücuma geçti. Fakat Acerrae'ın insanları, şiddet kullanmaktan çok cesur karakterde kimselerdi. Bunun üzerine şehri savunma ümitlerini terk ettiler. Surlarının kuşatılmakta olduğunu gördükleri zaman, düşmanın tahkimatlarının ara verilmeden yapılmasından yararlanarak nöbetçi konmamış yerlerden gizlice kaçtılar. Yol boyunca yürüyerek sanki tesadüf veya sezgi onlara yol gösteriyormuş gibi hiç kimsenin olmadığı yerlerden, taraf değiştirmedikleri bilinen Campania şehirlerine iltica etmek üzere kaçtılar.

Accerae'ın yağmalanmasından ve yakılmasından sonra, Roma diktatörünün ve onun yeni, yorulmamış lejyonlarının kuşatılmakta olduğu haberi Casilium'dan gelince, Hannibal düşman ordugahı çok yakında bulunduğundan, Capua'da da olabilecek herhangi bir isyanı önlemek için, ordusunu Casilinum'a sevk etti. Casilinum bu sıralar, Cannae'daki felaket haberinin buraya getirdiği birkaç Roma ve Latin müttefiği ile, beş yüz (500) Praenestinumlunun elinde bulunuyordu. Praeneste'deki orduya asker kaydetme işi tam vaktinde tamamlanmadığından, onların vatanlarından ayrılışları gecikmişti ve mağlubiyet haberinden önce Casilinum'a ulaşmışlardı. Romalılar ve müttefikler diğerleriyle birleşerek, Casilinum'dan yola çıktılar. Yeterli derecede büyük bir yürüyüş kolu halinde yürürlerken, Cannae Savaşı'nın haberiyle Casilinum'a geri döndüler. Burada, Campanialılar tarafından şüphe ve endişe ile karşılandıklarından, kendilerine karşı hazırlanacak bir plan ve fesat tertibine önlem olarak dönüşümlü bir şekilde nezaret ve gözcülük ederek, uyanık bulunmak için birkaç gün çaba sarf ettiler. Capua'nın isyanını ve Hannibal'in kente girmesinin bertaraf edilmekte olduğunu inanılır şekilde haber almaları nedeniyle, geceleyin kasaba halkını öldürdüler ve Volturnus Nehri'yle bölünen şehrin Volturnus'un bu tarafındaki[37] kısmını ele geçirdiler. Burası Romalıların Casilinum'da sahip oldukları garnizondu. Birkaç gün önce Praenestinumlular gibi, aynı haberle Casilinum'a sürüklenen beş yüz altmış (560) kişinin oluşturduğu bir cohosla bu garnizon

birleşti. Bir tarafı nehirle sınırlanmış ve etrafı surla çevrilmiş çok küçük bir şehri savunmak üzere kafi derecede yeterli sayıda insan vardı. Fakat erzağın kıt oluşu, onların sayılarının haddinden fazla görünmesine yol açmaktaydı.

CAPUT 18

Hannibal şimdi uzakta olmadığından, kendi Gaetuli kavmini, Isalcas isimli bir praefectusun[38] kumandası altında önceden gönderdi. Eğer bir görüşme için bir fırsat çıkarsa, kapıları açmaları ve garnizonu kabul etmeleri için ilkin nezaketle onları kandırmasını ve ikna etmesini Isalcas'a emretti. Fakat inatçılıklarında ısrar ederlerse, kuvvet ve şiddet kullanmasını, şehre girebileceği bir mevki varsa araştırıp buradan hücuma geçmesini emretti. Surlara yaklaştıkları zaman, karşılaştıkları sessizlik nedeniyle surların terk edilerek boş bırakıldığını düşündüler. Bir barbar, korku ve şaşkınlıktan garnizonun geri çekildiğini farz ederek, kapıları zorlamaya ve engelleri parçalayarak açmaya hazırlanıyordu. Bu sırada aniden kapılar açıldı ve bizzat bu maksatla düzenlenmiş iki cohors büyük bir gürültü ve şamatayla dışarı fırladı ve düşman arasında hasar ve zaiyat meydana getirdi. İlk askeri kuvvetler böylece geri püskürtüldüğünden, çok sayıda seçme kahraman gönderilen Maharbal da aynı şekilde cohorsların huruç hareketine karşı koyamadı. Neticede Hannibal ordugahını tam surların önünde kurdu ve son derece büyük şiddetle ve bütün askeri kuvvetleriyle, küçük şehir ile küçük garnizona hücum etmeye hazırlandı. Hannibal hücumu artırırken, surlar kendi askerleriyle tam olarak kuşatıldığından, surlardan ve kulelerden atılmakta olan mızrak ve kargılarla, son derece etkin, önemli sayıda askerini yitirdi. Derhal fiili olarak huruç hareketini başlattıklarında, Hannibal de fillerin yürüyüş kolunu[39] onlara doğru çevirerek, onların geri hatların kesmişti. Bunları, korku ve şaşkınlık içindeki şehre sürmüş, çok az sayıda askeri kuvveti olduğundan, önemli bir kısmını öldürmüştü. Gece çarpışmaya ara verilmezse, daha da fazlasını öldürebilecekti. Ertesi

gün çarpışmada hepsi hücuma geçmek ateşiyle yanıp tutuşuyordu. Özellikle düşman kalesinin duvarı üstüne ilk çıkan askere mükafat olarak vaad edilen altın taç[40] onlara gösterilince çok heyecanlanmışlardı. Bizzat komutan onlara tek tek ve hep birlikte Trebia, Trasumennus ve Cannae'ı hatırlattı; Saguntum'u zapt edenlere sitem için, toprak seviyesindeki bir istihkama ruhsuz şekilde yapacakları bir hücuma da mani oldu[41]. Sonra sundurmalarını ve siperlerini ileri doğru devam ettirmeye başladılar. Düşmanın şiddet ve beceriyle yaptığı çeşitli girişimleri karşılamak için, Romalıların müttefiklerinin olmamasını temin ettiler. Sundurmaları karşılamak üzere savunma hattı kurdular. Lağımları çaprazlamasına keserek düşman lağımlarının yolunu kestiler. Utanç, Hannibal'i üzerine aldığı işten caydırmadan, onun hem görünebilir hem görünemez girişimlerini onlar daha önceden davranarak durdurdular. Hannibal girişiminden vazgeçtiğinin görülmemesi için, ordugahını tahkim ettikten ve küçük bir garnizon yerleştirdikten sonra, Capua'daki kışlık ordugahına geri çekildi.

Askeri kuvvetleri, insanlar kolaylıkla tecrübe ve alışkanlık kazanmadıklarından ve uzun sürede kuvvetlenebildiklerinden, bütün zorluklara karşı tekrar tekrar yapılan çalışmalarla kışın büyük bölümünü burada kışlık ordugahta geçirdi. Ancak sert tabiatlı, hiçbir zorluğun yenemeyeceği bu kişiler, konforun fazlalığı ve aşırılık derecesine varan zevkle bozulup harap oldular. Aynı zamanda çok daha bozulanlar ve daha da ihtiraslı olanlar tecrübesiz şekilde bunlara tehlikeli biçimde kapıldılar. Çünkü uyku ve şarap, şölenler ve fahişeler, hamamlar ve tembellik, günlük alışkanlıktan ziyade onları ayartıcı özellik taşıyordu. Bu nedenle zayıf düşen bedenleri ve ruhları yüzünden, bundan sonra kendilerini koruyacak kuvvetleri daha ziyade geçmiş zaferleri oldu. Kumandanların, askerlerini, Cannae'daki savaş meydanından Roma şehrine derhal sevk etmemesi, askeri sratejiler arasında ciddi bir başarısızlık olarak sayıldı. Çünkü sadece bu gecikme bile zaferi erteleme sayılabileceğinden, bu hata onu zafer kazanma kudret ve yetkisinden yoksun bırakmıştı. Gerçekte, farklı bir ordu ile Capua'dan hareket etmiş ol-

saydı, eski zaman ahlak ve disiplininden hiçbir iz günümüze kalmazdı. Onların çoğu, fahişelerin tuzağına düşmüş halde geri geldiklerinde, çadırlara yerleşmeye başlar başlamaz aynı zamanda yürüyüş ve diğer askeri görevler de birbirini takip etti. Bu sayede onlar, hem bedenen hem ruhen bu tarz bir acemi askerlikten kurtulabileceklerdi. Bundan sonra ordugah, bütün yaz mevsimi boyunca sancaklarından izinsiz kaçan çok sayıda askeri korudu. Kaçakların Capua'dan başka gizlenecek yerleri yoktu[42].

CAPUT 19

Fakat kış artık yumuşamaya başladığından Hannibal askeri kuvvetlerini kışlık ordugahtan dışarı sevk etti ve Casilinum'a geri döndü. Burada onlara daha fazla hücum etmemiş olmalarına karşın, sürdürdükleri kuşatma kasaba halkına ve garnizona müthiş kıtlık getirmişti. Diktatör, Roma'ya kehaneti almak üzere gittiğinden[43], Roma ordugahının başında Tiberius Sempronius bulunuyordu. Kuşatılanlara yardım getirmeye aynı şekilde istekli olan Marcellus, hem Volturnus Nehri'nin sularının kabarıp taşması nedeniyle hem de Campanialıların Roma garnizonunu geri çekip çekmeyeceğini bilmemekten dolayı korkan Nola ve Accerrae[44] halkının ricalarıyla engellendi. Ancak Casilinum yakınlarında kalan Gracchus, kendisi yokken hiçbir harekette bulunmaması için diktatörden emir aldığından, bütün olaylara rağmen dayanma gücünü üstesinden kolaylıkla gelinebileceğinin bildirilmesine karşın, Casilinum'da hiçbir faaliyet göstermedi. Çünkü öyle şeyler oldu ki, açlığa dayanamayan bazı kimseler, kendilerini surların üzerinden attılar. Bazıları da silahsız bir vaziyette surların üzerine çıkarak, korunmamış halde vücutlarını, kargı ve mızrakların yaralaması için açtılar ve öylece durdular. Gracchus bu duruma şiddetle kızmış olmasına karşın, diktatörün emri olmaksızın düşmanla çarpışmaya girişmeye cesaret etmedi. Aynı zamanda açıkça buğday ve erzak getirecek olursa, düşmanla çarpışmak gerektiğini gördü ve anladı. Erzağı gizlice taşımanın hiçbir yolu ve ümidi ol-

madığından, etraftaki çiftliklerden getirilen kaplıcalarla[45] birçok büyük kübü doldurdu. Casilinum'daki devlet memuruna, nehrin aşağıya getirdiği erzak dolu küpleri yakalayıp almaları için haber gönderdi. Ertesi gece, onların hepsi nehrin yukarısında bu işi yapmaya niyet etmiş ve Romalı haberciyle ümitleri artmışken, küpler nehrin ortasında akıntı ile sürüklenerek aşağı geldi ve erzak aralarında eşit olarak paylaştırıldı. Ertesi gün ve üçüncü gün de bu işe devam edildi. Küpler akıntıya kapılarak geldiğinde ve onlara ulaştığında gece olmuştu. Düşman nöbetçileri fark etmeden aynı işi sürdürmüşler ve onlara görünmeden kaçmışlardı. Nehir suyunun düzenli akıntısı, ardı arkası kesilmeyen yağmurlar nedeniyle şimdi her zamankinden daha hızlı olunca, küpler ters bir akıntıyla düşmanın nöbet tuttuğu kıyıya sürüklendi. Burada, kıyıdaki söğüt ağaçları arasında takılarak kaldılar. Küpler burada görüldü ve Hannibal'e bildirildi. Bundan sonra daha sık ve yoğun bir nöbetle, Volturnus Nehri'nden aşağıya şehre, dikkatlerinden kaçabilecek hiçbir şey gönderilmesine izin vermediler[46]. Bununla beraber Roma ordugahından dökülen fındık ve cevizler, suyun üstünde nehrin ortasından akıntıyla aşağı Casilinum'a doğru akarken ince söğüt dallarından yapılmış çitlerle tutuldular.

En sonunda onlar kıtlığın son raddesine gelmiş olduklarından, kalkanlarından hayvan postlarını ve kösele şeritleri söküp çıkararak, bunları sıcak suda yumuşattıktan sonra çiğnemeyi denediler. İri fareleri ve diğer hayvanları yemekten kaçınmadılar. Her çeşit bitkiyi ve kökü, suyun altındaki bayırdan kazıp çıkardılar. Düşman surun dışındaki bütün çayırlık alanı sabanla sürdüğü zaman, garnizon şalgam tohumları ekti[47]. Öyle ki Hannibal, "Bu tohumlar gelişip büyüyene kadar Casilinum önünde mi oturup duracağım" diye bağırdı. Şimdiye dek hiçbir sözleşme şartını dinlememiş olan adam, sonunda hür insanları fidye karşılığında kurtarmak hususunda kendisiyle görüşme yapmalarına izin verdi. Adam başına ücret olarak on ikide yedi (7/12) pound altın ağırlığı karşılığı anlaştılar[48]. Hannibal'den söz almaları üzerine teslim oldular. Altının hepsi ödenene kadar zincire vurulmuş olarak tu-

tuldular. Sonra onun vaadine harfiyen uymakla serbest bırakıldılar. Giderlerken süvari kuvvetinin bir hücumuyla öldürülmelerinden ziyade daha doğru olan söylenti ve ifade budur. Çoğunluk Praenestini kavminden oluşuyordu. Garnizonda bulunan beş yüz yetmiş (570) kişinin yarısından azı kılınç darbeleri ve açlık nedeniyle yok olup gitti. Geri kalanlar, daha önceleri katiplik yapmış olan kumandanları Marcus Anicius'la birlikte sağ salim Praeneste'ye geri döndüler. Burada Praeneste Forum'unda önceleri bir anıt olarak, göğüslük zırhı giymiş ve bir togayla donanmış, başı örtülü bir adamın heykeli durmaktaydı. Buradaki bronz levhanın üzerinde bir kitabe yazılıydı. Bu kitabe, Marcus Anicius'un, Casilinum'da garnizonda bulunan askerler uğruna kendisini adak olarak sunduğunu ifade etmekteydi. Aynı kitabe, Kader Tanrıçası Tapınağı'nda üç Tanrı tasvirinin durduğu yerin altına kondu.

CAPUT 20

Casilinum kasabası Campanialılara yeniden iade edildi. Kartacalı çekildiği zaman oraya Romalıların hücum edememesi için, Hannibal'in ordusundan yedi yüz (700) askerden oluşan bir garnizonla kasaba savunuldu. Roma senatosu Praenestine askerlerine çift maaş ve beş (5) yıl süreyle askerlikten muaf tutulmasına karar verdi. Cesaretleri nedeniyle Praenestine askerleri Roma vatandaşlık hakkıyla ödüllendirilmelerine karşın, onlar hiçbir değişiklik yapmadılar[49]. Perusini kavminin kaderine gelince; Romalıların aldıkları bir kararda veya kendi kayıtlarında bu konuya ışık tutabilecek hiçbir kayda rastlanmamış olduğundan, akibetleri meçhul kaldı.

Aynı sıralarda Bruttii kavmi arasında Roma ile dostlukta yalnız başlarına kalmış olan Petelini kavmi[50], sadece bu bölgeyi elinde bulunduran Kartacalılar tarafından değil fakat aynı zamanda kendileriyle müşterek bir iş yapmamaları yüzünden Bruttii kavminin geri kalanları tarafından hücuma maruz kalıyordu. Bu tehlikelere karşı koyamadıklarından, Petelini kavmi bir garnizon is-

temek için Roma'ya elçiler gönderdi. Elçilerin ricaları ve gözyaşları -çünkü değişmeleri emredildiğinden Curia'nın girişinde gözyaşı dolu bir halde şikayet ederek kederlerini açığa vurdular- halk arasında büyük bir merhamet ve şefkat duygusunun uyanmasına yol açtı. Praetor Marcus Aemilus[51] tarafından ikinci kez müracaat edilip danışıldığından, en yüksek yetki ve sorumluluğu elinde bulunduran senatörler, devletin bütün imkanlarını gözden geçirdikten sonra, uzaktaki müttefiklerini korumak için, uzun süredir herhangi bir araca bizzat kendilerinin sahip olmadıklarını kabul etmeye mecbur kaldılar. Onlara vatanlarına dönmelerini ve yükümlülüklerini sonuna kadar sürdürerek, durumun izin verdiği en iyi geleceğe kendilerini hazırlamalarını emrettiler. Elçilerin bu neticesi Petelia'da açıklandığı zaman, onların senatosunu beklenmedik bir biçimde korku ve keder kapladı. Öyle ki bazıları, herkesin uygun olan bir yol seçerek firar edip şehri terk etmesini öneriyordu. Bazıları da, eski müttefikleri tarafından yalnız ve kimsesiz bırakılmış olduklarından, Bruttii kavminin geri kalanlarına katılmayı ve onlarla Hannibal'e teslim olmayı öneriyorlardı. Fakat aceleyle ve sonucunu düşünmeden hiçbir şey yapılmaması ve aynı zamanda kendilerinin tekrar görüşmede bulunmaları gerektiğini düşünenler galip geldiler. Ertesi gün mesele, daha az heyecan ve telaşla getirildiği zaman, optimatlar[52] onların çiftliklerden her şeyi getirmelerini söylediler ve şehri daha iyi savunmak için surların kuvvetlendirmesi görüşünü savundular[53].

CAPUT 21

Hemen hemen aynı sıralarda Sicilya ve Sardinia'dan Roma'ya mektuplar geldi. Senatoda ilk okunan, Sicilya'dan gelen mektup idi ve propraetor Titus Otacilius, praetor Publius Furius'un donanmasıyla Afrika'dan Lilybaeum'a gelmiş olduğunu bildiriyordu. Mektupta aynı zamanda bizzat Furius'un ciddi bir şekilde yaralandığı ve hayatının son derece tehlikeli olduğu yazılıydı. Askerlere ve mürettebata özel günlerde, ne ücretleri ödeniyor ne de erzak takviyesi yapılıyordu; ancak bunları yapabilecek her-

hangi bir araca da sahip değillerdi. Titus Otacilius, hem mümkün olabildiğince çabuk yardım gönderilmesini ve hem de yeni praetorlar arasından uygun gördükleri birini seçerek muhtemel bir varis olarak gönderilmesini pek fazla ısrarla anlatıyordu. Ücretlerin ödenmesi ve erzak hususunda hemen hemen aynı gerçekler propraetor Aulus Cornelius Mammula tarafından Sardinia'dan bildirilmekteydi. Her birine verilen cevap, göndermek için ellerinde hiçbir şeyin bulunmadığı ve kendi donanmalarıyla ordularının ihtiyaçlarını kendilerinin tedarik etmelerinin emredilmesiydi. Titus Otacilius, Roma halkının dayanağı olan Hiero'ya[54] elçiler gönderdi ve ücretlerin ödenmesi için gerekli olan parayı, aynı zamanda altı (6) ay yetecek erzağı temin etti. Sardinia'da müttefik devletler Cornelius'a cömertçe yardım ve destekte bulundular. Bundan başka Roma'da para yokluğundan dolayı, pleb tribunusu Marcus Minucius'un kanun tasarısına uygun olarak üç (3) banka üyesi görevlendirildi. Bunlardan birincisi consul ve censor olan Lucius Aemilius Papus, ikincisi iki (2) kere consullük görevinde bulunan Marcus Atilius Regulus ve üçüncüsü o sıralarda bir pleb tribunusu olan Lucius Scribonius Libo idi. Marcus Atilius ve Gaius Atilius adında seçilen iki (2) kişilik heyet, Lucius Manlius'un praetorluğu sırasında adadığı, Ahenk Tanrıçası'na bir tapınak armağan ettiler[55]. Quintus Fulvius Flaccus adında üç (3) rahip, vefat eden Publius Scantinius ve her ikisi de Cannae Savaşı'nda öldürülen consul Lucius Aemilius Paulus ile Quintus Aelius Paetus'un yerine seçildiler[56].

CAPUT 22

Ciddi felaketlerle şansızlığın neden olduğu diğer kayıplar, insan akıl ve zekasıyla bir dereceye kadar olumlu bir gidişe dönüştürüldükten sonra, senatonun ileri gelen kişileri sonunda, Curia ve devlet meclisine az sayıda kişinin gelmesinin, hem kendilerini hem de bunları yalnız bırakması nedeniyle, bu konuyu önemle ele almışlardı. Çünkü çok fazla sayıda olan senatör kalabalığının, mağlubiyetler ve şahsi kaderlerinin alıp götürmesi ile beş (5) sene

içinde azalmasına karşın, Lucius Aemilius ve Gaius Flaminius'un censorluklarından beri senatonun listeleri gözden geçirilmemişti. Praetor Marcus Aemilius, Casilinum kaybından sonra artık diktatör ordusuna gitmiş olduğundan, bu iş hakkında herkesin sorabileceği bir soruyu sordu. Bunun üzerine Spurius Carvilius uzun bir konuşmada, senatörlerin sadece eksikliğinden değil fakat aynı zamanda senatoya seçilebilecek kişileri oluşturan vatandaşların sayılarının azlığından şikayette bulunduktan sonra, sözlerine şöyle devam etti: Senatonun eksiğini, yeni kişiler kaydederek doldurmak ve Latinlerin Roma halkıyla daha sıkı biçimde bağlantısını sağlamak nedeniyle, Romalıların ileri gelenleri tarafından seçilen, Latin devletlerinin her birinden iki (2) senatöre Roma vatandaşlık hakının verilmesinde kendisinin son derece ısrarlı davranmakta olduğunu ifade etti. Ölen şahısların yerine bunların arasından senatoya senatörler seçilebileceğini anlattı. İleri gelenler, bizzat Latinlerin daha önce bildirmiş oldukları talepten daha ziyade, duydukları bu öneriyi uygun bulmadılar[57]. Curia'nın her tarafında kızgınlık, öfke mırıltıları ve homurtuları yükselmekteydi. Özellikle Titus Manlius, bir zamanlar Capitol Tepesi'nde korku veren ve tehditkâr davranan consulün ailesinden birinin burada hâlâ yaşamakta olduğunu, Curia'da Latinlerden birini görecek olursa onu kendi elleriyle öldüreceğini ifade etti[58]. Bunun üzerine Quintus Fabius Maximus, böyle durulmamış duygular ortasında ve sadakatleri dalgalanmakta olan müttefekler arasında, sadece onları daha çok tahrik etmeye yol açacak, uygun olmayan bir zamanda senatoda herhangi bir şeyin şimdiye dek asla zikredilmediğini söyledi. Tek bir adamın, önünü ardını düşünmeden acele bir şekilde ifade ettiği şey, onların hepsinin sessizliği içinde boğulacaktı. Eğer senatoda daima zikredilmemiş olarak bırakılan herhangi bir sır varsa, bu sır, unutulmuş ve söylenmemiş kabul edilerek, bütün diğerleri gibi üstü örtülü kalmalıydı. Böylece o olayın izahı açıklığa kavuşmadı ve kapalı kaldı.

Daha önce censorluk görevinde bulunmuş ve hâlâ sağ olan bütün önceki censorların yaşça büyük olanının senato listelerinden araş-

tırılıp onun diktatör olarak görevlendirilmesine karar verildi. Consul Gaius Terentius'un[59] diktatör seçebilmek için geri çağrılmasını emrettiler. Gaius Terentius burada bir garnizon bırakarak, Apulia'dan uzun bir seyahatle Roma'ya geri döndü. Adet olduğu üzere ertesi gece, Gaius Terentius, atlıların başı olmaksızın altı ay için Marcus Fabius Buteo'yu diktatör olarak atadı.

CAPUT 23

Fabius, lictorlarıyla hitabet kürsüsüne çıktı ve şöyle konuştu: Görülmemiş bir şey olan[60] aynı anda iki (2) diktatör atamasını onaylamıyordu. Ne atlıların başı olmayan bir diktatörü, ne censorun yetki ve sorumluluğu üzerinde görüşmede bulunan bir adamı ne de işleri yönetmek için görevlendirilmemiş bir diktatöre altı (6) ay süreyle tam askeri sorumluluk verilmesini hoş görmediği gibi, gerçekte ikinci kez aynı kişiye bu yetki ve sorumluluğun verilmesini de doğru bulmuyordu. Aynı zamanda, bir tehlike ve zorunluluğun sebep verdiği bu çeşit kuralsızlıklara bir sınır koyacağını da ifade etti. Çünkü Gaius Flaminius ve Lucius Aemilius'un censorken senatoya seçmiş olduğu herhangi bir kimseyi senatodan çıkarıp atmayacaktı. Ancak bir senatörün, şöhret ve karakterine göre bir kimseyle kalamaması için, sadece isimlerinin alınmasını ve korunmasını emredecekti. Vefat edenin yerine, kişiden kişiye göre değil de sınıf farkının diğer sınıf farkına açıkca tercih edilmemiş olduğu bir biçimde seçimini yapacaktı. Eski senato listelerini okuduktan sonra, Lucius Aemilius ve Gaius Flaminius'un[61] censorluğundan beri bir curulis görevinde bulunup da vefat etmiş olanların yerine, senatoya hiç seçilmemiş olanları[62] ilk önce seçti. Sonra aedillik[63], pleb tribunusluğu veya quastorluk görevinde olanlardan, vatanlarına düşman ganimetlerini getirmiş ve şehir tacı[64] almış olan kişileri seçti. Senatoya büyük çoğunlukla bu şekilde yüz yetmiş yedi (177) kişi seçtikten sonra görevinden istifa etti ve Rostra'dan, kendi yanındaki lictorların ayrılmalarını emrettikten sonra, alelade bir va-

tandaş olarak indi. Kendisine refakat edilmemesini sağlamak maksadıyla, Forum'dan halkı çekmemek için, mahsus zaman öldürerek, özel işleriyle meşgul olan kalabalığın arasına karıştı. Fakat o günden beri insanların dikkatleri hiç azalmamıştı ve son derece kalabalık bir kitle ona evine kadar nezaket olarak refakat ederek himaye etti. Ertesi gece consul senatoya haber vermeden orduya döndü. Çünkü seçimlere başkanlık etmek ve onları yönetmek üzere Roma'da alıkonmaktan korkmaktaydı.

CAPUT 24

Ertesi gün praetor Marcus Pomponius tarafından başkanlık edilen senato, diktatöre bir mektup yazılması gerektiğine karar verdi. Bu mektupta, eğer diktatör umumun menfaati için önemli olduğunu düşünüyorsa, senatonun ileri gelenlerinden devletin durumunun nasıl olduğunu öğrenebilmesi ve olayların akışına göre planlarını yapabilmesi için, consullerin seçimi nedeniyle, atlıların başı ve praetor Marcus Marcellus ile birlikte gelmesi gerektiği bildirilmekteydi. Çağırılanların hepsi, lejyonları yönetmek üzere, kumandanlıklarını terk ederek geldiler. Diktatör, kendisi hakkında tevazuyla kısaca konuştuktan sonra, şan şöhretin önemli bir payını[65] atlıların başı Tiberius Sempronius Gracchus'a atfetti. Şu consullerin atanmasını emretti: O sıralar Gallia Eyaleti'nde bulunan Lucius Postumius üçüncü (3.) kez bu göreve atanırken şu anda atlıların başı, aynı zamanda aediles curules olan Tiberius Sempronius Graccus da consul olarak görevlendirildi. Sonra praetor olarak aşağıda adı geçen kişiler seçildi: İkinci (2.) kez olarak Marcus Valerius Laevinus, Appius Claudius Pulcher, Quintus Pulvius Flaccus, Quintus Mucius Scaevola. Devlet memurlarının seçiminden sonra diktatör, atlıların başını, birkaç gün sonra görevine başlıyacakmış gibi Roma'da bırakarak, orduya kayıt olanlar hususunda senatonun ileri gelenlerinin tavsiyelerini almak ve bir yıllık ordunun erzakını temin etme işiyle görevlendirdikten sonra, Teanum'daki[66] kışlık ordugahtaki ordusunun yanına döndü.

Bu önlemler alınırken yeni bir felaket bildirildi. Çünkü kader o yıl felaketleri birbiri üstüne yığıyordu. Atanan consul Lucius Postumius'un kendisi ve ordusu Gallia'da telef olup gitmişti. Ordusunu sevk ettiği yerin yakınlarında, Gallialıların Litana dediği muazzam bir orman[67] vardı. Bu ormanda Gallialılar, yolun sağındaki ve solundaki ağaçları öyle bir biçimde çentmişlerdi ki, eğer dokunulmazsa onlar duracak, eğer hafifçe itilirlerse düşeceklerdi. Postumius iki (2) Roma lejyonuna sahipti ve denizin üst tarafında[68] kıyıdaki müttefiklerden o kadar çok sayıda kişiyi orduya kaydetmişti ki, düşman topraklarına yirmi beş bin (25.000) silahlı asker sevk etmişti. Gallialılar çok yakın şekilde ormanın etrafını kuşatmışlardı ve yürüyüş kolu bir geçide girince[69], yere yakın çentilmiş ağaçların en dışarda olanını karşı tarafa ittiler. Bunların her biri diğer ağacın üzerine düşerken, sabit olmadıklarından ve önemsiz bir bağla tutulduklarından, her iki taraftan da üstlerine ağaçlar yığılarak silahların, atların, insanların üstlerini kapladılar. Öyle ki on (10) adam güç kaçabildi. Kırılan dallar ve ağaç gövdeleriyle çok sayıda insan öldüğünden ve askerlerin geri kalanı görülmemiş bu felaketle korku ve dehşete düştükten sonra, silahlı Gallialılar bütün geçidi kuşatarak[70] onları öldürdüler. Bu sırada ancak birkaçı esir olarak alındı. Bir köprü üzerinden yollarına devam edenlerin yolları kesildi. Çünkü köprü o andan itibaren düşman tarafından işgal edilmişti. Postumius, esir edilmekten kaçınmak için bütün gücüyle çarpışırken düşüp öldü. Bedeninden ganimetler alındı ve kumandanın bedeninden ayrılan başı, bir zafer töreninde Boialılar tarafından kendi topraklarında son derece kutsal sayılan tapınağa taşındı. Başı temizlendikten sonra, adetlerine göre kafatası altın ile bezendi. Festivallerde içkiyi yere dökmek için kutsal bir kap olarak kullanıldı. Aynı zamanda rahiplerin ve tapınağı bekleyip koruyanların içki kabı vazifesini de gördü. Gallialılar için ganimet de zaferden daha az değerli sayılmazdı. Çünkü düşen ağaçlardan dolayı konvoyun büyük bölümü ezilmişken, yürüyüş kolu boyunca ölenlerin her şeyi bulundu. Çünkü kaçamadıklarından hiçbir şey etrafa dağılıp yayılmamıştı.

CAPUT 25

Bu felaket bildirildiği zaman şehirde günler boyunca öyle korku ve dehşet hüküm sürdü ki, sessizlik sanki geceymiş izlenimini vermekteydi. Bütün şehirde dükkanlar kapanmıştı. Senato aedilleri, şehrin aşağısına-yukarısına giderek bütün dükkanların açılmasını emrederek, şehirdeki genel üzüntü ve keder görüntüsünü yok etmeyle görevlendirildi. Sonra Tiberius Sempronius, senatonun bir toplantısında bulundu(71). Senatonun ileri gelenlerini tesellli etti ve Cannae'daki felakette kendilerini bırakmamış olanların, daha küçük bir felaket karşısında kendilerini kapıp koyvererek morallerini yitirmemeleri için onlara moral verdi. Kartacalı düşman ve Hannibal hususunda, eğer ümit ettiği gibi, sadece gelişecek hadiselerin elvermesi halinde dahi, bir Gallia savaşının ya salimen önlenmiş veya ertelenmiş olacağını söyledi. Aynı zamanda bu ihanetten dolayı verilecek cezanın Tanrıların ve Roma halkının kuvvet ve kudretinde olabileceğini belirtti. Bu savaşı yapmakta olan Kartacalı düşman ve ordusu hakkında düşünüp taşınmak ve danışmada bulunmak gerekliydi. Kendisi ilkin, diktatörün ordusunda bulunan kendi vatandaşlarından ve müttefiklerden oluşan piyadenin ve süvarinin sayısını bildirdi. Sonra Marcellus bütün askeri kuvvetlerini açıkladı. Consul Gaius Terentius ile birlikte Apulia'da bulunan askeri kuvvetleri bilenler sorguya çekildi. Bu kadar büyük bir savaş için consul ordusunu yeteri derecede güçlendirmenin hiçbir yolu bulunamadı. Böylece haklı bir öfke ve kızgınlık onları harekete geçirmiş olmasına karşın, Gallia'nın o yıl için bırakılması gerektiğine karar verildi. Diktatörün ordusu consule devredildi. Marcus Marcellus'un ordusuna gelince; Cannae'daki bozgundan hayatta kalanların Sicilya'ya geçirilmesine ve burada İtalya'da bir savaş olabileceğinden askerlik yapmaları gerektiğine karar verildi. Aynı zamanda diktatörün lejyonlarında bulunan bütün deneyimsiz askerlerin, savaş sırasında gereken askeri seferlerin kanunla belirlenerek kesinleşmesi dışında, askerliklerini kesin bir süresi olmaksızın aynı eyalette yapmalarına karar verildi. İki (2) şehir lejyonu, Lucius Pos-

tumius'un yerine seçilecek olan öteki consule devredildi. Kehanetin gereği olarak onun, mümkün olabildiğince, bir an önce seçilmesine karar verildi. Bundan başka, iki (2) lejyonun mümkün olabildiğince çabuk Sicilya'dan çağrılması ve hissesine şehir lejyonlarî düşen consulün bunlardan ihtiyaç gördüğü kadar çok miktarda asker alması uygun görüldü. Aynı zamanda consul Gaius Terentius'un yetki ve sorumluluğunun bir yıl daha uzatılması[72] ve Apulia'nın savunması nedeniyle consul Gaius Terentius'un bulundurduğu orduda hiçbir azaltma ve zayıflatma yapılmaması gerektiği de onaylandı.

CAPUT 26

İtalya'da bu işler ve hazırlıklar olurken Hispania'daki savaş da daha az hareketli değildi. Fakat bu andan itibaren savaş Romalılar için daha başarılı bir döneme girdi[73]. Publius ve Gnaeus Scipio, askeri kuvvetleri kendi aralarında bölüşmüşlerdi. Buna göre Gnaeus karada, Publius da donanmayla denizde savaşı yürütecekti. Kartacalıların başkumandanı Hasdrubal, düşmandan korunmak için askeri kuvvetlirinin uzaklık ve mevki bakımından kafi derecede güvencede olmadığını düşündüğünden, yaptığı uzun ve ısrarlı ricalar sonucunda, ancak dört bin (4.000) piyade, beş yüz (500) süvari Afrika'dan kendisini takviye olarak gönderildi[74]. Sonra, en nihayet ümitlerinin yeniden canlanmasıyla, ordugahını düşmanın daha yakınına nakletti. Aynı zamanda adaları ve sahili korumak üzere bir donanma hazırlanmasını ve bunun teçhizatlandırılmasını emretti. Yenilenen işlerin birden çoğalması sırasında, gemilerinin firari kumandanlarının başını çektiği bir hücumla karşılaştı. Kumandanlar, korkularından Hiberus'taki donanmayı terk ettikten sonra şiddetli bir biçimde azarlandıklarından[75] dolayı, artık ne kumandana ne de Kartacalıların davasına yeterli derecede sadık değillerdi. Bu kaçaklar Tartesii kavminde de sorun olmuşlar ve çok sayıda şehri kışkırtarak isyana kalkıştırmışlardı. Hatta onlar tarafından bir şehre hücum bile edilmişti.

Savaş şimdi Romalılardan bu kavime karşı çevrilmişti. Bir orduyla düşmanın ülkesine giren Hasdrubal, Tartesii kavminin kumandanı asil Chabus'a hücum etmeye karar verdi. Chabus, birkaç gün önce zapt edilen bir şehrin surları önünde kuvvetli bir orduyla ordugahını korumaktaydı. Bu nedenle Hasdrubal, hafif silahlıları önden gönderip düşmanı çarpışmaya çekmeyi amaçladı; süvarisinin ise bir kısmını çiftlikleri yakıp yıkarak yağmalamaları ve bölüklerinden ayrılıp etrafa dağılanları esir almaları için çevreye yaydı. Ordugahta bir şaşkınlık ve karışıklık vardı. Aynı anda köylük ve kırlık arazinin etrafında da bir firar ve katliam görülmekteydi. Sonra her taraftan çeşitli yollardan ordugaha geri çekilmelerinden hemen sonra, korku o kadar aniden yüreklerinden atıldı ki, sadece tahkimatları savunmak için değil fakat aynı zamanda düşmana hücum etmek için de yeterli morale sahip oldular. Bunun üzerine onlar adetleri üzere dans ederek, bir yürüyüş kolu halinde ordugahlarından dışarı fırladılar. Onların bu ani cüret ve cesareti, biraz önce mütecaviz bir durumda olan düşmanda korku, şaşkınlık ve panik yarattı. Böylece Hasdrubal da askeri kuvvetlerini, ilerde önden bir nehirle savunulan, oldukça sarp bir tepeye sevk etti. Aynı zamanda önden ve dağılmış süvarisiyle aynı yere gönderilmiş hafif silahlı askerleri geri çekti. Ne tepede ne de nehirde yeterli derecede güven temin edemediğinden, Hasdrubal ordugahını siperlerle kuvvetli bir biçimde tahkim etti. Korku bir taraftan diğer tarafa yer değiştirirken, birçok çarpışma ve çatışma oldu; Numidia süvarisi, ne Hispanialı ne de sepet örgüsü kalkanlı bir adama mızrak atan Maurus'la[76] rekabet edemedi. Haspanialı, her iki durumda da sürat yönünden eşit, ruh ve kuvvette ise tam bir üstünlüğe sahipti.

CAPUT 27

Tartesii kavmi, Kartacalıları, ordugahlarına bakan taraftan uzaklaştırmakta tekrar tekrar başarısız kaldıktan ve aynı zamanda

doğrudan ordugaha hücum etmek de kolay olmadığından, Ascua şehrine saldırarak burayı aldı. Hasdrubal düşmanın topraklarına girerek, erzak ve diğer araç gereçleri buraya getirmişti. Onlar civardaki bütün kırlık ve köylük arazinin mülkiyetini elde ettiler. Ne yürüyüş halindeyken ne de ordugahta herhangi bir başka yetki ve sorumlulukla daha uzun bir zaman meşgul edilmediler. Hasdrubal, her zaman olduğu gibi bu durumun başarıyı rehavete dönüştürdüğünü fark ederek, düzensiz bir biçimde etrafa dağılan düşmana hücum etmeleri için askerleri cesaretlendirdi. Tepeden aşağı inerek savaş safına göre düzenlenmiş ordugahına doğru ilerledi. Gözetleme kulelerinden ve nöbet yerlerinden rüzgar gibi uçan haberciler, onun gelişi bildirildiği zaman, "Silah başına" diye bağırdılar. Kumandanları olmadan, herhangi bir emir almadan, her biri kendisine bir silah kavrayarak, bir bütün veya bir düzen teşkil etmeksizin, tozu dumana katarak çarpışmaya girdiler. Bazıları ayrı ayrı kümeler halinde hücum ederken, bazıları da henüz ordugahı terk etmemişti; ancak ilk sıradakiler çarpışmaya başlamışlardı bile. Bununla beraber onlar ilkin tam anlamıyla, cüretli görünen düşmandan korktular. Sonra, etrafa dağılanlar, küçük küçük gruplar halinde bulunmanın hiçbir güveni olmadığını anlayarak, sık bir biçimde dizilmiş sıralara doğru ilerlerken, yardım için birbirlerine baktılar. Her yandan geri püskürtülenler bir daire meydana getirdiler. Vücutları diğerlerinin vücutlarına sıkışırken ve silahları birbirlerinin silahlarına dokunurken, kapalı yerlere girmeye zorlandılar. Silahlarını hareket ettirmek için gerekli alanı güçlükle bulduklarından, düşman tarafından kuşatıldılar. Katliam, günün geç saatlerine kadar devam etti. Onların çok küçük bir grubu, huruç hareketi yaparak dağlara çıktı ve koruluklara yayıldı. Azımsanamayacak bir korku ve telaşla ordugah terk edildi.

Fakat kavim sözleşmeye uzun süre bağlı kalmadı. Çünkü çok geçmeden Kartaca'dan, Hasdrubal'in ordusunu ilk fırsatta İtalya'ya sevk etmesi emri geldi. Bu haberin bütün Hispania'da yayılması, hemen hemen hepsine Romalıların boyun eğdirmesine

zemin hazırladı[77]. Bunun üzerine Hasdrubal derhal Kartaca'ya bir mektup gönderdi. Bu mektupta, sadece kendi ayrılışının haberinin dahi ne kadar kayıba neden olduğunu gösteriyordu. Eğer gerçekten ülkeyi terk edecek olursa, kendisi Hiberus'u geçmeden önce Hispania Romalıların olmuş olacaktı[78]. Hem bir ordu hem de kendi yerine bir kumandan bırakma noksanlığından başka, kuvvetlerin birbiriyle rekabet etmesi halinde, Roma kumandanları kendilerine karşı konulabilmesinde ziyadesiyle güçlüydüler. Böylece Hispania'yı korumak hususunda herhangi bir fikre sahipseler, kuvvetli bir orduyla birlikte kendisine bir halef göndermeliydiler. Hatta bu kimse eyaleti yeterli derecede sakin ve barış içinde bulsa bile, her şeyin iyiye gitmesi, huzura kavuşması gerekliydi.

CAPUT 28

Bu mektup, ilkin senatoyu büyük ölçüde harekete geçirmesine karşın, İtalya'nın daha eski ve daha kuvvetli olmasından kaynaklanan önemi dolayısıyla, ne Hasdrubal ne de askeri kuvvetleri hususunda bir değişiklik yapılmadı. Fakat Himilco tam bir orduyla ve çoğaltılmış bir donanmayla karadan ve denizden Hispania'yı tutmak ve savunmak üzere gönderildi. Kara ve deniz kuvvetlerini geçirdikten sonra bir ordugah tahkim etti. Donanmasını kıyıya çekerek onların etrafını bir siperle çevirdi. Sonra kendisi süvarileriyle birlikte son sürat yol alarak ve benzer bir atiklikle düşmanın ve kararsız durumda olan kavimlerin arasından geçerek Hasdrubal'e ulaştı. Senatonun resmi emirleri ve kararları beyan edildikten, aynı zamanda Hispania'daki savaşın nasıl yönetileceği kendisine bildirildikten sonra, herhangi bir şeyden ziyade kendi atikliği sayesinde sorunsuz olarak ordugahına geri döndü. Çünkü düşmanın hissetmesine ve farkına varmasına meydan vermeden her yeri terk etmişti. Hasdrubal ordugahını kaldırmadan önce, kendi hakimiyeti altındaki bütün kavimlerden para talep etti. Çünkü Hannibal'in geçidin hakkını

tekrar tekrar satın aldığını ve Gallia yardımcı kuvvetlerini ancak ücretle tutarak kendine mal ettiğini iyi biliyordu. Fakat kendisi, mal ve parasız bir halde bu kadar büyük bir yürüyüşe çıkarsa, Alplere doğru zor yol alabilirdi. Bu nedenle derhal para talep ederek Hiberus'a doğru indi.

Kartaca'nın resmi emirlerinin ve Hasdrubal'in askeri seferinin haberi Roma komutanlarına geldiği zaman, her ikisi de elindeki bütün işi bırakarak ve kuvvetlerini bir bütün halinde birleştirerek, onun çabalarını karşılamaya ve direnmeye hazırlandılar. Çünkü İtalya'nın düşamanı olan Hannibal'e kendileri tahammül gösterip dayanamazlarsa, Hispania'dan gelen ordu ve onun kumandanı Hasdruba'le birleştiği takdirde, Roma hakimiyetinin sonunun geleceğini düşünüyorlardı. Bu korku ve endişelerle dehşete kapılarak, askeri kuvvetlerini Hiberus'ta merkezileştirdiler, nehri geçtiler. Düşmanın yakınında ordugah kurmak ya da Kartacalıların müttefiklerine hücum ederek düşmanın ileri doğru yürüyüşünü engellemekle yetinmek hususunda uzun uzun görüşmelerde bulundular. Sonra, o sıralar bölgenin en zengin şehri olan Hibera'ya, yakındaki nehirden bir hücum yapmaya hazırlandılar. Hasdrubal bunu hisseder etmez, müttefiklerine yardım getirmek yerine, daha önce Romalılara boyun eğerek teslim olan şehre, aynı şekilde hücum etmek üzere ilerledi. Bu nedenle artık başlamış bulunan kuşatma Romalılar tarafından terk edildi ve savaş bizzat Hasdrubal'in kendisine karşı yöneltilmiş oldu.

CAPUT 29

Sadece hafif çarpışmalar yaparak değil fakat savaş safı kurmaksızın, birkaç gün içinde ordugahlarının beş (5) mil ötesindeydiler. Sonunda sanki kararlaştırmışlar gibi, bir ve aynı günde her iki taraftan da savaş işaretinin sesi yükseldi ve bütün kuvvetleriyle beraber aşağıya ovaya indiler. Roma savaş safı, üçlü sıralar halinde dizilerek durdu. Hafif silahlılardan bazıları, sancakların ilerisinde manipulus'ların arasındaki yerde mevzilendi. Bir kısmı da san-

cakların arkasında yer aldı. Süvari kuvveti, kanatları örttü. Hasdrubal Hispania askeri kuvvetleriyle ordusunun merkezini kuvvetlendirdi. Hasdrubal sağ kanata Kartacalıları, sol kanata da Afrikalıları ve ücretli askerlik yapan yardımcı kuvvetleri yerleştirdi. Süvari kuvvetinden Numidialıları Kartaca piyadesinin kanadında, geri kalanları da Afrikalıların kanadında mevzilendirdi. Numidialıların hepsini sağ kanada yerleştirmedi; ancak adetleri olduğu üzere, çarpışmanın en hararetli anında, yorgun attan dinlenmiş ve canlı ata atlamayı kendine iş edinmiş olanların her birine iki (2) at verdikten sonra[79] bunları mevzilendirdi. İnsanların çevikliği böyleydi ve atlarının cinsleri iyiydi ve çok iyi talim görmüştü. Onlar bu şekilde dizilmiş olarak dururlarken, her iki taraftaki kumandanların ümitleri açıkca birbirine eşit durumdaydı. Çünkü bir ordunun diğerine nazaran sayıca ve askerlerinin soyu bakımından, daha fazla üstünlüğü yoktu. Fakat askerlerin ruhu birbirine denk olmaktan çok çok uzaktı. Çünkü Romalılar ülkelerinden uzakta çarpışmalarına karşın, kumandanları tarafından İtalya ve Roma şehrinin savunması uğruna çarpışmakta olduklarına ikna edilmişlerdi. Böylece anavatanlarına dönüşleri, savaşın neticesine bağlı olabilecek adamlar, akıllarını, kazanmak ya da ölmekten başka bir şeye takmamışlardı. Diğer savaş safındakiler daha az metanet sahibiydiler. Çünkü çoğunluk, Hispania'da mağlup olmayı, galip olarak İtalya'ya sürüklenmiş olmaya tercih eden Hispanialılardı. Bu nedenle silahların ilk şakırtısında, mızraklarını güçlükle fırlattıkları zaman, ordunun merkezi geri çekildi ve Romalılar büyük bir hücumla ileri atılırlarken, düşmanın önünden ricat ettiler. Bununla beraber kanatlarda daha büyük bir moralle daha canlı bir şekilde çarpışılmaktaydı. Bir taraftan Kartacalılar, diğer taraftan Afrikalılar onlara büyük baskı yaparak sıkıştırdı. Kuşatılmış oldukları tahmin edilen insanlara karşı çift taraflı çarpışılmıştı. Fakat bütün Roma savaş safı, bu andan itibaren ordunun merkezinde yoğunlaşmasına karşın, düşmanın kanatlarını zorlamak için yeterli derecede güç ve kuvvete sahipti. Böylece farklı mıntıkalarda iki (2) çarpışma mevcuttu. Her ikisinde de Romalılar tartışılmaz bir biçimde galip görünüyordu. Çünkü, daha önceden ordu-

nun merkezi bozguna uğratılmış olduğundan, hem kendi askerlerinin sayısı hem de kuvvetleri bakımından Romalılar daha üstün bir durumdaydı. İnsanların büyük bir kısmı[80] burada öldürüldü. Çarpışma henüz tam anlamıyla başlamadan Hispanialılar bu denli korku, şaşkınlık ve telaş içinde kaçmamış olsalardı, savaş saflarının tamamından pek az kişi hayatta kalmış olacaktı. Süvari kuvveti çarpışmaya hiç girmedi. Çünkü Mauri kavmi ve Numidialılar, ordunun merkezinin kuvveti tükenerek çekildiğini görür görmez, onlar kendi önlerinden filleri de sürerek, vahşi görünümlü bir kaçış sergileyerek, kanatları terk ettiler. Hasdrubal, çarpışmanın son neticesini bekledikten sonra, birkaç adamıyla birlikte katliamın ortasından kaçtı. Romalılar, Hasdrubal'in ordugahını ele geçirdi ve yağmaladılar. Çarpışma Romalılara, Hispania'da henüz kararsız kalan bütün kavimleri kazandırdı. Kalan ordusu Hasdrubal'e, salt İtalya'ya sevk etmesi için değil fakat aynı zamanda Hispania'da yeterli derecede güvenle kalması için bile ümit bırakmadı. Bütün bu olaylar Scipio'nun mektubu aracılığıyla Roma'da öğrenildiği zaman, halk sadece bu kadar büyük bir zafer kazanılmış olmasından değil fakat Hasdrubal'in İtalya'ya geçmesi önlenmiş olduğundan büyük sevinç ve mutluluk duydu[81].

CAPUT 30

Hispania'da bunlar olurken, Brutii kavminin toprağında bulunan Petelia[82], kuşatma başladıktan birkaç ay sonra Hannibal'in valisi Himilco tarafından alındı. Kartacalıların zaferi, kuşatılanları güç ve kuvvetle yenen herhangi bir hücumdan daha çok kan, birçok yaralı ve ölüm derecesine varan açlık sayesinde[83] gerçekleşti. Çünkü onlar, aşina oldukları veya olmadıkları her çeşit dört (4) ayaklı hayvandan elde ettikleri taze eti ve aynı zamanda zahireden oluşan bütün yiyecek stoklarını tükettiklerinden; hayvan postları, otlar, kökler, yumuşak deriler ve dallarından dökülen yapraklarla yaşamlarını sürdürdüler. Surlarda durmak ve silahlarını taşımak için dahi kuvvetleri kalmayıncaya kadar yenik düşmediler. Petila'nın alınması üzerine, Kartacalı komutan askeri

kuvvetlerini Consentia üzerine sevk etti ve burası daha güçsüz biçimde savunulduğundan, Kartacalı kumandan birkaç gün içinde onu teslim aldı. Aynı sıralarda bir Bruttii ordusu da Croton'u[84] kuşattı. Burası eskiden silahları, kahramanları ve erkekleri bakımından zengindi; fakat sonraları birçok büyük felaketle o denli ezildi ki, her yaştan vatandaşın toplamı ancak iki bini (2.000) bulan bir Grek şehrine dönüştü. Böylece düşman, savunanı olmayan şehri kolayca elde etti. Sadece kale henüz direnme göstermekteydi; ancak bunlar da zapt edilen şehrin karışıklığı arasında, katliamın ortasından değişik yerlere doğru firar ettiler. Locri kavmi, önderleri tarafından ihanete uğramış bir topluluk olduğundan, Bruttii ve Kartacalıların tarafına geçti. Bu bölgede Roma'ya sadık ve en sonuna kadar ona tabi olan yalnız Rhegium kaldı. Aynı şeye Sicilia'da da eğilim duyulmaktaydı. Hiero'nun evi dahi bütün bütün isyandan uzak kalamadı. Çünkü en büyük oğlu Gelo, hem babasının yaşlı oluşu hem de Cannae'daki felaketten beri Roma müttefikliğini hakir görmesi sonucu, Kartacalıların tarafına geçmişti[85]. Ölmeseydi Sicilia'da bir ayaklanmaya neden olacaktı. Çünkü zamanında babasını bile, çoğunluğu silahlandırarak kendileriyle müttefik haline getirmek düşüncesinde ikircikli bir hale getirmişti. Bu yıl İtalya, Afrika, Sicilya ve Hispania'da değişiklik gösteren olaylar böyleydi[86].

Bu yılın sonunda Quintus Fabius Maximus, diktatörlüğü zamanında adadığı Eryxlu Venus Tapınağı'nı[87] vakfetmek üzere, kendisine izin verilmesini senatodan talep etti. Senato, atanan consul Tiberius Sempronius'un, görevine başlar başlamaz tapınak vakfetmek maksadıyla, Quintus Fabius'un iki başkandan biri olmasının emredilmesini halka önermeye karar verdi. İki kere consul ve kahin olan Marcus Aemilius Lepidus'un şerefine, üç (3) oğlu Lucius, Marcus ve Quintus üç (3) gün boyunca Defin Töreni Oyunları düzenlediler ve Forum'da yirmi iki (22) çift gladyatörün gösterilerini sergilediler[88]. Aedilis curulis Gaius Laetorius ve aedilliğinde atlıların başı olan atanan consul Tiberius Sempronius Gracchus, Roma Oyunları'nı kutladılar ve bu oyunlar üç (3) gün

boyunca tekrarlandı. Aedillerden Marcus Aurelius Cotta ve Marcus Claudius Marcellus'un Pleb Oyunları üç (3) kez tekrarlandı.

Kartaca Savaşı'nın üçüncü (3.) yılının sonlarında Tiberius Sempronius, Martın on beşinde (15.) consul olarak göreve başladı. Praetorlardan, daha önce consul[89] ve censor olan Quintus Fulvius Flaccus, vatandaşlar arasındaki davalara bakmak üzere; Marcus Valerius Laevinus da yabancılar arasındaki davalara bakmak üzere kur'a ile praetor olarak görevlendirilmişlerdi. Bu sırada Appius Claudius Pulcher Sicilia'ya, Quintus Mucius Scaevola da Sardinia'ya kur'a ile görevlendirilmişlerdi. Halk tarafından, Marcus Marcellus'un proconsul olarak tam askeri yetki ve sorumluluğa sahip olması emredildi. Çünkü Marcus Marcellus, Cannae'daki felaketten beri İtalya'da başarı kazanan yegane Roma kumandanıydı.

CAPUT 31

Capitol'de toplantı olduğu ilk gün senato, bu yıl çift vergi konmasına ve normal verginin derhal toplanmasına karar verdi. Bu vergiden, Cannae'da askerlik yapan askerlerin yanı sıra bütün askerlere ücretleri peşin olarak ödenmeliydi. Ordulara gelince; consul Tiberius Sempronius'un Cales'teki seferberlik tarihi için iki (2) şehir lejyonu bildirmesine karar verildi. Bu lejyonlar buradan Suessula üzerindeki Claudiana ordugahına[90] sevk edilmeliydi. Şimdi burada bulunan lejyonlar -esas itibariyle Cannae ordusunda idiler- praetor Appius Claudius Pulcher tarafından Sicilia'ya sevk edilmeliydi ve Sicilia'da bulunan lejyonlar da Roma'ya getirilmeliydi. Cales'te açıklanan seferberlik tarihi nedeniyle Marcus Claudius Marcellus orduya gönderildi. Marcus Claudius'a şehir lejyonlarını Claudiana ordugahına sevk etmesi emredildi. Eski orduyu teslim almak ve buradan Sicilia'ya sevk etmek için Appius Claudius, kumandanı Tiberius Maecilius Croto'yu gönderdi.

İnsanlar ilkin, consulün meslektaşını görevlendirmek için seçimlere başkanlık etmesini sessizce beklemekteydi. Sonra, praetorluğunda-

ki dikkat çekici başarısı nedeniyle, bu yıl için consul seçilmesini özellikle arzu ettikleri Marcus Marcellus'un kasıtlı olarak kovulmuş olduğunu gördükleri zaman, Curia'da homurdanmalar işitilmeye başlandı. Consul bunu fark edince şöyle konuştu: "Ey senatonun ileri gelen kişileri, her iki olay da devletin menfaati uğrunadır. Orduların değiş tokuşunu yapmak üzere Marcus Claudius'un Campania'ya gönderilmesi devletin iyiliği içindir. Aynı zamanda kendisine verilen görevi tamamladıktan sonra, buradan dönünceye kadar gelecek seçimin ilan edilmemesi de devletin menfaatinedir. Çünkü sizler devletin ihtiyacı olduğu tehlikeli durumda ve onu özellikle arzu ettiğinizde bir consule sahip olabileceksiniz." Böylece Marcellus geri dönene kadar seçimden hiç söz edilmedi. Bu arada Quintus Fabius Maximus ve Titus Otacilius Crassus adlı iki (2) kişiden oluşan bir heyet tapınakların armağan edilmesiyle görevlendirildi. Otacilius Menler'i, Fabius da Eryxlu Venus Tapınağı'nı armağan etmek üzere belirlendi. Her iki tapınak da tek bir su kanalıyla ayrılmış olarak Capitol Tepesi'nde[91] bulunmaktadır. Sicilia'daki görev süreleri sırasında sadakatle askelik yaptıktan sonra Roma'ya gelen üç yüz (300) Campanialı süvari hakkında, bu süvarilerin Roma vatandaşı olması hususunda, halkın huzuruna bir kanun tasarısı getirildi. Bundan başka, Campanialıların Roma halkına karşı isyan ettikleri ilk günden itibaren bu süvarilerin Cumaelı kabul edilmesi önerildi[92]. Bu önerinin yapılmasını özellikle teşvik eden şey, eski vatanlarını terk ettiklerinden ve henüz geri döndükleri şehirde kayıt edilmemiş olduklarından, kendilerinin nereye ait olduklarını bilmediklerini söylemeleriydi. Marcellus'a, ordudaki görevinden geri döndükten sonra, Lucius Postumius'un yerine bir consul atamak üzere seçim ilan etmesi emredildi. Büyük bir çoğunlukla, derhal göreve başlamak üzere Marcellus seçildi. Görevine başlar başlamaz gök gürlemeye başladı. Bu nedenle çağrılan kahinler, bu seçimde bir kusur ve aksaklık görüldüğünü beyan ettiler. Senatonun ileri gelenleri, iki (2) plebin consul seçildikleri ilk zamandan beri Tanrıların onayıyla karşılaşmadıkları hususunu, geniş bir biçimde ve ısrarla tekrar ettiler. Marcellus görevinden ayrıldıktan sonra, onun yerine üçüncü (3.) kez consul olarak Quintus Fabius Maximus geçirildi. O

yıl deniz alev içinde kaldı. Sinuessa'da bir inek bir tay doğurdu. Lanuvium'daki Iuno Sospita Tapınağı'nda bulunan Tanrı tasvirlerinden damla damla kan süzüldü ve tapınağın etrafına taş yağmuru yağdı. Her zamanki gibi dokuz (9) gün süren törenler sırasında bir sağanak oldu. Kötü alamet ve işaretlerin geri kalanları, usulüne uygun biçimde kefaretle affedilerek tamir edildi[93].

CAPUT 32

Consuller, aralarında orduları böldüler. Fabius'a, daha önceleri diktatör Marcus Iunius tarafından kumanda edilen Teanum'daki ordunun kumandası düştü. Sempronius'a da, bu yerde bulunan gönüllü köleler[94] ve müttefiklerden oluşan yirmi beş bin (25.000) kişi düştü. Praetor Marcus Valerius'a, Sicilia'dan dönen lejyonlar tahsis edildi. Marcus Claudius, Nola'yı korumak üzere Suessula'da bulunan orduya proconsul olarak gönderildi. Praetorlar, Sicilia ve Sardinia'ya gitmek üzere yola çıktılar. Senatonun her ne zaman toplantı çağrısı olursa, senatörlerin ve senatoda fikir vermek hakkına sahip kişilerin[95] Porta Capena'da[96] toplanmaları gerektiği hususuda bir ferman çıkarttılar. Adli işleri yapan praetorlar, Piscina Publica'da[97] mahkemelerini kurdular. Bu şahısların emirlerine göre bu yerin taahhütnamesi[98] yapılmalıydı ve buradaki mahkemenin adaleti o yıl içinde gerçekleştirilmeliydi.

Bu sırada Hannibal'in kardeşi Mago'nun[99] on iki bin (12.000) piyade, bin beş yüz (1.500) süvari, bin (1.000) gümüş talentum ve altmış (60) savaş gemisinden oluşan bir konvoy ile Kartaca'dan İtalya'ya geçmekte olan Kartaca kuvvetleri, Hispania'daki askeri harekatın başarısız kaldığı ve bu eyaletteki hemen hemen bütün kavimlerin Romalılara karşı isyan ettiği haberini aldılar. Sardinia'yı yeniden elde etmek ümidinin aniden bir ışık gibi parladığı sırada, İtalya'yı ihmal ederek bu donanma ve bu askeri kuvvetlerle Hispania'ya gitmek üzere Mago'yu caydıracak birkaç kişi vardı. Ancak buradaki Roma ordusunun küçük olduğu haberi geldi. Eyaletiyle birlikte iyi tanınan eski praetor Aulus Cornelius

geri çekiliyordu ve yeni bir praetor bekleniyordu. Bundan başka Sardinialılar Roma hakimiyetinin uzun süre devamından artık yorgun ve bitap düşmüşlerdi. Çünkü önceki yıl acımasızca ve hırsla onlara hükmetmişlerdi. Ağır vergiler ve adil olmayan erzak talebi altında eziliyorlardı. Kendilerine önderlik edecek bir kumandanın eksikliğinden başka bir noksanları yoktu. Yetki ve sorumluluğu ve eserleriyle o sıralar uzun süreden beri Hampsicora'nın özel soruşturmasında bulunan önderler tarafından gönderilen gizli elçinin haberleri böyleydi. Bu haberlerle aynı anda hem kederlendiler hem de cesaretlendiler. Bu nedenle Mago'yu donanması ve askeri kuvvetleriyle birlikte Hispania'ya gönderdiler. Çünkü Sardinia, kumandan olarak Hasdrubal'i seçmişti ve Mago'nun askeri kuvvetleriyle aşağı yukarı aynı sayıda asker bulundurmasına karar verdiler.

Roma'da consuller, şehirde yapılması gerekenleri yaptıktan sonra, şimdi onları savaş için cesaretlendiriyor ve teşvik ediyorlardı. Tiberius Sempronius, seferberlik tarihinde askerlerini Sinuessa'da topladı ve Quintus Fabius senatoya danıştıktan sonra, Haziran'ın birinden hemen önce herkesin, çiftliklerdeki buğday mahsulünü[100] tahkim edilmiş şehirlere getirmelerini emretti. Eğer herhangi bir kimse bu emri yerine getirmezse, tarlasını yakıp yıkarak yağmalayacak, yanmış çiftlik evlerini müzayede ile esirlerine satacaktı. Adli işleri yürütmek için[101] atanan praetorlar bile savaşın yönetiminden muaf tutulmadı. Praetor Valerius'un, orduyu Terentius'tan devralması için Apulia'ya gitmesine karar verildi. Lejyonlar Sicilia'dan geldiklerinde, Valerius bu lejyonları özellikle bu bölgenin savunmasında kullanacaktı. Terentius'un ordusu, kumandanların birkaçının önderliğinde Tarentum'a gönderilecekti. Valerius'a, Brundisium ve Tarentum arasındaki sahili savunması maksadıyla yirmi beş (25) gemi verildi. Bir resmi emirle eşit sayıda gemi, şehrin yakınındaki sahili savunmak üzere şehir praetoru Quintus Fulvius'a tahsis edildi. Proconsul Gaius Terentius'a, Picenum topraklarındaki bir lejyona kumanda etmek ve bu bölgeyi savunmak görevi verildi. Titus Otacilius

Crassus, Capitol Tepesi'nde Menler Tapınağı'nı armağan ettikten sonra, tam yetki ve sorumlulukla donanmaya kumanda ettiği Sicilia'ya gönderildi.

CAPUT 33

Dünyadaki bütün kralların ve ulusların içinde en zengini olan bu iki (2) kavmin mücadelesi, aralarında Macedonia Kralı Philip'in de bulunduğu -Philip İtalya'ya bütün hepsinden daha ziyade yakındı- ve sadece Ionia Denizi'yle ayrılmış devletlerin dikkat ve ilgisini çekmişti. (Kral Philip) Romalılarla Kartacalılar arasında bir savaşın patlak vermiş olmasına sevinmiş olmasına karşın, Hannibal'in Alpleri geçmiş olduğunun haberi ilk öğrenildiğinde, Roma'nın aldığı önlemlerin ne olduğu bilinmediğinden, iki kavimden hangisinin zafer kazanmasını arzu ettiğinden emin olamadı, tereddüt gösterdi. Şimdi üçüncü çarpışma ve üçüncü zafer Kartacalılara uygun düştüğünden, başarılı tarafa meyil gösterdi ve Hannibal'e elçiler gönderdi. Bu elçiler Brundisium ve Tarentum limanlarından sakındılar. Çünkü buraları Roma gemileri tarafından gözetlenmekteydi; Iuno Lacinia Tapınağı[102] yakınlarında karaya çıktılar. Buradan Apulia yoluyla Capua'ya doğru giderlerken Roma kuvvetlerinin merkeziyle karşılaştılar. Bu elçiler, Luceria yakınlarında ordugahı olan praetor Valerius Laevinus'un huzuruna getirildiler. Burada elçilerin önderi Xenophanes cüretli bir şekilde, Roma halkıyla bir dostluk anlaşması yapmak üzere kendisinin Kral Philip tarafından gönderildiğini söyledi. Aynı zamanda consuller, senato ve Roma halkı için beyanatı olduğunu belirtti. Ayaklanan eski müttefiklerin ortasında, bu denli meşhur bir kralın yeni dostluk ittifakıyla son derece memnun olan praetor, düşmanlarını bir misafir gibi nezaket ve içtenlikle karşılayıp kabul etti. Yolları dikkatli bir biçimde göstermek, hangi yolların ve hangi geçitlerin Romalıların ya da düşmanların elinde olduğunu bildirmek üzere, elçilerin yanlarına bir muhafız konvoyu verdi. Xenophanes Roma kuvvetleri arasından geçip Campania'nın yolunu tuttu ve buradan Hannibal'in ordugahına

giden en kısa yoldan ordugaha ulaştı. Hannibal'le aşağıdaki şartlarla bir dostluk anlaşması yaptı: Kral Philip mümkün olabilecek en büyük donanmayla -onun iki yüz (200) gemi yapabileceği düşünülmüştü- İtalya'ya geçecek ve sahili tahrip ederek harabeye çevirecekti. Aynı zamanda karada ve denizde bütün kudretiyle savaşı sürdürecekti. Savaş sona erdikten sonra, Roma şehri ile birlikte bütün İtalya Kartacalılara ve Hannibal'e ait olacaktı. Bütün ganimet Hannibal'in olacaktı. İtalya'nın tam anlamıyla boyun eğip mağlup olduğunu kabul etmesinden sonra, Yunanistan'a doğru yelken açacaklar ve kralın seçeceği düşmanlarla savaş yapacaklardı. Macedonia ile karşı karşıya bulunan kara parçasında ve adalarda bulunan devletler Philip'e ait olacak ve onun krallığının bir parçası haline geleceklerdi.

CAPUT 34

Kartaca kumandanı ve Macedonia elçileri arasında bu şartlarla bir anlaşma yapıldı. Onlarla birlikte elçi olarak, bizzak krala yeniden güven vermek üzere Gisgo, Bostar ve Mago gönderildi. Bu şahıslar, gizli olarak bir geminin demirlediği Iuno Lacinia Tapınağı'nın da bulunduğu aynı yere ulaştılar. Buradan hareket ederek ve açık denize doğru yol alarak, Calabria sahillerini savunmakta olan Roma donanmasının görüş mevziine girdiler ve onlar tarafından fark edildiler. Valerius Flaccus, gemiyi takip etmesi ve onu getirmesi için hafif bir tekne gönderdi. Bunun üzerine kralın elçileri ilkin kaçma girişiminde bulundular. Sonra, süratte onların üstün olduklarını gördükleri zaman, Romalılara teslim oldular ve donanmanın amirali huzuruna getirildiler. Amiral onlara kim olduklarını, nereden geldiklerini ve nereye tabi olduklarını sorduğu zaman, Xenophanes ilkin, daha önce tam anlamıyla başarılı oldukları sahte bir tavır takındı: Philip tarafından Romalılara gönderildiğinden, kendisi emin bir yol olduğunu düşündüğü, Marcus Valerius'un tarafına giden yolu tutmuştu. Ancak düşman kuvvetleriyle kuşatılınca, Campania'ya geçmesi

mümkün olamamıştı. Sonra, Kartacalı elbiseleri, görünüşleri ve aralarındaki konuşmaları nedeniyle kendilerine ihanet edildiğini düşünüp bu araştırılınca, Hannibal'in elçileri üzerinde şüphe uyanmıştı. Bunun üzerine maiyetinde bulunan kişiler bir yana çekilmişler ve anlaşmalardan korkmuşlardı. Aynı zamanda Hannibal'den Philip'e gönderilen bir mektup da bulunmuştu. Bu mektupta, Macedonia kralıyla Kartaca kumandanı arasındaki görüşmeler ve antlaşmalardan söz ediliyordu. Bütün bu şeyler yeterli derecede öğrenildikten sonra, esir edilenlerin ve onların maiyetindeki kişilerin mümkün olabildiğince çabuk Roma'daki senatoya gönderilmesinin en iyi yol olacağı anlaşıldı. Roma'daki senatoya, esirler ve onların maiyeti gönderilemediği takdirde, nerede olurlarsa olsun consullere gönderilmeliydiler. Bu amaçla beş (5) tane çok hafif gemi seçilip ayrıldı ve bu gemilerin kumandasına Lucius Valerius Antias verildi. Ayrı ayrı korunabilmeleri için, elçilerin bütün gemiler arasında dağıtılma emir ve talimatları kendisine verildi. Böylece, onlar arasında herhangi bir konuşmanın olamayacağı veya planlarında herhangi bir değişiklik yapamayacakları düşünülüyordu.

Aynı sıralarda Roma'da Aulus Cornelius Mammula, eyaleti Sardinia Adası'ndan dönerek, orada işlerin ne durumda olduğunu bildirdi: Adadakilerin hepsi bir savaş ve isyanı hedefliyorlardı. Kendi yerine geçen Quintus Mucius, buraya gelmesiyle birlikte, sıhhate zararlı iklimden ve kötü sudan etkilenmişti. Çok tehlikeli olmayan fakat uzun süren bir hastalık illetine yakalandığından, savaş görevini yerine getirmesi hususunda uzun süre faydasız olabilirdi. Aynı zamanda buradaki ordu, bu sakin ve barış içindeki eyalette bir garnizon teşkil etme açısından yeterli derecede kuvvetli olduğundan, bir isyanın patlak vermesi durumunda dahi görünen oydu ki, bu durum bir savaşa neden olmayacaktı. Bunun üzerine senato Quintus Fulvius Flaccus'un beş bin (5.000) piyade ve dört yüz (400) süvari kaydetmesini ve ilk fırsatta bu lejyonun Sardinia'ya sevk edilmesini emretti. Aynı zamanda Quintus Fulvius Flaccus, Mucius iyileşip eski sıhhatine ka-

vuşana kadar savaşa devam etmek üzere, düşündüğü en iyi kişiyi tam yetki ve sorumlulukla göndermeliydi. Bu görev için iki kez consul ve censor görevlerinde bulunan Titus Manlius Torquatus gönderildi. Bu şahıs consullüğü sırasında Sardinialıları yenmişti[103]. Hemen hemen aynı sıralarda, Calvus lakaplı Hasdrubal'in kumandası altında Kartaca'dan Sardinia'ya gönderilen bir donanma, korkunç bir fırtınadan zarar gördü ve Baliar Adaları'na doğru sürüklendi. Burada gemiler kıyıya vurdu. Kıyıya vuran gemilerin sadece teçhizatları değil fakat aynı zamanda tekneleri de zarar görüp yara almıştı. Bu gemiler tamire çekildiklerinden önemli ölçüde zaman kaybına neden oldular.

CAPUT 35

Cannae Savaşı'ndan sonra, bir tarafın başvuracağı çareler kısıtlandığı, diğer tarafın da moral ve imanı bozulduğundan, İtalya'daki savaş daha düşük yoğunlukta devam etmekteydi. Bu nedenle Campanialılar hiçbir yardım görmeksizin, ilkin Cumaelıları Romalılara karşı isyana girişmeye teşvik ederek, Cumae Devleti'nin boyun eğip teslim olmasına çalıştılar. Bunu yapmada başarısız olunca, onları pusuya düşürmek için bir hile düşünerek tertip düzenlediler. Bütün Campanialılar Hamae'da[104] usulüne uygun bir kurban kesme töreni yapmışlardı. Cumae halkına, Campania senatosunun buraya geleceğini bildirdiler ve her iki kavmin aynı müttefiklere ve aynı düşmanlara sahip olması nedeniyle birlikte karar verip danışmada bulunmak üzere Cumae senatosunun da buraya gelmesini talep ettiler. Romalılardan veya Kartacalılardan herhangi bir tehlike gelmemesi için, kendilerinin burada silahlı bir muhafız birliğine sahip olabileceklerini söylediler. Cumaelılar hileyi merak etmelerine ve şüphelenmelerine rağmen, kendi planlarının[105] onların anlayışlarından ve sezinlemelerinden gizlenebildiğini düşünerek hiçbir itirazda bulunmadılar.

Bu arada Roma consulü Tiberius Sempronius, Sinuessa'da bulunan ve seferberlik için tarih bildirdiği ordusunu teftiş ettikten

sonra, Volturnus Nehri'ni geçti ve Liternum yakınlarında ordugah kurdu. Burada, devamlı ordugah meşguliyeti olmadığından, askerlerini sık sık manevra yapmaya zorladı. Çünkü çoğunluğunu gönüllü kölelerin teşgil ettiği yeni orduya kaydedilen askerlerin, sancakları takip etmeleri ve savaş safında kendi yerlerini bilip tanımaları gerekliydi. Bunu sağlamada kumandan pek fazla dikkat harcamak zorunda kalıyordu. Askerlerin farklı sınıfları arasında, daha önce de olduğu gibi kaderin nifak tohumları ekmek üzere herhangi bir kimseye yaklaşmaması için, subayları ve tribunusları aynı şeyi icra etmek ve aynı etkiyi yaratmak üzere tanzim etti. Kıdemli asker, orduya yeni kaydedilen askerle; hür bir kimse, gönüllü askerlik yapan köle ile kendisinin bir tutulmasına izin vermeliydi. Roma halkı yeterli derecede şerefli ve asil olduğundan, silahlarını ve sancaklarını emanet ettiği herkese kıymet ve ehemmiyet verilmeliydi. Şimdi onları böyle davranmaya zorlayan kaderin, savunma için yapılmış şey olduğunu belirtti. Bu emir ve öğütler, askerlerin gösterdiği dikkatten ziyade, kumandanların daha büyük dikkatiyle uygulanmalıydı. Çok geçmeden onlar öyle büyük bir uyum içinde, hepsi öyle bir beraberlik teşgil ettiler ki, her bir adamın hangi durumdan dolayı asker yapıldığı bile unutuldu.

Gracchus bu işle meşgul olurken, Cumae'dan gelen elçiler, birkaç gün önce Campania'dan gelen elçi heyetinin maksadını ve kendilerinin onlara ne cevap verdiğini bildirdiler. Aynı zamanda bayramın üç (3) gün sonra olduğunu ve sadece bütün senatonun değil fakat ordugah ile Campania ordusunun da orada bulunacağını beyan ettiler. Gracchus, Cumaelılara çiftliklerden şehire her şeyi getirmelerini ve surların içinde kalmalarını emrettikten sonra, Campanialıların önceki gün her zamanki kurban kesme törenini yaptıkları Cumae'a ordugahını nakletti. Hamae üç (3) mil uzaklıktaydı. Artık Campanialılar kendi aralarında mutabık kaldıklarından, büyük kütleler halinde toplanmışlardı. Buradan uzak olmayan bir yerde, Medix Tuticus[106] -bu Campanialıların en yüksek memurudur-, Marius Alfius ordugahında on dört bin (14.000) si-

lahlı askerle gizlenmişti. Kurban kesme hazırlıkları başlamıştı ve bu sırada bir hainlik tertip etmeyi düşünmekten ziyade katiyetle bunu uygulamaya daha eğilimli ve niyetliydi. Bu sırada ordugahını tahkim etmek veya bir askerin herhangi bir görevi üzerine düşünmek lüzumunu hissetmiyordu. Kurban kesme töreni geceleyin oldu fakat gece yarısından önce tamamlanmadı. Gracchus, bu anın tam pusu kurulacak zaman olduğunu düşünerek, yapacağı işi hiç kimsenin duyurmamasını sağlamak üzere kapılara nöbetçiler yerleştirdi. Askerlerini mümkün olduğu kadar erkenden, günün onuncu (10.) saatinde toplayarak, karanlık basar basmaz işaret verilince harekete geçebilmeleri için, bedenlerine ve uykularına özen göstermelerini emretti. Aşağı yukarı birinci nöbette sancakların sökülüp çıkarılmasını tembihledi. Sessiz bir yürüyüş koluyla yola çıkarak gece yarısı Hamae'a ulaştı ve bütün kapılardan derhal Campania ordugahına girdi. Çünkü, nöbet halinde görünseler de savunmayı dikkatsizce yapıyor ve korunuyorlardı. Bir kısmı uykudayken, bir kısmı da tören tamamlandıktan sonra silahsız olarak geri dönerlerken katledildiler. Bizzat kumandan Marius Alfius da dahil olmak üzere, geceleyin meydana gelen bu karışıklıkta iki binden (2.000) fazla insan öldürüldü ..... bin kişi[107] esir olarak alındı ve otuz dört (34) sancak ele geçirildi.

CAPUT 36

Gracchus, yüz (100) askerden az bir kayıpla düşman ordugahını zapt ettikten sonra, Capua'da Tifata Dağı'nda ordugahı bulunan Hannibal'in korkusundan aceleyle geri çekildi. Tahmininde yanılmadı. Çünkü Capua'daki mağlubiyet bildirilir bildirilmez, Hannibal Hamae'daki başarıya sevindi; mağlup edilenleri yağmalayan, ganimeti önüne katıp götürmekte olan, özellikle kölelerden oluşan acemi bir ordu bulabileceğini düşünerek, yürüyüş koluyla birlikte son sürat Capua'dan daha öteye koştu. Yolu üzerinde karşılaştığı firari Campanialıların yanına bir muhafız takımı verilerek Capua'ya sevk edilmelerini ve yaralıların da yük ara-

balarına taşınmalarını emretti. Kendisi ise Hamae'da düşman tarafından terk edilmiş bir ordugah buldu. Burada önceki katliamın izlerinden ve etrafa dağılmış müttefiklerin cesetlerinden başka bir şey yoktu. Bazıları Hannibal'e, askeri kuvvetlerini derhal Cumae'a sevk etmesini ve şehre hücum etmesini tavsiye ettiler. Bir liman şehri olan Cumae'a sahip olabilmeyi Hannibal çok fazla istemesine karşın, Neapolis'te bir şey kazanamamıştı; bunun üzerine askerlerini, silahlarından başka bir şey almayarak süratli yürüyüşle geri getirdi ve tekrar Tifata Dağı'ndaki ordugahına çekildi. Campanialıların tedirgin etmeleri üzerine harekete geçerek, ertesi gün buradan şehri kuşatmak için bütün teçhizatıyla Cumae'a geri döndü. Cumae topraklarını yakıp yıkarak talan ettikten sonra, şehirden bir mil uzakta ordugahını kurdu. Bu arada Gracchus, böyle güç bir durumda müttefiklerini yalnız bırakmaktan utanmasının yanı sıra kendisinin, aynı zamanda da Roma halkının yardımlarını rica ettiklerinden ve kendi ordusuna da tam güveni olduğundan burada kalmıştı. Cales'teki ordugahında bulunan öteki consul Fabius, ordusunu Volturnus Nehri üzerinden sevk etmeye cesaret edemedi. Çünkü ilkin yeni kehanetleri almakla meşgul oldu ve sonra da birbiri ardı sıra kendisine kötü işaret ve alametler bildirildi. Bu kötülüklerden arınmak üzere kefareti yapmaktayken, kahinler, uygun kehaneti elde etmenin kolay olmaması nedeniyle fikirlerini belirtmekten kaçındılar.

CAPUT 37

Fabius bu nedenlerle vazgeçirilmiş iken, bu sırada Sempronius kuşatıldı ve kuşatma istihkamları tarafından hücuma maruz kaldı. Şehre doğru hareket eden büyük ahşap bir kuleye karşı savunma olarak, Roma consulü dikkati çekecek derecede daha yüksek bir kuleyi surlardan kaldırıp dikti. Çünkü consul, bir temel, bir kaide olarak oldukça yüksek olan surları kullanmıştı. Destek olarak da bu kuleden kalın tahtalar kullanılmıştı. Savunmada bulunanlar ilkin kuleden surları savundular ve taşlar, sopalar ve her

çeşit kargıyla şehri ellerinde tuttular. Neticede düşman kulesinin, surların karşısına çok yakına çekilmiş olduğunu görünce, alev alev yanan meşaleler yaparak derhal hepsini muazzam yangın çıkartacak biçimde fırlattılar. Silahlı askerlerin büyük bir kısmı yangından korku ve dehşete kapılarak kuleden aşağı yuvarlanırken, şehrin iki kapısından yapılan huruç hareketi, aynı anda düşman nöbetçilerini bozguna uğrattı ve onları ordugahlarına firar etmeye mecbur bıraktı. Öyle ki, o gün Kartaca ordusu, kuşatandan ziyade kuşatılmış bir orduya daha çok benzedi. Hemen hemen bin üç yüz (1.300) kişi öldürüldü elli dokuz (59) Kartacalı sağ olarak ele geçirildi. Esir alınan Kartacalılar surlar boyunca ve nöbet yerlerinde tembellik ederek, dinlenerek ve eğlenerek vakit geçirmekteydiler. Bir huruç hareketi sonucundan ziyade başka herhangi bir şeyden korkuya kapılarak, ümit edilmedik bir biçimde yenik düşmüşlerdi. Gracchus, düşmanın düştüğü ani korkudan kendini sıyırmadan, geri çağırma işareti vererek askerlerini surların içine çekti. Ertesi gün Hanibal, consulün elde ettiği başarının sevinciyle haklı olarak çarpışacağını düşünerek, ordugah ve şehir arasında savaş düzeni aldı. Fakat şehrin her zamanki savunma hattından hiç kimsenin harekete geçmediğini ve fazla aceleci bir şekilde beslenen ümidi destekleyici hiçbir şey görülmediğinden, bir başarı elde edemeden Tifata'ya geri döndü.

Cumae kuşatmasının yapıldığı günlerde bir ayaklanma oldu. Longus lakaplı,[108] aynı zamanda Grumentum yakınlarında Lucania'da Hanno ve Kartacalılarla başarılı bir biçimde çarpışmış olan Tiberius Sempronius, ayaklanarak isyana kalkıştı. Tiberius Sempronius, iki binin (2.000) üstünde asker öldürdü ve iki yüz seksen (280) askeri de esir olarak aldı; aynı zamanda kırk bir (41) askeri sancağı da ele geçirdi. Hanno, Lucania topraklarından sürülürken Bruttii kavminin üç (3) şehri (Vercellium, Vescellium ve Sicilinum), praetor Marcus Valerius tarafından zorla tekrar ele geçirildi ve isyanı kışkırtanların boyunları vuruldu. Beş binin (5.000) üzerinde esir açık artırmada satıldı. Ganimetin arta kalanı askerlere teslim edildi ve ordu Luceria'ya geri sevk edildi.

CAPUT 38

Lucania'da ve Hirpini kavmi arasında bunlar olurken, Macedonialıların ve Kartacalıların esir alınan elçilerini Roma'ya taşıyan beş (5) gemi, Üst Deniz'den Daha Aşağı Deniz'e[109] hemen hemen İtalya'nın bütün sahili boyunca dolaştı. Yelken açarak Cumae'ı geçerlerken, onların düşmanlara mı yoksa dostlara mı ait oldukları kesin olarak bilinmediğinden, Gracchus donanmasından onları karşılamak üzere gemiler gönderdi. Araştırma neticesinde her iki tarafta da consulün Cumae'da olduğu öğrenildi. Aynı zamanda gemilerin Cumae'da yerleştirildiği, esirlerin consulün huzuruna getirildiği ve mektupların kendisine teslim edildiği öğrenildi. Consul, Philip ve Hannibal'den gelen mektupları okuduktan sonra, her şeyi mühürlenmiş olarak karadan senatoya gönderdi ve elçilerin gemilere taşınmasını emretti. Mektuplar ve elçiler hemen hemen aynı günde Roma'ya ulaştı. Bunun üzerine senatörler, Macedonia'nın ne kadar ciddi bir savaşla ülkeyi tehdit ettiğini ve bu sıralar zaten Kartacalılarla olan savaşa zor tahammül edebildiklerini gördüklerinden, ilkin bununla ciddi bir biçimde ilgilendiler. Bunun üzerine, ancak mütecaviz bir savaşla düşmanı İtalya'dan nasıl uzak tutabilecekleri hususunda danışmada bulunarak bıkıp usanmadan görüşmelerini sürdürdüler. Esirlerin zincire vurulması, maiyetindekilerin açık artırmayla mezatta satılmaları emredildi. Publius Valerius'un amiral olarak kumandasında bulunduğu yirmi beş (25) gemiye ilave olarak, başka bir yirmi beş (25) gemi daha hazırlanmasına karar verildi. Sonuncular yeni yapılarak kızaktan suya indirildiklerinden, esir olarak elçileri getiren beş (5) geminin de ilavesiyle, otuz (30) gemi Ostia'dan Tarentum'a yelken açtı. Publius Valerius'a, Varro'nun askerlerini güverteye yerleştirmesi emredildi. Aynı zamanda Tarentum'da komutan Lucius Apustius tarafından bu askerlere kumanda edilmekteydi. Yirmi beş (25)[110] gemilik bu donanmanın sadece İtalya kıyılarını savunması değil fakat Macedonia savaşı hususunda bilgi de edinmesi emredildi. Eğer Philip'in planları, mektuplarla ve elçilerin durumuyla uygunluk gösterirse, kendisi

mektupla praetor Marcus Valerius'a haber verecekti. Valerius, kumandanı Lucius Apustius'u ordunun başına koyduktan sonra, Tarentum'daki donanmaya hareket etti. Mümkün olduğu kadar çabuk Macedonia'ya geçerek Philip'i kendi krallığı içinde tutma girişiminde bulundu. Donanmanın yiyecek-içeceği ve Macedonia savaşı için, Kral Hiero'ya[111] yeniden ödenmek kaydıyla, Sicilia'da Appius Claudius'a gönderilen paranın kullanılmasına karar verildi. Bu para, kumandan Lucius Antistius tarafından Tarentum'a getirildi. Aynı zamanda iki yüz bin (200.000) peck[112] buğday ve yüz bin (100.000) peck arpa Hiero tarafından gönderildi.

CAPUT 39

Romalılar bu hazırlıklarla ve işlerle meşgul bulunurken, Roma'ya gönderilen hareket halindeki gemilerden,[113] ele geçirilen bir gemi kaçtı ve Philip'e geri döndü. Böylece mektupla elçilerin esir edilmiş oldukları öğrenildi. Kral, elçileri ile Hannibal arasında mutabık kalınan şeyi ve Hannibal'in elçilerinin kendisine ne mesaj getirmiş olduklarını bilmeyerek, aynı emir ve direktifle başka bir elçi heyeti gönderdi. Hannibal'e gönderilen elçiler arasında Scotinus[114] lakaplı Heraclitus, Boetialı Crito ve Magnesialı Sositheus bulunuyordu. Bu elçi heyetinde bulunan kişiler, talimat ve emirleri götürüp geri getirmede başarılı oldular. Fakat kral herhangi bir etkin hazırlıkta bulunamadan, yaz geçip gitmişti. Tek bir geminin ve elçilerin esir edilmiş olması, Romalıları tehdit eden bir savaşın ertelemesinde böylesine etkili olmuştu.

Capua civarında da her iki consul savaşa devam etmekteydi. Fabius, hem şimdi hem de sonra görülen kötü işaret ve alametlerin[115] kefaretini en nihayet temin ederek, Volturnus'u geçmişti. Kartacalılara karşı isyan etmiş Cumbulteria, Trebula ve Austicula şehirleri Fabius tarafından zorla alındı. Bu şehirlerde Hannibal'in garnizonu ve pek çok Campanialı esir alındı. Önceki yıl olduğu gibi Nola'da senato Romalılarla, plebler de Hannibal'le birlik olmuşlardı. Önderlerin öldürülmesi ve şehre ihanet edil-

mesi için gizli gizli planlar hazırlanıyordu. Fakat onların üstlendikleri işin daha ileriye gitmemesi için Fabius, ordusunu Capua ve Hannibal'in ordugahı arasına yerleştirdi. Hannibal'in ordugahı Tifata'daydı. Fabius kendisi de Suessula'daki Claudia ordugahına yerleşti[116]. Buradan propraetor Marcus Marcellus'u[117], Nola'da garnizon olarak bulundurduğu askeri kuvvetlerle birlikte gönderdi.

CAPUT 40

Sardinia'da praetor Titus Manlius'un[118] yönetimi altında, praetor Quintus Mucius'tan beri ihmal edilmiş, onun ağır bir hastalığa yakalanması nedeniyle yapılamayan işler yeniden düzenlenerek eski haline sokuldu. Manlius, Carales'te savaş gemilerini kıyıya çektikten ve karada savaş yapmak üzere mürettebatını[119] silahlandırdıktan sonra, praetordan bir ordu alarak tekmil askeri kuvvetini yirmi iki bin (22.000) piyade ve bin iki yüz (1.200) süvari oluşacak şekilde düzenledi. Bu süvari ve piyade kuvvetleriyle birlikte düşman topraklarına doğru harekete geçti ve praetor Titus Manlius, Hampsicora'nın ordugahından uzak olmayan bir yerde ordugahını kurdu. Bu sıralarda Hampsicora, her zaman olduğu gibi askeri kuvvetlerini çoğaltmak maksadıyla, gençleri silahlandırmak üzere, Deri-Giyen Sardinialıların[120] bölgesine gitmişti. Hostus ismindeki oğlu ordugahın başında bulunuyordu. Hostus gençliğinin kendine verdiği güvenle, düşünmeden savaşa girişti, bozguna uğradı ve firar etti. Bu çarpışmada aşağı yukarı üç bin (3.000) Sardinialı öldürüldü. Hemen hemen sekiz yüz (800) kişi de sağ olarak esir alındı. Ordunun geri kalanı, ilkin koruluklara ve çiftliklere firar ederek başıboş dolaştılar; daha sonra, kumandanlarının kaçtığını öğrendikleri bu bölgenin başşehri Cornus isimli şehre firar ettiler. Sardinia'daki bu savaş, Hannibal tarafından kumanda edilen Kartaca donanması olmasaydı, sona ermiş olacaktı. Bu donanma, bir fırtına dolayısıyla Balearis Adaları'na sürüklenmişti. Donanma, bir isyan için yeniden ümitleri

canlandırmak üzere tam zamanında yetişmişti. Manlius, Kartaca donanmasının gelişi bildirildiği zaman, Carales'e çekildi. Böyle yapmakla Hampsicora'ya Kartacalılarla birleşme fırsatı vermiş oldu. Hasdrubal, askeri kuvvetlerini karaya çıkardıktan ve donanmasını Kartaca'ya geri gönderdikten sonra, Roma müttefiklerinin topraklarını yakıp yıkarak yağmalamak üzere yanına rehber olarak Hampsicora'yı alarak yola çıktı. Manlius, geniş bir alanı kapsayacak şekilde yakıp yıkarak yağmalamadan Hasdrubal'i engelleyen bir orduyla onun karşısına çıkmamış olsaydı, Hasdrubal Carales'e ulaşmış olacaktı. İlkin, aralarında büyük bir mesafe olmaksızın karşı karşıya ordugah kurdular. Sonra, çeşitli neticelerle sonuçlanan, ufak çarpışmalar için saldırılara önderlik ettiler. En sonunda savaş düzenine girdiler. Sancakları taşıdıktan sonra, usul ve kaidesine uygun bir çarpışmayla bir saat kadar dövüştüler. Sardinalılar kolayca mağlup edilmeyi alışkanlık haline getirmiş olduklarından, Kartacalıların neticeye ulaşması uzun süre belirsiz kaldı ve kesin bir sonuca ulaşamadılar. En sonunda, Sardinialıların firarı ile uğradıkları katliam sonucu cesetler bütün tarlaları kapladığı zaman, Kartacalılar da bozguna uğradılar. Sardinialılar firar etmeye giriştiklerinde, Roma kumandanı, Sardinialılara arkadan hücum etmiş, kanadın yan tarafa hareketiyle Kartacalıları sararak içlerine almıştı. Bundan sonrası bir çarpışmadan ziyade tam bir katliam oldu. Sardinialılar ve Kartacalılarla birlikte düşmandan on iki bin (12.000) asker öldürüldü. Aşağı yukarı üç bin yedi yüz (3.700) asker esir olarak alındı ve aynı zamanda yirmi yedi (27) askeri sancak da ele geçirildi.

CAPUT 41

Her şeyden daha çok, bu savaşı meşhur ve anımsanmaya değer kılan şey, kumandan Hasdrubal'in, Kartacalı asillerden Hanno ve Mago'yu esir almasıydı. Mago, Barca ailesindendi; Hanno, Sardinialıları isyana kışkırtma ve hiç şüphesiz bu savaşa teşvik etme girişiminde bulunduğundan, Hannibal ile de yakından ilişkili var-

dı. Sardinialı kumandanlar, ölümleriyle savaşı, hiç de azımsanmayacak biçimde dikkate ve anımsanmaya değer kıldılar. Çünkü Hampsicora'nın oğlu Hostus çarpışmada öldü. Hampsicora da birkaç süvariyle birlikte firar ederken, sadece mağlubiyetten değil fakat aynı zamanda oğlunun ölümünü işitmesi üzerine, girişiminden hiç kimsenin haberi olmaması ve müdahalede bulunamaması için, geceleyin intihar etti. Çünkü Cornus şehrinin bütün sakinleri, daha önce olduğu gibi aynı şekilde iltica ettikleri bir mevkideydi. Manlius, zafer kazanmış galip ordusuyla oraya hücum etti ve birkaç gün içinde aldı. Sonra Hampsicora'ya ve Kartacalılara karşı isyan etmiş diğer şehirler rehineleri verdiler ve teslim oldular. Manlius bu şehirlerden, her birinin imkanı nispetinde veya suçluluğu oranında vergi ve buğday talep etti. Sonra ordusunu Carales'e geri götürdü. Manlius burada savaş gemilerini kızaklardan suya indirdi ve beraberinde getirdiği askerleri güverteye yerleştirerek Roma'ya doğru yelken açtı. Sardinia'nın itaat altına alınması işinin tamamlandığını Roma'daki senatoya bildirdi. Aynı zamanda vergi toplama işini quaestorlara, buğday temin etme işini aedillere ve esirleri de praetor Quintus Fulvius'a devretti.

Hemen hemen aynı zaman sürecinde praetor[121] Titus Otacilius, Lilybaeum'dan Afrika'ya doğru yelken açtı. Kartaca civarındaki toprakları yakıp yıkarak talan ettikten sonra, buradan Sardinia'ya doğru dümen kırmaya başladı. Buraya, donanmasını Afrika'ya geri götürürken karşılaştığı Hannibal'in, yakın bir zamanda Baliares Adaları'ndan geçtiği söylentisi gelmişti. Açık denizde önemsiz sayılabilecek bir çarpışma yaptı. Mürettebatıyla birlikte onların yedi (7) gemisini ele geçirdi. Donanmanın geri kalan gemileri, fırtına sonucu oldukça geniş bir biçimde etrafa dağıldı.

Aynı sıralarda tesadüfen Bomilcar, filler ve diğer araç gereçle birlikte Kartaca'dan yardımcı kuvvet olarak gönderilen askerlerle birlikte Locri'ye geldi. Appius Claudius, eyaleti etrafında dolaşıyormuş gibi görünerek, onu habersizce ele geçirmek için ordusunu derhal Messana'ya sevk etti; rüzgarın ve aynı zamanda akıntının kendisine yardımıyla Locri'ye geçti. Ancak Bomilcar, Brut-

tii kavmi arasında bulunan Hanno'ya katılmak üzere artık burayı terk etmişti. Locri kavmi de kapılarını Romalılara kapatmıştı. Appius, büyük girişimiyle hiçbir şey başaramadan Messana'ya geri döndü.

Aynı yaz Marcellus, bir garnizonla birlikte bulunduğu Nola'dan, Hirpini kavmine ve Claudium yakınlarındaki Samnitlere sık sık akınlar yapıyordu. Bütün bölgeyi ateş ve silah gücüyle tamamen o denli yakıp yıkarak talan etti ki, Samnitlerin kafasında eski felaketlerin(122) anısını yeniden canlandırmış oldu.

CAPUT 42

Bunun üzerine her iki kavimden elçiler derhal Hannibal'e gönderildi ve Kartacalı'ya şöyle hitap ettiler(123): "Hannibal; bizler Roma milletinin düşmanlarıyız. İlkin kendi kendimizle, sonra da silahlarımızla ve kuvvetliliğimizle kendimizi savunabildik. Bunlara güvenimizi kaybettiğimiz zaman, Kral Pyrrhus'la gücümüzü birleştirdik. Onun tarafından terk edildikten sonra, kaçınılmaz bir barışı kabul ettik ve bu barışa siz İtalya'ya geldiğiniz zamana kadar aşağı yukarı kırk (40) yıl bağlı kaldık. Esir ettiğiniz ve sonra bize geri gönderdiğiniz vatandaşlarımıza gösterdiğiniz tek tek kibarlığınız ve yakınlığınız, sizin cesaret ve başarınızdan daha az değildir. Böylece sizler bizi kendi tarafınıza çekmiş oldunuz. Madem ki güvenilir ve sağlam bir dostsunuz, bizler Roma milletinden korkmamakla kalmayacağız, eğer böyle söylemek doğru ise, aynı zamanda Tanrıların öfkesinden bile çekinmeyeceğiz. Fakat gerçekte siz sadece güvenilir ve galip bir dost değil, aynı zamanda burada bulunduğunuzdan, karılarımızın ve çocuklarımızın feryat figan içinde ağlayışlarını işitmiş ve alevler içinde yanan evlerimizi görebilmişsinizdir. Aynı zamanda bu yaz bizler birçok kereler, Cannae'da galip geldiği görünen Hannibal tarafından değil, Marcellus tarafından yıkıma uğratıldık. Sanki acı ve eleminizi tüketmişsiniz gibi, etkin olmadığınızdan, sizi tek bir vuruşla vurup kuvvetlenen Romalılar övünüyorlar. Çünkü biz Romalı-

larla yüz (100) yıl savaş ettik. İki yıl boyunca Kral Pyrrhus, bizim askerlerimizin katılımıyla genişlettiği askeri kuvvetleriyle bizi pek fazla savunmadığı gibi, dışardan ne bir kumandan ne de bir ordu yardımı da görmedik. Ne iki consulün ve iki consul ordusunun tarafımızdan boyunduruk altına alınmasıyla, ne de bize neşe veya şöhret getiren herhangi bir hadiseden dolayı kazandığımız başarılarımızla övünmeyeceğim. Fakat bizim başımıza gelen zorluklar ve mağlubiyetlerle, bugün oluşmakta olan şeylerden dolayı hiç de kızgın ve öfkeli olmayabiliriz. Büyük diktatörler[124] ve atlıların başları, iki consul ve iki consul ordusu, her zaman bizim ülkemize girmek üzere kullanıldı. İlk araştırma-teftiş gezisiyle eş zamanlı yerleştirilen yardımcı kuvvetler, daha sonra usulüne göre dizilmiş biçimde sancaklar altında, yakıp yıkarak yağmalamak üzere sevk edilebilirlerdi. Fakat bizler şimdi tek bir propraetorun[125] ele geçirdiği ve Nola'nın savunmasına tahsis ettiği küçük bir garnizonuz. Şimdi onlar bütün topraklarımız üzerinde, manipulus[126] tarzında değil fakat haydutça başıboş gezip dolaşmaktadır. Eğer onlar Roma etrafındaki topraklarda başıboş dolaşıyorlarsa, bundan daha fütursuzca haydutluk etmektedir. Bundan başka bir sebep de şudur: Sizler bizi savunmuyorsunuz; bizi koruyabilecek olan gençlerimiz vatanlarında olsalardı, hepsi sancakları altında askerlik yapıyor olurdu. Eğer ben birisi için kolay olan bir şeye tutunamadıysam, hem sizin hem de ordunuz hakkında bilgi edinmiş olmalıydım. Bu kişi, biliyorum ki bozguna uğratmış, mağlup etmiş ve aynı zamanda bizim dağılmış yağmacılarımızı hayrete ve şaşkınlığa düşürmek için birçok savaş safı dizmiştir. Bu yağmacılar ganimet elde etme gibi boş bir ümitle, sancakları olmaksızın başıboş dolaşarak, hepsi bir yere çekilmiştir. Birkaç Numidialıya onlar her halü kârda bir av olarak düşecektir ve sizler bizim askerlerimizi göndereceksiniz. Aynı zamanda onun garnizonunu Nola'dan defetmiş olacaksınız. Eğer sadece müttefik olarak değer verdiğiniz insanları sizler koruma ve himayeniz altına almaya, savunmaya değer bulmuyorsanız, onları Nola'dan kovmuş olacaksınız."

CAPUT 43

Hannibal buna cevap verdi. Hirpini ve Samnitlerin, kayıplarını bildirerek yardım ve himaye için askeri kuvvet istemeleri ve kendilerinin savunmasız bırakıldığından ve ihmal edildiğinden şikayette bulunmalarına karşılık, gerekli her şeyi derhal yapmakta olduklarını söyledi. Fakat onlar ilkin durumu bildirmiş olmalıydılar, sonra himaye ve korunmalarını istemeliydiler. En nihayet, bu elde edilemezse, şimdi ve sonra boş yere yardım istediklerinden dolayı şikayette bulunmalıydılar. Başka bir yükle yüklenmiş olmamak için ordusunu Hirpini ve Samnitlerin ülkesine değil fakat Roma milletinin en yakınındaki müttefiklerinin topraklarına sevk etmeliydi. Bu toprakları yakıp yıkarak yağmalamak ordusunu memnun edebilir ve korku ve dehşete düşürülen düşmanı kendilerinden uzağa sürebilirdi. Roma savaşına gelince, Trasumennus Savaşı Trebia'dan, Cannae Savaşı Trasumennus'tan daha çok meşhur ve övgüye değer ise, daha büyük ve daha meşhur bir zafer Cannae Savaşı'nın anısına bile gölge düşürebilirdi.

Bu cevapla ve aynı zamanda bol hediyelerle Hannibal elçileri gönderdi. Hannibal Tifata'da sınırlı sayıda, garnizon olarak bir askeri kuvvet bıraktıktan sonra, kendisi hareket etti ve ordusunun geri kalanıyla Nola'ya doğru ilerledi. Hanno da Kartaca'dan getirdiği takviye kuvvetleri ve filleriyle Bruttii kavminin topraklarından buraya gelmişti. Hannibal uzak olmayan bir yerde ordugahını kurduktan sonra, önceden yaptığı araştırma ve incelemede her şeyi, müttefiklerin elçilerinden işitmiş olduğundan çok farklı ve değişik buldu. Çünkü Marcellus, şansa bırakılan ya da düşünmeden, aceleyle düşmana terk edildiği söylenebilecek hiçbir şey yapmamıştı. Etrafı araştırıp inceledikten sonra, güçlü bir askeri kuvvete ve güvenilir bir sığınağa sahip olarak, hayvan yemi aramaya gitmişti ve Hannibal sanki karşısına çıkacakmış gibi, muhtemel olan her önlem önceden alınmıştı. Sonra düşmanın yaklaştığını öğrenince, askeri kuvvetlerini surların içinde tuttu. Nola senatörlerine kalkmalarını ve surlardan aşağı inerek etraftaki düşman arasında olup biten her şeyi araştırmalarını emretti.

Hanno, surların yakınlarına gelerek görüşmede bulunmak üzere onların arasından Herennius Bassus ve Herius Pettius'u çağırdı. Onlar Marcellus'un izni ile ortaya çıktıklarında, bir tercüman aracılığıyla onlara hitap etti. Hanno, Hannibal'in cesaret ve başarılarını övdü. Çare ve kudretleriyle birlikte uzun zamandan beri tükenmekte olan yaşlanan Roma halkının büyüklüğünü ve kudretini küçümsedi. Bu nitelikler eşit olarak birbirlerine uydurulsa, bir zamanlar olduğu gibi Roma hakimiyetinin müttefiker için ne kadar ağır ve sıkıcı bir yük olduğunu, oysa Hannibal'in hoş görüsünün, kendilerini İtalyan olarak isimlendiren bütün esirler için bile ne kadar büyük olduğunu anlayıp öğrenmiş olanların, Kartaca müttefiklik ve dostluğunu Roma'ya tercih etmeye mecbur kaldıklarını söyledi. Eğer her iki consul ordularıyla birlikte Nola'da bulunuyorlarsa, Hannibal için Cannae'dakinden daha güçlü bir rakip henüz olmayabilirlerdi. Birkaç acemi askerle Nola'yı savunan bir praetor ise daha zayıf bir rakip olabilirdi. Onların ilgileri, Hannibal'in Nola'yı zapt ederek mi yoksa teslim olarak mı almış olduğu üzerinde yoğunlaşmıştı. Çünkü Capua ve Nuceria'yı aldığı gibi onu da alabilirdi. Fakat Capua ve Nuceria'nın kaderleri arasındaki farklılığı, hemen hemen onların aralarında orta kesimde yer alan Nolalılar bilmekteydi. Eğer zapt edilerek alınırsa şehre ne olacağını önceden söylemek istemedi. Fakat bunun yerine garnizonla birlikte Marcellus'a ve Nola'ya teslim olurlarsa, kendilerinden başka hiç kimsenin Hannibal'le dostluk ve müttefikliğe girebilecek şartları belirtemeyeceğine dair teminatta bulundu.

CAPUT 44

Herennius Bassus buna cevap vererek, yıllardır Romalılarla Nola arasında dostluk olduğunu belirtti. Bu zamana kadar ne bir grup ne de kendileri için bundan pişmanlık duymamıştı. Eğer değişen kaderle onların sadakatlerini değiştirmeleri gerekiyorsa, şimdi onu değiştirmek çok geçti. Eğer Hannibal'e teslim olmaya gidiyorlarsa, bir Roma garnizonu göndermeye ihtiyaçları var mıydı?

Kendilerini savunmak için gelenlerle her şeyde müttefik olmuşlardı ve sonuna dek bu böyle sürüp gidecekti.

Bu görüşme, Hannibal'in, Nola'nın ihanetle alınması ümitlerini söndürdü. Böylece derhal her taraftan surlara hücum etmek üzere şehri tam olarak kuşattı. Marcellus, Hannibal'in surlara yaklaştığını görerek, kapının iç tarafında savaş safını düzenledi ve büyük gürültüyle huruç hareketi yaptı. İlk hücumla öldürülen ve korkudan dehşete düşen sadece birkaç kişi değildi. Sonra, hücum eden kuvvetlerle, karşı hücuma geçtiklerinde ve sayıca eşit olduklarında çarpışma, şiddetli ve çetin biçimde başladı. Sağanak halinde boşanan şiddetli bir yağmur yağmasa ve dövüşenleri ayırmasaydı, son derece hatırlanmaya değer bir çarpışma olacaktı. O gün önemli hiçbir şey olmadan, sadece hırslarını ve ihtiraslarını alevlendiren bir çarpışmanın başlangıcından sonra, Romalılar şehre, Kartacalılar da ordugahlarına çekildiler. Çünkü ilk hücumda dehşete kapılan, Kartacalılardan otuzdan[127] (30) daha fazla olmayan asker, Romalılardan da elli (50) asker öldü. Yağmur ertesi günün üçüncü (3.) saatine kadar bütün gece boyunca aralıksız devam etti. Böylece her iki taraf da karşılıklı dövüşe istekli olmasına rağmen, o gün boyunca tahkimatları içinde kalmaya mecbur kaldılar. Üçüncü (3.) gün Hannibal askerlerinin bir kısmını, yağma için Nola yakınlarındaki kırlık ve köylük araziye gönderdi. Marcellus bunu fark eder etmez derhal askeri kuvvetlerini savaş düzenine soktu. Hannibal çarpışmaya girişmeyi reddetmedi. Şehir ve ordugah arasında aşağı yukarı bir mil mesafe vardı. Bu alanda -Nola civarında sadece bir ova vardır- birbirleriyle karşılaştılar. Her iki taraftan da yükselen çığlık, ganimet toplamak üzere çiftliklere gitmiş cohorsların en yakındaki askerlerini, henüz başlamış bulunan muharabereye geri çağırdı. Nola kavminden askerler, Roma savaş safını yeni kuvetlerle takviye etti. Marcellus onlara övgüler yağdırdı ve yedek kuvvetleri arasında yerlerini koruyabilmelerini, aynı zamanda yaralıları savaş meydanından taşımalarını emretti. Kendisinden bir işaret alana dek çarpışmaktan kaçınmaları gerektiğini belirtti.

CAPUT 45

Çarpışmanın neticesi belli değildi. Kumandanlar askerlerini teşvik etmede ve askerler de çarpışmakta son derece büyük bir güçle çaba sarf ediyordu. Marcellus, önceki yıl Nola'dan başka askerler tarafından geri püskürtülmüş olan, birkaç gün önce ise Cumae'dan firar etmiş bulunan, iki (2) gün önce ise kendisinin kumandasında mağlup edilmiş insanlara hücum etmelerini emretti. Düşmanın hepsinin savaş safında olmadığını söyledi. Ganimet avcıları kırlık ve köylük arazide başıboş dolaşıyorlardı. Çarpışanlar Campania zevkleriyle, şarap ve fahişelerle ve aynı zamanda bütün kış boyunca süren her tür eğlence ve sefahate dalarak bitip tükendiklerinden gittikçe zayıf düşüyorlardı. Pyreneler'i ve Alpler'i geçerkenki beden ve ruh gücünü yitirdiklerinden, enerji ve kuvvetleri yok olup gitmişti. Çarpışmakta olan bu adamlardan geri kalan sadece, silahlarını ve kol-bacak gibi uzuvlarını güçlükle kaldırıp tutabilmeleriydi. Capua Hannibal'in Cannae'ı olmuştu. Burada cengâver cesareti, burada askerlerin talim terbiyesi, burada geçmiş zamanın itibar ve şerefi, burada gelecek ümidi ortadan kaldırılıp söndürülmüştü. Marcellus düşmana bu şekilde sövüp sayarak askerlerinin morallerini yükseltirken, Hannibal çok daha ciddi suçlamalarda bulunuyordu. Gördüğü ve Trebia, Trasumennus ve son olarak Cannae'da sahip olduğu aynı silahları ve sancakları tanımıştı. Fakat askere gelince, bunların Capua'daki kışlık ordugaha ve buradan da başka bir yere sevk edilmiş olduğundan kesinlikle emindi. "Sadece bir Roma kumandanına karşı[128] koymada ve tek bir lejyon ve yardımcı kuvvetleriyle çarpışmada büyük gayret gösterirken zor mu direneniyorsunuz? İki consul ordusundan tertip edilen sizler hiçbir zaman direnme gösteremediniz mi? Marcellus, yeni orduya kaydedilen askerlerle ve yedek kuvvetleriyle ikinci kez cezasını çekmeyerek Nola'dan bize hücum ediyor! Consul Gaius Flaminius'u atından aşağı çeken ve onun başını taşıyan benim askerim nerededir?[129] Cannae'da Lucius Paulus'u öldüren adam nerede? Şimdi kılınç körlenmiş ve paslanmış mıdır? Ya da sağ eliniz hissini kaybedip

uyuşmuş mudur? Ya da başka kötü alâmet ve işaretler mi vardır? Sizler birkaç kişiyle daha büyük sayıdakileri mağlup etmeye alışık olmanıza rağmen şimdi daha kalabalık olduğunuz halde pek az kişiye direnme göstermede aciz mi kalacaksınız? Size birisi önderlik edecek olursa, hücum ederek Roma'yı alabileceğinizi nutuklarınızda söyleyerek övünen cesur adamlarsınız. Bakınız, güç olmayan bir durumda, şimdi burada sizin kuvvet ve cesaretinizi denemek istiyorum. Deniz veya nehirle korunmamış bir ova şehri olan Nola'yı hücum ederek zapt ediniz. Böylece zengin ve bolluk içinde bir şehir olan bu yerden, sizi ya ganimet ve yağmada kazanılan şeylerle yüklü olarak sevk edeceğim ya da her nereye gitmeyi arzu ediyorsanız sizi takip edeceğim."

CAPUT 46

Ne cesaretlendirme ne de sitem etme onların kararlı ruhlarında ve düşüncelerinde herhangi bir etki yapmamıştı. Çünkü kendileri her yerde geri püskürtülmüştü. Bu sırada Romalıların cesaretleri, sadece kumandanlarının onları teşvik etmesinden değil fakat aynı zamanda Nolalıların yardımlarının bir delili olarak bağırışlarıyla çarpışmaya girişmek üzere şevk ve gayretlerini ateşlendirmelerinden dolayı daha da artıyordu. Kartacalılar bu yüzden geri çekilmişler ve ordugahlarına geri dönmek zorunda kalmışlardı. Roma askeri, ordugaha hücum etmeye istekliydi. Fakat Marcellus onları, Kartacalıların tarafına önceleri daha eğilimli pleblerin bile büyük sevinç tezahüratları ve tebrikleri arasında Nola'ya geri gönderdi. O gün düşmandan beş binden (5.000) fazla asker öldürüldü, altı yüz (600) asker sağ olarak ele geçirildi ve on dokuz (19) askeri sancak ile iki (2) fil alındı. Fillerden dördü (4) bu çarpışmada öldürüldü. Ertesi günü her iki taraf da çarpışmada öldürülenleri gömerek, sözsüz bir mütareke altında geçirdi. Marcellus, Vulcanus'a bir adak olarak düşmanın ganimetlerini yaktı. İki (2) gün sonra, kısmen Numidialılardan kısmen de Hispanialılardan oluşan iki yüz yetmiş iki (272) süvari,

tahmin ediyorum ki ya öfkeden veya daha hür bir askerlik ümidiyle firar ederek Marcellus'a sığındılar. Bu savaşta onların cesur ve sadık askerlikleri Romalılar tarafından tekrar tekrar kullanıldı ve bundan faydalanıldı. Cesaretlerinden dolayı onları mükâfatlandırmak için, savaştan sonra Hispanialılara Hispania'da, Numidialılara da Afrika'da çiftlik arazisi verildi.

Hannibal, Hanno'yu geldiği askeri kuvvetlerle birlikte, Nola'dan Brutti kavminin topraklarına gönderirken, kendisi ise Apulia'da kışlık ordugah aramaya ve yapmaya çalıştı. Sonunda Arpi yakınlarında ordugahını kurup yerleşti. Quintus Fabius, Hannibal'in Apulia'ya gittiğini işitmesi üzerine, ordugaha Suessula üzerinden Nola ve Neapolis'den buğday getirdi. Tahkimatları kuvvetlendirdi ve kış mevsimi boyunca mevkii korumak için yeterli derecede kuvvetli bir garnizon bıraktı. Sonra Quintus Fabius ordugahını Capua'nın daha yakınına çekti ve Campanialıların bütün ükesini kılınç ve ateşle yakıp yıkıp yağmaladı. En nihayetinde, Campanialıların kendi kuvvet ve çarelerine hiçbir güvenleri kalmadığından, kapılardan çıkmaya ve şehrin önünde açıkca bir ordugah tahkim etmeye mecbur kaldılar. Bu savaşa uygun olmayan altı bin (6.000) silahlı piyade askere sahiptiler fakat süvari kuvvetinde çok daha etkiliydiler. Bu nedenle düşmanı süvari çarpışmasıyla taciz edip bizar etmeye ve bitkin düşürmeye devam ettiler.

Campanialı birçok asil arasında Taurea lâkaplı Cerrinus Vibellius adında bir süvari vardı. Bu devletin bir vatandaşı olan Vibellius, bütün Campanialıların en cesur süvarisi ve kişisiydi. Öyle ki, Romalılarla birlikte askerlik yaparken, sadece Claudius Asellus isimli bir Romalı süvari, şöhret ve şerefte onunla rekabet edebilmişti. Tam bu sırada Taurea, tekrar tekrar etrafına bakındıktan sonra, düşmanın süvari kuvvetler bölüğüne atını sürdü. En sonunda ortalığı sessizlik kaplayınca, Claudius Asellus'un nerede olduğunu sordu. Aynı zamanda onunla cesaret konusunda münakaşa ve kavgaya girişme adetinde olduğunu, niçin meseleyi kılınç gücüyle halletmediklerini sordu ve eğer yenilirse eşsiz gü-

zellikteki olağanüstü ganimetleri[130] ona vereceğini, galip gelirse bu ganimetleri alacağını söyledi.

CAPUT 47

Bu, ordugahta Asellus'a bildirildiği zaman, kendisine meydan okuyan bir düşmana karşı saf dışında çarpışıp çarpışamayacağını consule sormak için sadece beklemekle yetindi. Consulun izni üzerine derhal silahlarını aldı ve önündeki nöbet yerlerinden kurtulup onları geçtikten sonra, Taurea'ya adıyla hitap ederek, istediği herhangi bir yerde dövüşe girişeceğini söyledi. Artık Romalılar dövüşü seyretmek üzere kalabalık halinde toplanmışlardı. Aynı zamanda bu mücadeleyi görmeye gelen Campanialılar, sadece ordugahın siperlerini doldurmakla kalmamışlar, aynı şekilde şehrin surlarına da yığılmışlardı. Her ikisi de ilkin yüksek ruhlu ve cesur sözlerle bu işe dikkati çektikten sonra, mızraklarını nişan almak için doğrultarak atlarını dört nala mahmuzladılar. Sonra, açık arazide birbirlerinden çabuk hareketlerle bir yana kaçarak kansız mücadeleyi uzattılar. Campanialı, Romalıya şöyle dedi: "Bu mücadele, atlarımızın açık araziden derin oyulmuş yollara inmesine izin vermedikçe, süvarilerin değil atların bir çekişmesi olarak kalacaktır. Burada, birbirinden kaçacak yer olmadığından, bizler el ele dövüşeceğiz." Bunu söyledikten hemen sonra Claudius atını yola indirdi. Taurea, hareketten ziyade daha cüretli ve cesur sözlerle şöyle söyledi: "Binek atınızı aslâ hendeğe, lütfen!"[131] Bu söz bir çiftçinin darbımeselinden günümüze kadar gelmiştir. Claudius bu yol boyunca bir baştan bir başa atını sürdü. Sonra herhangi bir düşmanla karşılaşmaksızın açık araziye atını geri çevirdi. Düşmanın korkaklığına sövüp sayarak, büyük sevinç tezahüratında bulunanların ve kendisini tebrik edenlerin arasında, bir galip olarak ordugahına geri döndü. Süvarilerin bu karşılaşmasına bazı annalistler muhakkak ki hayret verici, acayip bir şey daha ilave ederler. Bunun ne kadar doğru olduğuna karar vermek kişinin kendisine kalmış bir şey-

dir. Bu garip öyküye göre, Claudius, Taurea'nın şehre doğru firarını takip ederken, atını düşmanın açık kapısından sürmüş ve onlar, hayretten büyümüş gözlerle büyülenmiş gibi bakarlarken, karşı kapıdan zarar görmeden sağ salim kaçmıştı.

CAPUT 48

Bundan böyle kışlık ordugah taciz edilmedi ve consul ordugahını, Campanialılar hasatlarını ve ekinlerini yapabilmeleri için tekrar geri çekti[132] Tarlalarda buğdaylar olgunlaşıncaya ve onların uzunlukları yem vermek için yeterli derecede besleninceye kadar Campania'nın kırlık ve köylük arazisini yakıp yıkarak tahrip etmedi. Claudia bunu Suessula üzerinden ordugahına taşıdı ve burada kışlık ordugah inşa etti. Proconsul, Marcus Claudius'a, şehrin savunması için Nola'da sadece gerekli bir garnizon bulundurmasını emretti. Aynı zamanda askerlerin geri kalanını Roma'ya göndermesini bildirdi. Çünkü onların, müttefiklerin omuzlarına yüklenen bir yük haline gelmesini ve devlete pahalıya mal olmasını istemiyordu. Tiberius Graecchus lejyonlarını, Cumae'dan Apulia'daki Luceria'ya sevk ettikten sonra, praetor Marcus Valerius'u Luceria'da sahip bulunduğu ordusuyla birlikte buradan Brundisium'a gönderdi. Sallentini kavminin oturduğu bölgenin[133] kıyılarını savunmasını, Philip ve Macedonia savaşıyla ilgili önlemler almasını emretti.

Yazın sonunda belirtmeye çalıştığım olaylar meydana geldi. Publius ve Gnaeus Scipio'dan buraya, Hispania'daki harekâtın ne denli büyük ve başarılı olduğunu bildiren bir mektup geldi[134]. Fakat askerlerin ücretlerini ödemek için para olmadığı ve aynı zamanda ordu için erzak ve elbise kıtlığı olduğu bildiriliyordu. Mürettebat için de durum aynıydı. Askerlerin ücretleri hususunda, eğer devlet hazinesi boşsa, Hispanialılardan bunu temin etmek için bazı yollar bulabilirlerdi. Her halü kârda, her şeyin Roma'dan gönderilmesi gerektiğini ve ordu veya eyaletin korunması için başka bir yol olmadığını söylediler. Mektup okunduk-

tan sonra aralarından, ifadenin doğru ve talebin uygun olduğu konusunu kabul etmeyen hiç kimse[135] çıkmadı. Fakat karada ve denizde beslemekte ve tutmakta oldukları kuvvetlerin ne denli büyük olduğunu, aynı zamanda eğer bir Macedonia savaşı başlarsa, hemen hazırlanması gereken donanmanın ne kadar geniş olacağını düşünmeye başladılar. Savaştan önce nezaketle vergilerini ödeyen Sicilia ve Sardinia, bu eyaletlerdeki garnizon durumundaki orduları güçlükle besliyordu. Emlâk ve arazi vergileriyle[136], sadece lüzumlu masrafları karşılayabiliyorlardı. Şahsi vergi ödeyenlerin sayısı, Trasumennus Gölü'ndeki ve Cannae' daki askeri kuvvetlerin kayıplarıyla bir hayli azalmıştı. Eğer hayatta kalan birkaç kişi, daha büyük bir orduya asker kaydetmekle yükümlü kılınırsa, başka bir dertten telef olup gidebilirlerdi. Böylece gerekli yardım bulunmadıkça, devletin bu yatırıma tahammül edemeyeceğini ve onun altından kalkamayacağını düşündüler. Toplantıda önce Praetor Fulvius'un, genel ihtiyaçları halka bildirmek ve bir akidle emlâk ve arazilerini artırmış olanların mallarının vergilerini, zenginliklerinin kaynağı olan devlete ödemek zamanının geldiği hususunda insanları teşvik etmek için gönderilmesi gerekliydi. Bu kişi aynı zamanda, Hispania'daki ordunun teçhizatlandırılması hususunda neye ihtiyaç olduğunun saptanması, bir sözleşme yaparak onlara ilk ücretlerinin ödenmesinin sağlanması için, devlet hazinesinde hemen para toplanması gerektiğini de bildirecekti. Bunları yerine getirmek üzere praetor halka hitap etti ve Hispania'daki orduyu donatmak için elbise, buğday ve mürettebat için gerekli olan her şeyi temin etmek üzere bir sözleşme yapacağını belirtti ve kontratı imzalayacağı günün tarihini açıkladı.

CAPUT 49

O gün geldiğinde, sözleşmeyi almak üzere on dokuz (19) kişilik üç (3) grup hazır bulundu. Onların iki (2) talebi vardı: Birincisi, kendilerinin resmi hizmetlerde bulundukları süre zarfında as-

kerlikten muaf tutulmaları gerektiği idi. Diğeri ise, gemilere yükledikleri kargonun, düşman tarafından ele geçirilmesi ve fırtınanın şiddetiyle ziyan olması riskinin devlete ait olmasıydı. Her iki talep de kabul edildikten sonra sözleşmeyi yaptılar ve devlet, özel şahısların paralarıyla işin devamını sürdürdü. Böylesine bir vatan aşkı ve böyle bir adet, hakikatte istisnasız bütün sınıflar arasında yayıldı ve bütün bütün onların hepsini kapladı. Öyle ki, büyük bir sadakatle paradan bahsettiklerinden ve daha önceleri çok geniş ve bolluk içindeki bir hazineden beslendiklerinden, daha az cömertlik göstererek askerlere hiçbir teçhizat verilmemesindense, bütün araç ve gereçlerin verilmesi büyük bir çoğunlukla taahhüt edildi.

Bu araç ve gereçler Iliturgi[137] kasabasına ulaştığı zaman, Romalılara karşı isyanı yüzünden bu kasaba Hasdrubal, Mago ve Bomilcar'ın oğlu Hannibal tarafından kuşatılmaktaydı. Düşmanın bu üç (3) ordugahı arasından Scipio büyük bir gayretle hücum edip karşı koyarak onlara büyük kayıplar verdi ve müttefiklerinin şehrine ulaştı. Kendileri kıtlık içinde olmalarına karşın, onlara buğday getirdi. Aynı zamanda, kendileri için çarpışmakta olan Roma ordusunda gördükleri aynı ruh ile surların savunulması hususunda kasaba halkını cesaretlendirdiler. Sonra askeri kuvvetleri, Hasdrubal'in kumandasında bulunan en büyük ordugah üzerine hücum etmek için sevk ettiler. Kartacalılar, bütün neticenin buradaki şansa bağlı olduğunu gördüklerinden, aynı zamanda diğer iki kumandan ve ordusu da buraya gelmişti. Böylece ordugahtan yapılan bir huruç hareketiyle çarpışma başlamış oldu.

O gün çarpışmada, düşman tarafında altmış bin (60.000), Romalıların tarafında da aşağı yukarı on altı bin (16.000) asker bulunmaktaydı. Fakat Romalıların, kendi sayılarından daha fazlasını öldürdüğü, üç binden (3.000) fazlasını esir aldığı, bin (1.000) attan biraz daha azını, elli dokuz (59) askeri sancağı ve yedi (7) fili ele geçirdiği, beş (5) fili öldürdüğü çarpışmanın galip geleni belirsiz olmaktan, şüphede kalmaktan çok uzaktı. Romalılar o

gün üç (3) ordugahı birden aldı. Iliturgi kuşatması kaldırıldıktan sonra, Kartaca orduları Intibili[138] üzerine hücum etmek üzere sevk edildi. Bu sırada onlar askeri kuvvetlerini, savaş için diğer yerlere göre daha istekli olan bir eyaletten aldıkları acemi askerlerle takviye ediyorlardı. Bu yeni kaydedilen acemi askerler, ganimet elde etme ve bir ücret alma sevdasındaydılar; bu sıralar bu genç askerlerle ordunun eksiği tam manasıyla tamamlanmıştı. Savaş düzeninde ikinci kez, her taraf için de aynı neticeyle, bir çarpışma daha oldu. Düşmandan on üç binin (13.000) üstünde asker öldürüldü, iki binden (2.000) fazla asker esir edildi, kırk iki (42) askeri sancak ve dokuz (9) fil ele geçirildi. Sonra, hakikaten hemen hemen bütün Hispania halkı Romalılara karşı isyan etti ve o yıl İtalya'da olduğundan daha büyük savaşlar Hispania'da yapıldı ve başarılar kazanıldı.

NOTLAR

1- Tuscana Denizi

2- Pacuvius Calavius "medix tuticus" diye adlandırıldı; bk. xxxv. 13. Trasumennus Gölü'nde Flaminius'un mağlubiyeti nedeniyle bk. XXII. iv.

3- Urna: Kur'a çekmeye veya rey pusulalarını koymaya mahsus kab.

4- Etrüskler tarafından geliştirilen çeşitli endüstriler sayesinde büyüyüp zenginleşen Capua, büyük zenginliği ve debdebesi nedeniyle bu sıralarda Croton ve Sybaris'den daha çok dikkati çekmekteydi ve bu şehirlerden çok daha meşhur olmuştu. Polybius VII. i. 1 ve III. xci. 6; Cicero Leg. Agr. II. 95; bk. Strabo V. iv. 3.

5- Son derece dikkati çeken önemli ailelere ait olduklarından ve Sicilya şehirleri arasında yayılmış bulunlduklarından, onlar gerçekte rehine idi.

6- Cannae Savaşı'ndan hemen sonra; XXII. xlix. 14; Liv. 1. ve 6.

7- Bilakis, Samnitlere karşı Sidicinum kavmine yardım etmekle, Campanialılar M.Ö. 343'deki I. Samnit Savaşı'na katılmış oldular. VIII. xxix.

8- Gerçekte yetmiş bir (71) sene, "propter vos"da ve özellikle bunu takibeden cümlede daha rhetorik bir mübalağa bulunmaktadır.

9- Polybius, Hannibal'in birçok dilleri bilen askeri kuvvetini böyle anlatmıştı, XI. xix. 4.

10- Livius, Hannibal hakkında mübalağalı ifadelerle Varro'yu tekrar eder; bk. Appianus Hann. 28.

11- Calavius'un oğluna değil; viii. 3 ve 11.

12- Cicero bunu Capua'nın talebi olarak zikreder. Leg. Agr. II. 95.

13- M.Ö. 340'da yapılan bu talebe göre consullerden biri Latium'dan olmalıydı. VIII. v. 5 ve 7 (Manlius'un tehdidi aşağıda zikredilmektedir, xxii. 7.).

14- Caput ii-iv.

15- Latinlerde günün büyük yemeği olan cena. Bu yemek öğleden sonra saat 3-4 sularında yenirdi. Yemek üç esas bölümden oluşurdu: a) Gustus (çerez) b) Cena (esas yemek) c) Messae sucendae (soğukluk, meyve, tatlı.).

16- Mısır krallığının. Ptolemaios IV Philopator bu sıralar Mısır'da hüküm sürmekteydi. XXIV. xxvi. 1.

17- Bugünkü İskenderiye şehri.

18- Quintus Fabius Pictor Cannae Savaşı'ndan sonra Delphi'ye gönderilmişti. XXII. lvii. 5. Grekçe olarak yazılmış tarihi Livius'un kaynaklarından biriydi.

19- Livius muhtemelen Bruttii kavimlerinden başkalarını da zikreder. i. 4'de Mago aynı gayeyle Samnium'da bulunmaktadır.

20- Hannibal tarafından beş consul mağlup edilmişti: Scipio (Ticinus), Sempronius (Trebia), Flaminius (Trasumennus), Paulus ve Varro (Cannae). 9'da yaralanan consul Scipio olduğundan, burada unutulanın Sempronius olması gerekir. Fakat başka yerde Trebia Savaşı'nın yapılmasından daha çok söz edilir. (xviii. 7; xlv. 6) Bir müstensih yani kopya yazan vii imperatoribus yerine vi imperatoribus yazmış olabilir. v nin iv'e değiştirilmesi, rakkamları birbirinden ayırmak için işaret yapmak yani çetele tutmak için bir gayret olabilir.

21- Oyalayıcı lakabını alan Fabius Maximus ve Minucius Rufus. 10'da diktatöre saygı dolayısıyla söylenen şeye rağmen her ikisi de mağlup edilen kumandanlar arasına dahildir.

22- Her ikisinde de rakkamlar mübalağa edilerek söylenmiştir.

23- Flaminius ve Aemilius Paulus.

24- Ticinus'daki Scipio.

25- Terentius Varro.

26- Kilenin dörtte biri olan kuru şeyler ölçüsü.

27- Birinci Kartaca Savaşı'nın son senelerindeki gibi.

28- Kartacalılara hitap eden bir konuşmacı için "Roma Savaşı" bize daha uygun görünebilir. Livius burada Romalıların görüş noktasını tercih etmektedir.

29- Daha önceki savaşa M.Ö. 241'de son veren bu mağlubiyet olmuştu.

30- Kartaca'dan gönderilmiş olan piyade zikredilmemiştir. Tüccarlar Hispania'da rehin olarak tutulmuş bulunuyorlardı ve buradan Hannibal'e gönderilmişlerdi.

31- Caput xxxii. 5'de gerçekte Mago henüz Kartaca (Carthago)'da bulunmaktadır.

32- Piyade kuvvetinin kumandanı olduğundan, diktatör, geleneğe göre ata bindirilmezdi. Fabius iv.'de Plutarchus'da olduğu gibi, burada olduğu şekilde ya halkdan ya da senatodan özel izinle bu hak elde edilebilirdi.

33- Gaius Flaminius M.Ö. 223'de Po Vadisi'nde Gallialılara karşı kazandığı zafer nedeniyle zafer törenini kutlamıştı.

34- Marcellus, Cannae Savaşı'ndan sonra kumandayı almak üzere doğruca Canusium'a gönderilmişti. (XXII. lvii. 1) Şimdi ise Capua yakınlarındaydı.

35- Dağlık ülkeye doğru yapılan bu geniş sapma, Hannibal'le yolda karşılaşmamak içindi.

36- Bunlar iki atlı savaş arabası (biga) süren Diana'nın o devirdeki tasvirini taşıyan (zaferden çok zaman geçmeden) gümüş sikkelerdi.

37- Volturnus Nehri'nin sağ (kuzey) kıyısı.

38- Praefectus: Vali.

39- Kartaca senatosunun emriyle gönderilen fillerin (xiii. 7) gelmiş olması gerekir. Hispania'dan getirmiş olduklarından sadece biri Orta İtalya'ya ulaşmıştı. (XXII. ii. 10).

40- Bir şehrin surlarına, tırmanma merdiveniyle tırmanan ilk kişiye verilen mükafat. Polybius VI. xxxix. 5; Livius XXVI. xlviii. 5; Gellius V. vi. 16. ve 19.

41- Bk. XXI. xv.

42- Capua'da kışı geçirme nedeniyle bk. xlv. 4. (Marcellus'un dudaklarından dökülen meşhur epigram) ve ib. 6 (Livius'un tasarladığı Hannibal'in sözleri). Strabo teyid eder. Polybius reddeder. (V. iv. 13; XI. xix. 3. zikredildikleri sıra ile).

43- Kahinler kehanetin noksan olduğunu ima ettiklerinden, kumandan kehaneti tekrar almak üzere Roma'ya döndü; VIII. xxx. 2.

44- Şehir tam olarak tahrip edilmemişti (xvii. 7) ve nüfusun bir kısmının geri dönmüş olması gerekirdi.

45- Kaplıca: Bir çeşit buğday.

46- Frontinus Strat III. xiv. 2'ye göre, Hannibal nehrin bir kıyısından öteki kıyısına bir zincir çekmişti.

47- Erzaklarının aylarca dayanabileceğini ve Hannibal'in yok ettiği otlara ve bitkilere ihtiyaçları olmadığı izlenimi yaratarak, Hannibal'de derin bir etki meydana getirmek için bu işe ihtiyaç duyulmuştu. Frontinus III. xv. 3; Strabo V. iv. 10.

48- Cannae Savaşı'ndan sonra bir müttefik için (200 denarii) hemen hemen dört kere fidye talep edildi; XXII. lii. 2.

49- Praenestini kavmi bunu kabul etmedi.

50- Croton'un uzağında olmayan Petelia, bütün Bruttii kavminin Kartacalıların tarafına geçtiği ifadesine bir istisna teşkil eder; XXII. lxi. 12.

51- Muhtemelen Gallia'da ölen Postumius'un yerine seçildi. (xxiv. 11).

52- Optimates: Roma Devleti'nde aristokrat bir parti.

53- Kuşatma on bir (11) ay sürdü ve sonunda onlar hayvan postlarında ve hayvan derilerinde yaşamlarını sürdürüyor, ince dallarla vs ile geçiniyorlardı; xxx. 1 ff.; Polybius VII. i. 3.

54- Hiero II, M.Ö. 270-215 yılları arasında Syracusae'da hüküm sürmüştü. M.Ö. 263'deki ölümüne kadar Romalıların sadık bir bağlaşığı olarak kalmıştı. Onun sempatisi ve yardımı, Trasumennus Savaşı'ndan sonra altın bir zafer hediye etmişti. Bk. XXII. xxxiii. 7.

55- M.Ö. 217'de kalede başladı; XXII. xxxvii.

56- Rahipler okulu tarafından, Cunctator lakabını alan Fabius M.Ö. 217'de diktatördür. Fulvius bu savaşdan önce iki (2) kez consul idi. Savaş sırasında yani M.Ö. 212 ve 219'da tekrar iki (2) kez consul olmuştur.

57- Bk. daha önce bahsedilen vi. 8 ve nota.

58- Bu tehdit VIII. v. 7'de kaydedilmektedir. Şimdi Manlius, Cannae'daki savaş esirlerinin fidye karşılığı kurtarılarak hürriyetlerine kavuşmalarına karşı çıkmıştı. XXII. lx. 5.

59- Cannae'da mağlup edilen Varro.

60- Atlıların başı Minucius'a, neticede halk tarafından Fabius'la eşit yetki ve sorumluluk verilmişti. Fakat bu onu kanuni olarak bir diktatör yapmaya yetmedi. XXII. xxvi. 7; xxvii. 3.

61- M.Ö. 220'de; Periocha 20.

62- Bir zamanlar normal süresi beş (5) sene olan, senato listelerinin censorlar tarafından gözden geçirilmelerinin beklemesinden.

63- Aediles plebes.

64- Vatandaşlarının hayatını kurtaran bir askere verilen mükafat.

65- M. Iunius Pera'nın özel başarılarının ne olduğunu anlatmadık. Muhtemelen "şan-şöhret" "teminat" için sadece konvansiyonel bir şeydir. Consul ordusuyla hazır bulunmamak için çekilip gitmiştir.

66- Campania'da en kuzeydeki kasaba, kuvvetli bir mevkide önemli bir yol kavşağı olan Teanum Sidicinum idi.

67- Mutina (Modena) yakınları ve Bononia'nın (Bologna) kuzeybatısı.

68- Bk. xxxviii. 1; tezat i. 5.

69- Pusu için seçilmiş özel nokta. Genelde Saltus = silva olmasına rağmen, ağaçlarda çentik açılması, düşmana özel yarar sağlayan yolun biraz uzamasına bağlı olarak kapalı kalmış olmalıdır. Yolun meydana çıktığı en yakın nokta ülkenin kırlık alanına açılmalıdır. Bk. xxxiii. 8.

70- Burada "orman" yerine başka bir kelime olarak "saltus" kelimesinin kullanıldığına inanmak güçtür. Çünkü bütün geniş orman (silva vasta) (7) Gallialılar tarafından güçlükle kuşatılabildi. Bk. Frontinus I. vi. 4. Hatta M.Ö. 43'de Aemilia Yolu boyunca ormanın hâlâ kalıntıları mevcuttur; ib. II. v. 39.

71- Bu kişi magister equitum olarak görev yaptı. Onun consullüğü Martın on beşinde başlamış olmalıdır. xx. 17.

72- Alışılmış kelime "prorogari" olabilir. Fakat Cicero'da provinciae propagator, Att. VIII. iii. 3 kelimesi vardır. Fiili de "uzatmak, ertelemek, temdit etmek" anlamında kullanır, Cat. iii. 26; Suetonius da aynı şekilde Aug. 23.

73- İtalya'dakinden daha başarılı.

74- Kartaca senatosunun kararına göre, xiii. 7.

75- Bk. XXII. xix. 11. Onların firarı şimdi Romalılarla yandaş olan yerli kavimlerin tarafına geçmekten ibaretti. Özellikle daha aşağı Baetis'de (Guadalquivir) bulunan Tartesii (Turdetani) kavmine firar ettiler.

76- Maurus: Faslı.

77- xxix. 16 ve xxxii 6'da olduğu gibi, açıkca mübalağa edilmiştir. Hiberus yakınlarındaki müreffeh bir şehir xxviii. 10'da, Kartacalılara hâlâ sadık kalmış olarak zikredilmektedir.

78- Ebro anlaşma sınırıydı.

79- Bk. XXXV. xxviii. 8.

80- Eutropius'a göre 25.000'den fazlası. III. 11.

81- Hasdrubal'in İtalya'yı istilası, dokuz (9) yıl sonra Metaurus'da kötü ve kaçınılmaz bir neticeyle sonuçlandı. XXVII. xlix. 4.

82- Petelia'nın uzun kuşatması için xx. 10'daki nota bakınız.

83- Polybius da aşağıdaki gibi böyle detayları verir; VII. i. 3.

84- Tarentum Körfezi'nde bulunan Croton'un kuşatmasının ve zaptının hikayesi biraz detaylı olarak XXIV. ii'de anlatılır.

85- Polybius onu bir evlada yakışır bağlılığın örneği olarak gösterir (VII. viii. 9), Sikkeler onun babası ile birlikte kral olduğunu anlatır.

86- xxıı. xxxviii'den bu noktaya kadar anlatılan bu hadiseleri kısa bir özet olarak toparlar. Hadiselerle dolu bir yıl.

87-Geçenlerde öğrendiğimiz tapınak burada idi; xxxi. 9. Bu Tanrının baş tapınağı Sicilia'nın denize çıkıntı yapan burnunun batı tarafında Eryx Dağı üzerindeydi.

88- Gladyatör müsabakalarının en erken bilinen örneği M.Ö. 264'de Roma'da idi. Bu bir defin töreni sırasında ortaya çıkan fırsatta, oğullarının hediyesi olarak sunulmuştu.

89- Gerçekte M.Ö. 237 ve M.Ö. 224'te olmak üzere iki (2) kere.

90- Sonra Marcellus ismi verildi; bk. xvii. 3.

91- Tapınakların tam mevkii bilinmemektedir; bk. xxxii 20; XXII. ix. 10; x. 10.

92- Capua'nın isyanıyla kaybettikleri Roma vatandaşlık hakkı yeniden iade edildi. Bu arada onların şehre ait hak ve imtiyazları sadık Cumae'a devredildi ve Campania isyanı daha önceden beklendi.

93- XXI. lxii. XXII'i ve herhangi bir yerde karşılaştırılan kötü alametlerin ve kefaretlerin çok kısa bir listesi.

94- Cannae Savaşı'ndan sonra köleler gönüllü asker oldular ve devlet tarafından satın alındılar. Askerlikteki iyi hizmetleri nedeniyle köleler hürriyetlerini kazandılar; xxxv. 6; XXII. lvii. 11. XXIV. x. 3; xiv. 4. v.s.

95- Birinci durumdaki şahıslar, senato listesi yeni gözden geçirildiğinden, sadece son zamanlarda seçilmiş devlet memurlarını ifade etmektedir. Aynı zamanda yeni "lectio senatus" için hiçbir kimsenin bekletilemeyeceğini gösterir. Bk. xxiii. 5.

96- Serviana surundaki bu kapıdan, Circus Maximus'un doğu ucu yakınında Via Appia, Roma'dan ayrılır.

97- Bu bilinmeyen yerdeki yüzme havuzu aynı zamanda kapının dışındaydı.

98- Savunma teminat vermeye bağlıydı (Praetorun fermanıyla çeşitli formlarda görevlendirilen). Kendisi gündüzün ve görevli olduğu yerde görünebilirdi. Burada olduğu gibi Forum yerine Piscina'da ortaya çıkabilirdi.

99- xiii. 8'de niyet edildiği gibi, Mago henüz İtalya'ya gitmemişti.

100- Olgunlaşan ve henüz olgunlaşmakta olan buğday, emirde belirtilen bölgelerin şehirlerinde harmanlanmalıydı.

101- Urbanus ve peregrinus olan praetorlar için normal zamanlarda şehirden sadece kısa süre ayrılmaya izin verilebilirdi.

102- Croton yakınlarındaki bir burun üzerinde önemli bir tapınak; bk. XXIV. iii. 3; XLII. iii. 2.; Strabo VI. i. 11.

103- M.Ö. 235'de ilk consullüğü sırasında; bk. xxii. 7.

104- Cumae'ın kuzeydoğusuna doğru. Bir kitabe buranın mevkiine dair bazı ipuçları vermektedir.

105- Onların (Cumaelıların) planı Campanialılara karşı consule yardım etmek idi.

106- Bu Osk terimi için bk. XXIV. xix. 2.

107- Fazla miktardaki sayı capta'nın (sc. milia) doğruluğunu şüpheli kılar. Bk. xxxvii. 11.

108- Bu Sempronius M.Ö. 218'de P. Scipio ile birlikte consul idi. Trebia'da Hannibal tarafından mağlup edilmişti; XXI. vi. 3 ve liv.

109- Adriatic Denizi'nden Mare Tuscum'a; bk. i. 5; xxiv. 8.

110- Gemilerin tümü elli (50) adet olmalıydı. Esirleri taşıyan beş (5) gemi iki kez sayılmıştır. Bk. xxxiv. 9.

111- Önceki yıl askerlerin ücretleri için Kral Hiero tarafından ödünç verilmişti; bk. xxi. 5. Onun yerine geçen, şimdi Kartacalıların tarafına geçmişti; XXIV. vi.

112- Kilenin dörtte biri olan kuru zahire ölçüsü.

113- Bk. xxxiv. 8.

114- Bu terim ("muğlak") M.Ö. 500'de aynı adlı Ephesuslu erken devir filozofuna atfedilmektedir. Bilinmeyen Heraclitus'la birlikte olduğu zannedilebilen bu yerin sıfatını değiştiren, belirsizlik hissedilen bir not bu metne alınmış olabilir.

115- xxxi. 15'de zikredilmiştir.

116- Bk. xxxi. 3 ve 5; xlvi. 9.

117- Gerçekte prokonsul; bk. xxx. 18; xxxii. 2; xlviii. 2.

118- Usulüne uygun olarak yapılan bir praetorun yerine faaliyet gösteren; bk. xxxiv. 15.

119- Bu kişiler, Romalılar güvertede asker olarak bulunurken, müttefiklerin tayfa ve kürekçi olarak vazifelendirildikleri zamandan itibaren, socii navales

olarak adlandırılırlar.

120- Adanın içlerinde dağlarda yaşayan ve keçi derisinden yapılma giysiler giyen bir eski kavim.

121- Praefectus = Burada donanmanın kumandanı.

122- VII. kitaptan X. kitaba kadar anlatıldığı gibi, Samnit savaşlarında, özellikle M.Ö. 343'de Suessa'daki mağlubiyetleri ve M.Ö. 295'de Sentinum'daki yenilgileri.

123- Bu konuşma pek tabii ki onların önderinin konuşmasıdır.

124- Papirius Cursor, VIII xxix; tekrar IX. xxxviii; beş kez consul.

125- Marcellus'un aleyhine söz söyleyen bir proconsul; bk. xliii. 12.

126- Manipulus: Eski Roma ordusunda 200 kişiden ibaret bölük.

Centurio	= 100 kişi	
Manipulus	= 100. 2	= 200 kişi
Cohors	= 200. 3	= 600 kişi
Lejyon	= 600. 10	= 6000 kişi

127- Bu küçük sayı muhtemelen kopya edenlerin bir hatasından kaynaklanmaktadır.

128- xliii. 10'da olduğu gibi, tekrar Marcellus'un aleyhinde söz söyleme ve küçük düşürme.

129- XXII. vi. 4'dekinden biraz daha farklı bir anlatım.

130- Tam manasıyla söylemek gerekirse opima spolia, tek bir çarpışmadan sonra düşman kumandanından Roma kumandanı tarafından alınan şeylerdi. I. x. 4-7 (Romulus); IV. xx. 2 ve 5-6 (Cossus); Periocha 20 (Marcellus)

131- İlave edilecek fiil muhtemelen "demiseris"dir. Karşılıklı konuşmalarda sis (= si vis, "lütfen"e bir zorlayıcı) sadece yasak ve men kararını kuvvetlendirir.

132- Zaman sonbaharın başlarıydı.

133- Calabria'nın en güney ucunda; XXIV. xx. 16; XXV. i. 1.

134- XXII. xxii ve XXIII. xxvi'da anlatıldığı gibi.

135- Orada hazır bulunan senatörleri.

136- Roma vatandaşlarının ödediği bir dolaysız vergi.

137- Hispania'nın güneyinde, Baetis'in (Guadalquivir) daha üst bir mevkiinde yer alan bu kasaba, M.Ö. 206'da Scipio Afrikanus tarafından yerle bir edilmiştir. XXVIII. xx.

138- Iliturgi'den uzak olmadığı açıktır. Bk. Frontinus II. iii. 1. Başka bir yerde bu isimde işittiğimiz kasaba sadece Hiberus (Ebo)'un güneydoğu sahilinde bulunmaktaydı.

KİTAP XXIV

A = Olympium

B = Arethusa Çeşmesi

C = Minerva Tapınağı (Katedral)

D = Apollo Tapınağı

E = Arx (muhtemel yeri)

F = Forum (Agora)

G = Dionysius duvarının kazılmış bölümleri

H = Biraz daha eski bir duvarın kalıntıları

I = Amphitheatre

J = Hiero'nun sunağı (Hiero Sunağı)

K = Antik Tiyatro

L = Mezarlar Caddesi

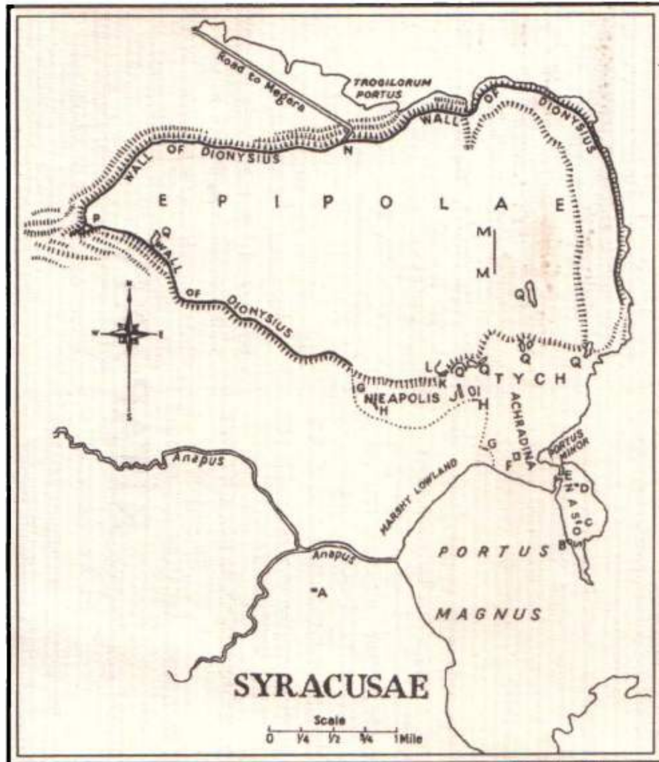
M = Dönemi belli olmayan bir savunma duvarı (Gello duvarı olarak tanınmaktadır)

N = Heksapylon

P = Euryalus hisarı (kalesi)

Q = Taş ocakları

Güneydoğu'ya doğru uzanan Achradina Suru duvarı suya yakındı, bu yüzden de Büyük Liman'a uzanan tarafta yer alıyordu. Ada'nın (Nasos, Ortygia) suru daima suyun kenarındaydı.

LIBER XXIV

CAPUT 1

Hanno[1], Campania'dan Bruttii kavminin topraklarına geri döndükten sonra, yardımcı kuvvet ve rehber olarak Bruttii kavmiyle birlikte Grek şehirlerine[2] hücum etti. Aslında bu şehirlerin hepsi de Roma ile ittifakta kalmaya daha eğilimli idi. Ancak hem nefret ettikleri hem de korktukları Bruttii kavmini gördükleri zaman, Kartacalıların tarafına geçtiler. Rhegium hücuma uğrayan ilk şehirdi ve burada maksatsız birkaç gün geçirildi. Bu sırada Locri kavmi aceleyle buğday getirdi. Aynı zamanda, düşmana hiçbir ganimet bırakılmaması için, kıtlık içinde olan şehre onların ihtiyaçlarını temin etmek üzere çiftliklerden diğer şeyleri de getirdiler. Her gün kapılardan dışarı daha büyük bir kalabalık dağıldı. Neticede şehirde sadece, surları ve kapıları tamir etmek ve eski kale mazgalları arasındaki siperlere silahları taşımak üzere bin altı yüz (1.600) kişi bırakıldı. Birçoğu silahsız olan, ülkeyi bir baştan bir başa dolaşıp duran, bütün sınıflardan ve her yaştan oluşan kalabalığa karşı Hamilcar kendi süvarisini gönderdi. Şiddet kullanılmasını yasakladıktan sonra, sadece firar ederek etrafa dağılmış olanların şehre girmesine mani olmak üzere, bölüklerini araya yerleştirdi. Bizzat kumandan, şehri ve kırlık araziyi görebilecek yüksek bir mevkii ele geçirdikten sonra, Brutti kavminden bir cohorsun surlara çıkmasını ve Locri kavminin ileri gelenlerini bir görüşme yapmak üzere çağırmalarını, aynı zamanda onları, Hannibal'in dostluk vaadiyle şehri teslim etmeye teşvik etmelerini emretti. Bruttii kavmi görüşme sırasında onları ilkin bütün

bunlara inandıramadı. Sonra, Kartacalılar tepeler üzerinde görülünce ve geri dönen birkaç kaçak, kalabalığın bütün geri kalanının düşmanın görünen kuvvet ve kudretinden aşağı olmadığını tekrar tekrar iddia edince, korku bütün benliklerini kapladı ve kendilerinin halka danışacakları cevabını verdiler. Derhal bir toplantı düzenleyerek, hepsi politik değişikliği ve yeni ittifakı tercih ettiler. Aynı zamanda, şehir dışıyla ilgi ve irtibatları kesilmiş bu insanlar, sanki verilmiş rehinelermişcesine, sevgi ve muhabbetlerine de rehin konmuştu. Birkaç kişi beyanatta bulunma veya onu savunabilme cesareti göstermekten ziyade, kararlı bir sadakatle sessizce kararı onayladılar. Bu nedenle Kartacalılara teslim olmak, açıkca ve şüphe götürmez bir çoğunlukla onaylandı. Garnizonun kumandanı Lucius Atilius ve kendisiyle birlikte gizlice limana sevk edilen ve aynı zamanda Rhegium'a gitmek üzere gemilere gizlice bindirilen Roma askerleri, eşit ve adil şartlarla derhal bir antlaşma yapılması şartı ile Hamilcar ve Kartacalıları şehre kabul ettiler. Locri kavmi, Romalıların yardım görmeden kaçtığını iddia ve teyit ederken, Kartacalılar hile ile uzaklaşıp gitmelerine müsaade edilen Romalılara hücum edince, onlar da teslim oldular; bu şekilde, böyle bir antlaşma vaadi de hemen hemen ihlal edilmiş oldu. Akıntının onları güç duruma düşürerek geciktirebileceği veya onları sahile getirebileceği ihtimali düşünülerek, süvari kendilerini takip etmişti. Takip etmekte oldukları kişilerin gerçekte karşılarına çıkmadılar; fakat en dar yerde Messana'dan Rhegium'a geçmekte olan diğer gemileri fark ettiler[3] Praetor Claudius tarafından bir garnizon olarak, şehri korumak üzere Roma askerleri gönderilmişti. Bu nedenle Rhegium'un kuşatması derhal kaldırıldı. Hannibal'in emri üzerine Locri kavmiyle barış yapıldı: Bu antlaşmanın şartlarına göre Locri kavmi, kendi kanunlarının hükmü altında hür olarak yaşacaktı. Şehir Kartacalılara açık olacak, liman, Locri kavminin kudret ve yetkisi altında bulunacaktı. İttifakın geri kalanı şu temel ve esaslar üzerine kurulmuştu: Savaş ve barış halinde Kartacalılar Locri kavmine, Locri kavmi de Kartacalılara yardım edecekti.

CAPUT 2

Böylece Kartacalılar dar boğazdan geri çekildiler. Rhegium ve Locri'yi el değmemiş olarak bıraktıklarından dolayı, Bruttii kavmi bir hayli kızmış ve öfkelenmiş olmasına rağmen, şehirlerin yağmalanmış ve halen yağmalamanın devam ediyor olmasına güveniyordu. Böylece yardımsız on beş bin (15.000) genci orduya kaydettiler ve silahlandırdılar. Croton'u, Grek şehirlerini ve aynı zamanda kıyıdaki diğer şehirleri kuşatmak üzere yola çıktılar. Eğer tahkim edilmiş bir şehri ve deniz kıyısında bir limanı ellerinde bulundurabilirlerse, bunun kendi kuvvet ve saldırı güçlerine büyük katkı olabileceğine inanıyorlardı. Yardım için Kartacalıları çağırmaya cesaret etmemeleri, onlara sıkıntı ve rahatsızlık vermekteydi. Çünkü müttefiklerle olduğu gibi, işi başaramamış görünmekten korkuyorlardı. Aynı zamanda Kartacalıların, savaşta yardımcı olmak yerine tekrar barış için arabulucu olmayı tercih etmeleri halinde, daha önceleri olduğu gibi Locri kavmine, Croton'un hürriyetini güven altına almak için dövüşmenin kâr ve kazanç getirebileceğinden korktular. Bu nedenle Hannibal'e elçiler göndermenin ve Croton zapt edildiği zaman Bruttii kavmine ait olması için kendisinden teminat almanın en iyi yol olduğunu düşündüler. Hannibal bu meselede kararın orada bulunanlara ait olduğunu ve bu nedenle meselenin Hanno'ya iletilmesini söyledi; ancak onlar Hanno'dan kesin bir cevap alamadılar. Hanno şöhretli ve zengin bir şehrin yağmalanmasını istemedi. Bruttii ve Kartacalılar, ne kuşatmaya açıkça yardım edecek ne de onu onaylayacaklardı; onların kuşatma altındayken çok daha çabuk kendi tarafına gelebileceğini ümit etmekteydiler. Croton'da vatandaşlar arasında belli bir siyaset veya belli bir tercih yoktu. Söylenilen bir derde göre, İtalya'nın bütün şehir devletlerine bu illet musallat olmuştu. Senato Romalılara yakınlık gösterdiğinden, plebler de devleti Kartacalıların tarafına çekiyordu. Şehirdeki bu uyuşamamazlık, bir kaçak aracıyla Bruttii kavmine bildirildi: Bildirilen bu rapora göre pleblerin lideri Aristomachus idi ve şehrin teslim ol-

masını tavsiye etmişti. Aynı zamanda büyük uzunluğa sahip surlarla çevrili şehirde seyrek biçimde ikamet ediyorlardı. Sadece dağınık şekilde yerleştirilmiş karakollar ve senatörlerin nöbetçileri vardı. Pleblerin nöbette bulunduğu her yerden şehre giriş yolu serbestti. Tavsiyede bulunan kaçaklarla ve Bruttii kavminin önderiyle şehrin etrafını tam olarak dolaştılar. Plebler tarafından içeri alındıktan sonra, hücum ederek kaleden gayri bütün şehri aldılar. Optimatlar böyle bir tehlike anı için kalede daha önceden hazırladıkları yerde kendilerini korudular. Kaledeki bu sığınağa, şehrin Bruttii kavmine değil de Kartacalılara teslim olmasını tavsiye etmiş bulunan pleblerin önderi Aristomachus da kaçtı.

CAPUT 3

Pyrrus'un İtalya'ya gelişinden önce, Croton şehrinin etrafını dolanan on iki (12) millik bir suru vardı. Bu savaşın neden olduğu çöküntü ve karamsarlıktan dolayı hemen hemen şehrin sadece yarısında ikâmet edilebilmekteydi[4]. Şehrin ortasından akan nehir şimdi şehrin çok sayıda evinin bulunduğu mevkiin dışından akmaktaydı ve kale ikamet edilen kısımdan uzakta kalmıştı. Ünlü şehirden altı (6) mil uzaklıkta, şehirden çok daha ünlü bir tapınak vardı. Etrafında bulunan bütün kavimler tarafından kutsal sayılan bu tapınak, Lacinialı Iuno'nun[5] tapınağıydı. Burada sık bir koruluk ve uzun köknar ağaçlarıyla örtülü kalmış kutsal bir mezar vardı. Bu kutsal mezarın ortasında, her çeşit sürünün ve davarın hem Tanrıçalara kurban edildiği hem de herhangi bir çobana gerek görülmeksizin otlamayı adet edindiği çok bereketli bir otlak vardı. Geceleyin her çeşit sürü buradan ayrı ayrı ahırlarına, tuzak kurmuş vahşi hayvanlar veya şerefsiz insanlar tarafından bir zarara asla uğratılmadan geri dönebilirdi. Bu nedenle sürülerden büyük kazanç sağlanmaktaydı. Sağlanan bu kazançtan muazzam büyüklükte altın bir sütun[6] yapılmış ve takdis edilmişti. Tapınak aynı zamanda sadece kutsallığıyla değil zenginliğiyle de ünlüydü. Genellikle yapıldığı gibi, dikkat çekici bazı yerlerinde ona

eşsiz bir görüntü de verilmişti. Tapınağın girişindeki alanda, hiçbir rüzgar tarafından külleri asla savrulamayan bir sunak olduğu da söylenmekteydi. Fakat Croton'un kalesinin çevresindeki eğimler, birisi hariç, diğer bayırlar kırlık alana doğru inerken, bir tarafı denize doğru sarkmaktaydı. Bu kale bir zamanlar sadece yerin mevkii bakımından korunmuştu. Fakat sonradan bir surla çevrildi. Bu sur, uzun uçurumlar boyunca devam ediyordu. Bu kale Sicilia tyranı Dionysius(7) tarafından hile ile alınmıştı. Yeterli derecede güvenli olduğu görünen kalede bu sırada kendilerini korumaya çalışan optimatlar,(8) hem Bruttii kavmi tarafından hem de kendi plebleri tarafından kuşatılmıştı. Sonunda Bruttii kavmi, kalenin kendi imkanları ile zapt edilmez olduğunu görünce, Hanno'nun yardımını istemek mecburiyetinde kaldı. Hanno şu şartla Crotonluları teslim olmak üzere zorlamaya girişti: Bruttii kavmine burada bir koloni kurma izni verilecek ve savaşla harap olan, yağmalanan şehrin eski zamanlardaki insan sayısını ve kalabalıklığını yeniden elde etmesine müsaade edilecekti. Fakat Aristomachus hariç onların hiçbirini razı edemedi. Onlar, Bruttii kavmiyle karıştıktan ve dini törenlerini, gelenek göreneklerini ve kanunlarını, aynı zamanda şimdiki dillerini başka bir kavmin diliyle değiştirdikten sonra, çok geçmeden yok olacaklarını iddia ettiler. Aristomachus onları teslim olmaya ikna edemedi; kendisinin şehre yapmış olduğu ihanet benzeri bir ihaneti kaleye uygulamak için bir fırsat bulamadı, sonunda tek başına Hanno'ya gitti. Bunun üzerinden çok geçmeden Locri elçileri Hanno'nun rızasıyla kaleye girdiler ve kendilerinin, korkunç önlemler almalarına, tehlikeye girmeye cesaret etmelerine gerek kalmadan Locri kavminin yanına geçirilmesine müsaade edileceği hususunda onları ikna ettiler. Buna ait izni Hannibal'den temin etmişlerdi. Bu maksatla elçileri Hannibal'e göndererek gerekli müsaadeyi almışlardı. Böylece Croton boşaltıldı ve Crotonlular deniz kıyısına sevk edilerek gemilere bindirildi. Onların hepsi Locri'ye geldiler.(9)

Apulia'da kış mevsimi dahi Romalılarla Hannibal arasında mücadele olmaksızın geçmedi. Consul Sempronius, Luceria'da; Hanni-

bal ise Arpi'den uzak olmayan bir yerde kışlaklıyordu. İki taraf arasındaki ufak çarpışmalar, biri ya da diğeri için uygun bir anın veya bir vesilenin, bir fırsatın çıkması ile devam etti durdurdu. Neticede, Romalılar daha iyi askerdi ve beklenmedik hücumlara karşı her geçen gün daha tedbirli ve daha güvenli durumda idiler.

CAPUT 4

Romalılar için Sicilia'da her şey, Hiero'nun[10] ölümüyle ve krallığın Hiero'nun büyük oğluna geçmesiyle değişmişti. Hieronymus, daha az mutlak yetki ve sorumlulukla, tebaasını güçlükle kontrol altında tutabiliyordu. Dostları, vasileri ve muhafızları kendisinin yaş ve durumunu ele alarak, kendisine her türlü suç ve rezaleti atmak için bunu bir koz olarak kullandılar. Hiero'nun olacakların farkına vararak, tyranlığın bir çocuğun yönetimi altında şerefsizce sona ermemesi için kraliyet yetki ve sorumluluğunu elde ettiği ve iyi nitelikleriyle onu daha da pekiştirdiği, son derece yaşlı olmasına rağmen Syracuzae'ı serbest bırakmayı arzu ettiği söylenir. Onun bu planına, kendi kızları ellerinden gelen son raddeye kadar karşı koydular. Hiero'nun kızları, çocuğun kral unvanına sahip olabileceğini düşündüler. Aslında tüm yetki kocaları Adranodorus ve Zoippus'un ellerinde olabilirdi. Çünkü Adranodorus ve Zoippus esas vasi olarak bırakılmışlardı. Şimdi doksan (90) yaşında[11] bir adam için, kadınların yaltaklanmalarıyla gece gündüz etrafının çevrelenmesinden kendisini kurtarması ve dikkatini şahsi zevkten umumun menfaatine çevirmesi elbette kolay bir şey değildi. Böylece Hiero, çocuk için sadece on beş (15) vasi bıraktı. Ölürken onlara, Roma halkına elli yıl (50) boyunca[12] devam ettirdiği sadakati bozulmadan sürdürmelerini ve genç adamın kendi izinden yürümesini her şeyin üstünde tutmasını sağlamalarını, aynı zamanda kendisinin yetiştirildiği şekilde onun da bir eğitim ve öğretime tabi tutulmasını yalvararak rica etti. Hiero'nun talimatları böyleydi. Son nefesini verdikten sonra vasiler isteği yerine getirdiler ve o sıralar henüz on beş (15) yaşlarında bulunan

çocuk halk meclisinin huzuruna getirildi. Toplantı salonunda oturanlardan birkaç kişi alkışa başlayarak isteğin onaylandığını gösterdiler. Bu sırada geri kalanlar sanki babalarını yitirmişler ve vatanlarında yetim kalmışlar gibi, sadece korkuyorlardı; böylece vasiler (yönetimi üzerlerine aldılar). Sonra, ailesinin keder ve ızdırabından daha çok, vatandaşlarının sevgi, muhabbet ve hürmetiyle şereflendirilen kralın defin törenine sıra geldi. Bundan hemen sonra Adranodorus, Hieronymus'un artık genç bir adam olduğunu ve krallık güç ve kudretine sahip bulunduğunu söyleyerek vasilerin geri kalanlarını azletti. Diğerleriyle birlikte paylaştığı kendi vasilik hakkından vazgeçerek, onların hepsinin yetki ve sorumluluğunu bizzat kendi şahsında topladı.

CAPUT 5

Herhangi bir kral için, hatta iyi ve kendini kontrol eden bir kimse için, bu denli sevilen Hiero'ya halef olarak Syracuzaelılar nezdinde yakınlık görmek güç olabilirdi. Fakat Hieronymus, onlara tıpkı, yaptığı kusurlarıyla büyük babasını kederlendirmeyi arzu eder gibi, herkesin önüne ilk çıktığı zaman, her şeyin artık ne kadar değişik olduğunu derhal gösterdi. Çünkü, onlar yıllar boyu Hiero ve oğlu Gelo'yu,[13] kıyafet veya başka bir ayrıcalıkta diğer vatandaşlardan farklı görmediklerinden, onlar şimdi erguvan renkli bordürlü bir elbise, bir taç, siyahlı refakatçiler ve tyran Dionysius'un stilinde bazen dört (4) beyaz atın çektiği bir savaş arabasında saraydan çıkan bir adam görünce şaşırdılar. Bu mağrur durum ve elbisenin yanı sıra herkese karşı gösterilen nefret de uygun surette peşinden gelmekteydi. Sadece dışardakilere karşı değil, aynı zamanda kendi muhafızlarına karşı bile söz konusu olan bu durum; mağrur kulaklarla, hakâret edici sözlerle, işitilmemiş şehvet düşkünlüğüyle, insanlık dışı zalimlikle beraber gelmekteydi[14]. Bu nedenle hepsini öyle bir korku kaplamıştı ki, vasilerden bazıları ya kaçarak ya intihar ederek, korkunç cezalardan kendilerini kurtarmak için atak davrandılar. Saraya girişi yal-

nız başlarına daha çok ima eden onlardan Adranodorus, Hiero' nun damadı Zoippus ve Thaso diğer meseleler üzerinde pek fazla dinlenilmediler. Onların ikisi Kartacalılara meylederken, Thraso da Roma'yla ittifaka eğilimliydi. Thraso taraftarlarının rekabeti, ara sıra genç adamın dikkatini kendilerine çekiyordu. Tyranın hayatına karşı bir komplo düzenlendiği zaman, bu komplo, Hieronymus'la aynı yaşta ve çocukluktan beri teklifsiz dostluğun bütün haklarına alışık olan Callo adında biri tarafından ifşa edildi. Bu haberi veren, komplo düzenleyenlerden sadece birinin ismini verebilirdi. Bu kişi, kendisinin bizzat yakınlığı bulunan Theodotus idi. Theodotus derhal yakalandıktan sonra, işkence edilmesi için Adranodorus'a teslim edildi[15]. Kendisi hiçbir tereddüt göstermeksizin suçunu itiraf etti fakat suç ortaklarını açıklamadı. En nihayet, insanın tahammül sınırını aşan her türlü işkenceye maruz kaldıktan sonra, tahammül gücünün artık kalmamış olduğu izlenimi vererek, kendi suç ortaklarının aleyhine dönmek yerine komployu bildiren masum, haber veren kişinin aleyhine döndü. Yalandan planın sorumlusunun Thraso olduğunu ifade etti: Eğer bu denli kuvvetli ve kudretli bir öndere güvenmemiş olsalardı, böyle bir şeyi üzerlerine almaya cesaret edemeyeceklerdi. Acılar ve kederler arasında yalanlar icat etmekteyken, hayatları kendisi için hiç önemli olmayan, tyranın maiyetinde arkadaş ve dost olarak bulunanların isimlerini verdi. Onun ifadesi, özellikle Thraso için tyranın aklında inanılır bir haber etkisi yarattı. Bunun üzerine Thraso idam için derhal teslim edildi ve aynı derecede masum olan diğerleri de onun cezasını paylaştılar. Komplodaki ortaklarının uzun süreden beri işkence çekmesine karşın, suç ortaklarının hiçbiri ne kendini gizledi ne de kaçtı. Theodotus'un cesaretine ve sadakatine onların güveni böyleydi; sırları korumak arzusu, böylesine bir kuvvet kudretle bizzat Theodotus'un bütün benliğini sarmıştı.

CAPUT 6

Böylece Romalılarla ittifak için, tek bir zincirin aynı halkası olan Thraso, onların arasından uzaklaştırılır uzaklaştırılmaz, olaylar derhal şüphe götürmeyen bir isyana doğru yöneldi. Hannibal'e elçiler[16] gönderildi. Hannibal onları Hannibal[17] adında bir asil ve aynı zamanda Kartaca'da doğmuş fakat dedeleri bir sürgün olduğundan soy bakımından Syracuzaelı, anne tarafından da Kartacalı olan Hippocrates ve Epicydes ile birlikte geri gönderdi. Bu adamlar aracılığıyla Hannibal ve Syracuzae tyranı arasında bir ittifak yapıldı ve Hannibal'in rızasıyla onlar tyranla birlikte kaldılar. Eyaleti Sicilia olan praetor Appius Claudius bunu öğrenince, derhal Hieronymus'a elçiler gönderdi. Elçiler, dedesinden beri sahip bulundukları ittifakı yenilemek üzere geldiklerini söylerlerken, Hieronymus onları alaylı bir tarzda dinledi ve Cannae'daki çarpışmada nasıl bir başarı kazandıkları hareketiyle belli edilerek soruldutan sonra geri gönderilip defedildiler. Çünkü Hannibal'in elçileri, neye hemen hemen hiç inanılmadığını bildirmişlerdi. Hieronymus gerçeğin ne olduğunu bilmek istediğini söyledi. Buna göre hangi tarafa daha çok ümit besleyeceğine karar verebilirdi. Romalı elçiler, kendilerini dinlemek için aklı başında ve ciddiyetle davranmaya başlanınca tekrar döneceklerini söyleyerek ve sadakatini değiştirmede düşüncesizce davranıp acele etmemesini istemekten daha ziyade onu uyararak oradan ayrıldılar. Hieronymus kendi elçilerini Kartaca'ya gönderdi. Bu elçiler Hannibal'le yapılan ittifaka uygun bir antlaşma yapacaklardı. Yapılan antlaşmaya göre, Romalılar Sicilia'dan sürüldükten sonra (eğer onlar gemilerini ve bir orduyu gönderebilirlerse, bu kısa zamanda yapılabilirdi), hemen hemen adayı iki eşit kısma bölen Himera Nehri, Syracuzae Krallığı'nın ve Kartaca Devleti'nin sınırı olabilecekti. Bunun üzerine, Hiero'yu değil fakat aynı zamanda onun anne tarafından büyük babası olan[18] Kral Pyrrhus'u anımsamasını tavsiye edenlerin, dalkavukluk ederek mübalağayla methettikleri Hieronymus, başka bir elçi heyeti gönderdi. Verdiği

beyanat ile kendisinin, onların bütün Sicilia'yı elde etmesini istemediğini belli ediyordu; bu durum, İtalya üzerinde kendi hakimiyetlerini kurmak isteyen Kartaca halkı için yeterince açıktı. Ele avuca sığmaz delişmen bir gencin, ne bunu önemsiz karşılayan ve övüngen ruhuna şaşırdılar ne de onda hatalı bir taraf buldular. Böylece onun Romalılarla alâkasını ve selamını sabahını kesmiş oldular.

CAPUT 7

Fakat o her yönden mahvolmanın sınırına gelmişti. Çünkü Roma garnizonları tarafından korunan şehirlere hücum etmek üzere, her biri silahlı iki bin (2.000) askerle, Hippocrates ve Epicydes'i önden gönderdikten sonra, kendisi de ordunun geri kalanıyla -onlar aşağı yukarı on beş bin (15.000) piyade ve süvariden oluşuyordu- yola çıkarak Leontini'ye[19] gelmişti. Her zaman olduğu gibi, komployu düzenleyenlerin hepsi orduda bulunuyordu. Bunlar boş bir evin mülkiyetine el koyarak, buradan kralın Forum'a inerken geçmeyi adet edindiği aşağıdaki dar sokağı gözlüyorlardı. Burada silah kuşanmış olarak, kralın geçmesini beklemek üzere yer almış bir vaziyetteyken adı Dinomenes olan onlardan biri, bir çocuk, nöbetçi olarak rol yapıp nöbette durmakla görevlendirilmişti. Aslında kralı dar sokakta takip eden tabur vesilesiyle, çocuk, kral evin kapısına yaklaştığı zaman devreye girecekti. Bu, düzenlendiği şekilde icra edilerek başarıldı. Dinomenes, bir ayağını kaldırarak ve son derece sıkı çekilmiş bir düğümü gevşetmiş gibi görünerek kalabalığı geciktirdi ve şöylesine bir gevezeliğe neden oldu. Kral, nöbetçiler olmaksızın geçerken üzerine hücum edildiği zaman, ona yardım ulaştırılamadan önce, sayısız bıçak darbaleriyle bıçaklandı. Çığlıkların ve gürültünün duyulması üzerine, yolu çaprazlamasına kapatmış bulunan Dinomenes'in üzerine askerler kargılarını fırlattılar. Buna rağmen Dinomenes sadece iki yara alarak bunlar arasından kaçmayı başardı. Onu kovalayan muhafızlar çok geçmeden, orada uzanıp yatan kralı gördüler. Katillerden birkaçı

Forum'a ilerledi ve birkaçı da hürriyetlerine kavuştukları için sevinen kalabalığa karıştılar. Bazıları da önceden davranıp Adranodorus'un planlarını önlemek ve kralın diğer yardımcılarının planlarına mani olmak üzere Syracuzae'a gittiler. Appius Claudius, işlerin yeniden bozulduğu bu durumda, savaşın başlamasının yakın olduğunu gördü ve senatoya bir mektup göndererek, Sicilia'nın kandırılarak Kartaca halkının ve Hannibal'in tarafına geçirilmekte olduğunu bildirdi. Kendisi de Syracuzaelıların tertipledikleri bu plana karşı gelmek için, bütün garnizonlarını, eyalet ve krallık arasındaki hududa yerleştirdi[20].

Bu yılın sonunda, senatodan aldığı yetki ve sorumlulukla Quintus Fabius,[21] Puteoli'yi tahkim etti ve savunma için şehre asker koyarak kuvvetlendirdi. Bir ticaret merkezi olan Puteoli, savaş sırasında nüfus bakımından bir hayli artmış, çoğalmıştı. Sonra Quintus Fabius, seçimlere başkanlık etmek üzere Roma'ya gelirken, onlara seçim için faydalı ve uygun tarihi bildirdi. Hiç durmadan şehri geçti ve Campus'a[22] geldi. O gün kur'a çekmek hakkı ilk olarak, Aniensis kavmindeki daha gençlerin centurio'suna çıktı ve bu gençler consul olarak Titus Otacilius ve Marcus Aemilius Regillus'u atadılar. Bunun üzerine Quintus Fabius, sessizlik sağlandıktan sonra, aşağıdaki şekilde bir konuşma yaptı:

CAPUT 8

"Eğer biz İtalya'da barış içindeysek veya dikkatsizlik ve ihmal açısından geniş bir yer olan burada bir düşmana sahipsek ve bir savaş durumu varsa, devlet memurluklarını, seçtiğiniz kişilere tevdi etmek üzere sizi Campus'a getiren şevk ve gayretinizi, herhangi bir gecikmeye uğratmak üzere birisi müdahalede bulunabilir. Böyle bir kimse bana, sizin hürriyetinizi unutmuş ve ihmal etmiş görünebilir. Fakat savaşta bu düşmanla iş görürken, bir kumandan tarafından bize büyük kayıplar verdirmeden herhangi bir hata asla yapılmadığından, silah altında savaş safına gittiğiniz gibi aynı ciddiyetle siz, consullerin seçiminde rey verme

hakkı olanların listesine girmelisiniz ve her biriniz kendi kendinize şöyle söylemelisiniz: 'Ben Hannibal'in kumandanına rakip bir consul görevlendirmekteyim.' Bu yıl Capua'da, seçkin bir Campanialı süvari olan Vibellius Taurea, meydan okuyarak mücadeleye davet ettiğinde, seçkin bir Romalı süvari olan Asellus Clau-dius ona rakip olmuştu[23]. Bir zamanlar Anio Nehri üzerinde meydan okuyan bir Gallialıya karşı bizim atalarımız, cesaret ve kuvvetine güvenen Titus Manlius'u[24] gönderdiler. Ben, benzer neden olduğunu kabul etmeye eğilimliyim. Çünkü Marcus Valerius,[25] meydan okuyormuşcasına davranan bir Gallialıya karşı kavga etmek üzere silahlarını aldığı zaman, seneler sonra dahi kendisine güveninin neden eksilmediğini görmekte ve bunun doğruluğunu kabul etmekteyim. Tıpkı bizim, düşmanla eş ayarda bir duruma sahip değilsek dahi, düşmanınkinden daha kuvvetli ayaklara ve ata sahip olmayı arzu etmemiz gibi, düşman kumandanına rakip olacak bir kumandan aramamızı gerekir. Devletteki en büyük kumandanı seçeceğimiz zaman, ani bir seçim olmasına rağmen, bu kumandan bir yıl için seçilmiş olacaktır. Seçilen bu kumandan, tecrübeli sabit bir kumandanla mücadeleye sokulacaktır. Bu tecrübeli sabit kumandan, savaşın aşamalarının gerektirdiği her şeyi yönetmekten ve yapmaktan, kendisine mani olmak bakımından zaman veya otorite ve sorumluluğun hiçbir kısıtlamasına maruz kalmayacaktır. Fakat biz tam başlamaktayken, bizimle hazırlığını tamamlama devresinde olduğu sırada, yıl dör.üşünü bitirmektedir. Ne çeşit insanı consul olarak seçmemiz gerektiğini yeterli derecede ifade ettiğimizden ve bunlar daha önce de ifade edildiğinden, ilk centurio'nun yakınlığıyla oy verilmeye eğilimli olan insanlar hususunda, bana birkaç söz söylemek düşmektedir. Marcus Aemilius Regillus, Quirinuslu bir kâhindir ve bizler onu, Tanrılara veya savaşı ilgilendiren herhangi bir şeyin sorumluluğundan vazgeçmeksizin, ne kutsal törenlerden yollayabiliriz ne de vatanımızda tutabiliriz. Titus Otacilius, benim kız kardeşimin kızıyla evlidir ve ondan çocukları vardır. Fakat şahsi bağlardan ziyade, kıymet vererek devlete bağlı kalmada başarısız olabileceksem de, ken-

dim ve atalarım için sizin yakınlığınız o kadar da önemsiz değildir. Gemicilerden ve yolculardan herhangi biri, deniz sakin olduğu zaman dümeni yönetebilir. Vahşi bir fırtına çıktığında ve gemi rüzgarla dalgalı bir deniz üzerinde savrulduğunda, bir adama ve bir dümenciye ihtiyaç vardır Biz sakin bir denizde yelken açmayız fakat birden bire çıkan sayısız kasırgalarla çoktan batmış oluruz. Böylece kimin yönetimde oturacağına sizin büyük bir ciddiyet ve basiretle karar vermeniz gerekir. Titus Otacilius, sizi henüz az bir işte denemiş bulunuyoruz. Büyük işler için neden size güveneceğimizi gösteren kesinlikle herhangi bir neden gösteremezsiniz ve göstermediniz. Bu yıl biz, kumandanınızdaki donanmayı üç (3) maksatla donatmış bulunuyoruz: Bizim İtalya sahillerini güvenli kılmak, Afrika kıyılarını yakıp yıkarak yağmalamak fakat hepsinin üstünde Hannibal için Kartaca üzerinden getirilmekte olan ücret ve erzak takviyesini önlemek; bu maksatlarla donanma donatılmıştı. Vatandaşlar; devlet için yaptıklarının hepsini değil sadece bazılarını söylediğim Titus Otacilius bunları yapmışsa, onu consul seçiniz. Fakat Titus Otacilius donanmanın başındayken, güven içinde olan ve dokunulmamış bulunan vatandan, Hannibal için kendisi gelmeye gerek duymadı. Bu yıl İtalya kıyıları Afrika sahillerinden daha güvensiz olmasına rağmen, sanki denizi kendisi zapt etmişcesine, Hannibal gibi bir düşmana karşı kumandan sorumlulukla bize rakip olmanızı hangi neden size verebilir? Eğer siz consulseniz, atalarımızın izinden giderek bir diktatör olarak atanmasını önerebiliriz. Roma Devleti'nde, savaşta, sizden daha iyi bir adama önem verilmesine kızamazsınız. Titus Otacilius; sizden başka hiç kimseyi ilgilendirmeyen şey şudur: Omuzlarınıza öyle bir yük yüklenmiştir ki, onun altında düşüp ölebilirsiniz. Vatandaşlar; sizden pek fazla rica ediyorum ve teşvik ediyorum, silahlı olarak savaş safında dururken aynı ruhu gösterin. Aynı anda iki kumandan seçerseniz, onların kumandası ve kehânetleri altında çarpışmalısınız. Consul seçiminde bugün siz kazanabilirsiniz; sizin oğullarınız consullere yemini tekrar edeceklerdir. Onların fermanına cevap olarak, hizmet verecekleri vasilerinin gözetimi altında, onlar

toplanacaktır. Trasumennus Gölü ve Cannae, üzüntü ve kederle anımsanacak örneklerdir; fakat böyle felaketlere karşı uyanık olmak için onlar birer uyarıdır. Haberci; gençlerin centurio'su olan Aniensis'i tekrar oy vermeye davet ediyorum!"

CAPUT 9

Titus Otacilius, hararetle ve gürültülü bir biçimde Fabius'un consullüğünün uzatılmasını istediğini bağırarak söylerken, consul, lictorların ona doğru fırlayıp gitmelerini emretti. Şehre girmeden, durmaksızın dosdoğru Campus'a giderken, konsulün önünde baltalarıyla fasces tayışan Otacilius'u uyardı[26]. Bu arada sevk edilen genç erkekler centurio'su oy vermek üzere geldi. Yapılan consul seçiminde Quintus Fabius Maximus dördüncü (4.) kez, Marcus Marcellus da üçüncü (3.) kez consul seçilmiş oldu. Centurio'nun geri kalanları da istisnasız aynı kişileri consul olarak atadılar. Quintus Fulvius Flaccus adında praetorlardan biri tekrar seçildi. Diğerleri yeni seçildi. Bu yeni seçilen praetorlar, ikinci (2.) kez olarak Titus Otacilius Crassus[27], consul ve aynı zamanda aedilis curulis'in oğlu Quintus Fabius ve Publius Cornelius Lentulus idi. Artık praetorların seçimi tamamlandığından, senato Quintus Fulvius'un özel bir maksatla şehir praetoru görevini almasına karar verdi[28]. Aynı zamanda, consuller savaş nedeniyle hareket ettiklerinde, şehrin başında ondan başka kimsenin bulunmamasına karar verildi. O yıl içinde iki (2) kere büyük sel baskını olmuştu ve Tiber Nehri binalara, sürülere büyük zarar vererek ve bundan daha kötüsü birçok insanın canını alarak, tarlalar üzerine taşarak onları sel baskınına uğrattı.

İkinci Kartaca Savaşı'nın beşinci senesinde, Quintus Fabius Maximus dördüncü (4.) consullüğünde ve Marcus Claudius Marcellus üçüncü (3.) consullüğünde vatandaşların dikkatini her zamankinden daha fazla çektiler. Çünkü yıllar boyunca böyle bir çift consul olmamıştı. Yaşlılar, Gallia Savaşı nedeniyle Publius Decius'la birlikte bu şekilde Maximus Rullus'un consul ilan edildiği-

ni,[29] sonra[30] Samnitlere, Bruttii kavmine, Lucania ve Tarentum halkına karşı Papirius ve Carvilius'un bu şekilde consul atandığını anımsadılar. Marcellus, ordusuyla birlikte gitmişken consul olarak atandı. Fabius, hazır bulunduğundan ve bizzat seçimi yönettiğinden, onun consullüğü devam etti. Devletin varlığı için tehlike, savaşın yarattığı sıkıntı ve güçlükler ve zamanın ahvali, herhangi bir kimsenin, bu iş[31] için bir emsal aramasına ve bir kuvvet ve kudret arzusuyla consul beklentisine mani oldu ve onu bu işten caydırdı. Bunun karşılığı olarak onun ince düşüncelliği methedildi. Çünkü devletin büyük bir kumandana ihtiyacı olduğunu ve hiç şüphesiz bizzat kendisinin o kişi olduğunu bildiğinden, kendisinin gözden düşmüş olmasının, devletin lehine olmasından ziyade, nüfuz ve kudretinin daha az olmasından kaynaklanabileceğini düşünüyordu.

CAPUT 10

Consuller göreve başladıkları gün senato Capitol'de toplandı. Bu toplantıda her şeyden önce, consullerin kur'a veya her zamanki gibi oy birliğiyle, ikisinden hangisinin censorları atamak üzere yapılacak bir seçime başkanlık edeceğine, ordu harekete geçmeden evvel karar vermeleri resmen emredilerek bildirildi. Sonra orduda bulunanların yetki ve sorumlulukları hepsi için devamlı kılındı ve görevlendirildikleri yerde kalmaları emredildi. Tiberius Gracchus, gönüllü kölelerden oluşan[32] bir orduyla bulunduğu Luceria'da; Gaius Terentius, Varro Picenum Bölgesi'nde; Marcus Pomponius, Gallia Bölgesi'nde kalacaktı. Daha önceki yılın praetorlarından, şimdi ise propraetor olan Quintus Mucius, Sardinia'da hüküm sürecek ve Marcus Valerius, Macedonia Kralı Philip'in bütün hareketlerine karşı uyanık olmak için, Brundisium sahillerinin başında ve yönetiminde olacaktı. Sicilia, praetor Publius Cornelius Lentulus'a eyalet olarak tahsis edildi. Titus Otacilius'a da daha önceki yıl Kartacalılara karşı sahip bulunduğu aynı donanma tahsis edilmişti.

Genellikle ilkel ve dindar insanlar tarafından inanılan ve bildirilmesi çoğunlukla bir itiyat haline getirilen çok miktarda kötü işaret ve alametlerin[33] bu yıl görüldüğü haber verildi: Lanuvium'da Iuno Sospitia Tapınağı içine büyük siyah bir karga yuva yapmıştı. Apulia'da yeşil bir hurma ağacı alev almıştı. Mantua'da Mincius Nehri'nin sularının taştığı, bir gölün sularının kanlı olduğu görülmüştü. Cales'te tebeşir gibi beyaz yağmur yağarken, Roma'daki Sürü Pazarı'na da kan yağmuru yağmıştı. Vicus Insteius'ta[34] sel gibi şiddetli bir hızla, büyük hacimle akan bir pınar meydana çıkmıştı. Bu ortaya çıkan kaynak, önüne kattığı büyük küçük her şeyi harap etmiş ve onları sanki süpürüp götürmüştü. Capitol'de Atrium Publicum, Campus'taki Vulcanus Tapınağı, Sabin ülkesindeki Vacuna[35] Tapınağı ve genel bir cadde, Gabii'deki sur ve bir kapı yıldırım çarpmasına maruz kalmıştı. Bunlar haricinde başka mucizeler de yaygın olarak tekrar tekrar yinelendi: Praeneste'de Mars'ın mızrağı kendiliğinden hareket etti. Sicilia'da bir öküz konuştu. Marrucini kavminde annesinin rahminde bir çocuk "Selam, ey zafer!" diye bağırdı. Spoletium'da bir kadın erkek oldu. Hadria'da gökyüzünde bir sunak ve onun etrafında beyaz elbiseler içinde erkek siluetlerinin belirdiği görüldü. Bu nadiren olan bir şey olduğundan hayret uyandırıcıydı. Belli kişiler Ianiculum'da silahlı lejyonlar gördüklerini iddia ederek, şehri silahlanmaya teşvik ettiler. Halbuki Ianiculum'da bulunanlar, o tepede her zamanki ikamet edenlerden başka hiç kimsenin görülmediğini söylemişlerdi. Kâhinlerin tavsiyesi üzerine, bütün bu mucize nevinden şeyler için, tam olgunluğa erişmiş kurbanlar sunularak kefaret ödenmiş oldu. Roma'da bayram sedirine[36] tasvirleri konan bütün Tanrılara birkaç gün niyaz edileceği ilan edildi.

CAPUT 11

Tanrıların öfkelerini yatıştırmak ve onları sakinleştirmekle ilgili dini törenler sonunda tamamlandığından, consuller senatonun huzuruna, devletin durumunu, savaşın yönetimini, bulunan as-

keri kuvvetlerin ne olduğunu ve bunların ayrı ayrı nerede mevzilenmiş oldukları gibi hususları getirdiler. On sekiz (18) lejyonla savaş yapılmasına karar verildi[37]. Consullerin her biri iki lejyon alacaktı. Her halü kârda iki lejyonla Gallia, Sicilia ve Sardinia korunmalıydı. Praetor Quintus Fabius iki lejyonla Apulia'nın başında bulunmalıydı. Tiberius Gracchus gönüllü kölelerden oluşan iki lejyonla Luceria Bölgesi'nin başında bulunacaktı. Bir lejyon, Picenum Bölgesi'ndeki proconsul Gaius Terentius'a bırakılacak ve bir lejyon da Brundisium yakınlarındaki donanmayla birlikte askeri harekâtta bulunmak üzere Marcus Valerius'a verilecekti. İki lejyon şehirde garnizon olarak bulunacaktı. Lejyonların bu sayısını artırmak için altı (6) yeni lejyon daha kaydedilmeliydi. Consullere, mümkün olabildiğince çabuk bu lejyonları kaydetmeleri emredildi. Aynı zamanda Calabria sahillerini savunabilen demirlemiş gemiler de dahil olmak üzere, o yıl tamamı yüz elli (150) savaş gemisini kapsayacak bir donanma hazırlayıp donatmaları emredildi. Asker toplama ve orduya kaydetme, aynı zamanda yüz (100) yeni gemiyi kızaktan suya indirme işini tamamladıktan sonra Quintus Fabius, censorları belirlemek üzere yapılan bir seçime başkanlık etti. Bu seçimde Marcus Atilius Regulus ve Publius Furius Philus seçildi.

Sicilia'da bir savaş olduğu ve savaşın geniş alana yayıldığı söylentisi gittikçe arttığından, Titus Otacilius'a donanmasıyla buraya yelken açması emredildi. Denizcilerin[38] kıt olması nedeniyle, consuller senatonun kararına uygun olarak bir ferman çıkardılar. Bu fermana göre, Lucius Aemilius ve Gaius Flaminius'un[39] censorluğunda, servetlerine göre kıymet biçilmiş bir kimse -ya kendisi veya babası- 50.000-100.000 arası asses'e sahipse veya mal mülkü bu miktara çıkmışsa, altı (6) aylık ücretini temin ederek bir denizciyi donatacaktı. Yine bu kişilerin census'una göre, serveti 100.000-300.000 asses arası olan bir kimse, üç denizciyi donatacak ve bir yıllık ücretini temin edecekti. Yine aynı şekilde serveti 300.000 ile bir milyon (1.000.000) asses arası olan bir kişi, beş denizciyi donatacak ve bir yıllık ücretlerini ödeyecekti. Serveti bir

milyonun (1.000.000) üstünde olan bir kişi yedi denizciyi donatacak ve bir yıllık ücretlerini ödeyecekti. Senatörler sekiz denizciyi donatacak ve bir yıllık ücretlerini ödeyeceklerdi. Bu fermana uygun olarak donatılan denizciler, efendileri tarafından silahlandırılmış ve donatılmış olarak ve aynı zamanda otuz (30) günlük yiyecekle gemiye bindirildiler. Özel şahısların masraflarını üstlenmesiyle temin edilen mürettebatla, bir Roma donanmasının denizcilerle donatılması ilk kez gerçekleşmiş oldu.

CAPUT 12

Bu olağanüstü hazırlık, Romalıların o yılın savaşına Capua kuşatmasıyla başlayabilecekleri endişesi, özellikle Campanialıları korku ve telaşa düşürdü. Bu nedenle Campanialılar Hannibal'e, ordusunu Capua'ya getirmesini rica etmek üzere elçiler gönderdiler. Campanialı elçiler, Romalıların Capua'yı kuşatması nedeniyle, Roma'da yeni ordular kaydedilmekte olduğunu söylediler. Aynı zamanda hiçbir şehrin isyanının Romalılarınkinden daha acı hisler uyandırmamış olduğunu da belirttiler. Elçiler öyle bir heyecanla bunları bildirmişlerdi ki, Hannibal Romalıların kendinden önce davranmış olmamaları için, acele etmesi gerektiğini düşündü. Böylece Arpi'den hareket etti ve Tifata yakınlarında Capua'daki eski ordugahında mevzilendi. Sonra Numidialıları ve Hispanialıları, ordugahı ve aynı zamanda Capua'yı savunmaları için bırakarak, kendisi de kurban sunma[40] bahanesiyle fakat gerçekte Puteoli'ye ve burada bulanan garnizona hücum etmek için, ordusunun geri kalan kısmıyla Avernus Gölü yakınlarına indi. Maximus, Hannibal'in Arpi'den ayrıldığının ve Campania'ya geri dönmekte olduğunun bildirilmesi üzerine, yoluna gece ve gündüz ara vermeksizin ordusuna döndü. Maximus, Tiberius Gracchus'a, askeri kuvvetlerini Luceria'dan Beneventum'a getirmesini emretti. Aynı zamanda praetor Quintus Fabius'a -o consulün oğlu idi- Luceria'da Gracchus'a yardım etmesini emretti.

İki praetor aynı anda Sicilia'ya doğru yola çıktı. Publius Cornelius ordunun başında bulunacak ve Titus Otacilius da sahil şeridini korumak üzere buranın yönetimini ve deniz çarpışmalarında kumandayı elinde tutacaktı. Kendi eyaletlerine atanmaları nedeniyle diğerleri de yola çıktılar. Hakimiyetleri ve yönetimleri uzatılmış olanlar ise daha önceki senede olduğu gibi, yine aynı bölgeleri ellerinde tutarak hakimiyetlerini ve yönetimlerini sürdürdüler.

CAPUT 13

Hannibal Avernus Gölü'ndeyken Tarentum'dan beş (5) asil genç geldi. Bunların bazıları Trasumennus Gölü'nde, bazıları da Cannae'da esir alınmışlardı ve Kartacalıların bütün Roma müttefiklerine karşı gösterdiği aynı nezaket ve kibarlıkla vatanlarına geri gönderilmişlerdi. Kartacalı Hannibal'in bu iyiliğini hatırlayarak, Roma halkına karşı Hannibal'in dostluğunu ve müttefikliğini kazanmayı tercih etmek üzere, Tarentumlu geniş bir genç grubu ikna ettiklerini bildirdiler. Kendi kavimleri tarafından gönderilmiş elçiler olarak, Hannibal'den ordusunu Tarentum'un daha yakınına getirmesini istediler. Hannibal'in sancakları, Hannibal'in ordugâhı, Tarentum'dan görünecek olursa, şehrin teslim olmasında bir gecikme olamazdı. Pleblerin elinde bulunan Tarentum Devleti'nde, plebler henüz gençlerin yetki ve sorumluluğundaydı. Hannibal onları övdü ve büyük vaadlerle onları kendine bağladı. Vatanlarına dönmelerini ve üzerlerine aldıkları bu işe derhal başlamalarını emretti. Tam zamanında kendisi de orada olacaktı. Bu ümitle Tarentumlular gönderildiler. Kendisi ise Tarentum'a sahip olmak için büyük bir arzu duymuştu. Şehrin sadece zengin ve ünlü olduğunu değil fakat aynı zamanda bir liman şehri olduğunu ve Macedonia'nın en uygun tarafında yer aldığını görmüş ve anlamıştı. Bu nedenle Kral Philip İtalya'ya geçecek olursa, Romalılar Brundisium'u ellerinde bulundurduklarından, burayı liman yapabilirdi. Sonra, Hannibal'in gelmesi nedeniyle dini bir tören yapılıp tamamlandıktan sonra, ta Misenum Burnu'na kadar uzanan Cumae topraklarını yakıp yıkarak yağmaladılar. Bu işler olup dururken Hannibal bura-

dan ayrılmadı, aniden yürüyüş kolunun başına geçerek, Roma garnizonunun birden karşısına çıkmak üzere Puteoli'ye yöneldi. Altı bin (6.000) kişi vardı ve mevki sadece tabii olarak değil aynı zamanda surlar tarafından da korunmaktaydı. Kartacalılar burada her taraftan garnizona hücum ederek, üç (3) gün oyalandılar. Hannibal hiçbir başarı kazanamadığından, Neapolis topraklarını yakıp yıkarak yağmalamak üzere yola çıktı. Bu işe, şehri alma ümidinden daha ziyade duyduğu öfke ve nefret yüzünden kalkışmıştı.

Onun yakınlara gelmesi, uzun zamandan beri Romalılarla araları açık olan ve kendi senatolarına düşman gözüyle bakan Nola pleblerini tahrik ederek harekete geçirdi. Böylece şehrin teslim olması için kesin bir söz getirerek, Hannibal'i davet etmek üzere elçiler geldi. Ancak consul Marcellus, ileri gelen kişiler tarafından çağrıldı ve daha önce davranarak onların üstlendikleri işi önledi. Volturnus Nehri, karşı tarafa geçmesini geciktirmiş olmasına karşın, bir gün içinde aceleyle Cales'ten Suessula'ya gelmişti. Buradan altı bin (6.000) piyade ve üç yüz (300) süvariyi o gece Nola'ya, senatoyu savunmak üzere gönderdi. Nola'yı işgal etmek için Hannibal'den önce davranmak isteyen consul tüm enerjisini harcamaktaydı. Hannibal ise iki (2) kez boş yere girişimde bulunarak zaman harcadı; ancak artık Nolalılara inanmaya daha az eğilimliydi.

CAPUT 14

Aynı sıralarda consul Quintus Fabius, bir Kartaca garnizonu tarafından korunan[41] şehre hücum etmek için Casilinum'a gelmekle kalmadı fakat aynı zamanda önceden yapılmış bir hazırlık olarak Hanno'nun büyük bir süvari ve piyade kuvveti ile Bruttii topraklarından gelmesi gibi, bir taraftan Beneventum'a geldi. Bu sırada Tiberius Gracchus da diğer taraftan Luceria'dan gelmişti. Tiberius Gracchus ilk olarak kasabaya girdi; sonra Hanno'nun Calor Nehri yakınlarında şehirden hemen hemen üç (3) mil uzaklıkta ordugah kurduğunu işitmesi ve buradan kırlık ve köylük araziyi yakıp yıkıp talan ettiğini öğrenmesi üzerine, kendisi de şehirden çıkarak

düşmandan aşağı yukarı bir (1) mil uzaklıkta ordugah kurdu. Burada askerlerle bir toplantı yaptı. Sahip bulunduğu lejyonlar geniş çapta gönüllü kölelerden oluşmaktaydı. Bu gönüllü köleler, şu anda açıkca talep etmiyor olsalar da iki (2) sene içinde hürriyetlerini sessizce kazanacaklarını ummaktaydılar. Fakat kışlık ordugahtan çıkıp gelirken, hür insanlar gibi her zaman askerlik yapıp yapmayacaklarını sordular; Tiberius Gracchus yürüyüş kolunda bazı homurdanmalar ve mırıldanmalar olduğunu fark etti. İstedikleri ve kendilerine layık gördükleri şeylerin çok da fazla olmadığını senatoya yazmıştı. Bu zamana kadar onlardan cesur ve iyi askerlik hizmeti almıştı. Hürriyetlerinden yoksun olmalarından başka, gerçek bir askerin standartına göre hiçbir eksiklikleri yoktu. Bu mesele hakkında, devlet için iyi olduğunu düşündüğü her şeyi yapmasına izin verilmişti. Böylece düşmanla savaşa girişmeden önce, uzun zamandan beri ümit ettikleri hürriyetlerini elde etme zamanının gelmiş olduğunu bildirdi. Ertesi gün, sancakların sancaklara karşı durduğu, açık ve temiz bir arazide, herhangi bir pusu korkusu olmadan salt cesaretle çarpışılabilecek bu yerde dövüşülecekti. Düşmanın başını her kim getirirse, emri üzerine derhal hür insan olacaktı. Bulunduğu mevkiden her kim geri çekilirse bir köleye verilen cezayla yüz yüze kalacaktı. Her birinin talihi kendi elindeydi. Onlara hürriyetlerini bağışlayan kişi sadece kendisi değil fakat hem consul Marcus Marcellus hem de bütün senato idi. Çünkü kendisi tarafından onlara danışılmış ve onlar, kölelerin hürriyetleri konusunda kendisine izin ve sorumluluk vermişlerdi. Sonra Tiberius Gracchus, consulün mektubunu ve senatonun kararını okudu. Bunun üzerine büyük bir alkışla çığlıklar yükseldi. Büyük gürültüyle savaş için haykırdılar ve yüksek moral ve aynı zamanda neşeyle derhal savaşa başlanılmasına işaret vermesinde ısrar ettiler. Gracchus, ertesi sabah çarpışmaya girişileceğini bildirerek toplantıyı dağıttı. Bu haber üzerine askerler son derece mutlu olmuşlardı. Özellikle tek bir günlük askerliğin mükafatı olarak hürriyetlerine kavuşacak olanlar çok mutluydular. Günün geri kalan kısmını silahlarını usulüne göre koyarak geçirdiler.

CAPUT 15

Ertesi gün, işaret borazanları çalmaya başlayınca, askerler ilk olarak hazır ve düzenli olarak karargahta toplandılar. Güneş doğduktan sonra Gracchus, askerlerini savaş safına sevk etti. Düşman da çarpışmaya girişmekte gecikmedi. Çoğu Bruttii kavminden ve Lucanialılardan oluşan on yedi bin (17.000) piyadeye ve aralarında pek azı İtalyan olan, geri kalan ise hemen hemen hepsi Numidialı ve Mauri kavminden oluşan on iki bin (12.000) süvari askere sahiptiler. Çetin ve uzun süren bir çarpışma oldu. Çünkü dört (4) saat boyunca çarpışma iki taraftan hiçbirinin lehine meyil göstermedi. Düşman başlarının hürriyetin bedeli yapılmasından daha çok hiçbir şey Romalıları engelleyip sıkıntı vermedi. Çünkü bir adam, cesaretle ve cüretle bir düşmanı öldürdüğü zaman, şaşkınlık ve telaş içinde güçlükle düşmanın başını keserken, ilk olarak zaman harcamaktaydı. Sonra, kendi sağ eliyle düşmanın başını tutmakla meşgulken, en cesur kişi bile çarpışan bir asker olmaktan çıkmış oluyordu. Çünkü çarpışma ruhsuz, cansız ve korku dolu bir biçime dönüşmüş oluyordu. Askeri tribunuslar Gracchus'a bunu bildirdiler: Onlar ayakta duran tek bir düşmanı yaralamıyorlar fakat düşüp ölmüş bir düşmanı kesip biçiyorlardı. Askerlerin sağ ellerinde kılınç yerine insan başları vardı. Gracchus onlara, ellerindeki insan başlarını atmaları ve düşmana hücum etmeleri için derhal işaret verilmesini emretti. Onların cesaretinin yeterli derecede açık ve belirgin olduğunu söyledi. Etkin bir kimsenin hürriyetinin verileceğinden hiç şüphe duyulmamasını belirtti. Bunun üzerine çarpışma yeniden canlanarak başladı ve süvari de düşmanla çarpışmaya girişti. Numidialılar yiğitçe bir çarpışmayla karşılaştıklarından ve süvari çarpışması, ruh ve canlılık bakımından piyade çarpışmasından hiç de aşağı kalmadığından, netice ikinci kez olarak belirsiz kaldı. Bu sırada her iki tarafın kumandanları sövüp sayarak küfürler yağdırıyordu. Romalı kumandan, kendi tarafındaki Bruttii kavmine ve Lucanialılara, birçok kez mağlup olduklarını ve kendi ataları ta-

rafından boyun eğdirildiklerini söylüyordu. Roma köleleri ve hapishane askerleri tarafındaki Kartacalı kumandan da aynı şeyi bunlara ifade ediyordu. En sonunda Gracchus, o gün düşman bozguna uğratılıp geri püskürtülerek firar etmeye mecbur bırakılmadıkça, hürriyet ümit etmeleri için hiçbir sebepleri olmadığını beyan etti.

CAPUT 16

Bu sözler en sonunda onların cesaretlerini o denli körükledi ki, sanki aniden başka insan olmuşlarcasına, tekrar çığlık attılar ve uzun zaman düşmanın karşı koyamadığı şiddetle hücum ettiler. İlk olarak Kartacalıların ön sırası[42], daha sonra da ikinci sırası bozguna uğratıldı. Neticede bütün savaş safı geri çekilmek zorunda kaldı. Sonra, farklı anlaşılması söz konusu olamayacak bir bozgun gerçekleşti. Düşman kaçarken öyle bir korku ve telaşla ordugahlarını kırıp parçaladı ki, kapılarda ve surlarda bile hiç kimse duramadı. Romalılar aynı zamanda, parçalanıp dağılmamış yürüyüş kolunu takip ederken, etrafları düşmanlarının surlarıyla çevrelenmiş olduğundan, hepten yeni bir çarpışmaya girmiş oldular. Buradaki çarpışma sınırlandırılmış bir alanda yapıldığından, gerçekten oldukça çok engel çıkartıyordu; yani istedikleri gibi hareket edemediklerinden tam anlamıyla dövüşemiyorlardı. Fakat katliam çok vahşi ve canavarca olmuştu. Bozgun anında, silahları kaparak bir kütle halinde ilerleyen kölelerin yardımını gördüler; geri hatlardaki Kartacalıları, kılınçlarını rastgele vurarak kesip öldürdüler ve aynı zamanda onların firarına da mani oldular. Böylece esas itibariyle süvariden oluşan o kadar büyük ordu, iki binden (2.000) daha az kişi halinde bizzat kumandanla birlikte kaçtı. Geri kalanların hepsi öldürüldü veya esir edildi. Aynı zamanda otuz sekiz (38) sancak ele geçirildi. Mağlup edilenlerin hemen hemen iki bini (2.000) öldü. Ganimetin hepsi, esirler hariç askerlere verildi. Sürüler de, sahipleri otuz (30) gün içinde onların kendilerinin olduklarını kanıtlayabildikleri takdirde, müstesna tutuldu.

Ganimetle yüklü olarak ordugâhlarına geri döndükleri zaman, moralden yoksun olarak çarpışmış ve diğerleriyle ordugâha dalmamış olan aşağı yukarı dört bin (4.000) gönüllü köle, cezalandırılma korkusu nedeniyle ordugâhtan uzakta olmayan bir tepeyi ele geçirmişlerdi. Ertesi gün onlar askeri tribunuslar tarafından aşağı indirildiler ve sonra Gracchus tarafından düzenlenen askerlerin toplantısına katıldılar. Burada proconsul ilk olarak, tecrübeli eski askerlere, her birinin gösterdiği cesarete ve o savaşta yaptığı işe göre, askeri nişanlar ve alâmetler sundu. Sonra gönüllü kölelerle ilgili hususta, kendisinin o gün onlardan birini cezalandırmaktan ziyade, onların hepsini, layık olsunlar veya olmasınlar övmeyi tercih ettiğini belirtti. Rica ve niyaz ederek, insanların devlet ve kendileri için iyi, mutlu ve bahtiyar olacağını söyleyerek, onların hepsinin serbest bırakılmasını emretti. Bu sözler üzerine onlar, büyük bir heyecan ve coşkuyla çığlıklar attılar. Birbirlerini kucaklayarak ve tebrik ederek, ellerini gökyüzüne kaldırarak, Roma halkını ve Gracchus'u daima takdis etmesi için Tanrılara dua edip yakardılar. Bunun üzerine Gracchus şöyle konuştu: "Sizin hepinizi hürriyet hakkıyla eşit kılmadan önce, sizden hiç kimseyi cesur ya da korkak bir asker damgasıyla damgalamak istemiyorum. Fakat şimdi devlet adına yapılan vaad, cesaret ve korkaklık arasındaki farklılığın kaybını önlemek için yapıldığından, biraz önce bizden ayrıldıkları bana bildirilen, dövüşmeyi reddedenleri hatırlayanlardan isimlerini isteyeceğim. Birer birer onları çağırarak onlara yemin ettireceğim. Hasta olanlar ve bir mazereti bulunanlar hariç, askerlikte bulunacakları sürede kendilerine yetecek kadar sadece yiyecek ve içecek alacaklar. Korkaklığın önemsiz herhangi bir işaretiyle işaretlenmemiş olmayı düşündüğünüz takdirde, bu cezaya sabırla katlanacaksınız." Sonra Gracchus yüklerin toplanması için işaret verdi. Askerler ganimeti taşıyarak ve sürükleyerek o denli neşe ve sevinç halinde Beneventum'a geldiler ki, bir çarpışmadan değil de sanki genel bir bayramın o günkü ziyafet ve şöleninden dönüyormuş izlenimini yarattılar. Bütün Beneventum halkı onları karşılamak üzere bir bütün, bir kitle halinde çıkarak askerleri kucakladılar, onları kut-

ladılar ve onları evlerine davet ettiler. Evlerinin atrium'larında (atria)[43] hepsi tarafından ziyafetler hazırlanmıştı. Bu ziyafet sofralarına askerleri davet ettiler ve bu ziyafete katılmaları için askerlere müsaade etmesi için Gracchus'a yalvarıp ricada bulundular. Gracchus onlara müsaade etti ve her biri kendi evinin kapısı önünde, açıkta ziyafet düzenledi. Her şey ortaya çıkarıldı. Başlıklar[44] giyen veya beyaz baş bağı takan gönüllü ziyafet veren kişiler, bazıları arkalarına yaslanıp uzanan, bazıları da ayakta duran askerlere hizmet ettiler ve aynı zamanda kendileri de yediler. Roma'ya geri döndükten sonra, Gracchus o günkü festival ve ziyafet anısı olarak Hürriyet Tapınağı'na bir ziyafet resmedilmesi hususunda emir vermesini, olayın buna layık olduğunu anlattı. Hürriyet Tapınağı'nı Gracchus'un babası vergilerden elde ettiği parayla Aventinum Tepesi'ne inşa ettirmiş ve bunu Hürriyet[45] Tanrıçası'na armağan etmişti.

CAPUT 17

Beneventum yakınlarında bunlar olurken, Hannibal Neapolis topraklarını yakıp yıkıp yağmaladıktan sonra, ordugâhını Nola'ya nakletti. Consul onun yaklaştığını öğrenince, Suessula'daki ordugâhta[46] bulunan orduyla birlikte propraetor Pomponius'u çağırdı. Kendisi de düşmanla karşılaşmak ve gecikmeksizin çarpışmaya başlamak üzere ilerlemeye hazırlandı. En seçme süvarisiyle birlikte Gaius Claudius Nero'yu gecenin sessizliğinde, düşmandan en uzaktaki kapıdan dışarı gönderdi. Gaius Claudius Nero'ya, etrafta görünmeden gizlice atla dolaşmasını ve düşmanın yürüyüş kolunu ağır ağır takip etmesini emretti. Ayrıca çarpışmanın başladığını gördüğü zaman, kendisini düşmanın geri hatlarına atmasını söyledi. Yolunu kaybettiğinden mi yoksa zamanın azlığından dolayı mı Nero'nun düşmanı takip etmeyi neden başaramadığı belli değildir. Kendisi yokken çarpışma başladıktan sonra, Romalılar hiç şüphesiz daha üstün bir durumdaydılar. Fakat süvari kuvveti tam zamanında orada bulunmadığın-

dan, savaş için daha önceden hazırlanıp düzenlenmiş plan alt üst oldu. Marcellus, düşman önünden geri çekilenleri takip etmeye cesaret etmeyerek, galip gelmelerine rağmen askerlerine geri çekilme işareti verdi. Düşmandan iki binden (2.000) daha fazla, Romalılardan da dört yüzden (400) daha az askerin o gün öldürülmüş olduğu söylenir. Güneş doğduğu sıralarda Nero, atıyla ve bir gün bir gece boyunca hiçbir neticeye varmayan gayretleriyle, düşmanı bile göremeden, bitip tükenen askerleriyle birlikte geri döndüğünde, consul tarafından sert bir biçimde azarlandı. Çünkü consul, düşmana karşılığı geri ödetilmemiş olan Cannae'daki felaketin[47] onun hatası olduğunu söyleyecek derecede ileri gitmişti. Ertesi gün Romalılar savaş safına girdiler. Bu sırada Kartacalı kumandan Hannibal, mağlup olduğunu sessizce kabul ettiğinden, ordugahında kaldı. Üçüncü (3.) gün, hiçbir zaman başarılmamış bir iş olan Nola'yı zapt etme ümidinden vazgeçerek, ona ihanet etmenin daha kesin ümidiyle harekete geçti ve gecenin ölü sessizliğinde Tarentum'a gitmek üzere yola çıktı.

CAPUT 18

Roma Devleti'nde vatandaki iç işlerin yönetilmesi, savaş meydanınkinden daha zayıf bir ruh ve daha düşük bir moralle olmadı. Censorlar, hazinenin boşalmış olmasından dolayı resmi işleri yapma sorumluluğundan kurtuldular. Bu nedenle dikkatlerini ahlaki denetlemelere ve bu savaşdan dolayı etrafa yayılan haydutların cezalandırılmasına teksif ettiler. Bu haydutluklar ve eşkiyalıklar, tıpkı uzun bir hastalığa yakalanmış bir bedenin uğradığı sakatlıklar gibi ortaya çıkmıştı. Onlar ilk olarak, Cannae Savaşı'ndan sonra devleti terk etmiş oldukları söylenenleri çağırdılar. Aralarındaki en ileri gelen kişi Marcus Caecilius Metellus[48], o sıralar tesadüfen quaestor olarak bulunmaktaydı. Marcus Caecilius Metellus ve aynı şekilde suçlanan diğerleri, durumlarını savunmaları için emir verilmesine rağmen, kendilerini temize çıkaramadılar; censorlar, onların İtalya'yı metruk bırakmak için bir komplo düzen-

lemek üzere, karşılıklı konuşmalarında ve resmi nutuklarında devlete hücum ettikleri, devlete saldırdıkları hüküm ve kararına vardılar. Onlardan sonra ikinci olarak, bir yeminin sorumluluğunun manasını izah etmede son derece kurnazca ve şeytanca davrananlar çağrıldı. Bu kurnazlığa ve şeytanlığa başvuran esirler yola çıktıktan ve gizlice Hannibal'in ordugahına döndükten sonra, etmiş oldukları yemini yerine getirmiş olarak geri döneceklerini düşünmüşlerdi[49]. Bu adamlar ve atlarına binmiş oldukları zikredilenler, böyle bir duruma düştüklerinden, alıp götürüldüler ve hepsi kendi kavimlerinden kovulup atılarak aerarii[50] durumuna getirildiler. Censorların gayreti, sebatle ve dikkatlice çalışması, senatonun ve süvari sınıfının kanun ve talimatlarını sınırlandırmaya yeterli olmadı. Daha gençlerin listelerinden, askerlik yapmaları için kanuni muafiyetleri veya bir mazeret olarak gösterdikleri hastalıkları olmaksızın, dört (4) yıl boyunca askerlik yapmamış olanların hepsinin isimlerini seçip çıkardılar. Bu gibi kişilerden aerarii grubuna dahil olanların listesine iki binin (2.000) üstünde isim daha ilave edildi ve bunların hepsi kendi kavimlerinden kovulup çıkarıldı. Censorların bu merhametsiz nişanına, bir de senatonun sert ve acımasız kararı ilave edilmiş oldu. Senatonun bu kararına göre, censorların kara listeye almış oldukları kişilerin hepsi piyade olarak askerlik yapmalı ve Cannae'daki ordunun geri kalanı için Sicilia'ya gönderilmeliydi. Askerlerin bu sınıfı için askerlik süresi, düşman İtalya'dan sürülüp atılıncaya kadar sona ermemeliydi.

Hazinenin boşalmış olmasından dolayı censorlar, tapınakların himayesinden ve dini tören alaylarındaki atların[51] ve aynı zamanda benzer olaylarda censorların yanında çok sayıda gelmeleri emredilmesine[52] alışkın olanların teçhizatlandırılmasından ve onların donatılmasından kaçınmaya başladılar. Bunun yanı sıra sanki hazinede para varmış gibi her şey için derhal kontrat yapılmasını ve işi yapmak üzere onları teşvik ettiler. Sene sonuna kadar hiç kimsenin hazineden parasını isteyemeyeceğini bildirdiler. Sonra kölelerin sahipleri, Beneventum'da onları azat etmiş olan Tiberi-

us Sempronius'a geldiler ve kendilerinin, kölelerinin paralarını ödemek üzere para işlerine bakan kişiler[53] tarafından çağırıldıklarını söylediler. Fakat yıl sonuna kadar onu alamayacaklardı. Halkın temayülü şimdi bu şekilde olduğundan, hazinenin eksikliğine yardım etmek için para, ilk olarak öksüz ve yetimlerden, dul kadınlardan, tek kadınlardan da getirilmeye başlandı. Çünkü hazineye büyük meblağ getirenler, daha büyük güven ve şerefle, devletin himayesi altından başka hiçbir yerde bu parayı saklayamacaklarına ve emanet edemeyeceklerine inanıyorlardı. Bundan sonra yetimler, dul kadınlar ve evli olmayan tek kadınlar için bir şey kazanılıp temin edildiği zaman, bir quaestorun emriyle bu para ödendi. Özel şahısların bu alicenaplığı, şehirden ordugâha kadar yayıldı. Öyle ki hiçbir süvari, hiçbir yüzbaşı ücretini kabul edip almadı ve ücretini kabul edip alan bir kişi, sitemli olarak ücretle çalışan bir adam, ücretli bir uşak olarak isimlendirildi.

CAPUT 19

Consul Quintus Fabius'un ordugâhı, iki bin (2.000) Campanialı ve yedi yüz (700) Hannibal'in askerinden oluşan bir garnizon tarafından korumakta olan Casilinum yakınlarında bulunmaktaydı. Bu garnizonun başında Atellalı Gnaeus Magius (bu kişi o yıl medix tuticus[54] idi) tarafından gönderilen Statius Metius vardı. Metius, consul, Casilinum kuşatmasıyla meşgulken, Roma ordugahı üzerine hücum etmek için plebleri ve köleleri fark gözetmeksizin silahlandırmıştı. Fabius bunların hiçbirine değil Nola'daki görev arkadaşına, Casilinum kuşatılırken Campanialıalılara karşı hücum etmek üzere, diğer orduya ihtiyacı olduğunu bildiren bir haber gönderdi. Bu habere göre ya Marcellus Nola'da uygun bir garnizon bırakarak kendisi şahsen gelmeliydi ya da kendisi Nola'da kalacaksa ve hâlâ Hannibal'den gelebilecek bir tehlike varsa, o zaman Marcellus bizzat Beneventum'dan proconsul Tiberius Gracchus'u çağırmalıydı. Marcellus bu haberi alınca, Nola'da iki bin (2.000) askeri garnizon olarak bıraktı ve ordusunun geri kalan kısmıyla Ca-

silinum'a geldi. Onun gelmesiyle halihazırda heyecan içinde harekete geçmiş bulunan Campanialılar sakinleşip uysallaştılar. Böylece Casilinum kuşatması iki (2) consul tarafından başlatılmış oldu. Bu askeri harekatta, Roma askerlerinin birçoğu cüretle, düşünmeden surlara yaklaşarak yaralandı ve harekât başarılı olmadı; Fabius, büyük tehlikeli işler kadar güç olan bu küçük işten vazgeçilmesini ve kendilerini daha büyük olaylar tehdit edip başlarına bir iş açmadan, bu yeri terk etmeleri gerektiğini düşündü. Ancak Marcellus, büyük kumandanların hücum etmemeleri gereken birçok mevki bulunduğunu fakat bir kere hücum başladı mı vazgeçmemek gerektiğini söyledi. Çünkü her iki tarafın da şöhretinin büyük bir etkiye sahip olduğunu belirtti. Onların girişimleri başarısız olduğundan, ayrılmadan kendi mevkiinde durmaya devam etti. Sonra sundurmalar ve diğer kuşatma tesisatları, makineler[55] dışarıya getirildi ve Campanialılar güven içinde sağ salim Capua'ya gitmek üzere Fabius'tan izin istediler; bu sırada birkaç Campanialı şehri terk etmişti bile. Diğer Campanialılar da şehri terk ederken Marcellus onların çıktığı kapıyı işgal etti. Böylece ilkin kapının yakınlarında, sonra da askeri kuvvetler içeri dalarlarken, hatta şehrin içinde dahi genel bir katliam başladı[56]. Şehri terk eden aşağı yukarı elli (50) Campanialı, Fabius ve yanında kendisine refakat edenlerle birlikte, ilk olarak sığınacak bir yer aradılar ve Capua'ya ulaştılar. Görüşmeler sırasında, korunmaları için bir söz istenmesi yüzünden doğan gecikme nedeniyle çıkan fırsattan, Casilinum zapt edildi. Campanialılardan veya Hannibal'in askerlerinden esir alınanlar Roma'ya gönderildi ve hapsedildi. Kasabalıların büyük bir kitlesi, civardaki topluluklar arasında nezaret altında bulundurularak korunmak üzere dağıtıldı.

CAPUT 20

Onlar, başarılarından sonra aynı günlerde Casilium'dan ayrıldılar. Lucania'da bulunan Gracchus, bu bölgede toplanıp kaydedilmiş çok sayıda cohorsu, müttefik valisinin kumandası altında düşman çiftliklerini yakıp yıkıp yağmalamak üzere, düşmanın

kırlık ve köylük alanlarına gönderdi. Onlar geniş bir alana dağılırlarken, Beneventum yakınlarında düşman, kendisinin uğramış olduğu mağlubiyetten daha az ciddi ve vahim olmayan bir yenilgiye onları maruz bırakarak hücuma geçti. Sonra da Gracchus'un kendisini takip edememesi için, aceleyle Bruttii kavminin topraklarına geri çekildi. Consullerden Marcellus, geldiği Nola'ya geri döndü. Fabius çiftlikleri yakıp yıkıp talan etmek ve isyan etmiş şehirleri şiddete başvurarak yeniden geri almak üzere ilerledi. Samnium yakınlarındaki Caudinus Geçidi ciddi bir biçimde tahrip edildi. Her yerde çiftlikler ateşe verildi, sürüler ve insanlar ganimet olarak götürüldü. O bölgedeki Conpulteria, Telesia ve Compsa kasabalarına, aynı zamanda Lucania'daki Fugifulae ve Orbitanium kasabalarına hücum edilerek alındı. Apulia'daki Blanda ve Aecae bir kuşatmadan sonra alındı. Bu şehirlerdeki düşmanın yirmi beş bini (25.000) esir alındı veya öldürüldü ve üç yüz yetmiş (370) kaçak getirtildi. Bunların hepsi consul tarafından Roma'ya gönderildi, Comitium'da kırbaçlandı ve Kaya'dan[57] aşağı atıldı. Marcellus, Nola'da hastalığı yüzünden işinden olurken, Fabius'un birkaç gün içinde yaptığı işler böyleydi. Görev mahalli Luceria civarı olan praetor Quintus Fabius, hemen hemen aynı günlerde Acuca kasabasına hücum etti ve Ardaneae'da[58] devamlı bir ordugâh tahkim etti.

Romalılar başka yerlerde bu şekilde meşgul bulunurken, Hannibal geçtiği her yeri yakıp yıkıp taş taş üzerinde bırakmayarak, tam anlamıyla talan ederek, Tarentum'a gelmişti. Hannibal'in yürüyüş kolu Tarentum topraklarına girince, sonuçta daha sakin ve yumuşak başlı olarak ilerlemeye başladı. Hannibal'in askerleri burada hiçbir zarar vermediler ve hiçbir yerde yoldan ayrılmadılar. Bu durum, sadece askerlerin kendilerini kontrol etmesinden değil fakat aynı zamanda Tarentumluları kazanıp kendi taraflarına çekmeleri için komutanlarının verdiği emirlerinden kaynaklanıyordu. Fakat surların çok yakınına geldiklerinde ve kendisinin yürüyüş kolunun ilk sırasında olacağını tahmin ettiği herhangi bir hareket olmadığından, şehirden bir mil uzakta ordugâh kur-

du. Tarentum'da Hannibal'in surların yakınına gelmesinden üç (3) gün önce, Brundisium'daki donanmanın kumandasında bulunan propraetor Marcus Valerius tarafından gönderilen Marcus Livius, hemen gençleri orduya kaydetti. Bunları, ihtiyaç duyulan her yerde, bütün kapılara ve surlar boyunca nöbet yerlerine yerleştirdi. Gündüz olduğu gibi geceleyin de dikkatli ve tetikte olarak, ne düşmanın ne de başıboş dolaşan müttefiklerin hücum etmelerine imkân verecek bir açıklık bırakmadı. Maksatsız olarak birkaç gün geçirdikten sonra Hannibal, daha önce Avernus Gölü'nde huzuruna gelmiş insanlardan hiçbiri kendisine ne bizzat geldiğinden ne de bir haberci veya mektup gönderdiğinden, kendisinin düşüncesizce boş vaadlerin peşinden gittiğini anladı ve ordugâhını oradan nakletti. Bundan sonra bile, yapmacık ve yalandan merhametinin hâlâ hiçbir işe yaramadığının ve etkili olmadığının anlaşılmasına rağmen, sadakatlerinin zayıflamasından ümidini kesmemiş olduğundan, zarar görmemiş Tarentum topraklarından ayrıldı. Metapontum ve Heraclae bölgelerinden buğday getirdiği Salapia'ya vardı. Çünkü yaz mevsimi artık sona ermişti ve Hannibal kışlık ordugâh kurmak ve kışlaklamak için bu yerin iyi olduğunu düşünmüştü. Buradan Sallentini kavminin topraklarında[59] ve Apulia'nın en yakınındaki ormanlarda yağma ve çapulculuk yapmak üzere Numidialıları ve Mauri kavmini göndermişti. Buralardan elde edilen sürüler pek fazla değildi; fakat bozguna uğratılmış süvari arasına yayılıp dağılmış bulunan atların hemen hemen dört bininin (4.000) oluşturduğu at sürüsü, ganimetin en önemli kısmını meydana getirmekteydi.

CAPUT 21

Sicilia'da hiçbir şekilde küçümsenmeyecek çapta bir savaş patlak vermek üzere idi; tyranın ölümü ise Syracuzae kumandanlarına kuvvet ile heves vermiş olmasına rağmen bu durum aynı zamanda onların konum ve duygularında bir değişime yol açmamıştı; bu şartlarda Romalılar bölgeyi eyalet olarak consullerden Marcus

Marcellus'a tahsis ettiler. Hieronymus'un alçakcasına katlinden hemen sonra, Leontini'de askerler arasında bir kargaşa olmuştu. Ölü kralın kanına karşılık suikastçıların kanından kutsal öç alınması gerektiği hususunda güçlü bir talep (feryat) yükseldi. Daha sonra, sık sık hürriyetin geri verilmesinin -kulağa tatlı gelen bir söz olan- iması, kralın parasından bahşiş ve hediye alma ve aynı zamanda daha iyi kumandanların komutası altında askerlik yapma ümidi, utanç verici suçların çokluğu ve tyranın utanç verici ihtiraslarının hâlâ daha fazla oluşu, onların duygularını o denli değiştirdi ki, kaybından dolayı büyük teessüre kapıldıkları kralın vücudunun gömülmeden yatmasına müsaade gösterdiler. Ordudaki yerlerini tutmak üzere suikastçıların geri kalanlarının kalmasına karşın, Theodotus[60] ve Sosis durumdan tümüyle habersiz olan kralın taraftarlarını şaşırtmak üzere, kralın atlarıyla mümkün olabildiğince en hızlı şekilde Syracuzae'a gitmekte acele ettiler. Bununla beraber böyle durumlarda, sadece başka hiçbir şey kendisinden daha süratli olmayan şayia değil fakat aynı zamanda kralın kölelerinden biri olan bir haberci de onlardan önce davrandı. Böylece Adranodorus, adaya[61], kaleye ve uygun ve mümkün olabilen benzer diğer yerlere asker yerleştirerek bir garnizon kurmuştu. Hexapylon'dan[62] güneş battıktan sonra alacakaranlıkta atla şehre giren Theodotus ve Sosis, kralın kanlı elbisesini ve onun tacını gösterdiler. Sonra Tycha mevkiinin ortasından karşıya doğru atlarını sürerek, halkı hürriyete ve aynı zamanda silahlanmaya çağırarak, onlara Achradina'da[63] toplanmalarını emrettiler. Halktan bazıları cadde ve sokaklara fırladılar, bazıları evlerinin girişi önünde durdular, bazıları da damlardan ve pencerelerden baktılar ve bunun ne anlama geldiğini sormaktan sakındılar. Her yer parlak ışıklarla donatılmıştı, her yer birbirine karışmış gürültülerle dolup taşmıştı. Silahlanmış olanlar açık alanda toplanmışlardı. Silahsız olanlar Iupiter Olympia[64] Tapınağı'ndan Gallialıların ve Illyrialıların, Roma halkı tarafından Hiero'ya hediye edilen ve onun tarafından buraya asılan ganimetlerini indirdiler. Bunu, kendi vatanları uğruna, Tanrıların tapınakları uğruna, hürriyet uğruna silahlananları, takdis edilmiş silahlarla donatmak için rıza

göstermiş Iupiter'e güler yüzle dua ve niyazla yapmışlardı. Bu kalabalığa, bölgenin ileri gelenleri tarafından yerleştirilmiş olan nöbetçiler de katıldı. Adranodorus, genel zahire ambarı olan diğer mevkilerden biri durumundaki adada bir garnizon kurmuştu. Etrafı kare şeklinde taşlarla çevrili ve bir kale gibi müstahkem kılınmış bu mevki, onun savunmasında görevlendirilmiş gençler tarafından zapt edildi. Bu kimseler, zahire ambarlarının ve buğdayın senatonun yetki ve sorumluluğu altında bulunduğunu söylemek için Achradina'ya haberciler gönderdiler[65].

CAPUT 22

Tan ağarırken silahlı ve silahsız bütün halk Achradina'daki Curia'da[66] toplandı. Burada, tam bu noktada dikilmiş bulunan Concordia (Ahenk)[67] Sunağı'nda duran önderlerden Polyaenus adında biri derhal, sözünü sakınmadan kısa bir konuşma yaptı. Köleliğin korku ve dehşetini ve onun aşağılanmasını yaşamış insanların, bildikleri bir kötülüğe karşı harekete geçmiş ve öfkelenmiş olduklarını belirtti. İç karışıklıklara ve mücadelelere gelince; Syracuzaelılar kendi gördüklerinden çok, onun ne felaketler getireceğini atalarından, büyüklerinden işitmişlerdi. Seve seve silahlanmış olduklarından dolayı bu şahıs onları övdü ve kesinlikle, zorunlu kalmadıkça onları kullanmadıkları takdirde kendilerini daha içten ve gönülden öveceğini söyledi. Artık adanın kapılarını açmak ve kaleyi teslim etmek üzere, halkın ve senatonun yetki ve sorumluluğu altında bulunduğunu bildirecek bir elçi heyetini Adranodorus'a göndermeye karar verdi. Aynı zamanda, eğer Adranadorus başka bir krallığa kendi saltanat ve hükümranlığını devretmeyi yani bu krallığı kendi krallığı yapmak isterse, Hieronymus'tan ziyade çok daha hararetli bir biçimde Adranadorus'tan hürriyetlerini tekrar isteyenlere yakınlık gösterecekti. Bu konuşmadan sonra hemen elçi gönderildi. Hiero'nun krallığı zamanında devletin bir meclisi olarak gerçekten fiilen etkin olmuş senatoda sonradan çalışmalara ara verilmişti. Hiero'nun ölümün-

den beri bu meclis o güne kadar ne toplanmış ne de herhangi bir şeyi görüşüp karar almıştı. Elçiler geldikleri zaman Adranodorus'un kendisi, hem vatandaşların oy birliğiyle hareket etmeleri hem de şehrin diğer mevkilerinin işgal edilmiş olması ve özellikle adanın son derece kuvvetle tahkim edilmiş kısmının ihanet sonucu kaybı nedeniyle, öfke içinde kalarak tahrik edilmişti. Fakat Hiero'nun kızı olan ve hâlâ bir prensesin mağrurluğu ve aynı zamanda bir kadının cüretkârlığıyla şişip kabaran karısı Damata, onu elçilerden başka bir tarafa çekerek, tyran Dionysius'un çok sık tekrarlanan bir sözünü hatırlattı. Bu çok sık tekrarlanan ifadeye göre, bir kimse, zalimce bir yönetim şekli olan tyranlığı, at sırtında değil ancak ayaklarıyla sürüklenerek terk etmeliydi. Yüksek mevkiye sahip herhangi birisi, istediği taktirde bir anda bu mevkiden kolayca vazgeçebilirdi; onu yaratmak ve başarmak güç idi ve hepsinden fazla imkansızdı. Görüşmede bulunmak üzere elçilerden süre isteyebilirdi. Yine kendisi bu zamanı Leontini'den askerleri geri çağırmada kullanabilirdi ve kraliyet hazinesinden onlara para vadederse, bütün her şey kendi kuvvet, kudret ve yetkisi altına girmiş olabilirdi. Adranodorus, bu kadının öğütlerini ne bütün bütün reddetti ne de hemen kabul edip benimsedi. Bu nazik durum için zaman kazanılabilirse, yetki, sorumluluk ve aynı zamanda kuvvet, kudret elde etmek üzere daha güvenli bir yol düşünüp taşınabilirdi. Böylece kendisinin, halk ve senatonun yetki ve otoritesi altında bulunacağının elçilere bildirilmesini emretti.

Ertesi gün şafak sökerken Adranodorus adanın kapılarını açtı ve Achradina Forum'una geldi. Burada önceki gün Polyaenus'un halka hitap ettiği Concordia Sunağı'nın üzerine çıktı ve ilkin kendi yüzünden meydana gelen sorun için af dileyen bir konuşma yapmaya başladı. Çünkü kendisi kapıları kapalı tutmuştu. Böyle davranmasının nedeni, kendi davasını halktan ayrı tutmasından değil fakat kılınçlar çekilince, katliamın hangi dereceye ulaşacağından korkmasıydı. Yahut diğer bir ifadeyle kan bağı, evlilik veya belli görevlerle sarayla ilgili olan her bir kimsenin, başka birinin suçundan sorumlu tutularak öldürülebileceğinden korkma-

sındandı. Vatanlarının hür olmasını arzu edenleri ve aynı zamanda onu hür olarak korumak isteyenleri gördükten ve basit bir iyiliğin hepsini hedeflediğini anladıktan sonra, kendi şahsını, şeref ve himayesine emanet edilmiş bütün her şeyi şehre teslim etmekte tereddüt göstermedi. Çünkü bir zamanlar kendi deliliği ve çılgınlığı yüzünden mahva yol açan sorumluluğu vermiş kimseydi. Sonra tyranın katillerine dönerek, Theodotus ve Sosis'e adıyla hitap ederek şöyle dedi: "Sizin işlediğiniz suç hep hatırlanacak, unutulamaz bir olaydır. Fakat bana inanınız; başlayan şan ve şöhretiniz, hür bir devletin cenaze töreni olabilecektir; burada baki kalan çok büyük bir tehlikeye karşı bir barış ve uyum getirmedikçe henüz tamamlanmış olmayacaktır."

CAPUT 23

Bu konuşmadan sonra Adranodorus, kapıların ve kraliyet hazinesinin anahtarlarını onların ayakları önüne koydu. Toplantıdan dağılan ve en sonunda o günden mutlu olan insanlar, karıları ve çocuklarıyla Tanrıların bütün tapınaklarında teşekkürlerini sundular. Ertesi gün devlet memurlarını belirlemek için seçimler yapıldı. Tyranın katillerinin geri kalan ekseriyetinin arasında ilk seçilen Adranodorus idi. Sopater ve Dinomenes adında, orada bulunmayan iki (2) kişi bile seçildi. Bunlar Syracuzae'da ne yapıldığını işittiklerinden, Leontini'deki kraliyet hazinesini Syracuzae'a getirdiler ve hazineyi bu maksatla seçilmiş bulunan quaestorlara teslim ettiler. Adada bulunan para da Achradina'ya nakledildi. Lüzumsuz kuvvetli bir istihkâmla şehrin geri kalan bölümünden adayı ayıran surun o kısmı herkesin oy birliğiyle yıkıldı. Diğer önlemler de hürriyete doğru bu eğilimle devam etmekteydi.

Hippocrates ve Epicydes, tyranın ölümünü işittiler; özellikle Hippocrates haberciyi öldürerek bunu gizli tutmak istedi. Askerlerden ayrıldılar ve Syracuzae'a döndüler[68]. Çünkü bu ahval ve şartlarda bu mevkii kendilerine en güvenli yer görünmüştü. Bir ihtilâl için birkaç fırsat arayarak burada şüphe altında oraya bu-

raya gitmekten kaçınmak için, ilkin devlet memurlarının huzuruna ve sonra onlar aracılığıyla senatonun huzuruna çıktılar. Kendilerinin, bir dost ve müttefik olarak Hannibal tarafından Hieronymus'a gönderilmiş olduğunu ifade ettiler. Kendi kumandanlarının, itaat edilmesini istediği adamın emirlerine uyduklarını belirttiler. Hannibal'e geri dönmek istediler; fakat Romalıların Sicilia'da bütün her yerde bulunması nedeniyle yollar güvenli olmadığından, İtalya'daki Locri'ye[69] kendilerini götürmek üzere yanlarına, himaye ve refakatcı birkaç muhafız verilmesini istediler. Senato, küçük bir hizmet karşılığında Hannibal nezdinde büyük yakınlık göreceklerini onlara bildirdi. Bu talep hiç zaman kaybedilmeksizin hemen yerine getirildi. Çünkü senato, askerlikte usta ve bilgili olmakla birlikte aynı zamanda fakir ve muhtaç olan ancak daha çok cüretli insanlardan oluşan kralın komutanlarının buradan uzaklaşıp gitmesini çok fazla istiyordu. Fakat onlar beklenen çabuklukla senatonun arzusunu yerine getirmek için etkin hiçbir girişimde bulunmadılar. Bu esnada kumandanlar, askeri talim ve terbiyede tecrübesiz ve aynı zamanda askerlerle samimi olduklarından, bir keresinde bizzat kendilerinin önünde, başka bir keresinde çoğunluğunu Roma mürettebatının oluşturduğu kaçaklar arasında ve başka bir seferinde de pelebler arasında senato ve aristokratlara karşı suç işlediler. Onlar, yeniden kurulmuş bir ittifak görünümü altında, Syracuzaelıların Romalıların bir tebaası olması ve antlaşmanın yenilenmesine yardım eden birkaç kişinin oluşturduğu bir partinin hükmetmesi için gizlice çalışıyor ve mücadele ediyorlardı.

CAPUT 24

Bu sorumlulukları ve suçları dinlemeye ve inanmaya hevesli, hergün daha da artan bir kalabalık Syracuzae'a geliyor ve burada toplanıyordu. Bu toplanan güruh, bir ihtilâlin gerçekleşmesi için yalnız Epycides'e değil, aynı zamanda Adranodorus'a da ümit veriyordu. Adranodorus sonunda karısının öğütleriyle yorgun ve bitap düştü: Bu öğütlere göre, henüz organize edilmemiş yeni

hürriyet düzeni ile her şey bozulmuşken kudret ve yetkiyi ele geçirmenin tam sırasıydı; hatta askerler, kralın aylığıyla semirip şişmanlayan biriyle karşılaşır ve Hannibal tarafından gönderilen ve askerlerle senli-benli olan kumandanlar bu üstlenilen işe yardım edebilirlerken, kendisi kuvvet ve kudreti ele geçirmeliydi. Bunun üzerine Adranadorus, Gelo'nun kızı ile evli olan Themistus'la bir plan düzenledi. Birkaç gün sonra bu planı bir tek, başka zamanlarda da kendisine güvenmeye alışık olduğu trajedi aktörü Aristo'ya ifşa etti. Bu kişinin ailesi ve mevkii, namuslu ve hatırı sayılırdı. Kendisinin adı sanatkâr mesleğiyle lekelenmemişti. Çünkü Grekler nezdinde böyle bir meslek onun itibar ve mevkiini düşürür ve zedelerdi. Böylece vatanına borçlu olduğu sadakatin daha üstün geldiğini düşünerek, meseleyi yüksek devlet memurlarına bildirdi. Onlar asılsız olmayan bu bilgiyi itimada layık bularak, bunu daha yaşlı kişilerle görüştüler. Onların tavsiyesi üzerine kapılara birer nöbetçi yerleştirdiler; Themistus ve Adranodorus senatoya girdikleri zaman onları öldürdüler. Diğerleri sebebi bilmediklerinden, bu işin gerçekleşmesinden ziyade görüntüsü şaşkınlık ve hatta daha çok korkuya yol açmıştı. En sonunda sessizlik sağlanınca, bu bilgiyi vereni Curia'ya getirdiler. Bu kişi ilkin her şeyi sırasıyla anlattı: Komplo, Gelo'nun kızı Harmonia'nın Themistus'la birlikte olmalarını sağlayan evlilikleriyle başlamıştı. Afrikalı ve Hispanialı yardımcı kuvvetler, yüksek mevkideki devlet memurlarını ve ileri gelen diğer vatandaşları öldürmek üzere hazırlanmışlardı. Aynı zamanda bunların mal ve mülkünün katillere ganimet olarak verileceğine dair bir de duyuru yapılmıştı. Bundan başka Adranodorus'un emirlerine alışık olan ve tüccarlardan oluşan bir askeri kuvvet, adayı tekrar istila ve işgal etmek üzere hazırlanmıştı. Sonra, bu işin nasıl ve kimler tarafından yapıldığını ayrıntılı olarak anlatmaya devam etti. Adamlarıyla ve silahlanan kişilerle bütün komplo planını gözler önüne serdi. Onların daha çok Hieronymus'un hükmü ve kararıyla öldürülmüş olduğu senatörlere daha gerçek görünüyordu. Fakat Curia'nın önünde, durumdan haberdar edilmeyen karışık bir kalabalıktan kaynaklanan bağrışmalar ve haykırmalar mevcuttu. Zalimce tehditlere maruz kalır-

ken aynı zamanda komplocuların Curia'nın önündeki cesetleri kendilerini engelledi. O korku içinde, sessizce ve usulüne göre toplanmış olan plebleri takip ettiler. Senato ve meslektaşı tarafından Sopater'e bir konuşma yapma talimatı verildi.

CAPUT 25

Adranodorus ve Themistus, kanuni yollarla aleyhlerine dava açıyormuşcasına, daha önceki yaşamlarının başından itibaren, Kral Hiero'nun ölümünden beri, karıştıkları şiddet veya Tanrılara karşı kusur işlenilen her işten sorumlu tutuldular. Çünkü henüz buluğ çağına bile erişmemiş bir çocuk olan Hieronymus, kendi kendine ne yapabilirdi? Onun vasileri ve öğretmenleri, onun bir başkasına karşı yönlendirilen kıskançlığının altına saklanarak, gerçek kral olmuşlardı. Bu nedenle ya Hieronymus'un önünde veya Hieronymus'la birlikte yok edilip öldürülmeliydiler. Fakat ölüm için Hiero'ya artık hüküm verilmiş ve kader ağlarını örmüş olmasına karşın, tyranın ölümünden sonrasını düşünüp yeni suçlar icat etmişlerdi. Adranodorus ilk suçu açıkça, adanın kapılarını kapatarak, kendisine miras kalan, vekil olarak elinde bulundurduğu şeylerin mülkiyetine sanki kendisi mal sahibiymişçesine girip krallığı teslim ettiği zaman işlenmiş oldu: Adada oturanların ihanetine uğrayarak, Achradina'yı tutan bütün vatandaşlar tarafından etrafı çevrildiğinde, gizlice ve kurnazca krallığı kazanmaya giriştiği zaman tekrar bir suç işlemişti. Bu krallığı, açıkca boş yere ve açıkgözlülükle istemişti ve resmi görevinin ihsanıyla bile kendi tarafına geçirilememişti. Çünkü devlet için hürriyeti elde edenler arasındaydı; Adranodorus bizzat hürriyetine karşı entrika çevirerek fesat kuran bir memur seçilmişti. Fakat onların zorba mizaçları, kraliyet soyundan gelen eşlerinden dolayıydı. Hiero'nun kızı biriyle, Gelo'nun kızı da diğeriyle evliydi. Bu konuşmayı takiben topluluğun her tarafından bir bağrışma yükseldi. Bu yükselen çığlıklara ve bağırışlara göre, ne bu kadınların biri yaşamalı ne de tyranların ailesinden bir kişi hayatta kalmalıydı. Toplanan kalabalığın mizaç ve

mahiyeti şöyleydi: Bu ya aşağılık bir köle ya da mağrur bir efendidir. Meydanda olan hürriyete gelince, ne onu üstlenmekte ne de onu korunmada hiç itidal bilmediler ve tanımadılar. Cezalandırmak için aşırılığa kaçan bir biçimde, kanı dökmeye istekli olanları teşvik etmek üzere öfkenin verdiği ihtiras, genelikle hoşgörülü yardımcılardan yoksun değildi. Durum bu olduğundan, yüksek rütbeli memurlardan praetorlar derhal bir kanun tasarısı önerdiler -ki bu kanun tasarısı önerilmeden önce dahi kabul edilmişti-. Bu kanun tasarısına göre, kraliyet ailesinin bütün fertleri idam edilmeliydi. Praetorların emri üzerine gönderilen kişiler, Adranodorus ve Themistus'un karıları olan, Hiero'nun kızı Damarata'yı ve Gelo'nun kızı Harmonia'yı öldürdüler.

CAPUT 26

Heraclea, Hiero'nun kızı ve Hieronymus tarafından Kral Ptolemaios'a[70] elçi olarak gönderilen, gönüllü olarak sürgünlüğü kabul eden Zoippus'un[71] karısıydı. Heracleia, onların kendi evine de gelmek üzere ilerlemekte olduklarını öğrenince, saçları darmadağınık ve genel görünüşü merhamet uyandırıcı bir halde, iki genç kızıyla birlikte Ocak Tanrıları[72] için ayrılmış kutsal yere kaçtı. Bunlara ilave olarak, Hieronymus'a karşı gücenmenin verdiği ateşle, masum kişiliğini mahvetmesine müsaade etmemeleri için, babası Hiero'nun ve erkek kardeşi Gelo'nun anılarına şimdi Tanrıların aracılığıyla dua ve yakarışları da katılmış oldu. Heracleia, sürgün edilmesinden başka babasının krallığından hiçbir şey elde etmemişti. Ne Hieronymus hayattayken kendi mevkii kız kardeşininki kadar yüksek ne de Hieronymus'un ölümünden sonra durumları aynı olmuştu. Adranodorus'un planları başarılı olmuş olsaydı, kendisinin ve geri kalanların hepsinin köle olması gerekirken, kız kardeşi kocasıyla birlikte nasıl yönetecekti? Eğer herhangi bir kimse Hieronymus'un öldürüldüğü ve Syracuzae'ın serbest bırakıldığını Zoippus'a bildirecek olursa, derhal gemiye binmekte ve anavatanına dönmekte kim tereddüt gösterebilirdi?

İnsanların ne kadar çok ümidi boşa çıkmıştır! Anavatanında şimdi kendisi serbest kalma, karısı ve çocukları yaşam mücadelesi verirken, hürriyet ve kanunlara ne engel olabilir ne de bir engeli bilebilirdi? Hakikatte dul ve kimsesiz bir kadın olan kendisinden ve yetim olarak yaşayan iki genç kızından ne gibi bir tehlike gelebilirdi? Fakat onlar, kendisinden bir tehlike gelmesinden korkulmadığını fakat bununla beraber kral ailesinden nefret edildiğini söyleyebilirler. Bu nedenle onlar, kendilerini Syracuzae ve Sicilia'dan uzağa gönderebilirler, kadının kocasının ve kızların da babalarının yanına İskenderiye'ye gitmelerini emredebilirlerdi. Onlar zaman harcamak için bağırıp çağırmadıkları ve kulaklarını her şeye tıkadıkları zaman, kılınçlarını çekmiş bazı adamları fark edebildiler. Sonra kendisi için yalvarmalarına ara vererek, öfkeli düşmanın eline bırakılamayacak bir yaşta olan kızlarını bağışlamalarını onlardan önemle rica etti. Aynı zamanda tyranların öcünü almada, kendilerinin nefret ettikleri suçları taklit etmemelerini belirtti. Kadın henüz konuşurken, onlar kadını sunaktan sürüklediler ve boğazını kestiler; sonra annelerinin kanlarına bulunarak kan içinde kalmış kızların üzerine hücum ettiler. Keder ve korkunun yanı sıra sanki çıldırmışcasına sunaktan dışarı öyle bir fırlayış fırladılar ki, eğer caddeye kaçacak bir yol olsaydı, bütün şehirde bir ayaklanmaya neden olabileceklerdi. Hatta evin yanındaki boşluğun sınırında, birçok silahlı adamın ortasında, çok sayıda ve çok kuvvetli birçok kişinin elinden kaçmak için mücadele etmeleri gerekmesine karşın, kendilerini yakalamaya çalışanların ellerinden birçok kez zarar görmeden ve yara almadan kaçtılar. Sonunda aldıkları yaralarla bitkin düşerek, yaralarından akan kanlarıyla her şeyi lekeleyerek cansız yere kapandılar. Acı ve merhamet uyandıran bu katliam, kısa zaman sonra bir habercinin, düşmanlık ve kinin aniden merhamete dönüşmesi yüzünden onların öldürülmemesini bildirmesi üzerine daha da merhamet uyandıracak bir şekle dönüştü. Merhamet biraz sonra yerini öfke ve nefrete bıraktı. Cezalandırmak için o denli acele hareket edildi ki, öfkenin yatışması veya düşüncede bir değişiklik olması için hiçbir değişiklik yapılmadı. Böylece kalabalık homurdanıp şika-

yet etmeye başladı. Adranodorus ve Themistus'un -çünkü her ikisi de praetor olmuşlardı- tekrar eski mevkilerini almaları ve asla praetorların fikrinden çıkmayacak olan bir seçim yapılması için bağırıp çağırmaya başladılar.

CAPUT 27

Seçim için bir gün saptandı ve o gün herkesi şaşırtan, hayretler içinde bırakan bir şey oldu. Kalabalığın yakınındaki Epicydes adında bir adam, onun yanı sıra Hippocrates isimli başka biri görevlendirildi. Bunun üzerine bağrışmalar tekrarlanarak kalabalığın onayı açıkca belli edildi. Toplantı yalnız vatandaşların değildi fakat aynı zamanda askerlerin, hatta geniş miktarda onlara karışan kaçakların kalabalığıydı; bu kalabalık herhangi bir değişiklik için istekli olanların kalabalığıyla karışıp taciz edildi. Praetorlar ilkin onları bilmemezlikten geldiler ve sonucun açıklanmasını erteleyerek meselelerin gecikmesine sebep oldular. Sonunda oy birliği karşısında mecbur kalarak ve bir isyanın patlak vermesinden korkarak, Epicydes ve Hippocrates'in praetorluklarını bildirdiler. İlkin yeniden seçilen praetorlar on (10) günlük bir ateşkes istemek için elçilerin Appius Claudius'a[73] gitmesine, bunun temin edilmesi üzerine, diğerlerinin eski antlaşmanın yenilenmesini görüşmek ve danışmak için gönderilmiş olmasına kızıp hiddetlenmelerine rağmen, kendi niyet ve maksatlarını açığa vurmadılar. O sıralar Roma kumandanı, Murgantia[74] açıklarında yüz (100) gemilik bir donanmaya sahipti. Bu donanma tyranın ailesinin katli nedeniyle Syracuzae'da ne gibi karışıklıklar olacağını ve bunların ne netice verebileceğini görmek için beklemekteydi. Aynı zamanda yeni ve alışılmamış hürriyetin onları neye teşvik edeceğini görmeyi de amaçlıyordu.

Aşağı yukarı aynı günlerde Marcellus Sicilia'ya gelmekteydi ve Appius tarafından kendisine Syracuzae elçileri gönderilmişti. Barış şartlarını dinledikten sonra, Marcellus onamanın sağlanabileceğini düşündü ve antlaşmanın yenilenmesi için praetorlarla biz-

zat görüşmede bulunmak için Syracuzae'a elçiler gönderdi. O andan itibaren burada durum şimdiye kadar bu kadar düzenli ve sakin asla olmamıştı. Bir Kartaca donanmasının Pachynum Burnu'na[75] ulaştığı haberi alınınca, Hippocrates ve Epicydes korkularını üzerlerinden atarak, Syracuzaelıların Romalılara karşı baştan çıkarılması için, kâh ücretli askerler önünde kâh kaçaklar arasında suç işlemeye devam ettiler. Fakat bu andan itibaren Appius, sahte hücumları açıkca kuvvetli onay almış olan diğer partinin insanlarını cesaretlendirmek için, gemileri demirli olarak limanın ağzında tutmaya devam etti. Kalabalık ilk başta, karaya çıkarılmaları halinde onlara mani olmak ve karaya çıkmalarını önlemek için, düzensiz bir biçimde gürültüyle, hatta sahile doğru koşarak gelmişlerdi.

CAPUT 28

İşlerin bu karışık durumunda halk meclisinin bir toplantıya çağrılmasına karar verildi. Burada bazıları bir tarafa meyil gösterirken, bazıları da diğer tarafa meyil göstermekteydi ve bir ayaklanma hareketinin başlaması uzak değildi. Vatandaşların ileri gelenlerinden biri olan Appolonides, tehlikeyi dikkate alarak, pek çok tavsiyede bulunan bir konuşma yaptı. Appollonides herhangi bir devlet için, ne esenlik ümidinin ne de harap olup yok olmanın asla daha yakın olmadığını söyledi. Çünkü bir kimsenin aklı ile onların hepsi eğer Romalılara veya Kartacalılara meylederse, hiçbir devlet daha fazla talihli ve daha mutlu durumda olmayacaktı. Eğer onlar olayı değişik taraflara çekip sürüklerlerse, Kartacalılarla Romalılar arasındaki savaş Syracusaelılarla kendileri arasındaki savaşdan daha vahşi ve zalim olmayabilirdi. Çünkü aynı surlar içinde her bir taraf kendi ordularına, kendi silahlarına, kendi kumandanlarına sahip olmuş olacaktı. Bu nedenle kendilerinin ittifakı sağlamak için büyük gayret ve çaba sarf etmeleri gerekliydi. İki ittifaktan daha yararlı olan katiyetle ikinci derecede ve ağırlıksız bir meseleydi. Fakat müttefikleri seçmede Hierony-

mus'tan daha ziyade Hiero'nun yetki ve otoritesi takip edilmeliydi. Diğer taraftan elli (50) yıl mutlu bir biçimde sağlanmış olan dostluk, şimdilerde bilinmeyen ve daha önceleri de sadakatsız olan birine tercih edilmiş olacaktı. Çünkü onların kararında, Romalılarla gereksiz bir savaş yapmaksızın, Kartacalıların barış teklifini derhal kabul edememelerinin dikkati çekici önemli bir etkisi de olmuştu. Onların Romalılarla derhal ya savaş ya da barış yapmaları gerekliydi. Konuşma, partinin ihtirasının ve gayretinin az fakat etkisinin daha büyük olduğunu gösterdi. Praetorlara ve seçilen senatörlere askeri bir meclis de ilave edildi. Birliğin kumandanlarına ve yardımcı kuvvetlerin valilerine de görüşme ve danışmada yer almaları emredildi. Mesele büyük münakaşa ve çekişmelerle tekrar tekrar görüşüldükten sonra, en nihayetinde kendilerinin Romalılarla hiçbir şekilde savaşa devam etme nedenleri olmadığı açıkca belli oldu. Bu nedenle Romalılarla bir ittifak yapmaya ve bu ittifakı resmen onaylamak üzere elçiler göndermeye karar verildi.

CAPUT 29

Ülkelerini savunmak için askeri yardım isteyen elçilerin Leontini'den gelmeleri üzerinden pek fazla gün geçmemişti. Elçilerin talebi, düzensiz ve kavgacı bir kalabalığa sahip olan şehre yardım etmek, aynı zamanda bu karışıklığın elebaşlarını kovmak gayesiyle tam zamanında olmuştu. Praetor Hippocrates'e kaçakları buraya sevk etmesi emredildi. Dört bin (4.000) silahlı kişiyi oluşturan çok sayıda ücretli yardımcı kuvvetler kendisini takip etti. Bu iş ve macera, hem gönderenlere hem de gönderilenlere büyük bir sevinç ve memnuniyet verdi. Çünkü bu durum bir gruba, uzun süredir arzu edilen bir yenilik fırsatı verdi. Diğerlerine, kana bulanmış şehrin kalıntılarını düşünmek dahi sevinç verdi. Fakat onlar hasta vücuda sadece bir an için yardım ettiklerinden, ancak şimdi bunun daha ciddi bir rahatsızlığa dönüşmesine yol açmış oldular. Çünkü Hippocrates, Roma Eyaleti sınırlarındaki

toprakları yakıp yıkıp talan etmek için ilk olarak gizlice akınlar yapmaya başladı. Daha sonra Appius, müttefiklerin çiftliklerini korumak üzere askeri birlikler gönderdiğinden, Hippocrates bütün askeri kuvvetleriyle birlikte kendi karşısındaki ileri karakola hücum etti ve birçoğunu öldürdü. Marcellus bunu öğrenince derhal Syracusae'a elçiler gönderdi. Bu elçiler, vaat edilen barışın ihlal edilmiş olduğunu ve Hippocrates ile Epicydes'in sadece Syracusae'dan değil fakat bütün Sicilia'dan uzağa gönderilmedikleri takdirde asla bir savaş sebebi olmadığını bildireceklerdi. Epicydes, burada bulunmayan kardeşinin suçunun ithamı altında bulunmaktan kaçınmak veya kendi partisi için savaşı teşvik etmeyi ihmal etmek için yola çıkarak bizzat Leontini'ye gitti. Buranın vatandaşlarının Roma halkına karşı yeterli derecede tahrik edilmiş ve ayaklandırılmış olduklarını fark ederek, onları Syracusae'dan da soğutmaya ve Syracusae'la bozuşturmak için girişimlere başladı. Çünkü Epicydes, Syracusaelıların, kralın tebaası olan bütün devletlerin, Romalıların hakimiyeti altında girebilmesi gayesiyle Romalılarla ittifak yaptıklarını açıkladı. Aynı zamanda onların, hükmeden kralları ve efendileri olmayan bir hürriyet ve serbestlikten artık memnun olmadıklarını da belirtti. Bu nedenle Leontinililerin de, tyranın öldüğü şehrin toprağında olmalarından veya ilk kez hürriyet için bağıran insanların burada olmasından ve firar eden kralın kumandanlarının sürü halinde Syracusae'a kaçmasından dolayı, düşündükleri hür olabilme hakkını kendilerine bildirmeleri gerekiyordu. Böylece ya bu maddenin antlaşmadan çıkarılması veya kabul edilmemiş şartlarla bir ittifak yapılması gerektiğini söyledi. Kalabalık kolaylıkla ikna edildi. Syracusae elçileri, Roma ileri karakolunun katlinden şikayet ettiklerinde ve Hippocrates ile Epicydes'e, onların Sicilia'dan çekilip gitmesini temin edecek olan, Locri'ye veya tercih ettikleri başka bir yere çıkıp gitmelerini emrettikleri zaman, halk, Romalılarla bir antlaşma yapmak üzere kendilerinin Syracusaelılara talimat vermediklerini ve kendilerinin yapmadığı antlaşmalara bağlı kalmayacaklarını cesurca bildirdi. Bu durum, Leontinililerin hakimiyeti altına girmeyeceklerini kendilerine bildiren Syracusaelılar tarafından

Romalılara haber verildi. Bunun neticesinde Romalılar Syracusae ile yapılan antlaşma şartlarını ihlal etmeden, kendileriyle[76] savaş yapabilirdi. Aynı zamanda Syracusaelılar, bu durum ve ahvalde yardım vermeyi reddetmezlerse, boyun eğdirilip itaat altına alındığı zaman, antlaşmada yer aldığı gibi Leontini, tekrar Syracusae'ın kuvvet ve kudreti altında olabilecekti.

CAPUT 30

Marcellus bütün ordusuyla Leontini'ye ilerler ve diğer taraftan hücuma geçmek için Appius'u çağırırken, şehri daha ilk hücumda almalarına neden olan karar görüşülmede bekliyordu; bu sırada o, garnizondaki askerlerin katlinden doğan öfke nedeniyle askerlerini son derece şevk, gayret ve heyecan içinde buldu. Hippocrates ve Epicydes, surların alındığını ve kapıların zorlanmakta olduğunu görünce, kaledeki birkaç adamla birlikte kaçıp sığınacak bir yer aradılar. Epicydes ve Hippocrates buradan geceleyin gizlice Herbesus'a[77] kaçtılar. Vatanlarından sekiz bin (8.000) kişilik bir yürüyüş kolu halinde yola çıkan Syracusaelılar, Mylas Nehri dolaylarında bir haberciyle karşılaştılar. Bu haberci şehrin[78] zapt edilmiş olduğunu fakat geri kalanların gerçek ve asılsız karışık söz ve rivayetlerin etkisinde bulunduğunu bildirmişti. Bu söylentilere göre, askerlerin ve kasaba halkının genel bir katliamı gerçekleştirilmişti ve hiçbir yetişkinin hayatta kalmadığı düşünülüyordu. Şehir yağmalanıp talan edilmiş ve servet sahiplerinin malları ele geçirilmişti. Bu denli korku ve dehşet verici haberlerin işitilmesi üzerine yürüyüş kolu durdu. Kumandanlar genel bir şaşkınlık içinde -çünkü onlar Sosis ve Dinomenes idi- ne yapmaları gerektiğini görüştüler. Görünüşte nedensiz olmayan bu korku ve dehşete yol açan yalan ve sahtekârlıkların boyutu, aşağı yukarı iki bin (2.000) kişiden oluşan kaçakların kamçılanması ve boyunlarının vurulmasına kadar ulaştırılmıştı. Fakat Leontinililerden ve diğer askerlerden hiçbiri, şehir alındıktan sonra hiçbir şiddet hareketine maruz kalmamış ve zarar-ziyan görmemişti.

Şehrin zapt edilmesinin ilk şaşkınlık ve karışıklığında yitirilmiş olan şeylerden başka, mallarının hepsi kendilerine geri verilmekteydi. Arkadaşlarının ölümlerine ihanette bulunulduğundan şikayet eden askerler, ne Leontini'ye gitmeye ikna edilebildiler, ne de daha güvenilir haberler için aynı noktada beklemeye teşvik edilebildiler. Kumandanlar,[79] onların bir isyana eğilimli olmakla birlikte, deliliğe kapılmış önderler oradan uzaklaştırılıp başka bir yere gönderildiği takdirde, patlak verecek bu isyanın uzun sürmeyeceğini görerek orduyu Megara'ya[80] sevk ettiler. Sonra onlar birkaç atlıyla birlikte, geneldeki korku ve şaşkınlığın yol açacağı ihanetle, şehri kazanıp elde etmeyi ümit ederek bizzat Herbesus'a gittiler. Bu işte hayal kırıklığına uğrayınca, şiddete başvurmaları gerektiğini düşündüler ve bütün askeri kuvvetleriyle Herbesus'a hücum etmek üzere, ertesi gün ordugâhlarını Megara'dan naklettiler. Hippocrates ve Epicydes, büyük bir kısmı onlara alışık olan ve o sıralar arkadaşlarının katledilmesi haberiyle tahrik edilerek öfkelenen askerlerin insaf ve merhametine bağlı olarak, planlarını uygulamaya koymayı düşündüler. Ümitsiz bir durumda mümkün olabilen yegane plan olsa da, vaat ettiği güven ilk bakışta o kadar fazla değildi. Bu nedenle askerlerin arkadaşları katledilmişti. Böylece Hippocrates ve Epicydes, yürüyüş koluyla karşılaşmak üzere ilerledi. Karşılaştığı ilk fert, tesadüfen altı yüz (600) Crentensisli'den biriydi. Bunlar Trasumennus Gölü yakınlarında Roma yardımcı kuvvetleri arasından esir alınan ve sonra hür olarak gitmelerine müsaade edilen, Hieronymus'un ordusunda onların kumandası altında askerlik yapmış ve Hannibal'in iyiliği nedeniyle ona karşı hükümlülük altında bulunan kişilerdi. Hippocrates ve Epicydes, sancaklarından ve silahlarının karakterinden[81] onları tanıyıp, zeytin dallarına dayanarak ve buna ilave olarak yalvaranların yün şeritlerini takarak, böyle yapmalarına müsaade edilmesi için yalvardılar. Syracusaelıları korumalarını ve Syracusaelılara ihanet etmemelerini rica ettiler, yalvarıp yakardılar. Aslında vahşi ve merhametsiz bir iş nedeniyle eskiden Roma halkına teslim oldukları gibi, Syracusaelılar çok geçmeden hemen bizzat boyun eğip teslim olabilirlerdi.

CAPUT 31

Gerçekte Cretensisliler onlara cesaret vermek için, her türlü kaderi ve talihi kendileriyle paylaşabileceklerini bağırarak söylüyorlardı. Bu karşılıklı konuşma sırasında sancaklar durmuştu ve yürüyüş kolunun ilerlemesine mani olunmaktaydı. Gecikmenin ne sebepten ileri geldiği henüz kumandanlara ulaşmamıştı. Hippocrates ve Epicydes'e ilerdeki yürüyüş kolunda, onların gelmelerine sevinildiğinin açık bir delili olan bir bağrışma olduğu bildirilince, kumandanlar derhal dört nala atlarını sürerek yürüyüş kolunun başına gittiler. Bu adetin, disiplini bozan şeyin ne olduğunu sorarlarken, Cretensisler tarafında bir düşmanla karşılıklı görüşme yaptıkları ve kumandanların emirleri olmaksızın bu adamları kendi yürüyüş kollarına kabul ettikleri belli oldu. Bunun üzerine kumandanlar onların yakalanarak tutuklanmasını ve Hippocrates'in[82] de zincire vurulmasını emrettiler. Bu emir üzerine ilkin Cretensisler tarafından öyle bir çığlık atıldı ve sonra hemen bunun ardından diğerleri tarafından öyle bir bağrış geldi ki, eğer bundan başka daha ileri bir önlem almazlarsa, kendileri için korkmaları gerektiğini görmek kolay bir şeydi. Kumandanlar dehşete kapılarak ve kendi durumlarından emin olamayarak yola çıkmış oldukları Megara'ya geri çekilmek üzere emir verdiler ve olayların ne merkezde olduğunu bildirmek üzer Syracusae'a haberciler gönderdiler.

İnsanlar her şeyden şüphe etmeye meylederken, Hippocrates de son çare olarak bir hileye başvurdu. Birkaç Cretensisli'yi yolların yakınında pusuya yatmak için gönderdikten sonra, yolda gelirken tutulmuş gibi bir izlenim yaratarak, bizzat kendisi tarafından yazılan bir mektubu herkesin huzurunda okudu: "Syracusae praetorundan consul Marcellus'a[83]." Geleneksel selamdan sonra, Leontini'de hiç kimsenin canını bağışlama hakkına onun tam anlamıyla sahip bulunmadığı ifade ediliyordu. Fakat bütün ücretli askerlerin durumu aynıydı ve Syracusae, şehirde veya ordusunda

yabancı yardımcı kuvvetler olduğu zamanki kadar uzun barışa hiçbir zaman sahip olamayacaktı. Bu nedenle, kendi kumandanlarının yönetimi altında Megara'da ordugah kurmuş olanları boyun eğmeye mecbur etmek, aynı zamanda onları cezalandırmak ve en sonunda Syracusae'da hürriyeti kurmak için önlemler almalıydı. Bu mektup okunduktan sonra, öyle bir bağrışmayla silahlarına koşup atıldılar ki, kumandanlar bu karışıklık arasında şaşkınlık ve telâş içinde atlarını Syracusae'a sürdüler. İsyan onların firar etmesiyle dahi yatıştırılıp bastırılmadı. Fakat Syracusae askerleri üzerine tekrar tekrar hücumlar yapıldı. Eğer Epicydes ve Hippocrates, öfkeli kalabalığın üzerine gitmeseydi, onlardan hiçbirinin canı bağışlanmış olmayacaktı. Epicydes ve Hippocrates, merhametten veya insanca bir niyetten değil fakat aslında kendi dönüşlerinden ümidin kesilmemesini sağlamak ve kendi askerlerini sadece sadık askerler ve aynı zamanda rehineler olarak tutmamak istiyorlardı; fakat aynı zamanda bu kadar büyük bir askeri hizmetle ve sonra şahsi itibarıyla[54] ilkin kendi akrabalarını ve dostlarını kendi taraflarına geçirmeyi de amaçlıyorlardı. Kalabalığı hareket geçiren havanın ne kadar boş ve belirsiz olduğunu öğrenerek, Leontini'de kuşatılmış olanlar arasından bir asker aldılar ve Syracusae'a bir haber götürmesi için ona rüşvet verdiler. Anlaşmalarına göre bu asker, götürdüğü haberde, Mylas'ta bildirilenlerin yalan şeyler olduğunu ifade edecek ve bunu yeminle teyit etmek için kendisini gösterecekti. Aynı zamanda insanların öfkelerini alevlendirmek için, gördüklerini şüpheli, kesin olmayan şeyler olarak anlatıp hikaye edecekti.

CAPUT 32

Gönderilen bu adama yalnız halk tarafından inanılmakla kalmadı fakat aynı zamanda bu kişi senatoyu da karıştırıp harekete geçirdi. Bunun hemen arkasından insanların bazıları, Leontini'de açığa çıkarılan Romalıların hırs ve zalimliğinin son derece doğru ve haklı olduğunu, hiç de boş olmadığını açıkca beyan ettiler. Eğer onlar Syracusae'a girmiş olsalardı, buradaki hırsları nede-

niyle daha büyük ganimet ve mükafat nispetinde, aynı şeyleri hatta daha korkuncunu ve dehşet vericisini yapmış olacaklardı. Bunun üzerine onların hepsi, kapıların kapatılması ve şehrin dikkatle koruma altında tutulmasına karar verdiler. Fakat onların hepsi aynı şahıslardan korkmuyor veya aynı kişilerden nefret etmiyordu. Romalı adı, bütün askeri sınıf ve pleblerin geniş bir kısmı arasında nerfet uyandırıyordu. Kumandanlara ve iyi vatandaşlara gelince, onlar yalan haberlerle yanlış yola sevk edilip yanlış fikirler edinmelerine karşın, çok daha yakında olması mümkün bir tehlike karşısında daha ölçülü ve tedbirli davranıyorlardı. Artık Hippocrates ve Epicydes, Hexapylon'da bulunmakmaktaydılar ve ordudaki vatandaşların akrabaları aracılığıyla irtibat kurup haberleşebiliyorlardı: Bu haberleşmeye göre onlar kapıları açmalı ve Romalıların hücumuna karşı, kendi müşterek vatanları olan şehrin savunmasına müsaade etmeliydiler. Bu andan itibaren Hexapylon'un kapılarından biri açıldı ve kumandanlar müdahale ettiği sırada, onlar içeri alınmaya başlamışlardı. Onlara mani olmak üzere, ilkin kendi askeri otorite ve sorumluluklarıyla ve aynı zamanda tehditlerle, sonra da şahsi nüfuzlarını kullanarak harekete geçtiler. Bütün bunların hepsi etkisiz kalınca, sonunda mevkilerini ve bulundukları rütbeyi unutarak, vatanlarını, tyranların daha önceki kölelerine ve ordunun şimdiki isyancılarına terk edip ihanette bulunmamaları için yalvarıp ricada bulundular. Fakat heyecanlı ve ateşli kalabalığın kulakları bütün bunlara karşı sağır kesilmişti. Kapılar dıştan ziyade içten, yani şehrin içinden hiç de az olmayan bir şiddetle zorlanmaktaydı. Kapıların hepsi bu zorlanma karşısında kırılıp açıldığı zaman, yürüyüş kolu Hexapylon'un bütün genişliğinden içeri girmiş oldu. Kumandanlar genç vatandaşlarla birlikte Achradina'ya iltica etmek üzere kaçtılar. Ücretli askerler ve kaçaklar, aynı zamanda krallığın askeri kuvvetleri Syracusae'da olduğu gibi düşman yürüyüş kolunu kabartıp çoğalttılar. Böylece Achradina da hücumla alındı ve bu karışıklık ve hercümercin ortasından kaçanların haricindeki bütün praetorlar öldürüldü. Geceleyin katliama son verildi. Ertesi gün köleler hürriyet başlığı[85] giy-

mek üzere çağrıldı ve zincire vurulmuş suçlular hapisaneden çıkarılarak salıverildi. Cins cins ayrılan bütün bu kalabalık, Hippocrates ve Epicydes'i kumandan seçti. Syracusae, hürriyet ışığı kısa bir süre üzerine parladıktan sonra, eski zamanların kölelik devrine tekrar dönmüş oldu.

CAPUT 33

Bu olaylar Romalılara bildirilince, ordugah derhal Leontini'den Syracusae'a nakledildi. Liman yoluyla Appius tarafından gönderilen elçiler tesadüfen beş kat kürekle çekilen bir gemideydiler. Önden gönderilen dört kat kürekle çekilen gemi dar boğazlara girdiğinden ele geçerildi. Elçiler güçlükle kaçtılar. Roma ordusu ordugahını şehirden bir buçuk mil uzaklıkta bulunan Olympium'da -yani Iupiter Tapınağı'nda[86]- kurduktan sonra, burada barıştan söz etmek şöyle dursun, savaş hakları bile daha uzun bir süre için kalmamıştı. Bu mevkiden de önden elçiler göndermeye karar verildi. Elçilerin şehre girmesini önlemek için, Hippocrates ve Epicydes ile maiyetinde bulunanlar onları karşılamak üzere kapıların ötesine ilerlediler. Romalılar adına konuşan bir kişi, kendisinin savaş değil fakat Syracusaelılar için yardım ve teselli getirmiş olduğunu söyledi. Bu yardım, teselli ve rahatı, hem katliamın ortasından kaçarak Romalılarla birlikte bir sığınacak yer arayanlara hem de sadece sürgünden değil hatta ölümden bile daha utanç verici bir köleliğe katlanmaktayken korkuyla boyun eğenlere getirmiş olduklarını ve onları rahat ettirmeye çalıştıklarını söyledi. Romalılar, müttefiklerinin bu cüretli katliamını, intikamı alınmamış olarak bırakamazlardı. Böylece, eğer Romalılarla birlikte iltica edecek bir yer arayanlara, kendi anavatanlarına güvenli bir geri dönüş yolu açılır, bu katliamın sorumluları teslim edilirse ve hürriyetleri, aynı zamanda kanunları Syracusaelılara yeniden iade edilirse, silahlara gerek duyulmayacaktı. Eğer bu şartlarla ve durumla karşılaşılmayacak olursa, Romalılar, gecikmeye neden olan herkese karşı savaşacaktı. Cevaben Epicydes şöyle söyledi: Onların mesajı, kendisine ve meslek-

taşına hitap etmiş olsaydı, kendileri buna bir cevap vermiş olurlardı. Syracusaelının durumu, kendilerine gelmiş adamların elinde bulunduğundan, onların geri dönmesini menedebilirlerdi. Eğer savaş yapacak olurlarsa, Leontini'yle hiç de aynı olmayan hususlarla Syracusae'a hücum edip saldırmak için yapılan fiili tecrübeden bunu anlayıp çıkarabilirlerdi. Epicydes böyle söyleyerek elçilerden ayrıldı ve şehir kapılarını kapattı.

Bunun üzerine aynı anda karadan ve denizden Syracusae kuşatması başladı. Kuşatma karadan Hexapylon'da, denizden de Archradina'da başlamıştı. Achradina'dan yapılan kuşatmaya, surun denizin dalgalarıyla yıkanan kısmından girişilmişti. Çünkü, Leontini bir şaşkınlık ve panik anında, aynı zamanda daha ilk hücumda alındığından, Romalılar, çok büyük ve geniş bir alana yayılmış şehre birkaç noktadan girebileceklerini hiç düşünmediler. Bu nedenle onlar surlardan şehir kuşatması için gerekli bütün donanımları getirdiler.

CAPUT 34

Son derece kuvvetli bir hücumla başlayan bu iş, eğer o sıralar Syracusae'da bir adam olmasaydı, başarıyla sonuçlanmış olacaktı. Bu adam, gökyüzünün ve yıldızların rakipsiz gözlemcisi ve bundan daha da önemlisi düşmanın muazzam gayretlerle gerçekleştirdiği her şeyi boşa çıkarıp onları hayal kırıklığına uğratan topların ve diğer savaş makinelerinin mucidi ve yaratıcısı olan Archimedes idi[86]. O, düz olmayan tepeler boyunca devam eden surları, özellikle yüksek mevkileri ve ulaşılması güç yerleri, fakat aynı zamanda bazı alçak ve düz yerlerdeki içeri girilebilir mevkileri, her yere uygun olan topların her çeşidiyle donatı. Daha önce bahsedildiği gibi denizin dalgalarıyla yıkanan Archadina surları, altmış (60) adet beş kat kürekle çekilen gemiyle Marcellus'un hücumuna uğradı[88]. Gemilerin çoğu[89] okçu ve sapancılardan yani sapan atıcıları ve aynı zamanda hafif donanımlı askeri kuvvetlerden oluşuyordu. Bunların kullandıkları silahlar, becerisiz, acemi

kimselerin mukabele etmesine izin vermediğinden, herhangi bir kimsenin yara almadan surlarda durmasına hemen hemen hiç imkan yoktu. O ve mızrakların atımı için belli bir uzaklık gerektiğinden[90], bu adamlar gemilerini surlardan belli bir uzaklıkta tuttular. Diğer beş kat kürekle çekilen gemiler, içteki kürekleri çekenlerin hareketiyle, bir taraflarını kapayacak şekilde, hepsi çiftleştirildi. Tek bir gemiymiş gibi küreklerin dış sırasıyla ileri doğru sevk edildi. Çok katlı kuleler ve bunlara ilave olarak surları dövmek için toplar taşındı. Bu gemi donanımını karşılamak üzere, Archimedes surlara, birbirinden farklı uzaklıklarda okçular yerleştirdi. Belli bir uzaklıktaki gemilere karşı, büyük ağırlıkta taşlarla hücum edilebilecekti. Kadırgaların yakınında ise, daha hafif taşlarla ve daha çok kargı ve oklarla hücum sürdürülebilecekti. Sonunda, kendi askerlerinin düşmandan yara almadan cesurca hücuma geçebilmesi için, surun en dibinden en tepesine kadar uzanan, aşağı yukarı bir kubit genişliğinde[91] çok sayıda duvar kovukları açtırdı. Bu duvar kovuklarından görünmeksizin, düşmanın bir kısmını oklarla, bir kısmını da ucuna demir parçaları bağlı küçük kamçılarla[92] vurabilirlerdi. Okçularının atış alanına girecek kadar yakına gelen gemiler ise, kuvvetli ve sağlam bir zincire bağlanan demirden bir bordo kancasının, surlardan atılan yüzen bir direk veya kereste aracıyla puruva tarafına[93] fırlatmasıyla vurulabilecekti. Bu[94] ağır yükle yüklü gemilerin yer değiştirmesi yüzünden arka tarafa yayılınca, havada dönen gemi kıç üzerine[95] oturabilirdi. Sonra, aniden kurtarılıp salıverilerek, sanki gemi surlardan denize düşüyormuş gibi parçalanabilirdi. Gemicilerin büyük şaşkınlık ve korkuyla ve geminin dik olarak düşmesi neticesinde bile gemi önemli miktarda su almış olabilirdi. Böylece denizden yapılan hücum boşa çıkarılmış oldu. Bütün ümitler, askeri kuvvetlerle karadan yapılan hücum planına bağlandı. Fakat diğer taraf da aynı topçu donanımıyla tam olarak düzenlenmişti. Archimedes'in rakipsiz şöhreti sayesinde, yıllar boyunca Hiero acı ve kederlere katlanmış da olsa, sonunda bu şekilde donatılabilmişlerdi. Yerin topografyası[96] da onlara yardım etti. Surun temelinin kurulduğu kayalık son dere-

ce sarp bir şekilde uzayıp gitmekteydi. Öyle ki, sadece makineden atılan kargılar değil, kendi ağırlığıyla düşman üzerine yuvarlanan her şey ağır bir biçimde düşüyordu. Bu durum surlara yaklaşmayı ve adımları sabit tutmayı güçleştiriyordu. Her girişim durdurulduğundan ve yeni bir girişimden de çekinildiğinden, bir savaş meclisi kurularak hücumdan vazgeçmeye ve sadece karadan ve denizden düşmanın erzak temin etmesine mani olmak için, kenti abluka altına alıp kuşatmayla bu işe devam etmeye karar verildi.

CAPUT 35

Bu sırada Marcellus, işleri bozan, tedirginlik yaratan bu durumda, Kartacalıların tarafına geçmiş şehirleri yeniden ele geçirmek üzere, yaklaşık ordusunun üçte biriyle (1/3) harekete geçti. Helorus ve Herbesus'u, kendilerinin teslim olmasıyla tekrar ele geçirdi. Diğerlerini, özellikle Syracusaelıları korku ve dehşete düşürmek için, Megara'yı şiddete başvurarak yani hücum ederek aldı. Aynı sıralarda donanmasını uzun zaman Pachynum Burnu'nda tutmuş olan Himilco, Minoa denilen Heraclea'da[97] karaya çıktı. Karaya çıkardığı kuvvetler 25.000 piyade, 3.000 süvari ve 12 filden oluşmaktaydı ve Pachynum Burnu'nda daha önce koruduğu donanmasıyla birlikte olan kuvvetlerden çok daha büyük bir askeri kuvvetti. Fakat Syracusae, Hippocrates tarafından ele geçirildikten sonra, Himilco Kartaca'ya gitti. Burada, Hippocrates'in elçileri ve son derece şerefli bir tarzda Sicilia'yı tekrar ele geçirme zamanının geldiğini söyleyen Hannibal'in bir mektubunun yardım ve desteğini gördü. Şimdiki durumda şahsen etkili bir öğütçü olan Himilco, mümkün olabildiğince büyük bir piyade ve süvari kuvvetiyle onları Sicilia'ya geçmeye kolaylıkla ikna etmişti. Heraclea'ya ulaşmak üzere gelirken, Himilco birkaç gün içinde Agrigentum'u tekrar ele geçirdi. Kartacalıların tarafında bulunan diğer şehir devletlerinin, Romalıları Sicilia'dan sürüp atmak ümidi o denli alevlendi ki, sonunda Syracu-

sae'da kuşatılmış durumda olanlar bile cesaret aldılar. Askeri kuvvetlerin bir kısmıyla şehrin yeterli derecede savunulabileceğini düşünerek askeri görevleri, Epicydes'in şehrin savunmasından sorumlu olması ve Hippocrates'in de Himilco ile birlikte Roma consulüne karşı savaş etmesi şeklinde bölüştürdüler. On bin (10.000) piyade ve beş yüz (500) süvari olarak, geceleyin nöbetçi bulunmayan yerlerden yola çıktılar ve Acrillae şehri[98] yakınlarında ordugah kurdular. Onlar ordugahı tahkim etmekle meşgulken, işgal edilmiş bulunan Agrigentum'dan geri dönmekte olan Marcellus geldi. Çünkü Marcellus'un Agrigentum'a aceleyle gelerek düşmandan önce davranmaya gayret etmesi bir işe yaramamıştı. Bu sırada burada bir Syracusae ordusunun karşısına çıkabileceğini hiç göz ardı etmemişti. Bununla beraber, Himilco ve Kartacalıların korkusundan ve sahip olduğu kuvvetler onlarınkiyle eşit olmadığından, mümkün olabilen bütün çeviklik ve çabuklukla, aynı zamanda herhangi bir tehlikeyi savuşturmak üzere düzenlenmiş bir yürüyüş koluyla ilerlemesine devam ediyor ve bu yürüyüşü sürdürüyordu.

CAPUT 36

Kartacalılara karşı alınan önlem, tesadüfen, Sicilialılara karşı alınmış gibi onun işine yaradı. Ordugah kurmak için çoğu silahsız olarak etrafa dağılmış ve disiplinsiz durumdaki askerlerle karşılaşınca, bütün piyadeyi kuşatıp istila etti. Önemsiz bir çarpışmadan sonra Hippocrates'le birlikte süvari kuvveti Acrae'a kaçtı.

Marcellus çarpışmayı ertelemekle, Sicilialıları Romalılara karşı isyana meylettirerek Syracusae'a döndü. Himilco, birkaç gün sonra Hippocrates'e katıldı ve Anapus Nehri'nden[99] yaklaşık sekiz (8) mil uzakta ordugah kurdu. Aşağı yukarı aynı sıralarda Bomilcar'ın kumandası altında bulunan elli beş (55) savaş gemisi tesadüfen açık denizden Syracusae'ın Büyük Liman'ına yelken açtı. Aynı zamanda beş (5) kat kürekle çekilen otuz (30) gemilik

Roma donanması Palermus'ta[100] birinci lejyonu karaya çıkardı. Savaşın yönünün artık İtalya'dan Sicilia'daki iki kavme yöneltilmesi mümkün görünüyordu. Himilco, Panormus'ta karaya çıkarılan lejyonun Syracusae yolu üzerinde kendisine kesinlikle av olabileceğini düşünüyordu, ancak bu lejyona yürüyüş emri verilince bu düşüncesi boşa çıkmış oldu. Çünkü Kartacalı kumandan askeri kuvvetlerini karayolu boyunca sevk etmişti. Bu sırada donanmanın eşliğindeki lejyon, kendisiyle karşılaşmak üzere kuvvetlerinin bir kısmıyla, Pacynum'dan[101] mümkün olduğu kadar uzağa gitmiş olan Appius Claudius'a ilerlemek için sahil şeridini takip etmişti. Böylece Kartacalılar Syracusae yakınlarında daha fazla oyalanmadılar. Romalılar tam iki kat büyüklükte bir donanmaya sahip olduklarından, Bomilcar kendi elindeki gemilere tam anlamıyla güvenemiyordu. Aynı zamanda müttefikler için erzak kıtlığıyla faydasız gecikme yüzünden, sadece kendi kuvvetlerinin şiddetini artıracağını fark ederek, denize açıldı ve Afrika'ya geçti. Diğer taraftan Himilco, Marcellus daha büyük kuvvetlerle birleşmeden önce, çarpışma için birtakım fırsatlar çıkabileceği düşüncesi ve ümidiyle boş yere Marcellus'u Syracusae'ya kadar takip etti. Kendisine böyle bir fırsat hiç çıkmayınca ve aynı zamanda Syracusae yakınlarındaki düşmanın, hem tahkimatları hem askeri kuvvetleri sayesinde güvenli bir durumda olduğunu fark edince, düşmanı boşuna kuşatarak, müttefiklerin ablukasını gözleyerek zaman harcamaktan korktu. Bu nedenle ordugahını buradan kaldırdı. Himilco'nun maksadı, ordusunun, kendisini çağırabilecek Romalılara karşı isyan etmeye ümit bağlama raddesine gelmesini sağlamaktı. Aynı zamanda kendi davasına yardımcı olmaya eğilimli olanlara kendi mevcudiyetiyle cesaret vermeyi amaçlıyordu. İlk olarak Murgantia[102] tekrar ele geçirildi. Sonra Roma garnizonuna ihanette bulunan sakinleri kurtarıldı. Burada büyük miktarda, Romalılar için depolanmış erzak ve hububat bulunmaktaydı.

CAPUT 37

Bu isyan üzerine diğer şehir devletlerinin de moralleri yükseldi. Roma garnizonu ya tahkimatlı kalelerden sürülmekteydi ya da ihanete uğramakta ve öldürülmekteydi. Henna[103], her taraftan uçurumlarla çevrili çok yüksek bir mevkiye kuş gibi tüneyerek mevzi almıştı. Burası sadece durumu bakımından zapt edilmez bir yer değildi fakat aynı zamanda kale içerisinde kuvvetli bir garnizondu ve kesinlikle tuzak kurma girişiminde bulunanlara fırsat vermeyen bir kumandanı vardı. Bu kişi alicenap ve cesurdu; Sicilialıların şerefinden ziyade onlardan gelebilmesi mümkün hile ve aldatmacalara karşı ölçülü davranmaya daha çok ağırlık veren Lucius Pinarius adında bir kimseydi. Bu sıralarda birçok şehirin ihanete uğramış olduğu haberleri geldiğinden, kendisi her tür tehlikeye karşı daha uyanık ve tedbirli olmaya kararlı bir durumdaydı. Böylece her mevki hazırlandı, gece ve gündüz muhafızlar ve nöbetçilerle korunup gözetlenecek duruma getirildi. Asker silahlarını bırakmadı veya bulunduğu mevkiden ayrılmadı. Bu durum Henna'nın ileri gelen adamlarının gözünden kaçmadı. Henna, garnizona ihanet etmek hususunda Himilco ile şimdi ittifak yapmıştı. Bu ittifakın içeriğine göre, özellikle Roma kumandanının hileye başvurmasına fırsat verilmeyecek, onlar tasarladıklarını herkesin gözü önünde açıkça yapmaya mecbur kalacaklardı. Eğer hür insanlar olarak Romalılarla ittifaka girmiş ve köle olarak hapishaneye atılmamış olsalardı, şehrin ve kalenin kendi hakimiyet ve kontrolleri altında olması gerektiğini söylediler. Bunun üzerine kapıların anahtarlarının kendilerine iade edilmesi gerektiğini ve bunun doğru olduğunu düşündüklerini ifade ettiler. Çünkü iyi müttefiklerin sadakati en kuvvetli bağ idi. Roma halkı ve senatosu, sadece dostluklarında gönüllü olarak, kendi istekleriyle herhangi bir zorlama olmadan kaldıkları takdirde, kendilerine müteşekkir kalabilir ve minnettarlığını ifade edebilirdi. Buna cevap olarak Roma kumandanı, kendi generali tarafından bu mevkide mevzilendirildiğini ve ondan hem kapıların anahtarları-

nı hem de kalenin korunma ve himayesini almış olduğunu söyledi. Aynı zamanda sadece kendi basiret ve tedbiriyle veya Henna'nın halkının dikkatiyle değil fakat kendisine güvenilip itimat edilen bir adamın basiret ve ihtiyatıyla kapıları ve kaleyi koruyup kollayacaklarını ifade etti. Bir kimsenin mevkiini terk etmesi Romalılar arasında büyük suç ve kusur idi. Senatonun ileri gelen kişileri, böyle bir suç işleyen kimseyi, hatta kendi oğulları bile olsa, ölüm cezasıyla cezalandırırdı. Consul Marcellus uzakta değildi. Bu konuda karar verme hakkına sahip bulunan consul Marcellus'a elçiler gönderebilirlerdi. Fakat onlar, kendilerinin consule elçiler göndermeyeceklerini söylediler. Başarıya ulaşmalarında sözler yetersiz kaldığı takdirde, hürriyetlerini yeniden kazanmak için başka araçlara başvuracaklarını iddia ettiler. Bunun üzerine Pinarius şöyle söyledi: Eğer consule elçi heyeti göndermeyi uygun görmüyorlarsa, onlar sonunda bıraksınlar buna halk meclisi karar versin. Bu halk meclisi, talep ettikleri şeyin, birkaç kişinin isteği ya da bütün bir şehrin davası olup olmadığının belirlenmesine yardımcı olsun. Onlar ertesi gün bir halk meclisi toplanması hususunda görüş birliğine vardılar.

CAPUT 38

Bu görüşmeden sonra kaleye dönünce, askerlerini toplantıya çağırdı ve şöyle konuştu: "Ey askerler, bugünlerde Roma garnizonlarının Sicilialılar tarafından nasıl kuşatıldığını ve istila edildiğini işittiğinize inanıyorum. Böyle bir ihanetten kaçınmanız, ilkin Tanrıların yakınlığına müteşekkir kalmanızdan, sonra da gece ve gündüz demeden nöbet tutarak ve gözcülük ederek silah altında bulunmanızdandır. Geri kalan zamanı bu gaddarlık ve canavarlıklara katlanmaksızın veya onlara girişmeksizin geçirebilir misiniz! Bizim kullanmak üzere başvurduğumuz savunma metodu, gizli, üstü kapalı hiledir. Hile başarıya ulaşmadığından , onlar açıktan açığa kapıların anahtarlarını geri istemektedir. İstedikleri bizim kapılarımızın anahtarlarıdır. Kapılarımızın anahtarlarını teslim ettiğimiz an, Henna Kartacalıların elinde olacaktır. Bizler

de garnizonun Murgatia'da uğradığı katliamdan daha zalimce bir katliama burada uğramış olacağız. Yakında vuku bulacak tehlikeyi size haber vermek ve danışmak için bir gecelik danışma ve görüşmeyi güçlükle elde edebildim. Gün ağarırken beni suçlamak ve size karşı halkı galeyana getirmek maksadıyla bir toplantı düzenleyecekler. Ve böylece Henna yarın ya sizin veya Hennensium kavminin kanı pahasına aldatılmış olacak. Eğer daha önceden davranılmışsa sizin hiçbir ümidiniz kalmayacak, eğer siz onlardan önce davranırsanız herhangi bir tehlike olmayacak. Kılıncını kınından ilk çeken zaferi elde edecek. Bu nedenle tetikte ve silahlı olan hepiniz işareti bekleyeceksiniz. Ben toplantıda olacağım ve her şey hazır olana dek, konuşarak ve görüşerek zaman öldüreceğim. Toga'mla[104] işaret verdiğim zaman, sizler bunu takiben her taraftan çığlık atacaksınız, bunun arkasından kalabalığa hücum edeceksiniz ve kılıncınızla herkesi kesip biçerek öldüreceksiniz. Şiddetinden ve hainliğinden korkulabilecek hiç kimsenin sağ kalmadığından emin olacaksınız. Ana Ceres ve Proserpina ve diğer bütün Tanrılar, bu şehrin altında ve üstünde ikamet eden Tanrıların hepsi, gölleri ve ormanları kutsal kıldılar. Eğer bizler ihanete karşı tetikte olmak maksadıyla, onu denemek ve ona başvurmak maksadına sapmaksızın önlem alırsak, yakınlık ve yardımlarınızı üzerimizden esirgememeniz için dua ediyor ve yalvarıyorum. Ey askerler, silahlı askerlerle daha ayrıntılı bir çarpışma olması için sizleri teşvik ediyorum. Silahsız ve korumasız olanları, sizler kalplerinizin rızasıyla ve memnuniyet duyarak katledeceksiniz. Consulün ordugahı yakındadır. Himilco ve Kartacalılardan herhangi bir şeyin sizleri korkutamayacağını ve korkutmaması gerektiğini sizlere anlatmalıyım."

CAPUT 39

Bu öğüt ve uyarıdan sonra derhal dağıldılar, yemeklerini yediler ve dinlendiler. Ertesi gün yolları işgal etmek ve zapt etmek, aynı zamanda kaçış yollarını kapatmak için değişik yerlerde mevzilendiler. Daha önceki bir toplantıyı iyi izlemiş olduklarından, ço-

ğunluk tiyatronun üzerinde ve etrafında mevzilendi. Yüksek rütbeli memurlar tarafından halkın huzuruna getirilen Roma valisi, bu olayda yetki-sorumluluk ve adaletin kendisine değil, consule ait olduğunu söyledi. Aynı zamanda önceki gün söylediği gibi genel olarak da yetki ve sorumluluğun consule ait bulunduğunu bildirdi. İlkin duygusuzca birkaç kişi, çok geçmeden daha kalabalık bir grup, sonra hepsi, artık tek bir vücuttan çıkan ses halinde ona anahtarları teslim etmesini emretmeyi sürdürdüler. Roma valisi mutabık kaldığı üzere togasıyla işaret verdi. Uzun zamandan beri tetikte ve hazır durumda bulunan askerlerin bir kısmı yukarlardan çığlık atarak topluluğun geri tarafına, aşağılara kendilerini atarcasına fırlayarak, bir kısmı da tiyatronun çıkışlarına yığılıp toplanarak, yolu tamamen kapattılar. Kafesteki kuş gibi kapalı kalan Henna'nın askerleri katledildiler. Sadece katliam nedeniyle değil fakat aynı zamanda panik yüzünden bir araya toplanarak yekvücut hale geldiler. Çünkü her biri diğerinin başının üzerinden aşağı atıldı ve kendileri zarar görmeden yaralıların üzerlerine düştü. Ölüler üzerinde sağ kalanlar, insan yığını arasında yatmaktaydı. Askerler buradan her tarafa dağıldılar. Zapt edilen her şehirde olduğu gibi firar ve katliam her tarafta vardı. Silahsız bir kalabalığı öldürdüklerinden askerlerin öfkesi bir nebze azalmamıştı. Mücadele için onları mahmuzlayan, eşit tehlike ve şevkten ziyade, öfke ve nefretti; bu durum onları bu hale getirmişti. Böylece, suç olabilecek bir durum yaratarak veya kaçınılmaz bir şekilde, Henna durdurulabildi.

Marcellus, yapılan bu harekata sitemde bulunmaksızın ve askerleri azarlamaksızın, askerlerin Hennensium kavmini yağmalamasına müsaade etti. Çünkü korkutulan Sicilialıların kendi garnizonlarına ihanet etmekten kaçınacaklarını düşünmüştü. Ya bulunduğu mevkiin, doğal bakımdan dikkate değer bir şekilde savunmaya uygun olması veya bir zamanlar Proserpina'nın ayak izleri nedeniyle her yerde kutsal olarak tanınmasından,[105] Sicilia'nın kalbinde bulunmasından ve ünlü bir şehir olmasından dolayı, hemen hemen bir gün içinde katliam haberi Sicilia'nın her

tarafına yayıldı. Gerçekte, yalnız insanların değil fakat aynı zamanda Tanrıların da ikametgahı olduğu düşünülen kutsal bir yere hürmetsizlikte bulunulmuştu. Kutsal yere yapılan bu saygısızlık pek gaddar bir şekilde, hatta bir zamanlar Kartacalıların tarafına geçip geçmemekte tereddüt gösterenlerle gerçekleştirilmişti. Bunun üzerine Hippocrates ve Himilco ordularını suikastçıların geri çağrılmasında hiçbir maksadı olmayan Henna'ya geri getirdikten sonra, Hippocrates Murgantia'ya, Himilco da Agrigentum'a gitti. Marcellus ise Leontini'ye geri döndü; erzak ve diğer araç gereçleri ordugahta depo ettikten sonra burada uygun miktarda bir garnizon bırakarak, kuşatmaya devam etmek üzere Syracusae'a geldi. Marcellus daha sonra Roma'da bir consullük kazanmaya çalışmak için, Appius Claudius'un sıkıntısını hafifletmekte ona yardım etti. Donanmanın kumandasına ve eski ordugahın[106] başına, kendi yerine Titus Quinctius Crispinus'u geçirdi. Kendisi de Hexapylon'dan beş (5) mil uzakta -kendilerinin Leon dedikleri bir yerde- bir kışlık ordugah inşa etti ve bunu tahkim etti. Kışın başlarına kadar Sicilia'daki olaylar ve yapılan işler bunlardı.

CAPUT 40

Aynı yaz Kral Philip'le daha önceden olacağı söylenilen ve beklenen savaş patlak verdi. Donanmasıyla Brundisium ve Calabria'nın komşu kıyılarını korumakta olan praetor Marcus Valerius'a[107] Oricum'dan[108] elçiler geldi. Bu elçiler, Kral Philip'in ilkin, iki sıra kürekli yüz yirmi (120) küçük kadırgayla nehire açıldığını ve Apollonia'ya[109] hücum ettiğini bildirdiler. Sonra onun, ordusunu geceleyin gizlice Oricum'a geçirdiğini ifade ettiler. Aynı zamanda bir ovada kurulmuş ve ne surları ne de silahlı adamları bakımından kuvvetli olmayan şehrin, bir hücumla alındığını bildirdiler. Bu haberi verdikten sonra ondan, yardım etmesini ve bu yardımı ödünç olarak vermesini istediler; aynı zamanda karadan ve denizden sahil şehirlerinden uzakta, hiç şüphe götürmeyen bir Roma düşmanını engelleyip durdurmasını rica ettiler. Bu sahil şe-

hirlerine, İtalya'ya bakıyor olmalarından, İtalya tarafında bulunmalarından başka hiçbir neden olmaksızın hücum edilmekteydi. Marcus Valerius, iki bin (2.000) askerlik bir garnizon bıraktıktan ve onların başına kumandanı Publius Valerius'u geçirdikten sonra, savaş gemilerinde yer temin edilemeyen askerler nakledilip başka gemilere yerleştirilirken, tanzim edilen ve hazır durumda olan donanmasıyla hareket etti ve ikinci gün Oricum'a ulaştı. Sadece kralın şehirden çekilirken bıraktığı küçük bir garnizon bulunduğundan, önemsiz bir direnişten sonra, Marcus Valerius burayı tekrar zapt etti. Apollonia'dan buraya gelen elçiler, Romalılara karşı isyan etmeyi reddettiklerini, ancak bir Roma kuvveti gönderilmedikçe de Macedonialıların hücumuna daha uzun zaman direnmeyeceklerini bildirdiler. Valerius onların isteklerini yerine getireceğine dair söz verdi. Tecrübeli bir asker ve nüfuzlu bir kimse olan müttefiklerin valisi Quintus Naevius Crista'nın kumandası altında nehrin[110] ağzına savaş gemileriyle iki bin (2.000) seçme asker gönderdi. Quintus Naevius Crista, askerlerini karaya çıkarttı ve donanmanın Oricum'da kalan kısmını almak üzere gemiler gönderdi. Oricum, harekatın başlama noktasıydı. Kralın kuvvetleri tarafından kuşatılıp taciz edilmesin diye, askerlerini nehir boyunca uzanan yoldan belli bir uzaklıkta sevk etti. Bu şekilde geceleyin düşmanlardan hiçbiri durumun farkına varmaksızın şehre girdi. Ertesi gün vali, Apollonia'nın gençlerini, silahlarını ve şehrin imkanlarını incelerken, onlar dinlendiler. Bu araştırma ve teftişin neticesi, Crista'ya yeterli derecede cesaret vermişti. Aynı zamanda, önden gönderilen gözcülerden, düşman arasında ne gibi dikkatsizlikler ve ayrılıklar olduğunu öğrenmişti. Bu nedenle gecenin sessizliğinde herhangi bir gürültü yapmaksızın, şehirden çıkarak düşman ordugahına geldi. Böylece ihmal edilip gözardı edilen ve serbest kalan bin (1.000) kadar insan, hiç kimse durumun farkına varmaksızın surlara girmişti. Genel olarak beyan edilmişti ki, eğer bir katliamdan kaçınılırsa, kralın karargıhına ulaşabilirlerdi. Ancak kapının çok yakınında meydana gelen bir katliam düşmanı tahrik ederek galeyana getirdi. Sonra onları öyle bir korku ve telaş kapladı ki, sadece hiç kimse onun ordusu-

nu ele geçirmek ve düşmanı ordugahtan sürmeye girişmekle kalmadı, fakat aynı zamanda kralın kendisi de, tıpkı uykudan uyandığı zamanki gibi yarı çıplak bir vaziyette kaçarak, bir kraldan daha çok alelade bir asker için bile hiç uygun olmayan bir kılık ve kıyafette nehre ve gemilere doğru firar etti. Düzensiz kalabalığın geri kalanları da buraya dolmuştu. Üç binden (3.000) biraz daha az asker ya esir edildi ya da ordugahta öldürüldü. Ordugah yağma edildikten sonra, Apollonialılar mancınıkları, zemberekleri ve Apollonia şehrinin kuşatması için sağlanan diğer makineleri, ne zaman buna benzer bir durum ortaya çıkarsa, surları savunmak üzere alıp götürdüler. Ordugahın ganimetinden geri kalanlar Romalılara bırakıldı. Bu olayın haberi Oricum'a ulaştığı zaman, Marcus Valerius donanmasını derhal nehrin ağzına sevk etti. Amacı kralın gemiyle kaçmasını önlemekti. Böylece Kral Philip ne karada ne de denizde eşit şartlarla bir çarpışma olabileceğine inandığından, gemilerini karaya oturttu ve hepsini ateşe verdi. Büyük bir kısmı silahsız bırakılmış ve malı yağma edilmiş ordusuyla Macedonia'ya doğru yola çıktı. Roma donanması Marcus Valerius'un kumandası altında Oricum'da kışı geçirdi.

CAPUT 41

Aynı yıl Hispania'daki askeri harekatlarda değişiklik yapıldı. Çünkü Romalılardan önce Ebro Nehri'ni geçmesi gereken Mago ve Hasdrubal, muazzam bir Hispania kuvvetini bozguna uğrattı. Eğer Publius Cornelius, ordusunu acele olarak Hiberus üzerinden sevk etmeseydi ve müttefikler henüz tereddüt gösterirken tam vaktinde yetişmeseydi, Ötedeki Hispania[111] Romalılara karşı isyan etmiş olacaktı. İlkin Romalılar, büyük Hamilcar'ın katledildiği yer olarak dikkati çeken Castrum Album'da[112] ordugah kurmuşlardı. Kale tahkim edilmişti ve onlar önceden erzaklarını temin etmişlerdi. Hâlâ ülkenin bütün etrafı düşmanla doluydu. Roma yürüyüş koluna, düşman süvari kuvveti herhangi bir ceza görmeksizin hücum etmişti ve hemen hemen iki bin (2.000) kişi ya mücadele etmekteyken veya çiftliklere dağılmışken öldürülmüş,

katledilmişti. Bu nedenle Romalılar bu mevkiden, daha sakin bölgelerin yakınına geri çekildiler ve Zafer Dağı'nda[113] bir ordugah kurdular. Buraya askeri kuvvetleriyle Gnaeus Scipio ve Gisgo'nun oğlu Hasdrubal, üçüncü Kartaca kumandanından tam bir ordu meydana getirerek, geldi. Üçü birden Roma ordugahının karşısında nehrin öbür tarafında ordugah kurdular. Yükle engellenmemiş askeri kuvvetleriyle incelemede bulunmak üzere gizlice yola çıkan Publius Scipio, düşmanın gözünden kaçamadı. Eğer yakınındaki bir tepeyi zapt etmemiş olsaydı, her tarafı açık otlakta düşman onu esir almış olacaktı. Hatta burada Publius Scipio'nun etrafı çevrildi fakat erkek kardeşinin gelmesiyle kuşatmadan kaçtı. Hispania'nın kuvvetli ve ünlü bir şehri olan Castulo[114] Romalılara karşı isyan etti. Hannibal'in karısı[115] burada bulunduğundan, Kartacalılarla yakın akrabalığı dolayısıyla onlara katıldı. Kartacalılar Iliturgis'i[116] zapt etmeye girişti. Çünkü burada bir Roma garnizonu vardı ve özellikle açlıktan ölüm derecesine varmaları nedeniyle bu kasabayı alabilecekleri anlaşılıyordu. Gnaeus Scipio müttefiklere yardım etmek ve bir garnizon vermek üzere, yüksüz bir lejyonla yola çıktı. İki ordugah arasından geçerek, birçok düşman öldürdükten sonra şehre girdi. Ertesi gün eşit derecede başarılı bir huruç hareketinde düşmanla çarpıştı. İki çarpışmada iki binin (2.000) üstünde insan öldürdü ve otuz altı (36) asker sancaklarıyla birlikte, toplam binden (1.000) fazla insan da esir edildi. Böylece Kartacalılar Iliturgis'ten çekildiler. Sonra Bigerra'nın[117] kuşatması başladı. Bigerra da Romalıların müttefiği idi. Bu nedenle Kartacalılar tarafından kuşatılmaya başlanmıştı. Gnaeus Scipio oraya varınca, bir çarpışma olmaksızın kuşatmayı kaldırdı.

CAPUT 42

Bunun üzerine Kartaca ordugahı Munda'ya[118] nakledildi ve Romalılar derhal onları buraya kadar takip ettiler. Burada onlar hemen hemen dört (4) saat boyunca meydan çarpışması yaptılar. Romalılar parlak bir zafer kazanmasına rağmen, geri çağırma işa-

reti verildi. Çünkü Gnaeus Scipio'nun kalçası hafif bir mızrakla parçalanmıştı ve yaranın ölümcül olabileceği korkusu etrafındaki askerleri sarmıştı. Fakat bu gecikme olmasaydı, Kartaca orduga-hının o gün zapt edilebileceğinin şüphe götürür bir yanı yoktu. Artık yalnız askerler değil fakat aynı zamanda filler bile ta surlara kadar sürülmüştü. Tam hendek ve siperleri geçerlerken otuz dokuz (39) fil ağır mızraklarla yaralanarak yere yuvarlandı. Aynı zamanda bu çarpışmada on iki bin (12.000) kişinin öldürüldüğü, elli yedi (57) askeri sancakla birlikte hemen hemen üç bin (3.000) kişinin esir alındığı söylenmektedir. Kartacalılar daha sonra Aurinx[119] şehrine geri çekildiler ve Roma kumandanı korku ve dehşete düşmüş insanları tehdit etmek üzere onları takip etti. Scipio burada savaş safını tekrar düzensizliğe düşürerek çarpıştı. Zaferin hiç de şüphe götürür bir tarafı yoktu. Daha önce olduğu gibi, pek fazla kalabalık olan düşmanın yarısından biraz azı öldürüldü. Çarpışabilecek bir miktar asker sağ kalmıştı. Fakat Mago erkek kardeşi tarafından orduya asker toplamak için gönderildiğinden, savaşı yeniden başlatmaya doğuştan uygun bir soy ve kendileri için yeni hazırlıklar yapmaya eğilimli bir ırk olduklarından, ordudaki asker açığını hemen kapattı ve aynı zamanda başka çarpışmalara girişmek üzere onlara moral ve cesaret verdi. Askerlerin çoğunluğunu Gallialılar[120] oluşturmaktaydı ve onlar atalarından gelme aynı ruh ve cesaretsizlikle dövüştüler. Birkaç gün içinde, kendilerinden öncekiler gibi birçok mağlubiyet aldıklarından, sonuç aynı oldu. Sekiz binden (8.000) fazla insan öldürüldü, binden (1.000) az olmayan insan esir edildi, aynı zamanda elli sekiz (58) askeri sancak ele geçirildi. Ganimetin büyük bir kısmı Gallialılara ait şeylerdi. Onların önemli bir kısmını altın gerdanlıklar ve pazubentler oluşturmaktaydı. Aynı zamanda dikkati çeken iki (2) Gallialı prens -adları Moeniacoeptus ve Vismarus idi-bu çarpışmada öldü. Sekiz (8) fil ele geçirildi, üç (3) fil öldürüldü.

Hispania'da durum son derece uygun olduğundan, Romalılar sonunda, savaşın nedeni olan utanç verici Saguntum kasabasına geldiler. Burası yedi seneden[121] beri düşmanın kuvvet ve kudreti

altında bulunmaktaydı. Bunun üzerine Kartaca garnizonu şiddet kullanarak sürüldü ve Romalılar yeniden ele geçirilen kasabayı, şiddetli savaştan arta kalan eski sakinlerine iade etti. Saguntum ve Kartacalılar arasında savaş çıkaran Turdetani[122] kavmine gelince, onlar bir tebaa olarak itaat altına girmeye boyun eğdirildiler. Turdetani kavmine mensup olanlar bir çelenk altında satıldı ve şehirleri yakılıp yıkılarak tahrip edildi.

CAPUT 43

Quintus Fabius ve Marcus Claudius'un consullüğü sırasında Hispania'daki hadiseler böyleydi. Yeni seçilen pleb tribunusları hemen göreve başladıktan sonra, bir pleb tribunusu olan Marcus Metellus tarafından censor Publius Furius ve Marcus Atilius'un halk mahkemesine çıkmaları için bir gün saptandı. Önceki yıl Marcus Metellus'un quaestorluğu sırasında Publius Furius ve Marcus Atilius onun atını alıp götürmüşlerdi. Aynı zamanda onu kendi kavminden uzaklaştırıp başka yere nakletmişlerdi. Bununla da kalmayarak İtalya'yı metruk bir hale getirmek amacıyla Cannae'da düzenlenen suikast ve komplodan onu sorumlu tutmuşlardı.[123] Fakat dokuz (9) tribunusun desteğiyle görevde olduklarından, suçlu bulundukları olaydan itham edilmeleri ve bunun için yargılanmaları menedildi ve böylece serbest bırakıldılar. Ancak censorların görev süresi sonunda icra edilen arınma töreni henüz tamamlanmadan, Publius Furius'un ölümüyle durduruldular. Marcus Atilius görevinden ayrıldı.

Consullerin seçimi, consul Quintus Fabius Maximus tarafından yürütüldü. Her ikisi de yokken seçilen consuller, consulün oğlu Quintus Fabius Maximus ve ikinci kez consul seçilen Tiberius Sempronius Graechus idi. Bu sıralar aediles curules olan Publius Sempronius Tuditanus ve Gnaeus Fulvius Centumalus adında iki (2) kişi praetor oldu. Onlarla birlikte Marcus Atilius ve Marcus Aemilius Lepidus da praetor yapıldı. Rivayete göre o yıl aediles curules tarafından verilen festival ve oyunlarda, ilk kez olarak

dört (4) gün boyunca dramatik temsiller verilmiştir. Aedilis Tuditanus, Cannae'da bulunmuş bir kimseydi. Diğerleri böyle bir felaket karşısında korkudan felç olmuş iken, Tuditanus askerlerini düşmanın ortasına sevk etmişti[124].

Bu seçimler tamamlandıktan sonra, consul Quintus Fabius'un yetki ve sorumluluğuyla seçilen consuller Roma'ya çağırıldılar ve görevlerine başladılar. Aynı zamanda savaş, kendilerinin ve praetorların eyaletleri, ayrıca orduların hangisine kimin kumanda edeceği hususunda senatoya danışıp görüşmede bulundular.

CAPUT 44

Eyaletler ve ordular aşağıda belirtildiği şekilde ayrıldı: Hannibal'le yapılan savaş ve iki (2) ordu consullere tahsis edildi. Bu iki ordudan birine bizzat Sempronius ve diğerine de consul olarak Fabius kumanda etmişti. Bu orduların her biri iki (2) lejyondan oluşuyordu. Yabancılarla ilgili davalarda yetki ve sorumluluk kendisine düşen praetor Marcus Aemilius, şehir praetoru olan meslektaşı Marcus Atilius'un adli işiyle görevlendirilmişti. Aynı zamanda eyalet olarak Luceria'ya ve şimdi consul olan Quintus Fabius'un praetor göreviyle kumanda ettiği iki (2) lejyona sahip olmuştu. Eyaleti olarak[125] atanmalarında Publius Sempronius'a Ariminum, Gnaeus Fulvius'a da aynı iki (2) lejyonla Suessula[126] düşmüştü. Böylece Fulvius'un, şehirdeki lejyonları beraberinde alması ve Tuditanus'un da lejyonlarını Marcus Pomponius'tan teslim alarak yönetimini üstlenmesi karara bağlandı ve atandılar. Yetki ve sorumlulukla atamalar aşağıdaki gibi devam etti: Sicilia, Hiero'nun krallığındaki sınırlarla Marcus Claudius'a verildi; Propraetor Publius Lentulus'a eski eyaleti tahsis edildi; Titus Otacilius'a donanma verildi. Onlara yeni ordular ilave edilmedi. Aynı zamanda Marcus Valerius'a sahip olduğu lejyon ve donanmayla birlikte Yunanistan ve Macedonia verildi. Burada iki (2) lejyon bulunduğundan -eski ordusuyla birlikte- Quintus Mucius'a Sardi-

nia tahsis edildi. Gaius Terentius'a şimdi kumanda etmekte olduğu bir lejyon ve Picenum verildi. Bundan başka iki (2) şehir lejyonunun toplanarak kaydedilmesi ve aynı zamanda yirmi bin (20.000) müttefik askerin toplanması emredildi. Bu kumandanlarla, bu askeri kuvvetlerle Roma İmparatorluğu'nu ya başlamış veya başlaması yakın olan birçok savaşa karşı aynı anda savundular.

Consuller şehir için iki (2) lejyon kaydettikten ve diğerlerini takviye için acemi askerleri gönüllü olarak kütüğe geçirdikten sonra, Roma'dan hareket etmeden önce bildirilen kötü işaret ve alametlerin kefaretini ödediler. ... deki sur ve şehir kapılarına ve aynı zamanda Aricia'daki Iupiter Tapınağı'na bile yıldırım düşmüştü. Gözlere ve kulaklara gerçek gibi gelen başka hayal ve görüntüler de vardı. Tarracina'daki nehirde şimdiye dek mevcudiyetleri fark edilmemiş savaş gemileri görülmüştü. Compsa[127] ülkesindeki Iupiter Vicilinus Tapınağı'nda silah şakırtılarını andırır bir ses vardı. Amiternum'daki nehir kan akmıştı. Rahiplerin ve kahinlerin emrine göre bu garip alametlerin kefareti ödendikten sonra consuller yola çıktılar. Consul Sempronius, Lucania'ya gitmek üzere; consul Fabius da Apulia'ya gitmek üzere yollarına devam ettiler. Suessula'daki ordugaha, oğlunun komutanı olan babası geldi. Oğlu babasını karşılamak üzere ilerlerken ve lictorlar consulün önünde yürürken, babaya gösterilen şeref ve itibar nedeniyle hürmetten sessiz durmaktaydılar; yaşlı adam atıyla on bir (11) fasces'i geçti. Consul emir verinceye kadar sonuncu lictor fark etmedi ve sonraki lictor attan inme emrini tekrarladı. Bunun üzerine yaşlı adam atından yere atladı ve şöyle söyledi: "Oğlum consul olduğundan tam anlamıyla haberdar olup olmadığını bilip anlamak istedim".[128]

CAPUT 45

Arpi'li Dasius Altinius ordugaha geceleyin gizlice geldi ve mukafatlandırılırsa kendisinin Arpi'ye ihanet edeceğini vadetti.[129] Fabius bu konuyu meclise getirince, diğerleri onun bir kaçak oldu-

ğunu ve kamçılanarak ölüme mahkum edilmesi gerektiğini düşündüler. Aynı zamanda bu kişi, Cannae'daki felaketten sonra her iki taraf için de tereddüt ve kararsızlık gösteren düşman bir kimseydi. Sanki başarıyla sadakatini sürdürmüş, Hannibal'in tarafına geçmiş ve Arpi'yi isyana sürüklemişti. Fakat şimdi, kendi ümit ve arzularına karşı, Roma Devlet'i köklerinden tekrar üstüne atılacakmış gibi göründüğünden, yeni bir ihanette bulunmaya hazır ve daima bir tarafın yandaşı olduğunu söylese de, kalbinin diğer yarısıyla sadakatsiz bir müttefik, güvenilmez, değişken bir düşmandı. Falerii'li[130] ve Pyrrhus'lu[131] kaçaklara, bu kimse üçüncü (3.) bir örnek olarak ilave edilmeliydi. Buna karşı olarak consulün babası Fabius, insanların durumlarının unutulduğunu söyledi. Sanki barış zamanındaymış gibi, her biri savaşın ortasında şahsi davaları için hür mahkemeler oluşturduklarından, Roma halkından ayrılacak bir müttefiği -her nasılsa mümkün olabilecek bir şeyse- önlemekten ziyade, kafalarında yapılmış ve tasarlanmış bir şey olmasına karşın, bunu hatırlarında tutamıyor ve düşünemiyorlardı. Aksine, eğer bir kimse onun duygularını anlarsa ve gözlerini daha önceki ittifaka çevirirse, bu örneğin onu uyarması gerektiğini söylüyorlardı. Eğer Romalıları terk etmek fakat müttefikler tarafından hayal kırıklığına uğratılanlara ve Roma Devleti'nden kısa zamanda şüpheye düşebilenlere geri dönmemek doğru sayılırsa, Kartacalıların antlaşmalarıyla bütün İtalya'nın hep beraber birleştiklerini görebilir misiniz? Bununla beraber kendisi Altinius'ta güven uyandırabilecek herhangi bir şeyi düşünecek bir adam değildi fakat orta bir yol tutabilirdi. Altinius'un düşman ya da müttefik olarak şu anda tehdit edilmemesi için, onun kısıtlama altında, savaş süresince ordugahtan uzak olmayan bazı sadık şehir devletlerinde koruma altında tutulmasının en iyi yol olduğunu düşündü. Savaş sona erdiği zaman, onun geri dönüşüne gerekçe olan özüründen ve suçunun bağışlanmasından ziyade, daha önceki yokluğunun gerektirdiği cezanın verilip verilmemesine karar vermeliydiler ve bunu görüşmeliydiler. Fabius'la görüş birliğine vardılar ve adamın kendisi ve grubu, Cales'i temsil eden kimselere teslim edildi. Kendisi ile birlikte getir-

miş olduğu dikkati çekici ağırlıktaki altının, kendi adına koruma altına alınması emredildi. Cales'te gündüzün muhafızlar eşliğinde etrafta gezmesi serbestti, geceleyin kapalı bir yerde tutulacak ve nöbetçiler tarafından gözlenecekti. Arpi'den ilk kaçtığı ve hakkında araştırmanın başladığı evinde keşif yapıldı. Sonra bütün şehre yayılan haber, bir önderin kaybında her zaman rastlanan karışıklık ve şiddetli ıstıraba neden oldu. Bir ayaklanma korkusu nedeniyle derhal haberciler gönderildi[132]. Kartacalı kumandan bu haberlerden memnun kalmamıştı. Çünkü onun sadakatinden teridgin olduğundan ve tam anlamıyla güvenmediğinden, uzun zamanden beri bu adama şüpheyle bakmıştı. Böylesine zengin bir adamın malını mülkünü almak ve onu satmak için artık haklı bir mazereti vardı. Fakat onun hırs ve tamah göstermekten ziyade öfke yarattığına bu insanlar inanabilirdi. Hırs ve tamaha zalimliği de kattı; böylece karısını ve çocuklarını ordugaha çağırdı. İlk olarak Altinius'un firarını araştırdıktan sonra, evinde ne kadar altın ve gümüş bırakmış olduğunu inceleyip öğrendi. Artık her şeyi yeterli derecede öğrendikten sonra, karısını ve çocuklarını diri diri yaktırıp öldürttü.

CAPUT 46

Fabius, Suessula'dan yola çıktıktan sonra ilkin Arpi kuşatmasını zorladı. Aşağı yukarı beş yüz (500) adım[133] uzakta kendi ordugahını kurdu. Şehrin ve yakında uzanan surların durumunu gözledikten sonra, şehrin surlardan en iyi savunulan o tarafına hücum etmeye karar verdi. Çünkü bu tarafın son derece dikkatsiz bir şekilde korunduğunu görmüştü. Bir kuşatma harekatı için faydalı ve gerekli olan her şeyi topladıktan sonra, ordudan ayrılan bütün seçkin yüzbaşıları aldı ve onların başına cesur kişiler olan tribunusları geçirdi. Onlara altı yüz (600) asker tahsis etti. Lüzumlu görülen her şeyin ve merdivenlerin bu yere taşınmasını emretti. Dördüncü (4.) nöbette borazan çaldığı zaman bu emirler harfiyen yerine getirilmiş olmalıydı. Burada, şehrin metruk bir yerinden

geçen sokağa açılan dar ve alçak bir geçit vardı. Bu sokaktan geçen pek fazla kimse olmuyordu. İlkin tırmanma merdivenleri aracılığıyla surun üstüne tırmanmalarını ve sonra içerden kapıyı açmalarını veya kol demirlerini ve engelleri kırmalarını, sonra şehrin bir kısmını tutarak, askeri kuvvetlerin geri kalanlarının harekete geçmesi için boru sesiyle bir işaret vermelerini emretti. Her şey hazır edilmeli ve emrettiği şekilde olmalıydı. Bu emir ve kumandalar büyük bir moralle yerine getirildi. Belki engellenebilir düşüncesiyle harekat büyük bir gizlilik içinde sürdürüldü. Gece yarısı sağanak halinde başlayan yağmur, nöbetçilerin ve muhafızların bulundukları yerlerden kaçmalarına ve sığınacak bir yere koşmalarına neden olmuştu. Başlangıçta daha hızla yağan sağanak yağmurun sesi, onların kapıyı zorlarken yaptıkları sesin açıkca duyulmasına mani oldu. Sonra yağmurun sesi daha yumuşak ve daha yeknesak olunca, insanların büyük bir kısmı bu sesin eşiğinde uykuya daldı. Kapıyı ele geçirdikten sonra, borazancıların derhal eşit aralıklarla yol boyunca dizilmelerini ve consulü çağırmak üzere borazanlarını çalmalarını emrettiler. Görüş birliğine uygun olarak bu yapıldıktan sonra, consul sancakların ordugahtan dışarı taşınmasını emredecek ve gün ağarmadan biraz önce zorladıkları kapıdan şehrin içine doğru ilerleyeceklerdi.

CAPUT 47

Artık yağmurun gürültüsü azaldığında ve günün ağarması yaklaştığında, en nihayet düşman uyanarak harekete geçti. Şehirde aşağı yukarı beş bin (5.000) silahlı askeri bulunan Hannibal'in bir garnizonu vardı ve aynı zamanda Arpi vatandaşları da silahlı üç bin (3.000) insana sahipti. Bunlar geri hatlarda herhangi bir ihaneti önlemek üzere, düşmanla yüz yüze gelen Kartacalılarla birlikte ilk askeri kuvvetlerdi. Bu kuvvetler ilkin karanlıkta ve dar sokaklarda çarpıştılar. Romalılar sadece sokakları değil fakat aynı zamanda kapıya yakın evleri de, üstten hücuma uğramamak ve yara almamak maksadıyla işgal ederek ele geçirmişlerdi. Bunun üzerine birkaç Arpini kavmine mensup kişi ve Ro-

malı birbirlerini tanıdı ve bunlar konuşmaya başladılar. Romalılar Arpini kavmine mensup olanların düşüncesini sordular. Romalılar tarafından işlenen hangi suç veya Kartacalılar tarafından kendilerine sağlanan hangi hizmet nedeniyle, İtalyan olmalarına karşın, yabancılar ve barbarlarla kendi eski müttefikleri Romalılara karşı savaşmakta olduklarını ve İtalya'yı Africa'ya bağımlı ve vergi veren bir eyalet haline getirmelerinin anlamının ne olduğunu sordular. Arpini kavmi bir mazeret olarak, kendi önderleri tarafından Kartacalılara satılmış olduklarını, birkaç kişi tarafından zapt edilmiş, güçle ve kuvvetle yenilmiş olduklarını, tam manasıyla habersiz olduklarını öne sürerek kendilerini savundular. Başlangıçdan beri daha geniş bir grup daha büyük bir grupla konuşup sohbet etmişti. Neticede consule gitmek üzere Arpi praetoruna vatandaşlar tarafından refakat edildi. Sancakların ve savaş safının ortasında söz verildikten sonra, Arpini kavmi silahlarını derhal Kartacalılara karşı çevirerek aniden Romalıların yanında çarpışmaya başladı. Hispania'nın ancak bini (1.000) zorlukla bulabilen askeri kuvvetleri de, Kartaca garnizonuna zarar-ziyan görmeksizin gitmelerine müsaade edildiğinden, çok geçmeden sancaklarını consulün tarafına getirdiler. Vadedildiği biçimde kapılar açıldı ve Kartacalıların gitmelerine müsaade edildi; sonunda onlar hiçbir zarar ziyana uğramaksızın sağ salim Salapia'da bulunan Hannibal'e geldiler. Arpi kavmi, vatan haini olan tecrübeli tek bir asker ve yenilerde sözü edilen bir kaçaktan maada, hiçbir kayıp vermedi ve Arpi Romalılara iade edildi. Hispanialılara iki misli asker tayını verilmesi emredildi. Devlet onların cesaretinden ve sadakât dolu hizmetinden tekrar tekrar yararlandı.

Consullerin biri Apulia'da diğeri[134] Lucania'da iken, yüz on iki (112) asil Campanialı süvari, büyük devlet memurlarının izniyle Capua'dan yola çıktı. Bu Campaialı süvariler düşman ülkesini yağmalamak bahanesi altında, Suessula üzerindeki Roma ordugahına geldiler. Bulunan nöbetçilerin dışarda olduğunu anlattılar. Onların praetorla konuşmak istediğini bildirdiler. Gnaeus Fulvi-

us ordugahın başında idi ve kendisine bilgi verilmesi üzerine, onlardan onunun (10) silahlarının alınmasını ve kendisine getirilmesini emretti. Onların taleplerini işittikten sonra, -ve Capua'nın mülkiyetinin kendilerine yeniden iade edilmesi üzerine başka hiçbir talepte bulunmadıklarındın- onların hepsi kendi koruma ve himayesi altına alındı. Öteki praetor Sempronius Tuditanus, hücum ederek Atrinum[135] kasabasını aldı. Yedi binden (7.000) fazla insan esir alındı ve dikkati çekecek kadar önemli miktarda bakır ve gümüş sikke ele geçirildi. Roma'da iki gece bir gün boyunca korkunç ve dehşet verici bir yangın oldu. Salinae ve Porta Carmentalis arasındaki her şey yerle bir oldu. Bunların arasında Aequimaelium ve Vicus Iugarius[136] ve aynı zamanda Kader Tanrıçası'nın ve Mater Matuta'nın tapınakları da bulunmaktaydı. Kapının dışında da yangın belli bir mesafeye kadar yayıldı, kutsal[137] ve kudsiyeti ihlal edilmiş birçok binayı yakıp yıkıp mahvetti.

CAPUT 48

Aynı yıl Publius ve Gnaeus Cornelius'un, Hispania'daki başarılarının ve eski müttefiklerinin birçoğunu yeniden kazanmanın yanı sıra aynı zamanda bunlara ilave olarak yeni müttefikler de edinmesi neticesinde, Afrikaca istikametindeki yerlerin yönetimi ve nezareti hususundaki ümitleri de artırmış oldu. Kartacalılara aniden düşman olan Numidia Kralı Syphax[138] vardı. Bu krala, kendisiyle dostluk ve müttefiklik kurmak istendiği ve Kartacalıları savaşla sıkmaya devam ettiği takdirde, bunun Roma senatosunun ve halkının makbulüne geçeceği, aynı zamanda kendilerinin tam zamanında ve cömertçe kazanç sağlamada krala yakınlık göstermeye ve himayelerine almaya gayret sarfedeceklerine dair söz vermek için, elçi olarak üç (3) yüzbaşı gönderildi. Bu elçi heyeti barbarları memnun etti ve kral, savaşın yönetimi hakkında elçilerle görüşmeye girişti. Anlattıkları, tecrübeli askerler tarafından dinlendi ve çok iyi düzenlenmiş bir sistemle karşılaştırması yapılarak kendisinin ne kadar şey bilmediği fark ettirildi. Sonra

ilk iş olarak, iyi ve sadık müttefiklere uygun geldiği taktirde, elçilerden ikisinin kendi komutanlarına bildirilmesini ve birinin askeri harekatta danışmanlık yapması bakımından kendisiyle birlikte kalmasını rica etti. Numidia Kralı Syphax, Numidia ırkının piyade çarpışmasında acemi ve becerisiz olduğunu, sadece süvarilerin iyi hizmet verdiğini ve askerlik bilgisinin daha fazla ve üstün olduğunu ifade etti. Kendilerinin ortaya çıktığı en eski tarihten beri savaşmış ve böylece çocukluktan itibaren tecrübe kazanmış ve talim görmüş atalarının yolu buydu. Fakat piyade çarpışmasına güvenen bir düşmanı vardı. Eğer kendisi düşmanıyla eşit şartlarda rekabet edebilmek isterse, piyade kuvvetini oluşturması ve piyade çarpışmasını da kazanması son derece elzemdi. Bu maksatla krallığı büyük miktarda insanla donatıldı. Fakat onlar, silahlanma, insanları donatma ve savaş safında yer alma sanatı hususunda bilgisiz ve cahil kalmışlardı. Sanki kalabalık bir halk güruhu tesadüfen toplanmış gibi, her şey düzensiz ve metotsuzdu. Elçiler, kendi kumandanları yaptıkları işi onaylayıp beğenmezlerse, derhal adamı geri göndermek için onun taahhüdünü aldıktan sonra, şu an için arzu ettikleri her şeyi yapabileceklerini cevaben bildirdiler. Kralın yanında kalan şahsın adı Quintus Statorius idi. Roma kumandanlarından onay almak üzere, kral iki (2) Romalıyla, Numidialılardan üç (3) elçiyi Hispania'ya gönderdi. Bundan başka Kartacalıların askeri kuvvetinde yardımcı kuvvet olarak bulunan Numidialıların derhal Kartacalıları terk etmeye ikna olmalarını temin etti. Statorius, gençlerin arasından krala piyade kuvveti oluşturmak üzere asker kaydetti. Aynı zamanda onları Roma usul ve tarzında organize etti. Onlara düzen, sancakları takip etmede ve sıralarını korumada manevra taktiklerini öğretti. Aynı zamanda bu sıraları kuvvetlendirmek için adet edinilmiş olan mesafeyi ve bir askerin diğer alışılmış görevlerini öğretti ve gösterip talim ettirdi. Sonunda bu kadar kısa zaman içinde kral, süvarisine güvendiği kadar piyadesine de güven kazanmış oldu. Sonunda kral düz bir ovada, usul ve kaidesine göre düzenlenmiş bir savaş safında, adil bir çarpışmayla Kartacalı düşmanı mağlup etti. Romalılar da Hispania'da, kralın temsilcilerinin gel-

mesiyle büyük miktarda fayda ve kazanç temin ettiler. Çünkü onların geliş haberleri üzerine Numidialıların firarları sıklaşmaya başlamıştı.

Syphax'la Romalıların dostluğu böyle başlamış oldu. Kartacalılar olayı öğrenip durumu fark edince, derhal Gala'ya elçiler gönderdiler. Halkı Maesuli kavmi diye isimlendirilen Gala, Numidia'nın öbür tarafında[139] hüküm sürmükteydi.

CAPUT 49

Gala'nın Massinissa[140] adında on yedi (17) yaşında bir oğlu vardı. Bu genç adam sonradan aldığı krallığı daha geniş ve daha zengin yapabileceğini açıkca belirten bir vaadde bulunmuştu. Elçiler Syphax'ın, Africa halkına ve krallarına karşı daha kuvvetli ve kudretli olmak için, bir ittifak teşkil etmek üzere Romalılarla birleşmiş olmasının, Gala için aynı zamanda Kartacalılarla mümkün olabildiğince çabuk birleşmesi bakımından çok iyi imkan yarattığını ifade ettiler. Aynı zamanda Syphax'ın Hispania'ya ya da Romalıların Africa'ya geçmesinden önce, Gala'nın Kartacalılarla birleşmesinin onun için son derece iyi olacağını da belirttiler. Romalılarla olan antlaşmasından, adından başka henüz hiçbir yarar sağlamadığından, Syphax'ın şaşırtılabileceğini söylediler. Gala'nın oğlu, o savaşı yönetmek üzere ricada bulunurken, bir ordu göndermek için Gala'yı kolayca ikna ettiler. Kartaca lejyonlarıyla takviye edilen Masinissa, Syphax'ı büyük bir çarpışmada mağlup etti. Bu çarpışmada otuz bin (30.000) insanın öldürüldüğü söylenir. Syphax birkaç süvariyle birlikte, uzakta yaşayan, Gades'in karşısında Oceanus yakınlarındaki Maurusius Numidialılarına kaçıp sığındı. Syphax hakkındaki söylentiyi duyan barbarlar her taraftan sürüler halinde toplanırlarken, o sadece dar bir boğazla ayrılmış Hispania'ya geçmek üzere, birlikte gideceği büyük askeri kuvvetleri kısa bir sürede silahlandırdı. Fakat Masinissa zafer kazanmış ordusuyla geldi ve burada Kartacalılardan herhangi bir yardım almaksızın, sadece kendi başına, Syphax'a karşı savaşı büyük bir farklılıkla sürdürdü.

Roma kumandanlarının Hispania'da Celtiberius gençlerini kendi taraflarına çekmelerinden başka, dikkati çekici ve zikre değer bir şey olmadı. Bu Celtiberius gençlerine Kartacalılarla yaptıkları ittifaka göre aldıkları ücretin aynısını vereceklerini vaat etmişlerdi. Son derece asil soydan gelen üç yüzden (300) fazla Hispanialı, Hannibal'in yardımcı kuvvetleri arasında bulunan vatandaşlarını kendi taraflarına geçirmek üzere İtalya'ya gönderildi. Romalıların Celtiberi kavmini kendi taraflarına geçirmeden önceki zamanda, Romalıların ordugahlarında hiçbir ücretli asker bulunmadığından, Hispania'da bu yılın kayda değer olayı sadece budur.

NOTLAR

1- Hannibal'le birlikte Nola yakınlarında bulunmuştu ve Bruttii kavminin ülkesine geri gönderildi. XXIII. xlvi. 8.

2- XXIII. xxx. 6'da sadece zikredilip geçilen Regium, Locri ve Croton'a karşı yapılan askeri harekâtlar, burada daha geniş detayla verilmektedir. Zaman M.Ö. 215 yılının sonbaharının sonlarına rastlar.

3- Tam Messana'nın karşısından değil fakat hemen hemen güneydoğuya doğru yedi (7) mil uzaktan geçtiler.

4- XXIII. xxx. 6'ya göre şimdi şehirde ikâmet edenler 2.000'den daha az idi.

5- Bk. XXIII. xxxiii. 4. Bu tapınaktaki, Magna Graecia'da en çok methedilen kutsal alanı, Polybius bulur ve Hannibal'in Kartaca ve Yunanistan'daki kendi kitabesini kullanır. Bu kitabe, Livius'un (XXVIII. xlvi. 6) az olarak zikrettiği bir döküman, Hannibal'in başarılarını kaydetmektedir. (Polybius III. xxxiii. 18: lvi. 4) Tapınaktan kalan tek bir sütun hâlâ burunda ayakta durmaktadır. Livius, Croton'un şehirden uzaklığı hususunda yanılgıya düşmemiştir (9 km).

6- Tarihçi Coelius, Hannibal'in bu sütunun sadece altın ile kaplı olmadığını anlayarak onu alıp götürmeye karar verdiğini fakat bir rüyası nedeniyle bundan sakınıp vazgeçtiğini, ifade eder; Cicero de Div. I. 48.

7- Dionsius'un aşağı yukarı M.Ö. 389'da Croton'u zapt ettiği ve bu kaleyi on iki (12) yıl elinde tuttuğu söylenir.

8- En üstün sınıfı oluşturan asiller sınıfı.

9- "Crotonlular" evvela Optimatları götürdüğünden, bütün nüfus.

10- Hiero'nun ailesi için Önsöz'ün sonundaki Şema'ya bakınız.

11- Polybius'a göre Hiero doksan (90) yaşından daha fazla yaşamıştı. VII. viii. 7.

12- Gerçekte 48 yıl (M.Ö. 263-215).

13- XXIII. xxx. 11'deki nota bakınız.

14- xxv. 1-2'de onun yönetimi nedeniyle duyulan utanç vasilere mal edilir. Genç sadece on üç (13) ay krallığı elinde tutarak hüküm sürmüştür. Polybius VII. vii. 3.

15- Zoippus bu sıralar Mısır'a gönderilmişti. xxvi. 1.

16- Livius sadece Hannibal'in elçilerini zikreder. Polybius Hieronymus'un sarayından gönderilen iki kişinin isimlerini verir. Bunlar Polyclitus ve Philodemus'tur (VII. ii. 2).

17- Söz konusu Hannibal, sadece üç sıra kürekle çekilen bir kadırganın kumandanıydı (VII. ii. 3).

18- Pyrrhus'un Hieronymus'un annesinin büyük babası olduğu görülür. Bk. Önsöz'ün sonundaki Şema.

19- Syracuzae'ın kuzeybatısında, aşağıda Catana Ovası'na ve bir göle bakan bir koloni şehri. Burası Marcellus tarafından zapt edilmiştir. xxx. 1.

20- Sadık bir müttefik olduğundan M.Ö. 241'de Hiero'nun yirmi iki (22) yıl adanın doğu ucunu elinde tutmasına müsaade edildi (Hemen hemen Messana'yı içine almayan adanın dörtte biri).

21- Oyalayıcı lakabını alan Quintus Fabius bu yıl ve gelecek yıl consuldü. (Beş kez toplam olarak consullük görevinde bulunmuştu) M.Ö. 217'de dictator seçilmişti.

22- Şehre girdiğinde elinde bulunduramayacağı tam askeri yetki ve selâhiyeti böylece elinde tutmuş olur; bk. ix. 2.

23- Bk. XXIII. xlvii.

24- Bk. VII. x. 2.

25- Aynı zamanda VII. Kitapta (xxvi. 2).

26- Azledilen bir devlet memuru şehre girdiği zaman (yani Roma'ya geldiği zaman), burada Livius'un cümlesindeki imâda belirtildiği gibi, hedef veto etmek idi.

27- Titus Otacilius Crassus'un ilk praetorluğu M.Ö. 217'de idi. XXII. x. 10.

28- Usule göre praetorlar şahsi görevlendirmeleri ya kur'a çekimiyle ya da oy birliğiyle alırlardı.

29- M.Ö. 295 yılı için; X. xxiv. 1.

30- M.Ö. 272 için.

31- M.Ö. 217'de bir plebisit olan derhal yeni bir seçim, İtalya'daki savaş devam ettiği sürece, kanuni olmuştu; bk. XXVII. vi. 7.

32- Bk. XXIII. xxxii. 1.

33- Bk. XXIII. xxxi. 15; XXIV. xliv. 8.

34- Collis Latiaris'e giden bir cadde (Collis Latiaris, Quirinal'in bir bölümüdür). Bu cadde Curia'dan uzak değildi.

35- Özellikle Sabinler tarafından şereflendirilmiştir. Günümüz okuyucuları için özellikle Horatius'daki "post fanum putre Vacunae" mısrasından bilinir; Epist, I. x. 49.

36- Onların minderleriyle donatılan sedirler, lectisternium'un özel şerefini almış olan böyle Tanrıların tapınaklarında korundu: Lectisternium, Tanrıların tasvirlerinin, karı-koca olarak bir sedirin üzerine boylu boyunca yatırıldığı bir şölendi. XXII. x. 9.

37- Bunlara Hispania'daki lejyonlar dahil değildir. Bunun gibi 5. paragrafta Hispania için bir donanmanın hiç sözü edilmez.

38- Uzun kürekleri çeken ve genel olarak kölelerden oluşan özellikle remiges denilen kürekçileri kastetmektedir. Bk. XXVI. xxxv.

39- M.Ö. 220; XXIII. xxiii. 5.

40- Muhtemelen Avenus'daki ölülerden haber almak için yapılan büyü işlemiyle ilgilidir.

41- Hannibal'in şehri zapt ettiğinden beri; XXIII. xix. 15; xx.1.

42- Livius açıkca Roma askeri terimlerini düşmanın ordusuna atfeder. Burada signa, bir dereceye kadar Roma principes'i gibi, düşmanın ikinci bir sırasını ima eder. Bk. antesignani için XXII. v. 7.

43- XXV. xii. 15'de olduğu gibi, böylece açık kapıdan iyi şeyler görülebilirdi: apertis ianuis in propatulo epulati sunt.

44- Lana alba da olduğu gibi pilleus hürriyetin bir deliliydi.

45- Kapalı sözcükler muhtemelen tapınaktaki bir kitabeden alınmıştır. Gracchus'un babası M.Ö. 238'de consul idi.

46- Castra Claudiana; XXIII. xxi. 3, ve başka yerde. Pomponius'un kuzeydeki görevini devralmış olması gerekmektedir (x. 3.).

47- Cannae felaketinin intikamı M.Ö. 207'de Nero ve görev arkadaşı Livius tarafından Metaurus'da alınarak, düşmana karşılığı ödetilmiş oldu, XXVII. xlvii; xlix. 5.

48- Marcus Caecilus Metellus'un İtalya'yı terk etme planı için bakınız XXII. liii 5'e. Burada onun asıl ismi Lucius'dur.

49- Böylece onların onu (10) bunu düşünmüş gibi görünür, XXII. lxi. 8. Başka bir tercümede (ib. 4 ve lviii. 8) sadece yalan yere yemin eden bir tek kişi vardır.

50- Dört şehir kavminden bir kimseyi başka bir yere nakletmek, onun için rütbece bir düşüştü. Fakat M.Ö. 312'deki reformdan dolayı aerarii'ye ("sadece vergi ödeyenler") oy verme ve orduda askerlik yapma hakkının tanınmasına müsaade edildi.

51- Capitolium'un Tanrısallık alametlerini bir alay halinde Circus'a taşıyan iki tekerlekli araba (tensae) genellikle dört at tarafından çekilirdi.

52- Açık artırmada ve kontrat yapılmasında bir mızrak (hasta) devletin yetki ve otoritesini sembolize ederdi ve bu ismi muamelelere verirdi.

53- Bk. XXIII. xxi. 6. Bu acil ihtiyaçtan doğan resmi memurlar (triumviri mensarii) açıkca birkaç yıl hizmet vermişlerdir. Bk. XXVI. xxxvi. 8.

54- Bk. XXIII. xxxv. 13; XXVI. vi. 13.

55- Mancınıklar, kuleler, şahmerdanlar vs. Hareketli sundurmalar kuşatmacıları korudu.

56- Livius hafifçe Marcellus'un gözle görülür insafsızlığına temas etmek ister; bk. xxxix. 7.

57- Capitolium'daki Tarpeia Kayası (mevkii hâlâ münakaşa konusudur).

58- Herdonea ile aynı yer, XXV. xxi. 1; XXVII. i. 3.

59- Bk. XXIII. xlviii. 3.

60- Bk. v. 10.

61- Syracuzae'ın en eski mahalli olan Ortigia. Bk. Cicero'nun şehir tasvirine, Verr. IV. 117.

62- Dionysius Surları'nın büyük

kuzey kapısı; xxxii. 4; XXV. xxiv. 2. v.s. v. İlavede.

63- Forum'un (pazar yerinin) bulunduğu düz bir arazi parçasını kapsayan bir mevki (xxii. 12). Fakat denize bakan kuzey tarafında yüksek kayalıklar bulunmaz; aşağıda v. ilavede sık sık belirtilmiştir.

64- Forum'da, Hiero tarafından inşa edildi; Büyük Liman'ın batısında daha büyük ve daha eski tapınakla karıştırılmamalıdır; xxxiii. 3; bk. Cicero op. cit. 119.

65- Romalı duygu ve düşüncesine sahip bir senatodan ziyade bir meclis.

66- Senato binası.

67- Bu sunak ve Curia, Forum'da bulunmaktaydı; 12.

68- Hieronymus'un komutası altında askeri hizmetleri nedeniyle; bk. vii. 1.

69- Bk. i. 2.

70- Ptolemaios ıv Philopator, XXIII. x. 11.

71- Bk. v. 7.

72- Penates: Hem devletin hem de özel ailelerin ve Romalıların Ocak Tanrıları. Bu nedenle özel ve resmi Penates'i ayırt etmeliyiz. Bu isim penus (yiyecek, erzak) ile ilgilidir. Tanrıların tasvirleri, tapınağın en iç kısımlarında veya evin merkezinde muhafaza edilir. Lares de Penates arasına dahil edilir. Fakat bir aile genellikle bir Lar'dan fazlasına sahip bulunmadığından, onlar sadece Penates değildi. Bunun için Penates daima çoğul söylenir. Eski yazarlar devlet Penatlarının Aeneas tarafından Troia'dan İtalya'ya getirildiğine ve ilkin Lavinium'da, sonra Alba Longa ve en nihayet Roma'da muhafaza edilirdi inanırlar. Özel Penates her evin kalbinde ve can damarında yer almıştır ve yemek masası da onlar için kutsal kabul edilirdi. Devamlı yanan bir ateş evin ortasında onların şerefine muhafaza edilirdi ve hiç söndürülmezdi. Aynı zamanda sofrada bu Tanrılar için daima bir tuz kabı ve turfanda bir meyve bulundurulurdu.

73- Şimdi Marcellus'un bir elçisi; daha önceki yıl Sicilia'da praetor; vi. 4; vii. 8.

74- Mevkii bilinmeyen bir liman. Aynı adlı başka bir kasaba, Henna'nın doğusuna doğru daha içde bulunmaktaydı.

75- Syracuzae'ın güneyinden otuz (30) milden biraz daha fazla.

76- Leontinililer'le.

77- Muhtemelen Syracuzae ve Leontini arasında, belki Mylas üzerinde bulunan bir mevki.

78- Leontini.

79- Aşağıda tekrarlandığı gibi, praetorlar savaş meydanında bulunduklarından şimdi kumandandılar.

80- Syracuzae'ın kuzey kıyısında; Marcellus tarafından yakılıp yıkılarak yok edilmiştir. xxxv. 2.

81- Onlar okçu (kemankeş) idiler.

82- Kardeşlerden birinin zikredilmesi, diğerinin de yani burada Epicydes'in de dahil olduğu anlamına gelmektedir; xxiv. 1; xxxv. 4.

83- Resmi selamlaşmanın baskısıyla, sadece baş kısım tırnak içine alınarak tekrar edilir.

84- Şehirdeki birçok akrabalarının ve dostlarının yardımını teminat altına almak için, hakikatte askerler rehine olacağından.

85- Bk. xvi. 18.

86- Adadan ve Achradina tarafından açıkca görülebilen Büyük Liman'ın batı tarafı. Bu büyük tapınağın yakınlarında Atinalılar ordugâh kurmuşlardı. Diğer ikamet yerlerinde de Kartacalılar ordugah kurmuşlardı. Bu tapınağın iki sütunu bugün hâlâ ayaktadır.

87- Livius, Archimedes'in bir matematikçi olarak şöhretini zikretmez,onun bu meşhur yönünden söz etmez.

88- Altmış gemi demekle Polybius'la mutabık kalmış olur. VIII. 4 (6). 1.

89- 6'da ceterae aliae ile tezat teşkil ettiğinden, "en çoğu" kullanılmıştır (Polybius'da sekiz).

90- Kösele şeridi kullanmak beceri gerektirdiğinden. Kösele şerid (amentum).

91- Kubit: Dirsekten orta parmağın ucuna kadar ölçülen eski bir ölçü. Polybius duvar kovuğunun dıştaki genişliği olarak bir dört parmaklık (üç inches) bir ölçü verdiğinden, Livius kovuğun içdeki genişliğini ifade etmek ister görünür. (VIII. 7.6.).

92- Scorpionibus.

93- Geminin baş tarafı, puruvası.

94- Edebi olarak bordo kancası ile yakalamak. Fakat burada ferrae manus iç çengel ismine göre hizmet verir. Gerçekte başka bir tarafta yani yüzen kirişe referans vardır. Ağır yükle yüklü gemi yer değiştirdiğinde, surun içindeki yere arka ucu batar. Polybius, VIII. 6 (8) 1-4'te bu anlatımda daha çok ayrıntıya girişir.

95- Puppis, geminin arka tarafı.

96- Epipolae'ın kuzey tarafını açıkca ifade etmektedir. Euryalus ormanın batı ucunda yer aldığı büyük üçgen Epipolae'dir. Bk. XXV. xxıv. 4; xxv. 2; v. İlave.

97- Güney sahildeki Agrigentum'un batısı

98- Syracuzae'ın batısına doğru Acrae olan yer, xxxvi. 1.

99- Büyük Liman'a dökülen Syracuzae'ın küçük bir nehri. Onun ağzının yakınlarında bir Roma ordugahı vardı; xxxiii. 3.

100- Şimdiki Palermo; M.Ö. 254'de Romalılar tarafından alınıncaya dek Sicilia Kartacalılarının başşehri; Polybius I. xxxviii.

101- Sicilia'nın kuzeybatı burnu için muhtemelen bir hata. Çünkü Kartacalıların elindeki Agrigentum ile batı ve güney sahillerindeki yol (her halü kâr-

da çok daha uzun) kullanılmaz ve elverişsiz bir durumda olabilirdi.

102- Bk. xxvii.5.

103-Denizden 3200 ft. yüksekliğinde kalesiyle, Sicilia'da en fazla hakim durumda bulunan bir şehir devleti. Cicero tarafından Verr. IV. 107'de bu şehir devleti tasvir edilmektedir. Henna, Demeter ve Persephone tapım yerinin merkeziydi; bk. xxxix. 8.

104- Hür erkek vatandaşların özellikle resmi yerlere giderken sarındığı uzun ve dikişsiz beyaz çarşaf.

105- Cicero, Verr. IV. 107'de olduğu gibi, Henna'nın altındaki otlaktan Pluto'nun Proserpina'yı nasıl kaçırdığını hatırlatmaktadır.

106- Bk. xxxiii. 3; xxv. xxvi. 4. Yeni kışlık ordugâh Syracuzae'ın kuzeybatısındaydı.

107- Tam anlamıyla propraetor x. 4; xx. 12.

108- Acroceraunia Dağları'nın arkasındaki koyun güneyinde, aynı zamanda Brundisium'un tam karşısında, Illyria'nın (Albania) güneyinde bulunan bir mevki.

109- Illyria'nın güneyinde bulunan ve M.Ö. 229'dan itibaren Roma-nın bağlaşığı olan bir şehir. Bu şehir Aoüs Nehri yakınlarında ve karadan hemen hemen sekiz (8) mil içerde, Oricum'un kuzeyinden ise aşağı yukarı otuz (30) mil içlerde yer almaktadır. Daha sonraları burası çalışmalarına devam eden gençleri cezbetti, e.g. Octavianus.

110- Aoüs.

111- Rhenus Nehri'nin öte tarafında kalan Hispania.

112- Yeni Kartaca'nın kuzeydoğusunda ve sahilde bulunan muhtemelen şimdiki Alicante, M.Ö. 229-8 arasındaki buradaki çarpışmada ölen Hamilcar Barca tarafından inşa edilmiştir.

113- Bilinmeyen bir mevki.

114- Pyrenees'den Gades'e giden ana yol üzerinde, Baetis (Gu-adalguivir) Vadisi'nin üst taraflarında.

115- Silius Italicus (III. 97 ve 106) hataya düşmemişse, Imilce.

116- Castulo'nun güneybatısı olan Baetis'in sol kıyısında; bk. XXIII. xlix. 5. Burada Iliturgi şeklini almıştı.

117- Bilinmeyen bir yerleşim yeri.

118- Corduba yakınları. Bu ilk olarak Caesar'ın Munda'sında zikredilir; muhtemelen Montilla.

119- Belki Orongis'le aynıdır. XXVIII. iii. 2.

120- Şimdi Hispania'da hatta güneybatıda kurulmuş olan Celtic kavimlerinden oluşuyordu.

121- Livius'un kendi kronolojisi onu dört tam yıl yapabilir. XXI. vii; xv. 5; XXIV. ix. 7.

122- Bk. XXI. vi. 1. Güney Baetica'daki aynı adlı kavim daha iyi bilinenidir.

123- Bk. xviii. 3 ve 6; XXVII. xi. 12.

Cannae'dan sonra hadisenin geçtiği yer Canusium idi.

124- Bk. XXII. 1. 6.

125- x. 3'de ager Gallicus olan bu eyaletin çok daha yakınlarda adı Gallia idi.

126- Yakınlarında castra Claudiana adında önemli bir Roma ordugahıyla; xvii. 2; xlvii. 12. XXIII. xxxi. 3.

127- Bk. XXIII. i. 1. Samnium'un güneyinde Iupiter nadir olan bir epitheti olan Vicilinus sıfatına sahipti.

128- Meşhur bir hikaye. Gellius (II. ii. 13) Claudius Quadrigarius'un kısa bir tercümesini vermektedir.

129- Luceria'nın doğusu ve Adriatic'ten uzakta olmayan, Apulia'nın kuzeyinde.

130- Bk. V. xxvii. 2.

131- Bu hikaye XIII. Kitabın kaybolmuş kısmında anlatılır (bk. Epit.).

132- Hannibal'e haberciler gönderdiler.

133- Beş yüz adım: Yarım mil. Mille passus: 1.000 adım = 1 mil, Pauca milia passum; birkaç mil.

134- Gracchus; xliv. 9.

135- Bilinmeyen bir mevki.

136- Yangının tahrip ettiği alan Aventinum'dan Capitolium'a kadar uzanan nehir boyu idi. Bunlar arasına Capitolium'un güneydoğusundaki bayır (Aequimaelium) ve Forum'a giden cadde (Vicus Iugarius) da dahildi. Zikredilen tapınaklar Tiber Nehri yakınlarında ve birbirlerine yakın idi; bk. XXXIII. xxvii. 4.

137- Bunlar arasında surların dışında, Forum Holitorium'da üçünden biri olan Ümit Tanrıçası'nın tapınağı vardı; XXI. lxii. 4; XXV. vii. 6.

138- Algeria ve Oran'daki Masaesulialılar denilen Batı Numidialılarının.

139- Kartaca ülkesine bitişik bulunan doğu taraf. M.Ö. 203'de Masinissa'ya düşene dek, Cirta (Constantine) Syphax'ın başşehri idi. XXX. xii.

140- Masinissa, M.Ö. 206'da Gala'nın ölümüne kadar Aşağı Hispania'da Romalılara karşı çarpışmıştır. Sonra Roma'nın bağlaşığı ve Scipio'nun arkadaşı olmuştur. Bu sıralarda yirmi yedisine daha yakın olmalıdır. Çünkü kendisi M.Ö. 149'da ölmüştür (Epit. 48 fin.; bk. 50).

KİTAP XXV

VIA APPIA

PORTUS

Pons

Arx

Agora

TARENTUM KÖRFEZİ

Necropolis

VIA APPIA

Temenitis Porta

CHOERADES I^ae^

TARENTUM
ve Çevresi

Scale

0 ½ 1 Mile

Tarentum'un Arx'ı sadece bir kale (aynı zamanda bir köprübaşı) değildi; fakat aynı zamanda, askerlerin yanı sıra diğer sakinlerle birlikte kentin bir mahallesiydi.

Edward Stanford Ltd., London

LIBER XXV

CAPUT 1

Africa ve Hispania'da bu olaylar cereyan ederken Hannibal, sinsice Tarentum şehrini elde etmek ümidiyle Sallentinum bölgesinde[1] yazı geçirdi. Bu sırada Sallentini şehirleri hiçbir etki altında kalmadan onun yani Hannibal'in tarafına geçtiler. Aynı sıralarda, önceki yıl Kartacalılara karşı isyan etmiş on iki şehir devletinden oluşan Bruttii kavmi arasında bulunan Consentia ve Taurianum, Roma'ya olan sadakatlerini yeniden tesis etmişlerdi. Bundan başka, Bruttii kavminin topraklarını birçok kereler başarılı bir şekilde yakıp yıkarak yağmalayan ve usulüne uygun görevlendirilmiş bir komutan görünümünde olan Titus Pomponius Veientanus, müttefiklerin valisi olarak geri dönmüş olsaydı, yoklama için aceleyle toplanan ordu bir araya gelmez ve Hanno ile çarpışmaya girişmezdi. Burada çok sayıda insan öldürüldü veya esir edildi. Bunlar kölelerin ve köylülerin oluşturduğu, kötü organize edilmiş bir kitlenin insanlarıydı. Kaybın en önemsiz kısmı, geri kalanlarla birlikte valinin de esir edilmesiydi. Vali bu sırada cereyan eden şevksiz ve isteksiz çarpışmadan sorumluydu. Daha önceleri de hem devlete hem kendi grubundaki arkadaşlarına karşı sadakatsiz ve tahripkâr olmuş, bütün şerefsiz marifet ve düzenlerinden dolayı vergi veren bir çiftçi durumuna düşmüştü. Consul Sempronius, Lucania'da hiçbiri kayda değer yanı olmayan birçok küçük çarpışma yaptı ve birçok önemsiz Lucania kasabasını şiddet kullanarak aldı.

Başarı ya da başarısızlıkla sürüp giden savaş durumu değiştirdi. İnsanların davranışlarından ziyade, geniş bir kısmı dıştan kaynaklanan batıl itikatların korkusu devleti o derece sardı ki, ne insanların ne de Tanrıların aniden değiştiği görülmedi. Şimdi yalnız gizlice ve evlerin duvarları içinde Roma'nın dini tören ve gelenekleri terk edilmekle kalmadı fakat genel yerlerde, Forum'da ve Capitol Tepesi'nde, ne kurban keserek ne de Tanrılara dualar ederek[2] ataların geleneklerini devam ettiren kadınların oluşturduğu bir kalabalık vardı. Önemsiz rahipler ve kahinler insanların akıllarını çelmişlerdi. Bunların sayıları, uzun süren savaş nedeniyle ihmal edilen ve tehlikeye sokulan çiftliklerinden korku ve zaruret nedeniyle şehre akmaya zorlanan pleb köylüleriyle artmış oldu. Bunların sayılarının artmasına, yaptıkları iş ticaret ve sanat olan diğerlerinin, sanki onaylanıyormuşçasına hileyle kolay kazanç elde ediyor olmaları, şehre akın edilmesinde etken oldu. İlkin iyi insanlar öfke ve kızgınlıklarını bireysel olarak ifade ettiler. Sonra mesele senatoya ulaştı ve hatta daha sonra resmi şikayetlere dönüştü. Onlar bunu durdurmadıklarından, aediller ve asayişi korumayan üç (3) memur senato tarafından ağır biçimde eleştirilerek suçlu bulundu. Onlar kalabalığı Forum'dan sürüp çıkarmaya ve dini törenler için ihtiyaç duyulan eşya ve mal mülkü dağıtmaya giriştiler ve daha sonra şiddete maruz kalmadan güç bela kaçtılar. Daha aşağı rütbeli devlet memurları tarafından düzensiz ve başı bozuk görülen bu kalabalığın esaslı ve kuvvetli bir biçimde yatıştırılması için, senato şehir praetoru Marcus Aemilius'u[3] görevlendirerek, böyle batıl itikatlardan ve hurafelerden halkı kurtarma görevi verdi. Marcus Aemilius bir toplantıda senatonun kararını okudu ve aynı zamanda kendisi de bir ferman yayımladı. Bu fermanda, kehanet veya dua kitaplarına veya yazıya geçirilmiş kurban kesme törenlerine ait kayıtlara sahip bulunan her kimsenin, bu kitapları ve yazıları[4] Nisan'ın birinden önce kendisine getirmesini bildiriyordu. Aynı zamanda hiçbir kimsenin genel veya kutsal yerde, yeni veya dışardan gelmiş bir usul ve geleneğe göre kurban kesemeyeceğini ilan ediyordu.

CAPUT 2

O yıl devletin birçok rahibi öldü: Başrahip Lucius Cornelius Lentulus, Gaius'un oğlu rahip Gaius Papirius Masso, kahin Publius Furius Philus ve dini törenlerden sorumlu bir decemvir yani sorumlu kişi olan Lucius'un oğlu Gaius Papirius Masso. Lentulus'un yerine bir papa olan Marcus Cornelius Cethegus'u ve Papirius'un yerine de Gnaeus Servilius Caepio'yu geçirdiler. Lucius Quinctius Flamininus kahin, Lucius Cornelius Lentulus da dini törenlerden sorumu bir decemvir yani sorumlu kişi olarak görevlendirildi.

Artık consul seçimlerinin zamanı yaklaşmaktaydı. Fakat consuller savaşla meşgul bulunduklarından ve onları geri çağırmak düşüncesi uygun olmadığından, consul Tiberius Sempronius seçimlere başkanlık etmek üzere Gaius Claudius Cento'yu diktatör olarak atadı. Gaius Claudius Cento da Quintus Fulvius Flaccus'u atlıların başı olarak görevlendirdi. Seçimler için uygun olan ilk günde diktatör consullerden atlıların başı Quintus Fulvius Flaccus'un ve praetorken Sicilia'ya eyalet olarak sahip bulunan Appius Claudius Pulcher'in seçildiğini bildirdi. Consullerin seçimini praetorların seçimi takip etti: Gnaeus Fulvius Flaccus, Gaius Claudius Nero, Marcus Iunius Silanus ve Publius Cornelius Sulla praetor seçildi. Seçimler sona erdikten sonra, diktatör görevinden istifa etti. Bu yıl aedilis curulis Marcus Cornelius Cethegus'la birlikte sonradan Africanus takma adını alan Publius Cornelius Scipio[5] idi. Bu Scipio adındaki kişi, aedillik makamı için aday olduğu zaman, pleb tribunusları ona muhalefet etmeye çalıştılar. Onun dikkate alınmaması gereken bir kişi olduğunu çünkü bir aday olması için kanuni yaşta bulunmadığını söylediler. Fakat Scipio, "Eğer bütün vatandaşlar beni aedil yapmak istiyorlarsa, yeterli yaşa sahip bulunuyorum" dedi. Bunun üzerine büyük bir coşku ve heyecanla oylarını atmak üzere, aynı sınıftan gelen insanları bir düzene koymak maksadıyla ayırıp böldüler. Bunun üzerine tribunuslar aniden girişimlerinden vazgeçtiler. Bu zamanın mali imkanları nedeniyle ve onları bir gün için tekrar etmede,

aedillerin alicenaplığı ve cömertliği, Roma Oyunları'nı[6] muhteşem surette kutlamada ve sergilemede gözler önüne serilmiş oldu. Aynı zamanda hudutlarla belirlenmiş her bir saha için yağın... ölçüsünü[7] saptamada da cömertlikleri kanıtlanmış oldu. Aediles plebis Lucius Villius Tappulus ve Marcus Fundanius Fundulus, birçok evli ve çocuklu kadına karşı ahlaka aykırı suç işlemiş kişileri halkın huzuruna çıkarttı. Bunlardan bazıları mahkum edilerek sürgüne gönderildi. Pleb Oyunları iki (2) gün boyunca tekrarlandı ve bu festival nedeniyle Iupiter için bir ziyafet verildi.

CAPUT 3

Quintus Fulvius Flaccus üçüncü kez ve Appius Claudius consullük görevlerine başlamış oldular. Aşağıdaki kişiler kur'a ile praetor olarak seçildi: Publius Cornelius Sulla, önceden birbirinden ayrı iki görev olan praetor urbanus ve praetor peregrinus[8] olarak görevlendirildi. Apulia'ya Gnaeus Fulvius Flaccus; Suessula'ya[9] Gaius Claudius Nero; Etruria'ya da Marcus Iunius Silanus görevlendirildi. Consullere Hannibal'le savaşma emri verildi ve her birine iki (2) lejyon tahsis edildi. Consullerden biri askeri kuvvetlerini önceki senenin consulü Quintus Fabius'tan, diğeri de Fulvius Centumalus'tan teslim aldı. Praetorlardan Fulvius Flaccus'un Luceria'da praetor Aemilius'un kumandası altında, Nero Claudius da Gaius Terentius'un kumandası altında Picena bölgesinde bulunan bir (1) lejyona[10] sahip oldu. Onların aynı amaç için bunlara ilave olarak daha çok acemi asker kaydetmeleri gerekliydi. Etruria için Marcus Iunius'a daha önceki senenin şehir lejyonları verildi. Tiberius Sempronius Gracchus ve Publius Sempronius Tuditanus'un, Lucania ve Gallia'daki eyaletlerde ordularıyla birlikte yetki-sorumlulukları devam ettirildi. Publius Lentulus için, eski eyaleti Sicilia'daki sınırları dahilinde aynısı yapıldı. Yine aynısı, eyaleti Syracuzae ve Hiero'nun krallığının daha önceki hudutlarından ileride bulunan[11] Marcellus için yapıldı. Donanma Titus Otacilius'a, Yunanistan Marcus Valerius'a, Sardi-

nia Quintus Mucius Scaevola'ya tahsis edildi. Eski ordulara ilave olarak consuller tarafından iki (2) şehir lejyonu kaydedildi ve bu yıl içinde lejyonların tekmili yirmi üç (23) lejyona çıkmış oldu.

Consulün topladığı ordu, aynı zamanda ciddi bir isyanı gerçekleştiren Pyrgi'li Marcus Postumius'un yönetimi ve kumandasıyla bozuldu ve engellendi. Postumius, yıllar boyunca şerefsizlikte ve devletteki hırsızlıkta eşine benzerine rastlanmamış, vergi veren bir çiftçiydi. Bunun benzeri sadece Titus Pomponius Vaientanus idi. Bu şahıs Lucania'daki köylük alanları ve çiftlikleri[12] cüretle yakıp yıkarak talan ederken, Kartacalılar Hanno'nun kumandası altında önceki yıl onu yakalayıp esir almışlardı. Bu adamlar, orduların gemiye yüklenmesi sırasında şiddetli fırtınalardan gelecek tehlikeleri devlet üzerine aldığından, yalandan gemilerin hayali bir kazaya uğradığı haberini verdiler. Hatta daha ileri giderek, doğru haber verenlerin tesadüfen değil fakat kendi ihanet ve hilelerinin bir tertibi olduğunu bildirdiler. Onlar durmadan dövülen eski kadırgalara değeri az, küçük yükler koyabilirler ve onları sonra denizde batırabilirlerdi. Hazırda bulunan küçük teknelere gemi mürettebatını aldıktan sonra, gemiye yüklü bulunan eşyanın son derece değerli olduğu şeklinde yalan beyanda bulundular. Bu şerefsizlik, önceki yıl praetor olan Marcus Aemilius'a bildirildi ve onun tarafından senatoya getirildi. Fakat senatörler böyle bir tehlike anında, bir sınıf teşkil eden ve vergi veren çiftçilere bir teklifte bulunmak için isteksiz olduklarından, bu olay senatonun herhangi bir hükmü ve kararıyla damgalanıp kara listeye alınmadı. Halk bu şerefsizliğin intikamını, daha merhametsiz ve esirgemeyen bir biçimde gerçekleştirdi: Özellikle Spurius ve Lucius Carvilius adında iki (2) pleb tribunusu, sonunda olaylardan tahrik olarak galeyana geldi. Olayın herkes tarafından kötü karşılandığını ve çirkin bir şey olduğunu görerek, Marcus Postumius'u iki yüz bin (200.000) asses'lik para cezasına çarptırdılar. Bu para cezasına karşı onun itirazı için belirlenen gün geldiğinde, Capitol'de açık arazide halk meclisi[13] için son derece geniş olan yer, toplanan kalabalık halk grubunu zorlukla içine alabiliyordu.

Ortaya sürülen deliller neticelendirildikten sonra, burada hiçbir ümit olmadığı görüldü. Postumius'un kan akrabası olan pleb tribunusu Gaius Servilius Casca, kavimlerin önünde veto ederek müdahalede bulunmasaydı, oy vermeye çağırılabilirdi. Tribunuslar şahitleri[14] temin ettiler, halkı dağıttılar ve Latin kavimlerinin[15] oy verebilecekleri kur'a ile karar ve hüküm verebileceklerini belirleyen oylama için ayaklı bir vazo ortaya çıkarıldı. Bu sırada vergi veren çiftçiler meclisin önünde, belirlenen günün ertelenmesi hakkında Casca'ya baskı yaptılar. Halk bunu protesto etti. Sonunda tesadüfen kürsünün sonundaki ilk yer, derhal yüreği korku ve utançla dolan Casca tarafından işgal edildi. Onun hiç de yeterli biçimde korunup himaye edilmediğini anlayan vergi mültezimleri, olayı önlemek üzere, kalabalığın dağılmasıyla açılan alandan, kama şeklinde bir yarım ay teşkil ederek dalıp hücuma geçtiler. Bu sırada onlar da aynı anda halka ve tribunuslara sövüp sayıyor, küfürler yağdırıyorlardı. Olay tam bir karşılıklı çarpışmaya dönüşme raddesine geldiği zaman consul Fulvius, tribunuslara şöyle söyledi: "Saflarınızın[16] itaat altına alındığını ve eğer halk meclisini derhal dağıtmazsanız bunun anlamının bir isyan demek olduğunu görmüyor musunuz?"

CAPUT 4

Pleblerin toplantısı dağıtılınca, senato çağrıldı ve consuller vergi mültezimlerinin şiddet ve cüreti yüzünden meydana gelen halk meclisindeki karışıklığı senatoya getirdiler. Şehrin çöküntüsünü takiben sürgüne gitmiş bir adam olan Marcus Furius Camillus'un,[17] vatandaşların öfkesiyle kendisinin mahkum edilmesine müsaade etmiş olduğu söylenir. Kanunları o güne kadar geçerli olan ve yaşayan, onun zamanından önceki decemvirler ve daha sonraki devletin ileri gelen birçok önderi, davalarında halkın hüküm ve kararına teslim olup boyun eğdiler. Roma halkından oy almak için hayli uğraşan ve oyları zorla söküp alan Pyrgi'li Postumius, halk meclisinin fonksiyonunu sıfıra indirdi. Tribunusla-

rın rütbelerini azalttı, savaş safını Roma halkının karşısına çekti. Bunları, Tribunusları halktan ayırmak ve oy vermek üzere kavimlerin çağrılmalarını menetmek için yaptıktan sonra, kendi mevkiini aldı. Birkaç kişinin delilik derecesine varan cüretini tam anında kabul edip boyun eğmede, devletin yüksek kademedeki memurlarının sabır ve tahammülü olmasaydı, hiçbir şey insanları katliamdan ve çarpışmadan menedemeyecekti. Onlara müsaade etmede ve kötü durumda bulunan Roma halkını kabul etmede, oy verme işlemine özel bir dikkat ve itina gösterilirken, savunanlar silahların kuvvetiyle bu oy verme işlemini önleyebilirlerdi; delilikte bulunmak için son derece istekli olanlara bir bahane yaratmaktan kaçınmak için, kendi rızalarıyla bunu başka bir vakte erteleyerek muallakta bırakmışlardı. Bu sözler, son derece çirkin ve insafsız bir olayla müstahak olan en iyi bütün vatandaşlar tarafından kabul edilip izah edildi. Senatus tertip edilen bu tehlikeli örneğin, devlete karşı kullanılan bir şiddet hareketi olduğunu beyan etti. Bunun üzerine, pleb tribunusları Carvilius'lar, para cezasının miktarını tespit etmek yerine, Postumius'un esas suçundan yargılanması ve davanın görülmesi için bir gün belirlediler. Postumius'un, teminatları vermediği takdirde bir muhafız tarafından yakalanarak sürgüne gönderilmesini emrettiler. Postumius teminatları verdi fakat kendisi ortaya çıkmadı. Pleb tribinusları, plebleri bir soruşturmaya tabi tuttular. Plebler, Marcus Postumius'un Mayıs'ın 1'inden önce ortaya çıkmadığı ve çağrıldığı günde cevap vermediği veya bir mazeret göstermediği takdirde, Postumius'un sürgünde olduğunun ve mallarının satılmasına karar verildiğinin, kendisinin de su ve ateşi reddettiğinin anlaşılacağını belirttiler. Tribunuslar sonra, karışıklık ve isyanın kışkırtıcılarının esas suçlarıyla mahkeme huzuruna çıkmalarını temin etmeye ve onlardan teminatları talep etmek için belli bir gün belirlemeye başladılar. Onlar ilkin, teminat vermeyenleri ve kendilerinde güven uyandırmayanları hapise attılar. Sonra teminat verebilecekleri dahi hapise atmaktan çekinmediler. Bu tehlikeden kaçıp kurtulan birçok kişi sürgüne gitti.

CAPUT 5

Vergi mültezimlerinin şerefsizliğinin ve bu şerefsizliği örtbas etmek cüretini gösterenlerin sonu böyle olmuştu. Bundan sonra pontifex maximus[18] belirlemek üzere seçim yapıldı. Bu seçim yeni rahip olan Marcus Cornelius Cethegus tarafından yürütüldü. Üç (3) kişi büyük bir muhalefetle görüşmede bulunarak, zikredilen şahıslar üzerinde incelemede bulundular: Önceden iki kez consul ve censor olmuş Quintus Fulvius Flaccus, aynı şekilde iki (2) kez consullüğü ve censorluğu ile dikkatleri üzerine çeken Titus Manlius Torquatus ve curul aedillik için sadece vasat bir aday olan Publius Licinius Crassus, bunların adayları arasında bulunmaktaydı. Bu genç adam, yüksek mevki ve rütbeleri elinde bulundurmuş yaşlı ve rütbece büyük insanları bu mücadelede mağlup etmişti. Kendisinden önce, Publius Cornelius Calussa'tan başka, yüz yirmi (120) yıl boyunca curul iskemlesini elde etmemiş hiç kimse pontifex maximus seçilmemişti.

Consuller asker toplayıp kaydetmekte güçlük çekiyorlardı. Çünkü iki gaye için az sayıdaki genç güçlükle yeterli geldiğinden, hem şehir için yeni lejyonların kaydedilmesi hem de bunların eskilerin yerine konması bir hayli güç oluyordu. Bunun üzerine senato onların bu girişimden vazgeçmelerini menetti. Elli (50) mil dahilindeki kırlık bölgelerde, içinde pazar kurulan kasabalarda ve mahalli merkezlerde[19] imkan dahilinde bütün hepsi hür doğmuş insanları araştırıp incelemek ve askerlik çağına henüz erişmemiş olsalar bile kendilerine silah taşımak için yeterli derecede kuvvetli görünenleri acemi asker olarak orduya kaydetmek üzere senato, her biri üç (3) memurdan oluşan iki (2) komisyonun atanmasını emretti. Pleb tribunusları, uygun gördükleri takdirde, halkın huzuruna kanun tasarısı getirebileceklerdi. Bu kanun tasarısına göre, on yedi (17) yaştan küçüklerden askeri yemin almaları halinde, tıpkı on sekiz (18) yaşında veya daha büyük olarak orduya kaydedilmiş olanlar gibi, savaşa koşmak üzere askeri seferlere katılabileceklerdi. Senatonun bu kararına uygun olarak her biri üç (3) kişiden oluşan iki komisyon görevlendirildi. Bu ko-

misyon üyeleri, kırlık ve köylük alanlarda özgür doğmuş insanların araştırılmasına başkanlık ettiler.

Aynı sıralarda, Sicilia'daki Marcus Marcellus'tan gelen, Publius Lentulus'un kumandası altında bulunan askerlerin talepleriyle ilgili bir mektup senatoda okundu. Bu ordu, Cannae'daki felaketlerden geride kalanlardan oluşmaktaydı ve yukarıda belirtildiği gibi Kartaca Savaşı'nın sona ermesinden önce İtalya'ya geri gönderilmemesi için Sicilia'ya sürgüne gönderilmişti[20].

CAPUT 6

Bu adamlar Lentulus'un izniyle ileri gelen süvarilerini, yüzbaşılarını ve lejyonların piyade kuvvetlerinden seçme kumandanları, kendilerinin temsilcisi olarak kışlık ordugahta bulunan Marcus Marcellus'a gönderdiler. Onlardan biri konuşma izni alarak şöyle söyledi: "Marcus Marcellus, sizin consulluğunuz sırasında[21] İtalya'da size gelmiş olacaktık. Senato bizim davamızda bir karara vardıktan hemen sonra, bu karar pek tabii ki haksız değildi ancak sert ve şiddetliydi, buna rağmen krallarının ölümüyle karışıklığa düşen bir eyalete gönderilmekte olduğumuzu ve Kartacalılarla Sicilialılara karşı düzenlenen ciddi bir savaşa devam etmeyi ümit etmezdik. Aynı zamanda kanımızla ve yaralarımızla, tıpkı babalarımızın zamanındaki gibi Heraclea'da Pyrrhus tarafından esir edilenlerin bizzat Pyrrhus'un şahsına karşı dövüşerek yaptıkları şekilde, senatoya bir özür dileyeceğimizi ümit etmezdik. Senatonun ileri gelenleri; vaktiyle bizimkilerin terk etmiş olması nedeniyle bizimkilere kızmış mıydınız, yoksa şimdi mi kızıp öfkeleniyorsunuz? Marcellus, size baktığım zaman hem her iki consule hem de senatonun içine bakıyormuşm gibi geliyor. Eğer bizler hem senatonun hem de kendi kaderimiz için Cannae'da consul olarak size sahip olmuşsak, şimdi bu daha iyi bir şey olacaktır. Kötü halimizden şikayette bulunmadan önce, sorumlu tutulduğumuz bu suçtan kendimizi temize çıkarmak için bize izin vermenizi rica ediyorum. Bu durum Tanrıların öfkesiyle, Kaderle

veya değişmeyen bir biçimde birbirine bağlanan insanların olaylarıyla ilgili zincirlerin kanununa göre meydana gelmediyse, ancak Cannae'da bizim mahvımıza neden olan bir hata nedeniyle meydana çıktıysa, bu kimin hatası ve kabahatidir? Askerlerin mi yoksa kumandanların mı? Benim görüşüme göre, bir asker olduğumdan, kumandanım hakkında asla herhangi bir şey söylemeyeceğim. Devletten asla ümit kesmediğini ve Cannae'daki firardan sonra uzun yıllar boyunca yetki ve sorumluluğunun devam ettirilmesinden dolayı, senato tarafından teşekkür ve yakınlığa mazhar olduğunu özellikle biliyorum. Bu felaketten hayatta kalan diğerlerine de askeri tribunuslarımız olarak sahip bulunuyoruz. Bu resmi memuriyetler için onların araştırıp incelediklerini, onların bu görevleri istediklerini ve ellerinden bırakmadıklarını ve eyaletlerde hüküm sürdüklerini işittim. Senatonun ileri gelenleri; sizin, kendinizi ve oğullarınızı seve seve, canı gönülden affetmeniz fakat hiçbir sebep yokken bu varlıklara[22] zalim davranmanız olabilir mi? Başka bir ümit kalmadığından, consulün ve devletin diğer ileri gelenlerinin kaçması ayıp ve onur kırıcı olmadığından mı, pleb askerlerinizi kaçınılmaz bir ölüm için çarpışmaya gönderdiniz? Allia'da[23] bir çarpışmaya bile girişmeden, ordu silahlarını düşmana teslim etti. Orduların diğer utanç verici mağlubiyetlerini zikretmeyeceğim. Fakat Roma şehri orduları için herhangi bir şerefsizlik tertip etmeyen ve plan kurmayan pek çok sayıda insan, Allia'dan Veii üzerine firar eden ordu tarafından tekrar kazanılıp işe yarar hale getirildi. Silahsız olarak Roma'ya geri dönen Caudina lejyonları, silahlanmış olarak Samnium'a geri gönderildi ve kendilerinin bir şerefsizliği üzerine çok sevinip coşan aynı düşmanı şimdi boyunduruk altına aldı. Fakat Cannae'da, elli binden (50.000) fazla insanın öldüğü, consulün yetmiş (70) süvari ile birlikte kaçtığı yerden ve öldürmekten yorgun düşen düşmanın, canını bağışladığı bir adamdan başka hiç kimsenin sağ çıkmadığı bu yerden çıkıp gelen bu orduyu şaşkınlık ve korkusundan dolayı bir kimse itham edebilir mi? Esirler için fidye reddedildiği zaman, Venusia'da consule geri döndüğümüz ve usulüne uygun görünüşte orduyu düzenlememiz nedeniyle, dev-

let için kendimizi koruduğumuzdan her yerde insanlar bizi övüyorlardı. Fakat şimdi babalarımızın esir edildiği zamandan daha kötü bir durumda bulunuyoruz. Çünkü onların durumunda sadece silahları, askerlikteki rütbeleri ve ordugahta bulundukları zamanda çadırların yerleri değiştirilmişti. Bununla beraber bunlar, karşılık olarak devlete verilen tek bir hizmetle ve bir zaferle yeniden eski durumlarına dönmüşlerdi. Onların hiçbiri sürgüne gönderilmedi, hiçbiri süresi dışında da hizmet verme ümidinden mahrum bırakılmadı. Neticede, onlara öyle bir düşman verildi ki, onunla çarpışınca ya onların hayatı ya da şerefsizlikleri derhal hepsi için sona erebilecekti. Cannae'daki savaş safından bir Roma askerinin sağ kalmasından utaç duymamızdan başka, hiçbir sorumluluk yüklenemeyen kimseye karşı, bizler uzaklara gönderilmiş bulunuyoruz. Yalnız anavatanımızdan ve İtalya'dan değil fakat düşmandan da uzağa gönderilmiş bulunuyoruz. Burada sürgünde yaşlanabiliriz, şerefsizliğimizi silmek için hiçbir fırsat çıkmayacağını sanabiliriz. Cesurca ölenlerin biri bile, bizim vatandaşlarımızın öfkesini yatıştırıp onları yumuşatamaz. Bizim istediğimiz, ne şerefsizliğimizin sona ermesi ne de cesaretimiz için bir mükafattır. Sadece ruhumuzu ispat etmemize ve pratikte cesaretimizi ortaya koyarak kanıtlamamıza müsaade ediniz. İnsanların ve askerlerin görevlerini yerine getirebilmesi için bizim istediğimiz zorluklarla ve tehlikelerle dolu bir şeydir. Sicilia'daki savaş şimdi şiddetinden ve yoğunluğundan hiçbir şey kaybetmeden iki (2) seneden beri devam etmektedir. Bazı şehirler Kartacalılar, bazıları Romalılar tarafınan hücuma maruz kalmaktadır. Piyade ve süvari, savaş safında silahlarını şakırdatarak çarpışmaktadır. Syracuzae'daki savaş karada ve denizde devam etmektedir. Çarpışmadaki insanların bağrışmalarını ve silahların gürültülerini işitebilmekteyiz. Sanki bizim elimiz ve de silahlarımız yokmuş gibi, kendimiz işsiz ve kayıtsız kaldık. Consul Tiberius Sempronius, kölelerin lejyonuyla savaş düzeninde tekrar tekrar düşmanla çarpıştı. Onlar, yaptıkları askeri hizmetlerin bir mükafatı olarak hürriyet[25] ve vatandaşlık hakkına sahip oldular. Sonunda kölelerin bu savaş için satın alındığını farz edelim. Düşmanla çarpışalım ve

çarpışıp mücadele ederek hürriyetimizi kazanalım. Savaş safında, şehirler kuşatmakla, karada ve denizde cesaretinizi denemek ister misiniz? Bu şerefsizlikle her gün damgalanarak yaşadığımızdan, Cannae'da yapılması gerekli olan şeylerin vakit geçirmeden bir an önce yapılması için, zorluk ve tehlikelerin en şiddetlisini ve en kötüsünü hepimiz istiyor ve talep ediyoruz."

CAPUT 7

Bu konuşmanın sonunda Marcullus'un dizlerine kapandılar. Marcellus konunun, ne kendi ehliyeti ne de yetki-sorumluluğu içinde olduğunu söyledi. Kendisi senatoya bir mektup yazarak olayı bildirecek ve her şeyi senatonun ileri gelenlerinin düşüncesine uygun olarak yapacaktı. Mektup yeni consullere teslim edildi ve onlar tarafından senatoda okundu. Mektubun görüşülmesinden sonra, senato aşağıda belirtildiği şekilde karar verdi: Cannae'daki çarpışmada arkadaşlarını terk etmiş bulunan askerler hakkında, senato devletin saadetine yönelik bir sebep görmedi. Eğer proconsul Marcus Claudis farklı bir görüş tarzına sahip olsaydı, devletin menfaatine ve kendi vicdanına uygun olarak düşündüğü şeyi yapardı. Düşman bu kadar uzun süre İtalia topraklarında kalabilecekken ne onlardan birinin görevlerinden muafiyetini, cesaretleri nedeniyle ödüllendirilip nişan ve rütbe almalarını, ne de İtalya'ya geri getirilmelerini sağlayabildi.

Sonra senatonun bir kararına uygun olarak şehir praetoru[26] tarafından seçimler ve plebisit[27] yapıldı. Bunlar arasında surların ve kulelerin eski haline uygun biçimde onarılması için seçilen beş (5) komisyon üyesi vardı. Bunların üçünden ikisi, biri kutsal kapları onararak eski haline getirecek ve tapınak hediyelerini bir deftere kaydederek kütüğe geçirecekti. Diğeri Kader Tanrıçası'nın ve Porta Carmentalis içindeki Mater Matuta Tapınağı'nı ve yine kapının dışında yer alan Ümit Tanrıçası Tapınağı'nı yeniden inşa edecekti. Çünkü bu tapınaklar önceki yıl olan yangınla mahvolmuşlardı[28].

Korku ve dehşet uyandırıcı fırtınalar olmuştu; Alba Dağı'na iki (2) gün boyunca aralıksız taş yağdı. Birçok şeye yıldırım düştü: Capitol'de iki (2) tapınağa, Suessula üzerindeki ordugahın siperlerinin birçok yerine, ki burada iki (2) nöbetçi öldü. Cumae'daki sur ve belli başlı bazı kuleler yalnız yıldırımlara maruz kalmadı, hatta yerle bir oldular. Reate'de muazzam irilikte bir taşın uçtuğu görüldü. Güneşin her zamankinden daha kırmızı olduğu ve kanlı bir renge sahip olduğu gözlendi. Bu mucizelerden ve gariplik-lerden dolayı Tanrılara niyaz etmek üzere tek bir gün vardı ve consuller günler boyunca kendilerini dini törenlere hasrettiler. Yine aynı günlerde dokuz (9) günlük bir kurban kesme töreni oldu.

Tarentumluların bir isyanı uzun sürdüğünden, aynı tesadüfle olan bir askeri sefer nedeni olarak, bu durum hem Kartacalılara hem de Romalılara ümit verdi. Durup dinlenmek bilmeyen ve gücünü kuvvetini kaybedeceğini düşündüğünden uzun zaman hareketsiz ve pasif kalmaya tahammül edemeyen bir kimse olan Tarentumlu Phileas, ismen bir elçi olarak görünerek uzun zaman Roma'da bulunmuştu. Böylece o kendisinin, Tarentum ve Thurii'den rehinelere gitmesi için neden buldu.

Ne rehinelerin ne de devletlerinin Romalıları yanıltması önemli olmadığından ve bir kazanç sağlamadığından, az bir dikkatlilikle, rehineler Atrium Libertatis'te korunup tutulmaktaydı. Phileas sık sık görüşmelerde bulunarak onlar üzerinde çalıştı. İki (2) tapınak muhafızına rüşvet vererek, gece karanlığı çöktüğü sırada onları kapatıldıkları yerden çıkardı. Sonra onların bu gizli seyahatlerinde parmağı olduğundan, kendisi kaçtı. Gün ağarınca onların firarı şehrin her yerinden duyuruldu. Onları takip etmek için gönderilenler kaçakları yakaladılar ve Tarracina'dan hepsini geri getirdiler. Onlar Comitium'a gönderildi, halkın onayına uygun olarak sopalarla dövüldü ve Kaya'dan aşağı atılarak öldürüldüler.[29]

Bu cezanın amansızlığı, hem devlet olarak hem şahsen bu cezaya maruz kalarak son derece zalimce idam edilenlerle ya akrabalık veya dostluk bağı bulunan, İtalya'daki en önemli Grek şehirlerinden ikisinin (2) haysiyet ve şerefini kırıcı oldu. Bu kişilerle son derece ilgili olan, hemen hemen on üç (13) Tarentumlu asil genç bir tertip hazırladılar; bunların önderleri Nico ve Philemenus idi. Herhangi bir harekette bulunmadan önce Hannibal'le görüşmede bulunmaları gerektiğini düşünerek, sanki ava çıkıyormuş gibi görünerek geceleyin şehirden ayrıldılar ve Hannibal'e gitmek üzere yola çıktılar. Hannibal'in ordugahından uzak olmayan bir yere geldikleri zaman, diğerleri yolun yakınında bulunan bir koruluğa gizlendiler. Sadece Nico ve Philemenus ileri karakollara doğru ilerlemeye devam ettiler ve ikisi de yakalanarak, kendi istekleri üzerine Hannibal'in huzuruna getirildiler. Planlarının nedenini ve ne gibi bir tertip hazırlamakta olduklarını açıklayıp izah ettikten sonra, hararetle övgüye maruz kaldılar ve vaadlere boğuldular. Vatandaşlarını inandırmak için yağma maksadıyla şehirden ayrılmışlardı. Sürülerini otlatmaktan dönen Kartacalıların sürülerini şehre sürmeleri emredilmişti. Son derece güven içinde ve bir çarpışma olmaksızın bunu yapacakları vaadi verilmişti. Bu genç adamların ganimeti dikkatleri çekti ve az hayret gösterilmesi onların aynı şeye tekrar tekrar cüret etmesine neden oldu. Hannibal'le karşılaştıklarında, tekrar onun resmi teminatını aldılar. Buna göre Tarentumlular hür insanlar olarak kendi kanunlarına sahip olacaklar ve hepsi mallarına kavuşacaklardı. Aynı zamanda Kartacalılara ne bir vergi ödeyecekler ne de kendi arzuları hilafına bir garnizon kabul edeceklerdi. Romalıların işgal ettiği evler, garnizonla birlikte teslim edilecek ve Kartacalılara devredilecekti. Orada toplananlar bunlar üzerinde son derece görüş birliğine vardığından, Philemenus bu zamandan itibaren kendisinde değişmez bir alışkanlık haline getirdiği şekilde geceleyin şehirden ayrıldı, yine geceleyin şehre geri döndü. Gerçekte avcılığa düşkünlüğü ile dikkati çekmişti; onun tazıları ve diğer teçhiza-

tı kendisini takip edecekti. Genellikle aldığı veya bir kararla düşmanın kendisine getirdiğ bazı şeyleri geri götürdü, halbuki bunları kumandan veya kapı nöbetçilerine verebilirdi. Düşmandan korkusu nedeniyle onun tercihan gece geldiğine ve gittiğine inandılar.

Bu durum son derece alışkanlık haline gelince, Philemenus ıslıkla bir işaret verince gece hangi saat olursa olsun kapı açıldı. Bu durum Hannibal'e harekete geçme zamanı geldiğini gösterdi. Hannibal, üç (3) günlük yürüyüş tutan uzaklıktaydı. Burada bu kadar uzun süre tek başına sabit bir ordugahı korumak için ve aynı yer daha az şüphe ve merak uyandıracağından, hasta bir adam gibi davranıyor ve görünüyordu. Tarentum'daki garnizonda görevli Romalılar da, böyle uzun süren şüpheli bir gecikme ve hareketsizliği bulup öğrenmekten vazgeçmişlerdi.

CAPUT 9

Tarentum'a gitmeye karar verdikten sonra, böyle bir macera için ayağına tez ve silahlarının hafifliği yüzünden en iyi olduğunu düşündüğü on bin (10.000) piyade ve süvari topladı ve geceleyin dördüncü (4.) nöbette harekete geçti. Uzaklarda bulunan hiçbir çiftçinin yürüyüş kolunu fark etmemesi için, önceden gönderilmiş bulunan hemen hemen seksen Numidialı süvarinin yollar yakınındaki kırları arayarak dolaşmasını ve her yeri dikkatle incelemesini emretti. Onlar önlerine çıkanların yolunu kesip durdurdular ve karşılarına çıkanları öldürdüler. Öyle ki, yakınlarda yaşayanlarda, bir ordudan ziyade yem arayıcıları izlenimini yarattılar. Hannibal bizzat zorunlu bir yürüyüşten sonra, Tarentum'dan aşağı yukarı on beş (15) mil uzakta ordugah kurdu. Hatta burada ordugah kurduğunu, buraya doğru gelmekte olanlara bile bildirmedi. Sadece askerleri çağırdı ve onların hepsinin yola doğru gitmesini, hiç kimsenin başka bir tarafa sapmasına veya yürüyüş kolundaki yerini terk etmesine müsaade etmemelerini emretti. Özellikle kumanda ve emirleri işitmeleri için, çevik ve ayağına tez olmalarını ve aynı

zamanda kumandanlarından emir almadıkça herhangi bir şey yapmamalarını emretti. Kendisi zamanı geldiğinde ne yapılması gerektiğini bildirecekti. Hemen hemen aynı saatlerde birçok Numidia süvarisinin çiftlikleri yakıp yıkarak yağmaladığı ve köylüler arasında geniş bir alanda korku ve şaşkınlık yarattığı şayiası, Hannibal'den önce Tarentum'a gelmişti. Bu haberin alınması üzerine Roma valisi, düşmanın yağma ve tahribatını önlemek için, ertesi gün tan ağarırken gitmek üzere süvari tarafının emir ve kumandasında olarak, sadece bunları çok fazla teşvik ederek galeyana getirdi. Numidialıların akınlarına ve çapulculuklarına karşı kendisinin olduğu hususunda, Hannibal'in ve ordusunun ise ordugahtan hareket etmediğinin kanıtına, dikkatinin geri kalan kısmının pek azını sarf etti.

Hannibal gecenin ilk saatlerinde ordugahını kaldırdı. Onun her zamanki oyununun ve planının uygulayıcısı, yol göstericisi komutanı Philemenus idi. Düzenlenen tertibin diğer üyeleri, daha önceden planlanan harekat için beklemekteydiler. Philemenus'un her zamanki geleneğiyle, planın ve tertibin gerektirdiği şekilde, Hannibal Temenitis Kapısı'na yaklaşırken, silahlı adamları diğer taraftan içeriye sevk etmesi hususunda görüş birliğine vardılar. Doğuya bakan mevki, denizden uzakta ve karanın iç kısmına doğru bir yerde bulunmaktaydı. Mezarlıklar surların içinde dikkati çekici bir alan işgal etmekteydi. Kapıya yaklaşırken aralarındaki plana göre Hannibal tarafından ateşle işaret verildi ve Nico'dan cevap olarak aynı işaret alev alev parıldadı. Sonra her iki tarafta yanan meşaleler söndürüldü. Hannibal askerlerini sessizce kapıya doğru sevk etmekteydi. Nico yataklarında uyumakta olan nöbetçilere beklenmedik bir şekilde hücum etti, onları öldürüp kapıyı açtı. Hannibal piyade koluyla içeri girdi, durumun gerektirebileceği her mevkide, açık arazide düşmanla karşılaşabilmeleri için, süvarinin durmasını emretti. Şehrin diğer tarafında Philemenus her zaman gelip gitmeye alışık olduğu arka kapıdan yaklaşmaktaydı. Onun iyi bilinen sesi ve artık tanıdık olan işareti bir nöbetçiyi harekete geçirerek, tam onlara vahşi bir hayvanın

yükünü zor taşıyabileceklerini söylerken, küçük kapı Philemenus için açıldı. İki (2) genç adam bir erkek domuzu götürmekteyken, yükü olmayan bir avcı ile birlikte onları takip etti. Dikkat çekici irilikteki kendi muhafızı nöbetçiyi üzerinden atıp fırlattı, domuzu götüren adamlarla yüz yüze geldi. Philemenus bir av mızrağıyla ona koştu. Sonra hemen hemen otuz (30) silahlı adam içeri girdi. Nöbetçilerin geri kalanlarını kesip biçtiler ve yandaki kapıyı kırıp açtılar. Sancaklarıyla birlikte yürüyüş kolu derhal içeri koşarak daldı. Buradan sessizce Forum'a yürüdüler ve Hannibal'e katılıp onun kuvvetleriyle birleştiler. Sonra Kartacalı kumandan bütün şehri baştan başa geçen, üç (3) birliğe ayrılmış olan, iki bin (2.000) Gallialı gönderdi. Üçe bölünmüş bu birliklerin her birine Tarentumlu iki (2) kumandan verdi. Onlara en kalabalık caddeleri istila etmelerini ve karışıklık başladığı zaman her yerde Romalıları öldürmelerini, kasaba halkını bağışlamalarını emretti. Fakat bunun yapılabilmesini mümkün kılmak için genç Tarentumlulara, uzakta kendi halkından birini gördükleri zaman, ona sessiz olmasını, hiçbir şey söylememesini ve cesur olup yüreğini pek tutmasını emretmelerini talimat verdi.

CAPUT 10

Zapt edilen bir şehirde genellikle olduğu gibi, şimdi karışıklık ve bağrışmalar vardı. Fakat olayın ne olduğunu hiç kimse yeterli derecede kesin bilmiyordu. Tarentumlular, şehri yağmalamak için Romalıların kendilerini şaşırttığına inandılar. Romalılar, kasaba halkı tarafından haincene başlatılan bir çeşit ayaklanma hareketi olduğunu düşündüler. İlk karışıklıkla heyecana kapılıp harekete geçen vali limana kaçtı. Hafif yelkenli bir filika tarafından rastgele bulunarak, buradan kaleye kürek çekilerek taşındı. Tiyatrodan gelen bir borazan sesi de şaşkınlığa neden oldu. Çünkü bu maksatla tertipçiler tarafından önceden hazırlanmış bir Roma borozanıydı. Buna ilave olarak, bir Grek tarafından beceriksizce çalındığından, işareti vermekte olan ve işareti alan belirsiz kaldı.

Gün ağarıp ortalık aydınlandığı zaman Kartaca ve Gallialılara ait silahları, şüphelerinden kurtulan Romalılar artık anlayıp tanıdılar. Aynı zamanda Romalıların her yerde öldürülmüş olduklarını gören Grekler, şehrin Hannibal tarafından zapt edildiğini anlayıp sezdiler. Alacakaranlık artık açıldığında ve katliamdan sağ kalan Romalılar kaleye kaçtığında, gürültü ve karışıklık tedricen azalıp yatışmaya başladığında, Hannibal silahsız olarak Tarentumluların toplanmasını emretti. Kaleye ricatlarında Romalıları takip edenlerden gayri Tarentumluların hepsi toplandı. Bunun üzerine Hannibal Tarentumlulara iyilik dolu merhametli sözler sarf etti. Trasumennus Gölü ve Cannae'da zapt edip esir ettiği vatandaşları için neler yapmış olduğunu anımsadı. Hannibal aynı zamanda Roma hakimiyetinin ve hükümranlığının mağrurluğuna karşı sövüp saydı. Sonra herkesin kendi evine çekilip gitmesini ve kapının üstüne adını yazmasını emretti[30]. Kendisi işaretlenmemiş böyle evlerin bir işaret verilmesiyle derhal yağma edilmesini emredecekti. Eğer bir kimse bir Roma vatandaşına ait olan evin üzerine adını yazarsa -şimdi onlar boş evleri işgal etmekteydiler- böyle bir kimseyi düşman sayacaktı. Toplantı dağıldıktan ve kapıların işaretlenmesi, bir vatandaşın evini bir düşmanın evinden ayırıp belirginleştirdikten sonra, işaret verildi ve Roma evlerini yağmalamak üzere her yöne dağılıp gözden kayboldular. Roma ikametgahlarının yağmalanmasından elde edilen ganimet dikkati çekici büyüklük ve değerdeydi.

CAPUT 11

Ertesi gün Hannibal askerlerini kaleye hücum etmek üzere sevk etti. Bir yarımada olan bu yerin geniş bir kısmını çeviren denize bakan tarafında çok yüksek ve dik sarp kayalıklarla sadece korunmadığını fakat aynı zamanda şehre bakan tarafında ne bir hücumla ne de kuşatma tahkimatlarıyla alınamayacak bir surla ve büyük bir hendekle korunmuş olduğunu gördü. Bunun üzerine Tarentumluları koruma gayretiyle, büyük harekatlardan kendini

sakınmak veya kuvvetli bir garnizon olmadan Tarentumluları bıraktığı takdirde Romalıların istedikleri zaman kaleden Tarentumlular üzerine bir hücum etmelerini önlemek için, bir siper aracıyla kaleden şehre bir sur çekmeye karar verdi. Romalılar bu çalışmayı engellemeye kalktıkları takdirde, onları meşgul edeceği hususunda ümitsiz değildi. Eğer Romalılar çılgıncasına bir huruç hareketi yaparlarsa, garnizonun kuvveti ciddi kayıplarla azaltılabileceğinden, Tarentumlular kendilerini Romalılara karşı kolaylıkla savunabilirlerdi. Tahkimat çalışmaları başladıktan sonra, bir kapı aniden açıldı ve Romalılar iş başında olan insanlara hücum ettiler. Başarı sağlıyorlarmışçasına cüretin artması ve sayıca daha kabarık insanların geri püskürtülenleri daha uzağa kadar takip etmesi için, tahkimatın ötesinde yer alan ileri karakolun geri çekilmesine müsaade edildi. Bu maksat için Hannibal'in hazırlamış olduğu Kartacalılar, bir işaret verilmesiyle hepsi her taraftan ilerledi. Romalılar hücuma direnemediler fakat kısmen yeni bitmiş tahkimatla engellenen alan ve mevki, onların bozguna uğramış halde firarına mani oldu. Pek çok kişi hendeğe kayıp düştü ve daha fazla insan da çarpışma sırasındakinden ziyade firarda öldürüldü. Böylece hiç kimsenin yeniden önlemeye girişmemesiyle, tahkimat da ilerlemeye başladı. Büyük bir hendek boydan boya geçirildi. Bu hendeğin içine bir siper dikildi. Biraz uzakta, Romalılara karşı kendilerini bir garnizon olmadan bile koruyup himaye etmeleri için, aynı mıntıkada bir taş duvar ilavesi hazırlandı. Bu taş duvarın bitirilmesine yardımcı olmak üzere orta büyüklükte bir garnizon bırakıldı. Kuvvetlerinin geri kalan kısmıyla kendisi yola çıktı ve Galaesus Nehri yakınlarında -bu nehir şehirden beş (5) mil uzakta bulunmaktaydı- ordugah kurdu.

İncelemede bulunmak için devamlı ordugahından geri dönmesi üzerine, tahkimat kendi umduğundan çok daha fazla bir süratle ilerlediğinden, kalenin de bir hücumla alınabileceğini ümit etti. Diğer kalelerde olduğu gibi bu kale, yüksekliği[31] sayesinde korunmuyor ancak yer seviyesinde bulunuyor ve şehirden sadece bir sur ve hendekle ayrılıyordu. Hücum artık her çeşit makineler-

le ve kuşatma tahkimatlarıyla sürüp gitmekteyken, Metapontum'dan gönderilen bir garnizon geceleyin düşman tahkimatları üzerine beklenmedik bir hücum yapmak için Romalıları cesaretlendirdi. Tahkimatlardan bazılarını ileri sürükledîler, bazılarını da ateşe vererek yok ettiler. Bu olay Hannibal'in bu taraftan kale üzerine yaptığı hücumun sonu olmuştu. Hannibal'in geri kalan ümidi bir kuşatmadaydı. Bir yarımadada ve limanın ağzına hakim bir yerde bulunan kaleyi işgal edenler yetersiz ve etkisiz kalmadıklarından, denizi kendi iktidar ve hakimiyetleri altında tutuyorlardı. Diğer taraftan da bu sırada şehrin denizden gelecek erzak yolu kapatılmıştı ve kuşatılanlardan ziyade kuşatmacılar hemen hemen açlıktan ölüm derecesine gelmişlerdi. Hannibal, Tarentum'un ileri gelenlerini çağırdı ve bu denli iyi tahkim edilmiş bir kaleyi hücumla almak için ne bir yol göründüğü, ne de düşman denize hakim olduğundan bir kuşatma ümidi olmadığını söyleyerek, durumun bütün güçlüklerini gözler önüne serdi. Fakat erzağı içeri taşımaya mani olmak üzere gemilere sahip olabilirse, düşman derhal ya kaleden çekilecek ya da teslim olacaktı. Tarentumlular kabul ettiler fakat tavsiyede bulunan kişinin aynı zamanda bu işi başarmak için yardım da etmesi gerektiğini düşündüler. Çünkü Sicilia'dan çağırılan Kartaca gemilerinin bunu yapabileceğini söylediler. Düşman, limanın anahtarlarını elinde bulundururken[32] çok küçük bir koyda kendi gemileri kapatılmış olduğundan, açık denize nasıl çıkabilirlerdi? Hannibal, "Onlar açık denize çıkacaklar" dedi. "Tabii olarak zor olan birçok şey beceriyle halledilip çözümlenir. Bir ovada kurulmuş şehre sahipsiniz. Düz ve yeterli genişlikteki her istikamete uzanmaktadır. Limandan şehrin merkezinden geçerek denize giden yol boyunca gemileri büyük bir güçlük olmadan yük arabalarında sevkedeceğim ve şimdi düşmanın mülkiyetinde olan deniz bizim olacak. Bu taraftan denizden, diğer taraftan karadan kaleyi kuşatacağız. Bizler çok geçmeden ya düşman tarafından terk edilen kaleyi alacağız veya içindeki düşmanla birlikte orayı alacağız." Bu konuşma sadece başarı ümidi vermekle kalmadı fakat aynı zamanda kumandana karşı da büyük bir hayranlık yarattı. Derhal her yerden

yük arabaları toplandı ve bunlar birbirine bağlandı. Gemileri çekmek için palangalar getirildi ve yük arabalarının daha kolay hareket edebilmesi için yolun ortası[33] düzeltilerek taş döşendi, böylelikle nakletmenin güçlüğü bir dereceye kadar azaltılmış oldu. Sonra katırlar ve insanlar toplanıp getirildi ve büyük bir enerjiyle çalışma başladı. Birkaç gün sonra donatılmış ve hazırlanmış bir donanma kalenin etrafına doğru yelken açtı ve limanın tam ağzında demir attı. Hannibal kışlık ordugahına geri döndüğü zaman Tarentum'da bıraktığı işlerin durumu böyleydi. Fakat Tarentumluların isyanının önceki yıl mı yoksa bu yıl mı olduğu hususunda, tarih yazarları farklılık gösterir[34]. Onların çoğu ve yaşları bakımından olayları anımsamaya daha yakın olanlar, Tarentumluların isyanının bu yıl patlak verdiğini ifade ederler.

CAPUT 12

Roma'daki consul ve praetorlar, Nisan'ın 26'sına kadarki Latin Festivali nedeniyle durdurulup alıkonmuş oldular. Dağ'da[35] o gün dini törenler yapılıp tamamlandıktan sonra, her biri kendi görevlendirildiği eyalete yola çıktı. Sonra Marcius'un mısralarından, yeni bir dini vicdani çekingenlik ve tereddüt ortaya çıktı. Bu Marcius, dikkati çeken ve önem verilen bir kahindi. Önceki yıl senatonun kararıyla bu tür kitaplar için araştırma yapılıp toplanırken, bunlar, bu işin başında bulunan şehir praetoru Marcus Aemilius'un[36] eline geçmişti. Marcus Aemilius onları derhal yeni praetor Sulla'ya teslim etti. Marcius'un iki kehanet[37] kudretinden birisi, sonraki hadiseyi bilmesiydi. Zamanı henüz gelmemiş bir diğer hadiseyi de neticesiyle ve inanılır bilmesiyle pekiştirdi. Cannae'da uğranılan felaketi, kehanetinde daha önceden aşağıda ifade edilen sözlerle söylemişti: "Troiae'ın torunu, yabancıların sesi Diomedes'in Ovası'nda savaş yapmaya zorlayamaması için Canna Nehri'ne kaç. Fakat sen ovayı kanla dolduruncaya ve senin ölülerinin binlercesini nehir, meyvesi bol karadan büyük denize taşıyıncaya dek, sen bana inanmayacaksın. Balıklara, kuşla-

ra ve karada yaşayan vahşi hayvanlara senin etin yem olacak. Çünkü Iupiter bana böyle beyanatta bulunmuştur." Bu bölgede çarpışanlar Argivus Diomedes'in Ovaları'nı ve bir felakete neden olan Canna Nehri'ni tanıdılar. Sonra ikinci kehanet okundu. Bu kehanet, geleceğin geçmişten daha belirsiz olması nedeniyle sadece daha muğlak ve meçhul değil fakat aynı zamanda yazıya geçmiş halinde bile daha güç ve yorumlanması zordu. "Romalılar uzaktan gelen nazik ve acı bir meşel olan düşmanları ülkenizden dışarı sürmek isterseniz, her yıl Apollon'un şerefine uygun bir halde icra edilecek bir şölen adanmasını öneriyorum. Hazineden bir kısım halka verilmiş olursa, özel şahıslar kendileri ve aileleri namına vergi verecekler. Bu şölen ve festivalin sorumluluğunda, halkın ve pleblerin en büyük adli sorumlusu praetor bulunacak. Decemvirler[38] Grek dini törenlerine göre kurbanlıkları sunacaklar. Eğer bunu doğru olarak yaparsanız daima neşe içinde olacaksınız ve haz duyacaksınız, aynı zamanda devletinizin işleri de daha iyiye gidecek. Güler yüzle çayırlarınızı ve otlaklarınızı besleyip büyüten o Tanrı için düşmanı yok edeceksiniz." Kehanetin yorumu için onlar bir gün harcadılar. Ertesi gün senato, Apollon'un şerefine düzenlenen festivalin icra edilmesi ve decemvirlerin kurban sunma törenleri hususunda Sibylla Kitapları'na[39] danışmalarına karar verdiler. Kitaplardaki pasajlara bakılıp incelendikten ve buradan elde edilen bilgiler senatoya aktarıldıktan sonra, senatonun ileri gelenleri festivalin adanması ve Apollon'un şerefine yapılmasına karar verdiler. Aynı zamanda senatonun ileri gelenleri festival yapıldıktan sonra, praetora bu törenler için on iki bin (12.000) asses ve tam olgunluğa erişmiş semiz iki (2) kurbanlık verilmesini onayladılar. Senatonun üçüncü (3.) kararı, decemvirlerin Grek dini törenlerine göre kurban sunmaları ve kurban edilecek hayvanlarla ilgiliydi: Apollon'a boynuzları yaldız kaplı bir öküz ve iki (2) beyaz dişi keçi[40], Latona'ya boynuzları yaldız kaplı bir inek kurban edilecekti. Praetor, Circus Maximus'taki festivali hemen hemen açmak üzereyken bir fermanla, festival süresince herkesin kendi olanakları nispetinde Apollon için para ve erzak yardımında bulunmalarını emretti. En çok düşünülen sıhhat değil fa-

kat zaferin güvencesiydi ve koruyucu olarak takdis edilen Apollon Festivali'nin ilk başlangıcı böyleydi. Halk çelenkler taktı, evli ve çocuklu kadınlar dualar edip niyazlarını sundular. Herkes kapılarını açık tutarak atrium'da bu şöleni kutladı ve gün her çeşit dini tören ve oyunla sürüp gitti.

CAPUT 13

Hannibal, Tarentum yakınlarında ve her iki consul de Samnium'da iken, Roma orduları Campanialıların ekip biçmesine mani olduklarından, şimdi Campanialılar uzun bir kuşatmanın her zamanki zorluğu olan açlık çekmekteydiler; bu nedenle Capua'nın kuşatılması hemen hemen yakın görünüyordu. Böylece Campanialılar Hannibal'e yalvarıp ricada bulunan elçiler gönderdiler. Consullerin lejyonlarını kendi topraklarına sevk etmesinden ve bütün yolların düşman kuvvetleri tarafından kapatılarak engellenmesinden önce, Hannibal'in komşu yerlerden Capua'ya buğday getirilmesini emretmesini rica ettiler. Hannibal Hanno'ya, ordusuyla birlikte Bruttii topraklarından Capua üzerine ilerlemesini ve Campanialıların buğday depolama ve temin etme işini yürütmesini emretti. Hanno, Bruttii topraklarından ordusuyla yola çıktı. Samnium'da bulunan consullerin ve düşmanın ordugahından sakınarak, Beneventum yakınlarına geldi. Burada şehirden üç (3) mil uzakta yüksek bir mevkide ordugah kurdu. Sonra yazın buğday stok etmiş civardaki müttefik kavimlerden ordugaha buğday getirilmesini emretti. Buğdayın getirilmesine nezaret etmek üzere askeri kuvvetlerini teçhizatlandırdı. Sonra Capua'ya bir haber göndererek, belirlenen günde Campanialıların her çeşit araba ve yük hayvanlarıyla, her taraftaki çiftliklerden toplanıp getirilmiş buğdayı almak üzere ordugaha gelmelerini bildirdi. Bu emir Campanialıların her zamanki dikkatsizlik ve lakayıtlıklarıyla yerine getirildi. Dört yüzden (400) biraz daha fazla araba ve bundan başka birkaç yük hayvanı gönderildi. Bu olay nedeniyle, sadece açlık değil, alevler bile akılsız, duygusuz ve hissiz vahşi

hayvanların dikkatini kamçılayabileceğinden, Hanno'nun olumsuz eleştirisine maruz kaldılar. İki misli araçla buğdaylarını nakletmeleri için başka bir gün tespit edildi. Bunların hepsi olduğu gibi Beneventumlulara bildirildiği zaman, derhal Bovianum yakınlarında Romalıların ordugahındaki consullere on (10) elçi gönderdiler. Consuller, Capua yakınlarında ne olup bittiğini işitince, aralarında kendilerinden birinin ordusunu Campania'ya sevk etmesi gerektiğini kararlaştırdılar. Kendisine bu eyalet düşen Fulvius yola çıktı ve geceleyin Beneventum surlarına girdi. Şimdi yakınlarda bulunduğundan, Hanno'nun ordusunun bir kısmıyla buğday sağlamak üzere gittiğini öğrendi. Bundan başka Quaestoru aracılığıyla Campanialılara buğday temin edilmişti. İki bin (2.000) yük arabası ve buna ilave olarak karışık ve silahsız bir kalabalık güruh gelmişti. Her şey bir şaşkınlık ve heyecandan titreyiş içinde yapılmakta idi. Ordugahın düzen ve disiplini, askeri gelenek ve göreneği, yani yapılması gerekli şeyler, ordugaha dışardan gelen köylüler ve yabancılar[41] tarafından ihlal edilmiş ve ortadan kaldırılmıştı.

Bu olaylar yeterli derecede açığa çıktığından, consul, askerlerin sancaklarını ve ordularını hazırlamasını, ertesi gece bunu tamamlamalarını emretti. Kartaca ordugahına hücum etmeleri gerekliydi. Bütün yüklerini ve askeri ağırlıklarını Beneventum'da bırakarak, dördüncü (4.) nöbette yola çıktılar. Güneş batmadan biraz önce ordugaha ulaştılar. Roma orduları o denli şaşkınlık, korku ve telaş uyandırdı ki, ordugah düz bir mevkide bulunmuş olsaydı, hiç şüphesiz ilk hücumda alınırdı. Ordugahın yüksek bir mevkide yer alması ve dik, aynı zamanda tırmanması güç bir tepeden başka, herhangi bir taraftan yaklaşılmasına imkan vermeyen tahkimatlar da onu korumuş oldu. Gün ağarınca büyük bir çarpışma alevlendi. Kartacalılar yalnız tahkimatları koruyup savunmakla kalmadılar fakat aynı zamanda, çok daha uygun bir mevkie sahip bulunduklarından, dik tepe üzerinde mücadele vermekte olan düşmanı aşağıya itip sürdüler.

CAPUT 14

Bununla beraber, sebat ve direnci kırılmayan cesaret her şeyin üstesinden gelerek galebe çaldı. Böylece siperler ve hendekler derhal birçok yere ulaştırıldı fakat bu birçok yaralıya ve ağır askeri kayba mal oldu. Bunun üzerine consul kumandanları ve askeri tribunusları toplantıya çağırdı ve onlara kendisinin bu düşüncesizce fazla cüretli projesinden vazgeçilmesi gerektiğini anlattı. O gün ordusunu Beneventum'a sevk etmek ve ertesi gün düşmanın yakınında ordugah kurmak kendisine daha güvenceli görünüyordu. Böylelikle Campanialılar ne oradan ayrılabilecekler ne de Hanno'ya geri dönebileceklerdi. Bu işi daha kolaylıkla başarmak için Fulvius diğer consulü ve onun ordusunu da çağıracaktı; böylece bütün savaşın odak noktasını bu nokta yapacaktı. Kumandan geri çağırma işareti verdiği zaman, onun bu plan ve düşünceleri, bu kadar ruhsuz bir emri reddeden askerlerin bağrışlarıyla bozulup dağıldı. Tesadüfen düşmanın en yakınında Paeligna cohorsu bulunmaktaydı. Bu cohorsun başında bulunan Vibius Accaus bir sancak yakaladı ve bunu düşmanın siperi üzerine fırlattı. Sonra, bu sancak düşmanın eline geçerse diye, kendisine ve cohorsa lanet ve beddualar yağdırarak, ilk kendisi hendek ve siperi aşarak ordugaha koşarak daldı. Şimdi Paeligna'lılar siperin içinde dövüşmekteydiler. Bu sırada üçüncü (3.) lejyonun askeri tribunusu Valerius Flaccus ordugahın diğer tarafından yaklaşmaktaydı. Romalıların korkaklığı yüzünden ordugahın alınma şerefini müttefiklere vermek istiyordu. Principes'in ilk yüzbaşısı Titus Pedanius, sancak taşıyanlardan bir sancak çekip aldı ve şöyle söyledi: "Bu sancak ve bu centurio tam anında düşmanın siperi içinde olacak. Sancağın düşman tarafından alınmasına mani olacaklar takip etsinler." Titus Pedanius hendeği geçerken ilk kendi manipulusunun askerleri, sonra bütün lejyon onu takip etti. Artık consul askerlerini teşvik etmek ve cesaretlendirmek için geri çağırmaktan vazgeçerek, sipere doğru koşmakta olan askerlerin gözleri önünde planını değiştirdi. Müttefiklerin en cesur cohorsunun ve vatandaşların bir

lejyonunun ne kadar tehlikeli ve nazik bir durumda olduğunu bir mevki üzerinden izledi; onlar ellerinden gelenin en iyisini yaparak, düşman her taraftan mızraklar atarken silahlarıyla, vücutlarıyla düşmana karşı koyarak yollarına devam ettiler ve içeri daldılar. Kuvvetleri ve kanları tükenip çekilmekte olan yaralı pek çok kişi bile düşman siperi içine atlamaya çabalıyordu. Böylece tam anında, sanki ordugah, kuvvetle tahkim edilmiş bir yerde değil de düz bir mevkide kurulmuşcasına alındı. Tahkimatın içindeki herkes bozguna uğratılmış olduğundan, artık bir çarpışma olmamış ve bunun arkasından katliam gelmişti.

Altı binin (6.000) üstünde düşman öldürüldü, buğday için gelen Campanialıların ve yük arabalarıyla katırların bütün katarı dahil olmak üzere yedi bin (7.000) insan esir alındı. Her yerde yağma yapmak üzere yola çıkmış olan Hanno, Roma'nın müttefiklerinin çiftliklerinden ganimet almış, bunlara ilave olarak muazzam büyüklükte bir ganimet elde etmiş idi. Böylece düşman ordugahını tahrip ettikten sonra Beneventum'a döndüler ve buradaki iki (2) consul -çünkü Appius Claudius birkaç gün sonra buraya gelmişti- ganimeti sattılar ve bölüştüler. Gayret ve uğraşılarıyla düşman ordugahını zapt edenler mükafatlandırıldı. Mükafatlandırılanların ilki Accaus Paelignus ve üçüncü (3.) lejyonun birinci yüzbaşısı Titus Pedanius idi. Hanno, ordugahtaki felaket haberini aldığı Cominium Ocritum'dan ayrılarak, buğday arayıp bulmak için tesadüfen yanında bulunan birkaç kişiyle, yürüyüşten ziyade firara benzeyen bir biçimde Bruttii topraklarına geri döndü.

CAPUT 15

Campanialılar, kendileri için olduğu kadar müttefikleri için de önemli bir felakete uğranıldığını işitince, iki (2) consulün de Capua'dan bir günlük uzaklıktaki Beneventum'da bulunduğunu bildirmek üzere Hannibal'e elçiler gönderdiler. Bütün savaşın kendi kapıları ve surları yakınında olmadığını bildirdiler. Hannibal acele Campanialıların yardımına gelmezse, Capua'nın Ar-

pi'den[42] daha çabuk düşmanın kuvvet ve kudreti altına geçebileceğini belirttiler. Tarentum Kalesi'yle değil, genellikle Kartacayla karşılaştırdığı, boş ve savunmasız bırakılmış Capua'yı Roma halkına teslim etmesinin büyük önemi olması gerektiğini söylediler. Hannibal Campanialılara, davalarıyla ilgileneceğine dair söz verdi. Çünkü şimdi kumandanlarıyla birlikte iki bin (2.000) atlı göndermişti. Campanialılar bu kuvvetlerle çiftliklerini, yakılıp yıkılarak yağmalanmaktan koruyabilir ve savunabilirlerdi.

Bu sırada Romalılar diğer şeylerin yanı sıra Tarentum Kalesi ve burada kuşatılan garnizon ile ilgileniyolardı. Praetor Publius Cornelius tarafından, senatonun yetki ve sorumluluğuyla buğday satın almak üzere Etruria'ya komutan olarak gönderilen Gaius Servilius, çok sayıda yüklü gemiyle, düşmanın kapattığı Tarentum Limanı'na ulaştı. Görüşmelerde, tarafları değişmek üzere, düşman tarafından önceden boş bir ümitle sık sık davet edilen insanlar, onun gelişine teşekkür ve yakınlıklarını sunarak, gerçekten düşmanı, tarafları değişmeye davet ediyor ve teşvik ediyorlardı. Gerçekte garnizon yeterli derecede kuvvetli idi ve Metapontum'da bulunan askerler şimdi Tarentum kalesini savunmak için nakledilmişlerdi. Bunun üzerine, Metapontumluların tahdit edilip tutulmalarından korkulduğundan, derhal onlara yardım edildi ve Metapontumlular Hannibal'in tarafına geçtiler.

Aynı kıyıda bulunan Thurii kavmi de aynısını yaptı. Onları bunu yapmaya sevk eden şey, Tarentumluların ve kan bağı ile bağlı oldukları aynı Achaia soyundan gelen Metapontumluların isyanından ziyade, geçenlerde rehinelerin öldürülmesi olayı yüzünden Romalılara karşı duydukları öfke idi. Bunların dostları ve akrabaları, Bruttii topraklarından uzaktan olmayan Hanno ve Mago'ya[43] bir mektup gönderdiler. Bu mektupta, kendi surları içinde bir ordu meydana getirebildikleri takdirde, onların şehrini kendi kudret ve hakimiyetleri altına alabileceklerini belirttiler. Marcus Atinius, orta büyüklükte bir garnizonla Thurii'nin başında bulunmaktaydı. Marcus Atilius'un, Thurii'nin pek fazla olmayan gençlerinin askerlik yapanlarına olan güveninden, düşün-

meden aceleyle savaşa kolaylıkla atılabilecek bir yaradılışta olduğunu düşündüler. Atilius onları mahsus centuriolarda[44] organize etti ve böyle bir tehlike anı için onları silahlandırdı. Kartacalı kumandanlar kuvvetlerini kendi aralarında taksim ettiler ve Thurii topraklarına girmeleri üzerine, Hanno hücum etmeye hazır piyade kuvvetiyle şehre ilerledi. Mago süvarisiyle birlikte bir pusu kurmaya elverişli tepelerin ağaçlarla ve çalılıklarla örtülü yerleri altında durdu. Atinius, hem içteki tertip ve plandan hem de düşmanın tuzağından habersiz olarak, sadece gözcülerle piyade yürüyüş kolunda düzenlenmiş kuvvetlerini savaş safına sevk etti. Ön sıralarda sadece birkaç Romalı çarpışmakta olduğundan ve Thurii adamları da yardımcı olmaktan ziyade sadece neticeyi beklediklerinden, piyade çarpışması son derece donuk ve cansız geçmekteydi. Kartaca savaş safı kasten geri çekildi. Gayesi kendi süvari kuvveti tarafından işgal edilen tepenin diğer tarafına dikkatsiz ve düşüncesiz düşmanı çekmekti. Buraya geldiklerinde, bir çığlıkla aniden hücuma geçen süvari kuvveti, Thurii kavminden bir kitlenin derhal firar etmesine neden oldu. Firar eden Thurii kavminin bu grubu, hem düzen ve disiplinden yoksun hem de çarpışan tarafa tam anlamıyla sadık değildi. Romalılar bir tarafta piyade kuvvetiyle, diğer tarafta süvari kuvvetiyle kuşatılmış ve sertçe zorlanmış olmalarına karşın, bir süre çarpışmayı sürdürdüler. Sonunda onlar da aksi istikamete döndüler ve şehre kaçtılar. Burada bir araya toplanan tertipçiler, ardına kadar açılmış kapılardan vatandaşlarının yürüyüş kolunu aldılar. Fakat onlar, bozguna uğramış Romalıların şehre doğru hareket etmekte olduğunu gördükleri zaman, Kartacalıların kendilerinin peşinde olduğunu bağırarak ifade ettiler. Acele olarak şehir kapılarını kapatmazlarsa, düşmanın da onların içlerine karışarak, şehre vasıl olabileceğini bağırarak bildirdiler. Böylece onlar Romalıları dışarda bıraktılar ve düşman tarafından öldürülmeye terk ettiler. Bununla beraber Atinius birkaç adamıyla birlikte kabul edildi. Diğer tarafın[45] düşüncesi, kadere boyun eğmeli ve şehri galip gelenlere teslim etmeli doğrultusunda olduğundan, kısa bir süre münakaşa ve çekişmelerle sürüp gitti. Fakat her zaman olduğu gibi tesa-

düf ve kötü tavsiye öncelik kazandı. Atinius'un şahsi güvenliğini daha fazla istediklerinden, onu ve adamlarını deniz kenarına getirdiler ve gemilere bindirildiler. Çünkü Atinius kendilerini yumuşak ve adil bir biçimde yönetmişti, Romalıların hatırından ziyade onun şahsi güvenliğini istiyorlardı. Onları gemilere bindirip gönderdikten sonra Kartacalıları şehre kabul ettiler.

Consuller lejyonlarını Beneventum'dan Campania topraklarına sevk ettiler. Bunun nedeni sadece yeni yeşillenmekte olan buğdayı yok etmek değil fakat aynı zamanda Capua şehrini de kuşatmaktı. Bu kadar zengin bir şehri yakıp yıkarak yağmalamakla, kendi consullüklerini şöhretli ve unutulmaz kılmayı düşündüler. Aynı zamanda üç (3) seneden beri[46] çok yakındaki bir şehrin ayaklanması nedeniyle cezalandırılmamış olmasının, yetki ve sorumluluklarındaki bu büyük şerefsizliği kaldırıp yok etmeyi amaçlıyorlardı. Fakat Beneventum'un garnizonsuz bırakılmaması ve müttefiklerine destek vermesinin yanı sıra, Hannibal Capua'ya geldiği takdirde, kendilerinin hiç şüphe etmedikleri şekilde bir savaş tehlikesi doğması halinde, süvari hücumuna karşı koyabilmeleri için, Tiberius Gracchus'un süvarileri ve hafif silahlı kuvvetleriyle Lucania'dan Beneventum'a gelmesini emrettiler. Tiberius, Lucania'daki durumu kontrol altında tutmak için, lejyonların ve devamlı ordugahın başına birini koydu.

CAPUT 16

Gracchus, Lucania'dan ayrılmadan önce kurban keserken, uygun olmayan bir işaret ve alamet meydana geldi. Kurbanın öldürülmesinden sonra iki (2) yılan, hayvanın iç organlarına doğru kaydı ve karaciğerin bir kısmını yedi. Fark edilmeleri üzerine aniden gözden kayboldular. Bu nedenden ötürü kahinlerin tavsiyesi üzerine kurban sunma işlemi yeniden tekrar edildi. İç organlar daha büyük bir dikkatle korunurken, yılanların ikinci (2.) kez, üçüncü (3.) kez hayvanın iç organlarının üstüne kaydığını ve karaciğerin tadına bakarak zarar görmeden kaçtıklarını ifade edildi. Kahinler,

bu işaret ve alametin anlaşılmasını sağlamak için komutana danışılmasını ve komutanın insanları saklamaktan, planları gizlemekten sakınması gerektiğini önceden tavsiye etmesine karşın, engellemek istenen kader, hâlâ herhangi basiret ve sakınmayla başka tarafa çevrilememişti. Diğer parti, Hannibal'e karşı ayaklanmış olmasına karşın, Roma tarafında kalan Lucania partisinin başında, bir Lucanialı olan Flavus vardı. Flavius, aynı parti tarafından praetor olarak seçildiği görevinin şimdi ikinci (2.) yılındaydı. Flavius aniden planını değiştirdi ve Kartacalılar arasında sevgi ve yakınlık kazanmak istedi. Ne bizzat kendi tarafını değiştirmesine ne de kan bağı olan komutanın düşman ile ittifakını onaylamasına rağmen Lucanialıları isyana sürüklemek onu tatmin edip memnun bırakmamıştı. Komutana, aynı zamanda kendisinin misafiri olmasına rağmen ihanet etmişti. Gizli bir görüşme için, Bruttii topraklarının başında bulunan Mago'ya geldi. Ellerindeki Roma kumandanını teslim ettikleri takdirde, hür insanlar olan Lucanialıları, kendi kanunlarıyla dost olarak kabul edilebilecekleri vaadini aldı. Sonra Kartacalıyı bir yere götürdü ve burada birkaç kişiyle birlikte kendisinin Gracchus'u getireceğini söyledi. Mago burada, silahlı piyade ve süvarisini gizleyebilirdi. Gizli yerin çok sayıda insan alabilecek kapasiteye sahip olduğunu söyledi. Mevkii yeterli derecede araştırıp inceledikten ve bütün çevrede incelemede bulunduktan sonra, işin yapılması için bir gün belirlendi. Flavius, Roma kumandanına geldi ve Gracchus'un, kendi yardımına ihtiyacı olduğu işin tamamlanması için, önemli bir meşguliyete başladığını söyledi. İtalya'daki genel karışıklık ve ayaklanma sırasında Kartacalıların tarafına geçmiş bütün kavimlerin büyük devlet memurlarını Romalıların dostluğuna dönmeleri için ikna etmişti. Çünkü Cannae'daki felaketle hemen hemen mahvolmuş Roma Devleti de, günden güne düzelip işlerini yoluna koyuyor ve büyüyüp gelişiyordu. Bu sırada Hannibal'in kuvvet ve kudreti zayıflayıp daha kuvvetsizleşiyordu ve hemen hemen bir hiç durumuna geliyordu. Eski suçları nedeniyle Romalıların affetmez olmayacağını söyledi. Hiçbir kavimin asla daha kolay ricada bulunmadığını ve bağışlamayı bahşetmek için daha

hazır olmadığını söyledi. Kendi atalarının bile ayaklanması her defasında affedilmişti! Onlara kendisinin söylediği sözler bunlardı. Fakat onlar aynı sözleri, aynı ifadeleri bizzat Gracchus'un kendisinden duymak istediler. Burada onların önünde, onun sağ elini tutmayı ve onun şerefinin verdiği güvenin kendilerine eşlik etmesini tercih ettiler. Gracchus, Roma ordugahından uzak olmayan, ancak gözden ırak bir yerde kendilerinin bir meclis kurmalarını belirtti. Burada birkaç cümleyle, Lucania halkının Romalıların himayesi altına alınabilmesi ve aynı zamanda Romalılarla bir ittifak kurabilmesi kararlaştırılıp halledilebilirdi. Gracchus, hem konuşma hem de önerinin hileden uzak olacağını düşünerek ve makul olmasıyla onun yanlış fikir vermekten uzak olduğuna hükmederek, lictorları, süvari kuvveti ve kendisine rehberlik yapacak bir misafiriyle ordugahtan yola çıktı ve pusuya düştü. Düşman aniden ortaya çıktı ve hain olduğu şüphesiz olan Flavius onlara katıldı. Gracchus ve süvarilerine her taraftan mızraklar yağdırılıyordu. Atından aşağı atlayarak diğerlerine de aynı şeyi yapmalarını emretti. Aynı zamanda talihin kendilerine açık bıraktığı bir şeyi cesaretle yükseltmek için onları teşvik etti. Fakat dağlar ve ormanla çevrili bir vadide, kalabalık düşmanla kuşatılmış birkaç kişiye ölümden başka ne kaldığını sordu? Mesele olan tek şey, onların kendilerini, intikamı alınmadan öldürülmüş koyunlar gibi mi teslim edecekleri, yoksa sakin bir biçimde neticeyi beklemekten uzak, hep birlikte öfkeli ve hiddetli bir hücuma kalkışmaları, sonra cesaret ettiklerini uygulayarak, düşmanın kanıyla ıslanan silah yığınları ve ölmekte olan düşmanlarının vücutları arasında düşüp ölmeleri miydi? Onların hepsinin Lucanialı haine ve kaçağa hücum etmeleri gerekiyordu. Kendisinden önce yeraltı dünyasına o kurbanı gönderen adam, büyük bir paye ve kendi ölümü için olağanüstü bir teselli bulabilirdi. Bu şekilde konuşurken kumandan, sol kolu etrafına paltosunu sarar -çünkü onlar yanlarına kalkanlarını bile almamışlardı- ve sonra düşmana hücum eder. İnsanların hepsinin düşmana oranından beklenmeyen büyüklükte bir çarpışma oldu. Romalıların vücutları özellikle atılan mızraklara karşı korunmasızdı ve etraftaki yüksek yerlerden

dar vadiye doğru atılan mızrak ve kargılarla Romalıların vücutları parçalandı. Bu andan itibaren savunmacılarından mahrum kalan Gracchus hâlâ Kartacalıları sağ olarak ele geçirmeye uğraşıp çaba sarf etmekteydi. Fakat düşman arasındaki kendi Lucanialı misafiri gözüne ilişti. Sık bir şekilde dizilmiş savaş safının sıraları arasına öyle bir düşmanlık ve kinle dolu bir biçimde girdi ki, birçok canlının hayatını almaksızın bağışlanamazdı. Mago derhal cesedi Hannibal'e gönderdi ve onun ele geçirilen fasces ile birlikte kumandanın kürsüsü önüne konmasını emretti.

Eğer bu gerçek bir şayia ise Gracchus, Lucania'da Eski Ovalar diye isimlendirilen yerde telef olup ölmüştür.

CAPUT 17

Beneventum bölgesinde Calor Nehri yakınlarında hayatlarını devam ettiren bazıları vardı. Ordugahından lictorları ve üç (3) köleyle birlikte banyo yapmak üzere çıkan Gracchus, kıyıda yetişmiş söğüt ağaçları arasında tesadüfen gizlenmekte olan düşman tarafından öldürüldü. Çıplak ve silahsızdı, nehir boyunca yuvarlanmış taşlarla kendini savunmuştu. Bazı yazarlara göre kahinlerin tavsiyesi üzerine, yukarıda zikredilen kehanetler nedeniyle, kirletilmemiş bir mevkide bir kefarette bulunmak için ordugahından beş yüz (500) adım gitmişti. Bu sırada tesadüfen burada pusuya yatınış iki (2) Numidia askeri tarafından vurulup öldürülmüştü. Her iki yer ve maruz kaldığı ölüm tarzı, onun yüksek mevkii, nişan ve payelerinden çok uzaktır. Gracchus'un defin töreni hususunda da çeşitli söylentiler vardır. Bazı yazarlar Gracchus'un kendi askerleri tarafından Roma ordugahına gömüldüğünü ifade ederler. Diğerleri -bu geçerli bir söylentidir- Hannibal'in emriyle Kartaca ordugahının hemen dışına, ölüleri yakmaya mahsus odun yığını hazırlandığını ifade ederler. Aynı zamanda ordunun silahlı olarak tek kol düzeni ile yürüdüğünü, Hispania askeri kuvvetleriyle dans ettiklerini ve her kavmin kendi gelenek ve göreneğine uygun şekilde silahlarını ve vücutlarını hare-

ket ettirdiklerini belirtirler. Bu sırada Hannibal'in bizzat dalkavuklarının, hareket ve sözle her tür hediye ve takdirle şereflendirdiğini ifade ederler. Lucania'da meydana gelen olaylarla ilgili yazan sorumlu ve yetkili kişilerin ifadeleri bunlardır. Eğer Gracchus'un Calor Nehri'nde öldürüldüğünü ifade edenlere inanmaya daha eğilimli iseniz, düşman sadece Gracchus'un başını aldı. Bu kesik baş Hannibal'e getirildikten sonra, Hannibal derhal Carthalo'yu bunu Roma ordugahına quaestor Gnaeus Cornelius'a götürmek üzere gönderdi. Quaestor, ordugahta komutanın defin törenini yaptı. Bu sırada Beneventum halkı onu şereflendirmek üzere, orduyla birlikte Gracchus'un cenaze törenine katılarak onların üzüntülerini paylaşmıştı.

CAPUT 18

Campania bölgesine giren consuller, her yeri yakıp yıkarak yağmalarlarken, Capualıların bir huruç hareketiyle korku ve dehşete kapıldılar. Bunun üzerine, her tarafa dağılmış askerleri sancaklara geri çağırdılar ve düzenlenmiş savaş saflarının önünde de bozguna uğrayarak bin beş yüzden (1.500) fazla askeri yitirdiler. Kavimin bu büyük cüreti üzerine pek tabii olarak mağrurluğu da büyük ölçüde arttı ve çok sayıda çarpışmaya girişerek Romalıları tahrik edip harekete geçirmenin yollarını aradılar. Fakat dikkatsizce ve küstahça başlayan tek bir çarpışma, consulleri nöbetlerinde daha dikkatli olmaya sevk etmişti. Bununla beraber küçük bir hadise, bir ordunun yeniden cesaretini kazanmasına, diğerinin de cesaretinin kırılmasına neden oldu. Zaman zaman büyük neticeye ulaşmak olmasa, savaşta hiçbir şey bu kadar önemsiz olmaz. Titus Quinctius Crispinus'un[47], candan bir misafirpervirlikle kendisine bağladığı konuğu Campanialı Badius yanında bulunmaktaydı. Bu dostluk Badius'un bir hastalığı sırasında, Campania isyanından önce Crispinus'un Roma'daki evinde cömertçe ve müşfik bir biçimde bakılıp iyileştirilmesinden dolayı doğmuştu. Tam bu sıralarda, sözü edilen Badius, kapının önünde mevzi-

lenmiş ileri karakollara doğru ilerledi ve onlara Crispinus'u çağırmalarını emretti. Bu Crispinus'a bildirildiği zaman, dostça ve samimi bir konuşmaya ihtiyaç duyulduğunu düşünerek diğerlerinin biraz ötesine gitti. Çünkü resmi antlaşmaların bozulmasına ve kavimler ile uluslar arasındaki ilişkilerin kesilmesine rağmen, şahsi bir bağın anısıyla yine de bağlıydı. Birbirleriyle karşılaştıkları zaman Badius, "Seni çarpışmaya davet ederek meydan okuyorum, Crispinus" dedi. "Atlarımıza atlayalım ve diğerlerinden belli bir mesafe katederek, hangimizin daha iyi bir savaşçı ve cengaver olduğuna karar verelim." Crispinus bu sözlere cevaben, kendisinin düşmanın gösterdiği cesaretten yoksun olmadığını söyledi. Çünkü kendisi, misafirinin kanıyla sağ elinin kana bulaşmaması için, diğer savaş safında karşılaşacak bile olsa, ondan kaçınıp sakınacaktı. Crispinus arkasını döndü ve oradan yürüyerek uzaklaşmaya başladı. Sonra Campanialı, Crispinus'un korkaklığına ve kadın gibi davranmasına daha şiddetli ve öfkeli küfürler yağdırdı. Masum adama karşı bizzat kendisinin layık olduğu hakaretleri ve yüz kızartıcı rezaletleri hiddetle söyledi. Onu, misafir bir düşman ve kendisiyle eşit düzeyde olmadığını bildiği birini bağışlıyor gibi görünen bir kimse olarak isimlendirerek, hakaret ve sitemlerine devam etti. Resmi antlaşmaların bozulup kopmasıyla şahsi bağların kopmadığını, şahsi ilişkilerin kesilmediğini düşünüyorsa, iki (2) ordunun da açıkca duyabileceği ve anlayabileceği biçimde, Campanialı Badius'un Romalı Titus Quinctius Cpispinus'un misafirperverliğini reddettiğini söyledi. Kendi anavatanına, devletin ve her evin Ocak Tanrılarına[48] hücum etmek üzere geldiğinden, bir düşman olarak kendisiyle ve onunla yapılacak hiçbir beraberlik ve sözleşme kutsal olamazdı. Eğer o erkekse, ileri çıkıp hücum etsin. Crispinus uzun bir tereddütten sonra, Campanialı'nın cezasını çekmeyerek kendisine küfürler savurmasına müsaade etmemek için, kendi bölüğündeki arkadaşları tarafından ikna edilip gönlü kazanıldı. Böylece Crispinus, kendisine meydan okuyan bir düşmanla, karşı sıraların dışında dövüşmesi için kendisine izin verip vermediklerini komutanlara danışmak için uzun süre gecikmiş oldu. Komutanların müsaade-

si üzerine silahlarını aldı ve atının üstüne sıçradı. Badius'a adıyla hitap ederek onu çarpışmaya çağırdı. Campanialı hiç gecikmedi. Atının üstüne atlayıp mahmuzlayarak dosdoğru diğerine sürdü; ikisi karşılaştıklarında birbirlerinin üstüne hücum ettiler. Crispinus mızrağıyla, kalkanının üzerinden Badius'un sol omuzunu parçaladı. Badius yaralandıktan sonra, atından aşağı kaydı; şimdi atından inmiş olan Crispinus, yerde yatan Badius'u öldürübilirdi. Badius, mağlup edilmeden önce kalkanını ve atını bıraktı ve kendi adamlarına doğru kaçtı. Ganimetlerle donatılan Badius'un atını, ele geçirilen silahlarını ve onun kanlı kalkanını gösteren Crispinus, askerlerin büyük övgüleri ve kutlamalarıyla consule götürüldü. Burada Crispinus pek fazla övgüye mazhar oldu ve pek çok hediyelerle mükafatlandırıldı.

CAPUT 19

Hannibal, ordugahını Beneventum bölgesinden Capua yakınlarına kaldırdıktan sonra, buraya gelişinin üçüncü (3.) gününde savaş safında düzenlenmiş askeri kuvvetlerini sevk etti. Kendisi yokken Campanialılar başarıyla çarpışmış olduklarından, Romalıların kendisine ve tekrar tekrar zafer kazanmış ordusuna direnmeye daha az gücü olabileceği hususunda hiç şüphe yoktu. Çarpışma başladıktan hemen sonra, Roma savaş safı kuvvetli bir baskı altında kalarak zorlandı. Özellikle düşmanın mızrakları altında kalıp sıkışan süvari, çarpışmada oldukça zorlanıyor ve güç durumda kalıyordu. Bu durum, süvarinin atlarını düşmana karşı sürmesi için, süvari kuvvetine işaret verilinceye dek sürdü. Böylece Sempronius'un ordusunun[49] görüş mevziine ilerlendiği zaman bir süvari çarpışması oldu. Sempronius'un ordusuna quaestor Gnaeus Cornelius kumanda ediyordu. Gnaeus Cornelius, her iki orduya da yeni düşmanların gelmekte olduğu korkusunu telkin etmişti. Sanki bir karar üzerine, her iki tarafta da geri çağırma işareti verilmiş gibi, ordugaha geri dönenlerin bile hemen hemen hepsi aynı hudutlara dağılıp ayrıldılar. Fakat onlardan oldukça

çok sayıda süvari, bunun ilk çarpışmaları olması nedeniyle Roma tarafında öldü. Bunun üzerine consuller Hannibal'i Capua'dan çekip dışarı atmak için, ertesi gece farklı istikametlere ilerlediler. Consul Fulvius Cumae bölgesine, consul Claudius da Lucania bölgesine ilerledi. Ertesi gün Hannibal, Roma ordugahının boş olduğu ve Romalıların iki (2) yürüyüş kolu halinde farklı istikametlere ilerlediğini haber alıp öğrendiği zaman, ilkin hangi istikamete gideceğini bilemedi. Fakat sonra Appius'u takip etmeye karar verdi. Appius, istediği tarafa düşmanı çektikten sonra, kendisi başka bir yoldan Capua'ya döndü.

Hannibal işi başarmak için bu bölgede kendisine bahşedilen başka bir fırsata da sahipti. Paenula lakaplı Marcus Centenius adında biri vardı. Bu kişi, vücudunun iriliği ve cesaretinin büyüklüğü nedeniyle en yüksek sıradaki yüzbaşılar[50] arasında dikkati çeken ünlü bir kimseydi. Askeri hizmetini bitirdikten sonra, praetor Publius Cornelius Sulla tarafından senatonun huzuruna çıkarılmış ve kendisine beş bin (5.000) asker verilmesi için senatonun ileri gelenlerine rica edilmişti. Kendisi hem düşmanı hem bölgeyi iyi bildiğinden, bazı şeylerin zahmetine değecek şekilde çok geçmeden işi başarabileceğini söyledi. Hem kumandanlarımızın hem de ordularımızın tuzağa düşürüldüğünde uygulanan sanatlara gelince, bunları o sanatların yaratıcısına karşı kullanacağını ifade etti. Bu, askerlerin ve kumandanların nitelikleri ve taktikleri aynıymış gibi ahmakça inançlar taşımaktan ziyade ahmakça vaatte bulunmak değildi. Beş bin (5.000) askerin yerine, yarısı kendi vatandaşlarından yarısı da müttefiklerden oluşan sekiz bin (8.000) asker kendisine verildi. Bizzat kendisi yürüyüşü sırasında çiftliklerden topladığı gönüllü askerlerle dikkati çekecek bir sayıya ulaştı. Hemen hemen iki (2) katına ulaşan ordusuyla Lucania'ya geldi. Hannibal, Claudius'u boşuna takip ettikten sonra burada durmuştu. Bir kumandan ve yüzbaşı Hannibal'le, biri zafer kazanmada tecrübeli, diğeri büyük kısmı düzensiz ve yarı silahlı ancak hepsi tecrübesiz acemi askerlerden oluşan ordu arasında, netice asla belirsiz ve şüphede kalacak bir şey değildi. Yü-

rüyüş kolları birbirlerinin görüş alanı içine girdikleri zaman, iki (2) taraftan hiçbiri çarpışmayı reddetmedi ve derhal savaş safları düzenlendi. Hiçbir şeyin burada açıkca birbirine eş, birbirine rakip olmadığını ümit etmelerine rağmen, onlar çarpışmaya giriştiler. İki (2) saatten daha fazla çarpışma devam etti. Kumandanları mevkii elinde bulundurduğundan Roma savaş safı ümitlenmişti. Roma kumandanı, kendilerinin düşüncesizce hareketi ve cüretiyle meydana gelen felaketten sağ çıktığı taktirde, yalnız kendi eski şöhretini korumak için değil fakat aynı zamanda geleceğin şerefsizliğinin verdiği korkuyla, kendisini düşmanın silahları üzerine attı ve öldü. Bunun üzerine Roma savaş safı derhal bozguna uğradı. Fakat, bütün yollar süvari kuvveti tarafından istila edildiğinden, herhangi bir bozgundan firara dönmek açıkca yapılamıyor ve engelleniyordu. Bu denli büyük kalabalıktan ancak bin (1.000) kişi güç bela kaçabildi. Etrafa dağılan diğerleri ise değişik biçimde ölümle burun buruna gelerek telef olup gitti.

CAPUT 20

Capua kuşatması olanca şiddetiyle consuller tarafından yeniden başlatıldı. Kuşatma için ihtiyaç duyulan her şey bir araya toplanıyor ve hazırlıklar sürdürülüyordu. Casilinum, bir buğday deposu idi. Şimdi şehrin bulunduğu Volturnus Nehri'nin ağzında bir müstahkem mevki[51] tahkim edilmişti. Burada ve Fabius Maximus'un daha önceden tahkim ettiği Puteoli'de[52], yakınlardaki denizin ve nehrin kendi hakimiyetleri altında olabilmesi için, bir garnizon yer aldı. Bu iki (2) kuvvetli kale durumundaki müstahkem mevkiye, ordunun bütün kış mevsimi süresince buğday ihtiyacını temin etmek üzere, praetor Marcus Iunius'un Etruria'da satın aldığı buğday ile geçenlerde Sardinia'dan gönderilenler deniz yoluyla Ostia'dan nakledildi. Fakat Lucania'da maruz kalınan felakete ilave olarak bir de, Gracchus hayatta iken son derece sadakatle askeri hizmette bulunmuş gönüllü köleler ordusu, sanki kumandanın ölümüyle askerlik görevleri sona erip terhis olmuşlar gibi, sancaklarını terk etti.

Hannibal böyle nazik bir anda ne Capua'nın ihmal edilmesini ne de müttefiklerinin terk edilmesini istedi. Fakat bir Roma kumandanının düşüncesizce hareketinden ve cüretinden dolayı elde edilen başarıdan sonra ikinci (2.) bir Roma kumandanını ve ordusunu şaşırtmak ve kötü duruma düşürmek için fırsat çıkmasını oldukça istiyordu. Apulialı elçiler, Gnaeus Fulvius'un, Hannibal'e karşı isyan etmiş bazı Apulia şehirlerini kuşatmakta iken, onun son derece aktif ve yorulmak nedir bilmez bir kişi olduğunu Hannibal'e bildirdiler. Fakat daha sonraları layık olmadığı bu başarı nedeniyle, hem kendisi hem de ganimetle yüklü askerleri aşırı serbestlik ve lakayıtlıkta o denli ileri gitmişlerdi ki, burada hiçbir askeri disiplin ve eğitim kalmamıştı. Hannibal diğer zamanlarda sık sık, son birkaç gün içinde özellikle, yetersiz ve ehliyetsiz bir kumandanın komutası altındaki ordunun ne durumda olduğunu araştırarak, ordugahını Apulia'ya nakletti.

CAPUT 21

Roma lejyonları ve praetor Fulvius, Herdonea[53] yakınlarında idi. Haberler onlara ulaştığı zaman düşman yaklaşmaktaydı. Düşmanın yaklaştığı haberini aldıklarında, praetorun emri olmaksızın sancaklarını çekip çıkarmaktan ve savaş safına gitmekten kendilerini güç tuttular. İstedikleri zaman, kendi arzularına göre bunu yapacaklarından ve hareket edeceklerinden şüpheleri yoktu; bu düşünceden başka hiçbir şey onlara mani olamadı. Ertesi gece Hannibal, burada ordugahta bir karışıklık olduğunu ve silah altına çağrılan birçok kişinin kendisine fazla güvenen biçimde, işaret vermesi için kumandanı zorladığını bildiğinden, bir zafer kazınılması için fırsat yaratıldığından hiç tereddüt etmedi. Bunun üzerine Hannibal etraftaki çiftlik evlerine, sık çalılıklar içine ve ormana hafif teçhizatlı üç bin (3.000) asker yerleştirip mevzilendirdi. Bunlar, işaret verildiği anda hepsi gizlendikleri yerden ortaya çıkacaklardı. Hannibal, firar yapılabileceğine inandığı istikametteki bütün yollar boyunca yaklaşık iki bin (2.000) atlıyı pusuya yatırmasını Mago'ya emretti. Geceleyin bütün hazırlıklar tamam-

landıktan sonra, günün ilk ışıkları ortalığı aydınlatırken savaş safında düzenlenmiş askeri kuvvetlerini dışarı sevk etti. Fulvius tereddüt göstermedi ve askerlerinin içinden gelen bu yazgı işine katılmaya kendisini sevk eden kuvvetten başka pek fazla ümidi olmadan bu talih işine rastgele sürüklendi. Böylece savaş safı düzenlemek için gösterdikleri pervasızlık ve cüretle, savaş safını bile askerlerinin kaprislerine göre hareket ederek tanzim etti. Askerleri tesadüfen ileri atılmışlar ve kendi merak ve zevklerinin onları sürüklediği her nerede sancakları varsa onları söküp almışlardı. Sonra kapris nevinden geçici bir arzuyla veya korkuya kapılarak mevkilerini terk etmişlerdi. Birinci (1.) lejyon ve sol ala önde yer aldı[(54)] ve savaş safı pek uzun bir şekilde yapıldı. Tribunuslar bol ve engin bir yerde hiçbir direnme gücü olmadığını ve düşmanın hücuma geçtiği her yerde onların arasına girip delip geçeceğini bağırarak söylemelerine karşın, savaş safındaki askerler, hiçbir güvenleri olmadığından, kendilerine yardımı olacak işe yarar hiçbir tavsiyenin kulaklarına bile ulaşmasına müsaade etmediler. Burada bulunan Hannibal, ne buradaki kumandanla bir benzerliğe sahipti ne de buradaki orduya benzer bir biçimde askeri kuvvetlerini tanzim etmişti. Bu nedenle Romalılar, onların ilk çığlıklarına ve ilk hücumlarına bile direnemediler. Ahmaklık ve düşüncesizce harekette, kumandan Centenius'la eşit düzeydeydi. Fakat cesarette onunla hiçbir şekilde karşılaştırılamazdı. Kumandan, askerlerinin kuvvetinin tükendiğini, korku ve şaşkınlık içinde olduğunu görerek, bir at ele geçirdi ve hemen hemen iki yüz (200) süvariyle birlikte firar etti. Savaş safının geri kalanları ön sıralardan arkaya sürüldüler ve sonra geri hatlarda, aynı zamanda kanatlarda kuşatıldılar. Burada bulunan askerler o denli bir katliama uğradılar ki, on sekiz bin (18.000) askerin iki binden (2.000) daha fazlası kaçamadı. Ordugah düşman tarafından işgal edildi.

CAPUT 22

Birbiri üstüne bu felaketlerin haberi Roma'ya gelince, gerçekten devleti büyük bir keder ve korku sarmış oldu. Bununla beraber

en yüksek yetki ve sorumluluğa sahip olan consuller, bu zamandan itibaren başarılı olduklarından, bu felaketlerden hiç etkilenip rahatsız olmuyorlardı. Onlar[55] Gaius Laetorius ve Marcus Metilius'u[56] elçi olarak consullere gönderdiler. Bu elçiler consullere iki (2) ordudan geriye kalanları dikkatle toplamalarını ve Cannae'daki felaketten sonra olduğu gibi, korku ve ümitsizliğe kapılarak bunların düşmana teslim olmamalarını temin etmelerini bildireceklerdi.

Elçiler aynı zamanda consullere, gönüllü köleler ordusundan firar edenleri araştırıp öğrenmelerini de haber vereceklerdi. Aynı görev, kendisine asker toplama ve kaydetme işi tevdi edilen Publius Cornelius'a verildi. Publius Cornelius gönüllü köleler için bir araştırma yapılması ve bunların sancaklarına getirilmesi için, içinde pazar kurulan kasabalarda ve merkezi yerlerde[57] bir ferman çıkarttı. Bütün bu şeyler son derece dikkat ve özenle yapıldı.

Consul Appius Claudius, Volturnus Nehri'nin ağzındaki bölgenin başına Decimus Iunius'u, Puteoli'nin başına da Marcus Aurelius Cotta'yı yerleştirdi. Gemiler Etruria ve Sardinia'dan mümkün olduğu kadar süratle gelirken, bunlar buğdayı derhal ordugaha göndereceklerdi. Consul kendisi Capua'ya dönünce, meslektaşı Quintus Fulvius'u Casilinum'dan her şeyi naklederken ve Capua kuşatması için hazırlık yaparken buldu. Sonra consullerin her ikisi şehri kuşattılar ve praetor Claudius Nero'yu Suessula'daki Claudia ordugahından çağırdılar. Claudius Nero, yeri korumak üzere, burada sadece orta büyüklükte bir garnizon bırakarak, kuvvetlerinin bütün geri kalanıyla Capua'ya geldi. Böylece üç başkumandan Capua yakınlarında dikilmiş ve işe başlamış oldular. Farklı taraflarda kendilerine görev düşen üç (3) ordu vardı. Hendek ve siperlerle şehri kuşatma hazırlıkları yapıldı ve araya orta büyüklükte bir tabya dikildi. Aynı zamanda birçok mevkide, çalışmalara mani olmaya uğraşan ve neticede surun ve kapıların iç tarafında kalan Campanialılara karşı başarılı çarpışmalar yaptılar. Fakat bu kuşatma çalışmaları devam ederken, önce Hannibal'e elçiler gönderildi. Bu elçiler, Capua'nın

Hannibal tarafından boş bırakıldığı ve aynı zamanda Romalılara terk edildiği hususunda şikayette bulunacaklardı. Yine aynı elçiler, yalnız kuşatılmış değil fakat aynı zamanda tahkimatlarla sarılıp çevrilmiş bu insanlara hiç olmazsa yardım getirmesi için yalvaracaklardı.

Consuller, praetor Publius Cornelius'tan bir mektup aldılar. Bu mektupta Publius Cornelius, tahkimatlarla Capua'nın kapatılmasından önce, Capua'yı terk etmek isteyen ve mallarını da yanlarında götürmek isteyen Campanialılara müsaade etmelerini consullere emrediyordu[58]. Martın 15'inden önce ayrılanlar hür olacak ve bütün mallarına sahip olacaklardı. O tarihten sonra ayrılanlar ve burada kalanlar düşman olarak tanınıp bellenecekti. Bu şartlar Campanialılara önceden bildirildi ve onlar tarafından o denli bir nefretle kabul edildi ki, onlar gerçekte bilfiil aşağılanıyor ve tehditlere maruz kalıyorlardı.

Hannibal ya şiddete başvurarak veya hile ile Tarentum kalesini kazanmak ümidiyle lejyonlarını Herdonea'dan Tarentum'a sevk etti. Bu iş başarılı olmayınca, Brundisium'a doğru döndü, çünkü bu kasabanın kesinlikle ihanete uğrayabileceğini düşünüyordu. Burada boş yere zaman harcarken, Campania elçileri şikayetleri ve aynı zamanda ricalarıyla kendisine geldiler. Hannibal, elçilere heybetli bir biçimde, kendisinin daha önceden bir kuşatma kaldırdığını ve consullerin kendisinin gelişine direnemeyecekleri cevabını verdi. Bu ümitle elçiler geri gönderildi. Artık iki (2) hendek ve iki katlı istihkamla çevrilmiş Capua'ya dönebilmek elçiler için hayli güç olmuştu.

CAPUT 23

Capua'nın etrafı sarılmaktayken Syracuzae kuşatması da sona erdi. Bu kuşatmayı sadece komutanın ve ordunun kuvvet ve cesareti değil fakat aynı zamanda içteki ihanet de kolaylaştırıp çabuklaştırmıştı. Çünkü ilkbaharın başlarında, Himilco ve Hippoc-

rates'e karşı savaşın Agrigentum'a mı döneceğinden yoksa Syracuzae kuşatmasının mı zorlanacağından emin olmayan Marcellus, şehrin hem kara hem deniz tarafından, bulunduğu mevki itibarıyla zapt edilemez olduğunu gerçekten gördü. Şehir deniz ve karadan bir hücumla alınamazdı; ayrıca Kartaca'dan serbestçe gelen erzakla şehir beslenip dayandığından, açlıktan ölüm derecesine getirerek de alınamazdı. Bununla beraber denenmemiş hiçbir şey kalsın istemedi. Roma savaş safında son derece asil bazı kimseler vardı. Bunlar, Romalılardan soğuma ve yabancılaşma sırasında, siyasette bir değişiklik istemediklerinden sürülmüşlerdi. Marcellus, Syracuzae'dan firar edenlere, görüşmelerde, kendi partilerini yüksek sesle ilan etmelerini emretti. Syracuzae teslim olduğu taktirde, onların kendi kanunlarıyla hür insanlar olarak yaşayacaklarına dair kendilerine söz vermeyi, taahhütte bulunmayı emretti.

Birçok kişinin meraklı davranışı hepsinin gözlerini ve dikkatini üzerinde topladığından, böyle bir kusurun ve kanuna aykırı hareketin fark edilmeden geçmesini önlemeye, meclis görüşmesi sırasında hiç fırsat yoktu. Sürgünlerden sadece bir köle, kaçak olarak şehre kabul edildi ve birkaç kişiyle buluşarak bu iş hakkında görüşmeye başladı. Sonra bir balıkçı gemisi görünümü altında birkaç adam pusuya yatıp gizlendi. Böylece Roma ordugahına[59] doğru yelken açtılar ve kaçaklarla konuştular. Aynı adamlar tekrar tekrar aynı yolu katettiler, bunların arkasından diğerleri ve tekrar diğerleri aynı şeyi yaptılar. Neticede onların sayısı yaklaşık seksene (80) ulaştı. İhanet için her şey hazırlanıp tertip edilince, Attalus adında biri tarafından Epicydes'e haber getirildi. Attalus'a bu olayda kendisine güvenilmediğinden ve söylediklerine inanılmadığından, kendisine fena davranıldı ve hakarete uğradı, sonunda onların hepsi eziyet ve işkence ile öldürüldü.

Bu ümit boşa çıkıp hüsrana uğranılınca, yerini hemen bir başka ümit aldı. Syracuzae'dan Kral Philippus'a gönderilen Damippus adında bir Lacedaemonialı, Roma gemileri tarafından esir alınmıştı. Epicydes ne pahasına olursa olsun fidye verip onu düşman

elinden kurtarmakla çok ilgilenmişti ve Marcellus da buna karşı olmamıştı. Çünkü Romalılar Lacedaemonialıların müttefiği olan Aetoli kavminin dostluğunu ve yakınlıklığını kazanmaya çalışıyorlardı. Damippus'un fidye karşılığında düşman elinden kurtarılmasını görüşmek üzere gönderilenler, her iki taraf için de en uygun yerin yolun tam yarısında ortada bir yer olacağını düşündüler. Burası Galeagra[60] denilen kulenin yakınındaki Trogili Limanı[61] civarıydı. Buraya tekrar tekrar geldiklerinden, Romalılardan biri yakından sura bakarak, taşları sayarak ve her bir taşın yüksekliğini kendi hesabıyla değerlendirerek, yaklaşık olarak surun yüksekliğini hesapladı. Kendisinin daha önceki tahmininden, bütün diğerlerinden ve hatta tırmanma merdivenleriyle tırmanılabilen orta yükseklikte bir kuleden bile çok daha alçak olduğunu düşünerek, bütün bunları Marcellus'a bildirdi. Ümitsizliğe kapılacak bir durum ortada yoktu. Fakat zikredilen bizzat bu nedenle mevki çok dikkatli bir biçimde korunmakta olduğundan, yaklaşılamıyordu. Bu nedenle bir fırsat çıkmasını düşünüp duruyorlardı. Bu fırsat bir kaçak tarafından yaratıldı. Kaçak üç (3) gün süresince Diana Festivali yapılmakta olduğunu ve kuşatma nedeniyle her şey kıt olduğundan, şölenin şarapla daha bol şekilde yapılması için, Epicydes tarafından bütün pleblere şarap verilmiş ve ileri gelen vatandaşlar tarafından kavimler[62] arasında dağıtılmıştı.

Marcellus bunu öğrenince, birkaç askeri tribunusla görüşme yaptı. Bundan sonra böyle önemli bir işi yapmaya cesaret edebilecek yüzbaşıları ve askerleri seçtikten ve tırmanma merdivenleri gizlice hazırlandıktan sonra, diğerlerine erkenden yemek yemeleri ve sonra uykuya çekilmeleri için işaret verilmesini emretti. Geceleyin bir akın yapmak üzere hareket etmeleri gerektiğini söyledi. Sonra, bütün gün boyunca tıka basa yemek yenilen festivale başlayanlar için vakit kafi derecede ilerlediği zaman, şarabın etkisiyle şimdi onların uykuya daldığını düşünerek, bir (1) manipulus askerlerine tırmanma merdivenlerini taşımalarını emretti. Yaklaşık bin (1.000) kadar silahlı asker seyrek bir yürüyüş kolu halinde, sessizce oraya sevk edildi. İlk adam gürültüsüz, korku ve şaşkınlığa

düşmeden surun tepesine ilerleyince, diğerleri, onların arkasından da başkaları onu takip ettiler. Çünkü kendi önlerindekilerin cüreti, kararsızlık içinde tereddüt edenlere bile cesaret verdi ve onların da arkadan surun tepesine tırmanmalarına neden oldu.

CAPUT 24

Bin (1.000) silahlı asker artık surun bir kısmını almıştı. Bu sırada askeri kuvvetlerin geri kalanları getirildi ve daha fazla tırmanma merdiveniyle, Hexapylon'dan[63] bir işaret verildiği zaman bu kuvvetler surun tepesine ilerlemeye başladı. Kulede ilerledikleri noktaya özel bir gayret ve cesaret gerekmeksizin gelmişlerdi. Çünkü kuledeki şölenden sonra düşmanın birçoğu şarabın etkisiyle uykuya dalmıştı veya yarı sarhoş durumda kendinden geçmiş olarak içmeye devam ediyordu. Bununla beraber onlardan birkaçının birden karşısına çıktılar ve yataklarında öldürdüler. Hexapylon yakınlarında ufak bir arka kapı vardır. Bunu büyük bir şiddetle kırıp açmaya başlamışlardı ve anlaştıkları gibi surdan borazanla işaret verilmişti.

Şimdi her tarafta çarpışma, daha uzun süren bir gizlilikle değil fakat açık bir şiddet ve hiddetle yapılmaya devam ediyordu. Çünkü iyi korunan bir yer olan Epipolae'a ulaşmışlardı. Düşman gerçekte korkutulmuş olduğu gibi, aldatılmış olmaktan ziyade korku ve dehşete düşürülmüştü. Çünkü borazanların seslerini, surları ve şehrin bir bölümünü ele geçiren askerlerin bağırışmalarını işiten muhafızlar, bütün şehrin işgal edildiğini düşünerek, bazıları surlar boyunca kaçtı. Bazıları da surlardan atladı veya panik içindeki bir kalabalık tarafından surların yukarılarına itilip sürüklendi. Bununla beraber halkın büyük bir çoğunluğu bu denli büyük bir tehlikeden habersizdi. Çünkü onların hepsinin şarap ve uykudan göz kapakları ağırlaşmıştı. Bu kadar büyük alanı kaplayan bir şehirde mevkilerin duygu ve düşünceleriyle ilgili bilgi yeterince her tarafa ulaşamamıştı. Şafak sökerken Marcullus, Hexapylon kapısını kırıp parçalayarak birden içeri girdi.

Onun bütün kuvvetleriyle şehre girmesi herkesi uyandırdı. Aynı zamanda silahlanmalarına ve eğer mümkün olabilirse, hemen hemen tümüyle zapt edilmiş şehre yardım getirmelerine neden oldu. Epicydes, kendisinin Nasos[64] dediği adadan, hızlı hareket eden bir yürüyüş koluyla birlikte geldi. Nöbetçilerin dikkatsizliği yüzünden surun tepesine çıkmış birkaç kişiyi süreceğinden hiç şüphesi yoktu. İnsanlar korku ve şaşkınlık içinde onu karşılayınca, onların da bozguna dahil edildiğini söyledi, fakat aynı zamanda abartılı ve aşırı derecede korku veren, tehlikeyi bildiren haberler de aldı.

Epipolae'da ve yakınlarda her tarafta silahlı askerler bulunduğunu araştırıp öğrenmesi üzerine, sadece birkaç mızrak atmakla düşman meydan okudu ve sonra yürüyüş kolunu Achradina'ya doğru geri döndürüp yürüyüşe geçti. Epicydes sadece düşmanın hücumundan değil fakat aynı zamanda onların sayıca çokluğundan korktu. Öyle ki, şehrin içindeki hainlik, bir fırsatını bulursa harekete geçebilir ve bu karışıklık sırasında kendisi Achradina ve adanın kapılarını kapalı bulabilirdi. Marcellus surlara girince, gözleri önünde uzanan, bu devirdeki bütün şehirlerin[65] en güzellerinden biri olan şehre yüksek bir yerden baktı. Bu sırada kısmen büyük başarısının verdiği sevinçten, kısmen de şehrin eski devirlerdeki debdebesi ve şan-şöhreti yüzünden ağlayarak gözlerini sildiği söylenir.

Atinalıların donanmasını batırmasını ve son derece mükemmel iki (2) komutanla[66] birlikte kudretli iki (2) ordunun yok edilmesini anımsar, Kartacalılara karşı bu kadar büyük tehlike ile yapılan birçok savaşı aklına getirir. Son derece zengin ve refah içindeki birçok kralı ve tyranı, hepsinin üstünde, son derece canlı anısıyla, kendi fazileti ve başarısını, dikkat çekici yakınlıklığı nedeniyle Roma halkına veren Kral Hiero'yu gözleri önüne getirerek anımsar. Bütün bunlar gözleri önüne geldiğinden ve kendi sancakları Achradina'ya ilerlemeden bir saat içinde her şeyin ateşe verilerek kül haline geleceğini düşündüğünden Roma savaş safı içinde bulunan Syracuzaelıları önceden gönderdi. Önden gönde-

rilen bu Syracuzaelılar yumuşak sözlerle düşmanı şehri teslim etmeye kandırıp ikna edeceklerdi.

CAPUT 25

Achradina'nın surlarını ve kapılarını tutanlar, şartlar yerine geldiği taktirde affedilmek için hiçbir ümitleri olmayan özellikle firarilerdi. Firariler, insanların ne surlara yaklaşmasına ne de onların herhangi biriyle konuşulmasına müsaade ettiler. Böylece Marcullus, sonradan bu girişim hiçbir netice vermediğinden, sancakların Euryalus'a geri taşınması emrini verdi. Burası, denizden aksi istikamette, ötede bulunan şehrin en uzak bölümündeki bir tepedir[67]. Kırlık alana ve adanın içlerine uzanan yola hakim durumdadır. Burası yardımcı kuvvetleri mevzilendirmek bakımından son derece uygundur. Bu kalenin[68] başında, Epicydes tarafından burada yerleştirilmiş olan, Philodemus Argivus bulunmaktaydı. Tyranı öldürenlerden biri olan Sosis, Marcellus tarafından Philodemus Argivus'a gönderildi. Hiçbir fayda sağlamayan uzun bir nutukla ricası reddedildiğinden, Pilodemus'un görüşmede bulunmak için acele etmediğini ve zamanın boşa harcadığını Marcellus'a bildirdi. Philodemus günden güne bu işi ertelemekte ve Himilco ile Hippocrates'in ordugahlarını ve lejyonları nakletmelerini beklemekteydi. Eğer Philodemus, Himilco ve Hippocrates'i kaleye alırsa, şehir surları içinde kapatılan Roma ordusunun yok edilebileceği muhakkaktı. Bunun üzerine Marcullus, Euryalus'un ne boyun eğmekle ne de saldırıya geçmekle kazanamayacağını görerek, Neapolis ve Tycha arasında ordugahını kurdu. Buraları gerçekte şehire ait olan, şehrin mahalle ve semtlerinin adını taşıyan konaklama yerleriydi. Çünkü ganimet elde etmek için son derece istekli askerlerin, yoğun bir şekilde yerleşim yerlerinin bulunduğu kısımlara girdiğinde, dağılmaktan kaçınılamayacağından korktu. Saçlarında şeritler bağlı ve kollarında yünlü kordelalar sarılı[69] elçiler, Tycha ve Neapolis'ten bu ordugaha geldiler. Kendilerinin kan akıtılmasından ve yangınlardan esirgenip

korunmalarını yalvararak rica ettiler. Marcellus elçilerin ricaları hususunda -çünkü bunlar bir talepten ziyade birer rica mahiyetini taşıyordu- bir meclis topladı. Herkes oybirliğiyle, hür insanlardan hiçbirinin bedenine zarar verilip incitilmemesini fakat her şeyin yağmalanabileceğini askerlere emretti. Savunma suru görevini görmek üzere, ev duvarlarından döşenen tuğlalarla[70] ordugah kapatılmıştı. Askerler gözden kaybolduğu zaman ordugah üzerine herhangi bir hücum yapılmaması için, Marcellus tarafından bu ordugahta caddeye açılan kapılara ileri karakollar ve birlikler mevzilendirilmişti. Sonra bir işaret verilince askerler dağılıp gözden kayboldular. Kapıların zorlanmasıyla, korku, şaşkınlık ve kargaşa sesleri her yeri kaplamasına karşın, kan dökmekten çekinip sakındılar. Uzun süreli bir refah döneminde toplanıp yığılan bütün malları alıp götürünceye dek yağmalamanın sonu gelmedi. Bu sırada Philodemus dahi, hiçbir yardım ümidi olmadığından ve sağ salim Epicydes'e dönebilmesi için bir teminat almadığından, garnizonunu sevk etti ve tepeyi Romalılara teslim etti. Hepsinin dikkatleri şehrin zapt edilen tarafındaki karışıklığa çevrildiği sırada, Bomilcar, şiddetli bir fırtına yüzünden Roma donanmasının açık denizde demirli olarak su üstünde duramadığı bir gece, otuz beş (35) gemisiyle Syracuzae limanından çıktı. Kendisine mani olacak hiçbir düşman olmadan, Epicydes'e ve Syracuzaelılara elli beş (55) gemi bırakarak, denize açılıp acele harekete geçti. Syracuzae'daki durumun ne kadar nazik ve tehlikeli olduğunu Kartacalılara bildirdikten sonra, birkaç gün sonra yüz (100) gemiyle geri döndü. Bomilcar'ın Epicydes tarafından Hiero'nun kraliyet hazinesinden birçok hediyelerle ödüllendirildiği rivayet edilir.

CAPUT 26

Marcellus, Euryalus'u aldıktan ve onu garnizon yaptıktan sonra, düşmanın bazı askeri kuvvetlerinin geri hatlardan kaleye girebilme ve aynı zamanda surlarla sarılmış ve engellenmiş askerlerini müşkül duruma düşürebilmesi korkusu azalmış ve sıkıntısı hafif-

lemiş oldu. Bunun üzerine Marcellus, kuşatılmış olanları tam bir kıtlık içine sokarak kuvvetini azaltmak ümidiyle, uygun mevkilerde yer almış üç (3) ordugahla Achradina'yı kuşattı. Her iki taraftaki ileri karakolların birkaç gün için sakin durumda olduğu sırada; Hippocrates ve Himilco'nun aniden gelişleri, gerçekte Romalıların her taraftan kuşatılmakta ve hücuma uğramakta olduğu etkisini yaratmıştı.

Çünkü Hippocrates, Büyük Liman yakınlarında bir ordugah tahkim ettikten ve Achradina'yı işgal etmek için askeri kuvvetlerine işaret verdikten sonra, eski Roma ordugahına[71] hücum etti. Eski Roma ordugahının başında bulunan Crispinus ve aynı zamanda Epicydes, Marcellus'un ileri karakollarına karşı bir huruç hareketi yaptılar. Tam bu sırada Kartaca donanması, Marcellus'un Crispinus'a yardımı olarak herhangi bir askeri kuvvet gönderilmesini olanaksız kılmak için, şehir ve Roma ordugahı arasında uzanan kıyıya çekilip demir atmıştı. Bununla beraber düşmanın meydana getirdiği bir çarpışmadan daha ziyade bir karışıklık ve hercümerç vardı. Çünkü Crispinus, Hippokrates'in kuvvetlerini tahkimatlarından geri püskürtmekle kalmadı fakat aynı zamanda düzensiz ve bozguna uğramış bir tarzda kaçarken onu takip etti. Aynı şekilde Marcellus da Epicydes'i şehre çekilmeye mecbur etti. Marcellus şimdi ve hatta gelecekte, düşmanın ani bir akınından başka burada hiçbir tehlike olmadığı hususunda yeterli derecede güven sağlanmış bulunduğunu görüp anladı.

Sonra bütün bunlara ilave olarak salgın hastalık her iki tarafa da felaket getirdi. Bu salgın hastalık her iki ordunun da dikkat ve ilgisini askeri stratejiden derhal başka yöne çekmişti. Sonbahar mevsimi nedeniyle ortam tabii olarak sağlığa zarar verirken tahammül edilemez sıcaklık hemen hemen her iki ordugahtaki bütün insanları; fakat şehrin içindekilerden ziyade şehrin dışındakileri etkiledi ve sıhhatlerine zararlı oldu. İlkin onlar sonbahar mevsiminden ve bulundukları mevkiin sıhhate zararlı etkisinden dolayı hastalandılar ve öldüler. Sonra hastaların bakımı sırasında hastalığın bulaşması sonucunda bu durum bir hastalık, bir illet

halinde yayılmaya devam etti. Öyle ki, sonunda hastalığa yakalanmış olanlar ihmal edilerek ve terk edilerek öldüler veya onlarla birlikte oturanlar ve aynı onulmaz hastalığa yakalanarak tedavi görüp iyileşenler başka bir tarafa nakledildiler. Böylece her gün, cenaze törenleri ve ölüm onların gözleri önünde cereyan etmekteydi. Gece ve gündüz boyunca her taraftan feryat figan ve ağlama sesleri yükseliyordu.

Neticede, perişanlık ve keder hususunda edindikleri alışkanlıktan, insanlıkla ilgili duygularını o denli kaybettiler ki, gözyaşları içinde ölüye refakat etmekten ve kendileri için kaçınılmaz olan ağlamadan bile vazgeçtiler. Hatta onları evin dışına taşıyıp yakmaktan bile feragat ettiler. Ölülerin vücutları, bir ölümü bekliyormuş gibi görünen insanların gözleri önünde etrafı kaplayarak yattı. Hastalık sağlam kişiyi, sadece korkuyla değil fakat aynı zamanda cesetlerin çürümesi neticesinde ortalığa yayılan tehlikeli öldürücü kokuyla da etkiliyor, ölüler hastalığı daha dayanılmaz bir duruma getiriyordu. Bazıları kılınçla ölmeyi tercih ederek, yalnız başlarına düşmanın ileri karakollarına doğru kendilerini attılar. Bununla beraber çok şiddetli bir salgın Romalılardan ziyade Kartaca ordugahını sarmıştı.

Çünkü Romalılar, Syracuzae'ın uzun kuşatması sırasında iklime ve buranın suyuna karşı daha büyük bir alışkanlık kazanmışlar ve bunlara karşı dirençleri artmıştı. Düşman ordusundan dağılan Sicilialılar, yerin sıhhate zararlı ve sakat oluşundan, her biri kendi şehiri yakınlarına hastalığın yayılmakta olduğunu görür görmez, Kartacalılar kumandanları Hippocrates ve Himilco ile birlikte hiçbir yerde sığınacak yer bulamadıkları sırada, son adama kadar hepsini öldürüp telef ettiler. Marcellus salgın hastalığın son derece ciddi boyutlara ulaştığını görür görmez, askerlerini şehre nakletti. Barınacak bir yer ve gölge, hasta insanlara yeniden eski kuvvetini getirip canlanmalarına ve hayat kazanmalarına yardımcı olmuştu. Bununla beraber Roma ordusunda pek çok kişi aynı salgın hastalık neticesinde bu hayattan göçüp gitmişti.

Kartacalı kara ordusu yok edildikten sonra, Hippocrates'in askerleri olan Sicilialılar, birtakım geniş olmayan fakat hem durumu hem de tahkimatları tarafından savunulan kasabaları, ...[72] istila etmişlerdi. Bu kasabalardan biri Syracuzae'dan üç (3) mil, diğeri on beş (15) mil uzaktaydı. Bu kasabalar Syracuzae'a kendi vatandaşlarından erzak getiriyorlar ve aynı zamanda yardımcı kuvvetler çağırıyorlardı. Bu sıralarda Bomilcar ikinci (2.) kez donanmasıyla Kartaca'ya gitmek üzere hareket etti ve bu şartlarda müttefiklere ümit vermek için, onların durumlarını ve şanslarını anlattı. Bu beyanatında, onlara sadece ödünç verebileceği yeterli yardımla bunu yapabileceğini değil fakat aynı zamanda, hakikatte zapt edilmiş bir şehirde Romalıların da esir edilmiş olduğunu belirtti. Böylece Bomilcar, her çeşit araç gereç ve erzakla yüklü arabalarını artırmaları hususunda onlara etki ederek ikna etti.

Bunu takiben yüz otuz (130) savaş gemisi ve yedi yüz (700) yük arabasıyla Kartaca'dan hareket ettikten sonra, Sicilia'ya geçmek üzere yeterli derecede uygun bir hava ve rüzgar elde etmişti. Fakat aynı rüzgarlar onun Pachynum yakınlarına gelmesini engellemekteydi. Bomilcar'ın gelişinin ve sonra beklenmedik gecikmenin ilk söylentisi, memnuniyet ve sevinç getirdi. Fakat buna karşılık Romalılara ve Syracuzaelılara korku da gelmişti. Bunun üzerine Epicydes, Bomilcar'ı tutan aynı rüzgarların günlerce doğudan esmeye devam edeceğinden korktu. Bu nedenle, Kartaca donanması korunmakta olan Bomilcar'ın yanına gitmek üzere yelken açtı. Bomilcar bir deniz çarpışmasından korkmuştu. Bu korkusu, daha çok kuvvetlerinin azlığı ve gemilerinin sayısının düşük oluşundan kaynaklanmamaktaydı. Gerçekte kendisi daha fazlasına bile sahipti. Asıl korkusu, rüzgarların kendisine uygun olmaktan ziyade Roma donanmasına elverişli olacak şekilde esmesinden ileri gelmekteydi. Bununla beraber Epicydes bir deniz çarpışmasından şansını denemek için onun rızasını aldı. Marcellus da, bütün adadan bir Sicilia ordusu toplanmaktayken aynı zamanda bir Kartaca donanmasının hadsiz hesapsız araç gereç ve

erzakla dolu olarak yaklaşmakta bulunduğunu gördü. Düşmanın şehrinde kıstırılmış vaziyette kalarak, hem karadan hem denizden gelecek şiddetli bir baskı altında kalabileceğinden korktu.

Bu nedenle, gemilerinin sayısı daha az olmasına rağmen, Bomilcar'ın Syracuzae'a gelişini engellemeye karar verdi. Deniz sakinleşir sakinleşmez, denize hareket ettirilebilecek durumda olan, çarpışmaya hazır vaziyetteki iki (2) donanmayı, Pachynum Burnu civarında birbirine karşı durur vaziyette yerleştirdi. Böylece, birkaç günden beri sert bir biçimde esen güneydoğu rüzgarı şimdi gitgide kuvvetini azalttığı sırada, demir alıp harekete geçen ilk Bomilcar oldu. Burnun etrafında dolaşmak için, çok daha istekli olarak açık denize açılan Bomilcar'dı. Fakat Bomilcar Roma gemilerinin kendisine doğru kürek çekmekte olduklarını görünce, aniden gelen beklenmedik bu olay karşısında korku, heyecan ve şaşkınlığa kapıldı. Açık denize doğru yelken açtı ve nakledilen yüklerin buradan Africa'ya geri dönmesini emretmeleri için Heraclea'ya[73] haberciler gönderdi ve daha sonra Sicilia kıyıları boyunca yelken açarak Tarentum'a gitti. Bu kadar büyük ümidi aniden kırılan Epicydes, büyük kısmı zapt edilmiş şehrin kuşatmasında başlı başına bir pay kazanmadan geri dönmemek için Agrigentum'a yelken açtı. Buradan herhangi bir şeyi harekete geçirmekten ziyade, neticeyi beklemeye niyet ediyor ve tasarlıyordu.

CAPUT 28

Epicydes'in Syracuzae'dan ayrıldığı, adanın Kartacalılar tarafından hemen hemen terk edildiği ve ikinci (2.) kez Romalılara teslim edildiği haberleri Sicilialıların ordugahına gelince, kuşatılmış olanların isteğiyle yapılan görüşmeler neticesinde, ilk araştırma yapıldı ve Sicilialılar şehrin teslimi için şartları düzenlemek üzere Marcellus'a elçiler gönderdiler. Krallara ait olan her yerin Romalılara ait olacağı, bundan başka hürriyetleri ve kendi kanunlarıyla ilgili her şeyin Sicilialılar için güven altına alınarak korunacağı hususunda hepsi görüş birliğine vardılar. Bunun üzerine el-

çiler, Epicydes tarafından kendilerine yetki ve sorumlu verilmiş insanları görüşmeye çağırdılar. Aynı zamanda Marcellus'a ve onlara, kendilerinin, kuşatılanlar ve bu kuşatmanın dışında kalanların hepsinin aynı kaderi paylaşmaları ve hiçbir grup için özel birtakım şartlar yapılarak ayrıcalık tanınmaması nedeniyle, Sicilya ordusu tarafından gönderildiklerini söylediler. Sonra akrabaları ve misafirleri ile konuşabilecek olanlar tarafından kabul edilerek, Marcellus ile düzenlemiş oldukları şartları açıkladılar. Güven teminatını unutarak, Epicydes'in valileri Polyclitus ve Philistion ve aynı zamanda Sindon lakaplı Epicydes adında birine hücum etmek üzere yapılacak girişime katılmaları hususunda Sicilialıları ikna ettiler. Onları öldürdükten ve halkı bir toplantıya çağırdıktan sonra, kıtlıktan ve aralarında gizlice fısıldaştıkları diğer şeylerden şikayette bulundular. Kendilerine yüklenen birçok zorluklar olmasına karşın, kaderden utanıp tarihe kabahat bulmamaları gerektiğini söylediler. Çünkü kuvvet ve kudret kendi ellerinde olduğunda, onlara daha ne kadar katlanabileceklerini ifade ettiler. Romalılar, Syracuzae kuşatmasının nedeninin, Syracuzaelılara karşı duyulan nefretten değil, onlara karşı duyulan sevgiden kaynaklanmış olduğunu belirttiler. Çünkü güç ve kudretin, Hannibal'in ve daha sonra Hieronymus'un yardakçıları ve köleleri, Hippocrates ve Epicydes'in eline geçtiğini öğrenmişlerdi. Bunun üzerine Romalılar savaşmışlar ve şehri değil, zalim tyranları ele geçirmek üzere Syracuzae'ı kuşatmaya başlamışlardı. Fakat şimdi Hippocrates yok edilmiş, Epicydes'in Syracuzae'la ve öldürülen valileriyle irtibatı kesilmiş ve şimdi Kartacalılar Sicilia'nın işgal edilmesinden sonra karadan ve denizden her taraftan sürülmüştü. Bütün bu olaylar bu şekilde cereyan ettiğinden, tıpkı Roma'yla dostluğunun devam etmesinde kendisine rakip olacak hiç kimse bulunmayan Hiero'nun sağlığındaki gibi, Romalıların Syracuzae'ın korunmasını istemeleri için ne sebebi olabilirdi? Bu nedenle Romalılarla uzlaşma için bir fırsat yarattıkları takdirde, hem şehre hem de burada yaşayan şahıslara kendilerinden hiçbir zarar gelmeyecekti. Bundan başka, Syracuzae'ın bir zamanlar kendisine hükmeden küstah tyranlardan[74] kurtulmuş olacağı son

derece uygun fırsat tam bu anda Syracuzae'a çıkarsa, bu küstah, cüretkâr tyranlar bir daha asla buraya gelemezdi.

CAPUT 29

Bu konuşma büyük bir görüş birliği içinde dinlendi. Bununla beraber elçileri görevlendirmeden önce, praetorların seçimine karar verildi. Sonra devlet memurlarını temsil eden kişiler arasından temsilciler Marcellus'a gönderildi. Bunların başı şöyle konuştu: "Başlangıçta, sizin dostluğunuzu terk eden fakat bize karşı olduğu kadar hiçbir vesileyle size karşı çok vicdansız olmayan Hieronymus'un dostluğunu terk etmeyen Syracuzaelılar değildik. Fakat daha sonraları neticelenen barış, tyranın alçakcasına katliyle ihlal edilmiş oldu. Tyranın katli olayı herhangi bir Syracuzaelı tarafından değil fakat kralın dalkavukçuları, kölesi ve hizmetçisi durumunda olan Hippocrates ve Epicydes tarafından gerçekleştirildi. Şimdi korku ve dehşet yaratmakla, tehditle onlar bizi itaat altına alıp pes ettirdiler. Hiçbir kimse burada bizim için bir zamanlar hürriyet olduğunu, ne de sizlerle bir vakitler barış yapıldığını söyleyebilir. Syracuzae'ı itaat altında tutanları öldürdüğümüz zaman, ilk kez kendi kendimizin efendisi olmaya başladığımız kesindir. Siz Romalılar tarafından empoze edilecek hiçbir şansı reddetmemek için, teslim olmak, surları ve şehri teslim etmek üzere, derhal silahlarımızdan vazgeçmiş bulunuyoruz. Grek şehirlerinin en güzel ve en şöhretlisini zapt etmenin şan-şöhretini, ey Marcellus Tanrılar size vermiş bulunmaktadır. Karada ve denizde kayda değer her zamanki bütün başarılarımız, sizin zafer töreninizin payesine ilave edilir. Sizler gelecek nesiller için görülecek bir manzara olmaktan ziyade, zapt ettiğiniz şehrin büyüklüğü hususunda sadece bir efsaneye inanmak ister misiniz? Karadan ve denizden gelen her bir kimseye, bir noktada, Atinalılardan ve Kartacalılardan kazandığımız zafer abidelerini bu şehir gösterecektir. Şehir başka bir mevkide, bizden kazandığınız sizin zafer abidelerinizi arzedecektir. Marcellus adını taşıyanların hi-

mayesi ve vasiliği altında korunmak için, sizler el sürülmemiş evinizi Syracuzae'a teslim edeceksiniz. Hiero'dan daha ziyade Hieronymus'un anısının siz Romalılarla birlikte düşünülmesine ve anımsanmasına müsaade etmeyelim. İlk düşmanınızdan ziyade sonuncusu sizin çok daha uzun zaman dostunuzdu. Birinin ahmaklığı sadece kendi mahvına sebep olurken, ötekinin iyi işlerinden olumlu bir tecrübe kazanmış bulunuyorsunuz." Romalılardan istedikleri her şey elde edildi ve artık her şey güven altına alındı. Ancak bizzat Sicilialılar arasında bir mücadele, özellikle yayılan bir tehlike vardı. Çünkü kendilerinin kesinlikle Romalılara teslim edileceğini düşünen kaçaklar, ücretli askerlerin oluşturduğu yardımcı kuvvetleri de aynı korkuya düşürdüler. Onlar silahlarını kaparak[75] ilkin praetorları öldürdüler ve sonra Syracuzaelıları katletmek üzere etrafa dağıldılar ve gözden kayboldular. Öfke ve nefretle kaderin yolları üzerine çıkardığı herkesi katlettiler ve hücum edip şiddet kullanarak ellerine geçirdikleri her şeyi alıp götürdüler. Sonra, kumandansız olmamaları için, üçü (3) Achradina'nın başında, üçü (3) de Nasus'un başında olmak üzere, altı (6) vali seçtiler. Karışıklık ve gürültü en sonunda yatışınca ve Romalılarla yapılan şartların ne olduğunu dikkatli bir biçimde araştırıp öğrendiklerinde, gerçek, ücretli askerler tarafından anlaşılıp sezilmeye başlamıştı. Çünkü ücretli askerlerin davaları ve nedenleri kaçaklarınkinden tamamen farklıydı.

CAPUT 30

Tam bu sırada elçiler Marcellus'un yanından döndüler. Bu elçiler ücretli askerlerin aslı astarı olmayan bir endişe ve şüpheyle harekete geçmiş olduklarını ve Romalıların onların cezalandırılmalarını istemeleri için bir nedenleri olmadığnı ifade etmişlerdi. Achradina'nın üç (3) valisinden Moericus adındaki biri Hispanialı idi. Elçi heyeti arasında bulunan bu kişiye, Hispania yardımcı kuvvetlerinden biri[76] kasten gönderildi. Bu şahıs Moericus'u tek başına bularak, geçenlerde geldiği Hispania'dan ayrıldığı zamanki durumu izah etti. Ülkenin bütününün Roma silahları tarafından tutulduğu-

nu söyledi. Eğer bu sırada değerli bir şey yapabilirse, kendisinin halkı arasında önder bir kişi olabileceğini, ya Romalılarla birlikte askerlik yapmayı tercih edeceğini ya da kendi anavatanına dönebileceğini belirtti. Diğer taraftan bu fikre karşı olarak, kuşatılmış olmayı tercihe devam ederse, hem karadan hem denizden kıstırılmış bir kimse için ortada ne ümit vardı? Moericus bu sözlerle harekete geçerek, göndermeye karar verdiği elçiler arasından erkek kardeşini Marcellus'a gönderdi. Aynı Hispanialı aracılığıyla Moericus'a geri kalanlar tarafından ayrı ayrı himaye ve nezaket için refakat edildi. Bir söz aldıktan ve alınan önlemleri, yapılması gerekli işleri düzenlendikten sonra Achradina'ya geri döndü. Sonra Moericus herkesin dikkatini, devlete karşı ihanet ediliyor kuşku ve şüphesinden başka tarafa çekmek için, elçilerin sağa sola gidip gelmelerini onaylamadığını söyledi. Hiç kimse içeri kabul edilmeyecek ve gönderilmeyeceti. Daha dikkatli bir biçimde korunup kollanması için, uygun mevkilerin valiler arasında bölünmesi gerekliydi. Bu şekilde her valinin kendi kısmının savunmasından sorumlu tutulması sağlanmalıydı. Hepsi bunu onayladılar. Bölümlerin belirlenmesinde, Arethusa Pınarı'ndan Büyük Liman'ın girişine kadar uzanan bölge Moericus'un kendi payına düştü. Moericus bunu Romalıların bildiğini anladı. Bunun üzerine Marcellus silahlı adamlarla yüklü bir geminin geceleyin dört (4) kat kürekle çekilen bir kadırga tarafından yedeğe alınıp Achradina'ya[77] çekilmesini ve Arethusa Pınarı civarındaki kapı yakınlarında askerlerin karaya çıkarılmasını emretti. Dördüncü (4.) nöbette bu yapıldı ve burada karaya çıkarılan askerler planlandığı şekilde Moericus tarafından içeri alındı. Günün ilk ışıkları ortalığı aydınlatırken Marcellus bütün askeri kuvvetleriyle birlikte Achradina surlarına hücum etti. Neticede Marcellus dikkatini sadece Achradina'yı savunanlar üzerinde toplamakla kalmadı fakat aynı zamanda kendi mevkilerini terk ederek aceleyle bir burun teşkil eden Nasus'tan gelen silahlı askerlerin oluşturduğu, Romalıların şiddetli hücumunu önlemek üzere gelen yürüyüş koluyla da uğraşmak zorunda kaldı. Bu karışıklık sırasında daha önceden teçhizatlanmış hafif kadırgalar Nasus yakınlarına doğru yelken açtılar ve askeri kuvvetlerini karaya

çıkardılar. Karaya çıkan bu askeri kuvvetler yarı yarıya askerle dolu ileri karakollar üzerine beklenmedik bir hücum yaptılar. Biraz önce silahlı askerlerin dışarı fırladıkları geçidin, nöbetçilerinin korku, şaşkınlık ve firar nedeniyle boş bıraktıkları açık kapıları üzerine hücum ettiler ve büyük bir direnme olmaksızın Nasus zapt edildi. Diğerlerinin hiçbiri, savunmada bulunmak için bir yetenek veya firar edenlerden daha fazla kalmak için sabır ve metanet göstermedi. Çünkü onlar kendi adamlarına bile tam anlamıyla güvenmediler ve mücadelenin tam ortasında kaçtılar. Marcellus, Nasus'un zapt edildiğini, Achradina'nın bir bölgesinin işgal edlidini ve aynı zamanda Moericus'un kuvvetleriyle Romalılara katıldığını öğrenmesi üzerine, gerçekte olduğundan daha büyük olduğu şayiası ortada dolaşan kraliyet hazinesinin yağmalanmasını önlemek için, borazanlarla geri çağırma işareti verdi.

CAPUT 31

Askerlerin hücumu bastırılıp Achradina'da bulunan kaçaklara sığınmaları için zaman ve yer tanınca, Syracuzaelılar en nihayet korkularından kurtulup rahatladılar. Achradina'nın kapılarını açarak Marcellus'a bir elçi heyeti gönderdiler, kendilerinin ve çocuklarının sağ kalmalarından ve bağışlanmalarından başka bir şey istemediler. Marcellus bir meclis toplayıp, isyan sırasında evlerinden sürüldükten sonra Roma ileri karakolları ve savaş safları içinde bulunmuş Syracuzaelıları da bu meclise kabul ettikten sonra, şöyle cevap verdi: Elli (50) yıl boyunca Roma halkına karşı Hiero'nun yaptığı iyi işlerin, son birkaç yıl içinde Syracuzae'da bulunanlar tarafından yapılan kötü işlerden çok daha fazla olmadığını belirtti. Fakat kötü hareketlerin pek çoğunun aksi etki yaparak onların üzerine geldiğini ve kendilerinin bizzat o adamlara, Roma halkının arzusundan ziyade antlaşmaları ihlal etmeleri nedeniyle, çok daha ciddi cezalar vermeye mecbur kaldıklarını söyledi. Kendisi Syracuzae'ı üç (3) yıldan beri kuşatmaktaydı. Gayesi, Roma halkının şehri köle olarak korunmasını sağlamak değil, ancak kaçakla-

rın ve yabancı kumandanlarının şehri esaret ve tebaa halinde ellerinde tutmalarını önlemekti. Roma savaş safı içindeki Syracuzaelılar, mevkisini teslim eden Hispanialıların kumandanı Moericus veya sonunda bizzat Syracuzaelıların kendileri, geç kalmış fakat cesaretle ahenk ve uyumun örneklerini gösterildiklerinde, artık yapacak bir şey kalmamıştı. Bu kadar uzun zaman Syracuzae surları etrafında karada ve denizde katlandıkları ve Syracuzae'ı sonunda zapt etmeye gücü yeten, bütün zorluklar ve tehlikeler için hiçbir zaman yeterli bir hediyeyi aklına getirmediğini ve aynı zamanda elde ettiklerinden faydalanmadığını belirtti. Bunun üzerine quaestor, kraliyet parasını almak ve onu korumak üzere bir askeri kuvvetle birlikte Nasus'dan gönderildi. Roma savaş saflarında bulunan insanların evleri muhafızlara tahsis edildikten sonra, şehir yağmalanmak üzere askerlere teslim edildi. Bu sırada öfkenin ve hırsın yol açtığı birçok utanç verici örnekler kaydedilmekteydi. zapt edilen bir şehrin korku ve şaşkınlığının yarattığı bütün o karışıklık içinde, Archimedes'in, yağmalamakla meşgul askerlerin ortasında, daha önce toprakta çizmiş olduğu şekiller üzerinde dikkatle uğraştığı ve onun kim olduğunu[78] bilmeyen bir asker tarafından öldürüldüğü rivayet edilir. Aynı zamanda bu olaydan dolayı Marcellus'un büyük bir kedere kapıldığı ve onun gömülmesine ve defin törenine büyük özen gösterdiği söylenir. Onun adının ve anısının korunması ve şereflendirilmesi için akrabalarını bile araştırdığı ifade edilir. Syracuzae'in[79] zaptı esas itibariyle böyleydi. Bu şehrin zaptında büyük miktarda ganimet elde edilmişti. Bir zamanlar zapt edilen Kartaca da eşit şartlarda bir mücadele ve kuvvetle alınmış olsaydı bu kadar ganimeti güçlükle elde ederdi.

Birkaç gün sonra Syracuzae alındı. Titus Otacilius beş kat kürekle çekilen seksen (80) kadırga ile Lilybaeum'dan Utica'ya geçti. Gün ağarmadan önce limana girerek, buğday yüklü yük gemilerini ele geçirdi. Gemiden karaya çıkarak Utica civarındaki dikkat çekici bir bölgeyi yakıp yıkarak talan etti ve her çeşit ganimeti gemilere götürdü. Lilybaeum'dan ayrılışının üçüncü (3.) gününde, buğday ve ganimet yüklü yüz otuz (130) yük gemisiyle geri dön-

dü ve buğdayı derhal Syracuzae'a gönderdi. Eğer bu buğday tam zamanında ulaşmasaydı, galipler ve mağluplar için eşit derecede tahripkâr olan bir açlık önlenemeyecekti.

CAPUT 32

Aynı yaz Hispania'da, hemen hemen iki (2) yıl[80] kayda değer bir şey olmayınca ve savaş, silah kuvvetinden ziyade siyaset yoluyla yapılınca, Roma kumandanları kışlık ordugahlarından çıkarak kuvvetlerini tek bir bütün halinde birleştirdiler. Bunun üzerine bir meclis toplantıya çağırıldı ve herkesin düşüncesi tek bir noktada toplandı. Çünkü kendileri bu zamana kadar Hisdrubal'ın İtalya'yı elinde tutmasını engellemekten başka hiçbir şey başaramamışlardı. Şimdi Hispania'daki savaşın sona erdirilmesi görevinin tam sırasıydı. O kış silah altına çağırılmış yirmi bin (20.000) Celtiberi kavmine mensup askerle, bu gaye için yeterli takviyeye sahip olduklarına inandılar. Düşmanın üç (3) ordusu vardı. Gisgo'nun oğlu Hasdrubal ve Mago, ordugahlarını birleştirmekle, Romalılardan hemen hemen beş (5) günlük uzakta bulunuyorlardı. Hispania'da tecrübeli ve kıdemli bir kumandan olan Hamilcar'ın oğlu Hasdrubal daha yakınlarda idi. Amtorgis diye isimlendirilen bir şehrin yakınlarında ordusu bulunuyordu. Roma kumandanları ilk olarak onu alt etmek istiyorlardı. Bu işe bir son vermek için kendilerinin tam iki (2) misli kuvvete sahip olduklarını düşünmekteydiler. Bununla ilgili geriye kalan tek korkuları, Hasdrubal ve Mago'dan birinin mağlup edildiği takdirde, korku ve şaşkınlığa kapılarak yolları olmayan ormanlara ve dağlara çekilmeleri, böylece savaşı uzatmalarıydı. Bu nedenle kuvvetlerini iki (2) ordu halinde bölmelerinin ve bu askeri harekattaki planlarına bütün Hispania'yı dahil etmenin en iyi yol olduğunu düşündüler. Askeri kuvvetlerini o şekilde böldüler ki, Mago ve Hasdrubal'e karşı üçte ikisi (2/3) sevk edilecekti. Gnaeus Cornelius tecrübeli, kıdemli eski ordunun üçte biri (1 /3) ve buna ilaveten Celtiberi kavminin askerleriyle Hasdrubal Barca ile savaşacaktı. İleri kollardaki[81] Celtiberi kavmine men-

sup askerlerle hep birlikte yola çıkarak, hem kumandanlar hem ordular düşmanın görüş alanında, Amtorgis şehri yakınlarında ordugah kurdular. Amtorgis şehri, düşmandan sadece bir nehir(K2) aracıyla ayrılmaktaydı. Burada Gnaeus Scipio, yukarıda zikredilen kuvvetlerle kaldı. Publius Scipio, daha önceden belirlenmiş kendi savaş payı için harekete geçti.

CAPUT 33

Hasdrubal ilkin, ordugahta Romalıların küçük bir ordusunun bulunduğunu ve Romalıların bütün ümitlerini Celtiberi kavmine mensup yardımcı kuvvetlere bağladıklarını fark etti. Birçok yıllar boyunca askeri harekatta bulunduğu barbarlar ve özellikle bazı kavimler arasında ihanetin her biçimini yaşayarak bu alanda son derece uzman olmuştu. Dil aracılığıyla ifade etme kolay bir yoldu. Çünkü her iki ordugah da Hispanialılarla doluydu. Gizli görüşmeler aracıyla Celtiberi kavmine mensup askerlerin önderleriyle yüksek fiatla bir ittifak yaptı. Bu anlaşmaya göre onlar askeri kuvvetlerini çekeceklerdi. Bu çok cüretli bir cürum gibi görülmedi. Çünkü bu olay, silahlarını Romalılara çevirmek üzere onları teşvik ve tahrik edici bir şey değildi. Savaşta çarpışanlara bile, çok küçük bir bedel karşılığı olarak savaşmamaları teklif ve temin edilebilmekteydi. Bundan başka, sadece barışın kendisi değil fakat aynı zamanda vatanlarına, evleri geri dönmek, ailelerini görmek ve mallarından faydalanmak gibi üstünlük, onları, aşağı tabakada halk sınıfından insanları cezbetti. Bu nedenle kumandanların genel halktan ziyade onları ikna etmesi daha kolay olmadı. Aynı zamanda onların Romalılardan hiçbir korkuları da yoktu. Eğer onlar sayıca pek az olmasalardı, şiddet kullanarak onları durdurmaya çalışabilirlerdi. Bu Roma kumandanları için daima zorunlu bir basiret, bir sakınma tedbiri olabilirdi ve bu örneklerin gerçekten uyarı olarak sayılması gerekliydi. Bu uyarıya göre, kesinlikle kendilerinin olan, kendi askerlerinden ve kendi kuvvetlerinden başka ordugahta bulunmayan yabancı kuvvetlere güven-

memeleri gerekliydi. Celtiberi kavmine mensup askerler aniden sancaklarını söküp aldılar ve uzaklaşıp gittiler. Romalılar bu hareketin nedenini sorduklarında ve kalmaları için yalvarıp yakardıklarında, kendilerinin vatanlarından bir savaş için çağrıldıklarından başka hiçbir cevap vermediler. Scipio müttefikleri, ne rica ve yalvarmalarla ne de şiddetle başvurularak durduramadıktan sonra, kendisinin onlar olmaksızın ne düşmana rakip olabileceğini, ne erkek kardeşiyle yeniden birleşebileceğini, ne de vaat edilen diğer planın bir işe yarayabileceğini anlamakta geçilmedi. Bunun üzerine mümkün olabildiğince uzağa geri çekilmeye karar verdi. Bunu yaparken son derece dikkatli davranıyor ve düzlük herhangi bir yerde düşmana kendisini göstermemek için tetikte bulunuyordu. Düşman nehri geçmişti ve onlar geri çekilirken peşlerini bırakmadan hemen hemen tam arkaları sıra gitmeye devam ediyordu.

CAPUT 34

Hemen hemen aynı sıralarda Publius Scipio, güçlü bir korku ve yeni bir düşmandan daha büyük bir tehlike ile taciz olmaktaydı. Bu sıralarda Kartaca'nın müttefiği olan ve Romalılarla dostluğu kendisini daha sonraları ünlü ve kudretli kılacak genç Masinissa vardı. Masinissa, Numidialı süvari kuvvetiyle, şimdi ilerlemekte olan Publius Scipio ile karşılaşmıştı. Hücum etmeye hazır vaziyette, gece gündüz silah elde beklemekteydi. Öyle ki, Massinissa ile karşılaşan Publius Scipio, sadece yiyecek ve hayvan yemi aramak üzere ordugahtan uzaklarda dolaşan askerleri ele geçirmekle kalmadı fakat aynı zamanda atını ordugaha dört nala sürdü ve sık sık ileri karakolların ortasına dalarak herkesi büyük bir karışıklığa ve paniğe düşürdü. Geceleyin de ani bir hücumdan dolayı kapılarda ve siperde sık sık korku, şaşkınlık ve dehşet yaşanmaktaydı. Romalıların korku ve endişesinden uzak tek bir yer ve zaman yoktu. Onlar herhangi bir şey elde etmeseler de, siperleri içinde sınırlandırılmış bir vaziyette kalakaldılar. Aynı zamanda

düzenli biçimde icra edilen kuşatma hareketi de vardı. Yedi bin beş yüz (7.500) Suessetani ile yaklaşmakta olduğu bildirilen Indibilis'in Kartacalılara katılması halinde, bu kuşatmanın daha titiz ve dikkatli biçimde yapılmasının gerekeceği açıkca ortadaydı. Bunun üzerine Scipio, dikkatli ve basiretli bir kumandan olarak bilinmesine karşın, içinde bulunduğu zorunluluklar yüzünden mecbur kalarak, cüretli bir plana kalkıştı. Bu plana göre, Indibilis'in yoluna çıkmak ve onunla nerede karşılaşırsa karşılaşsın çarpışmaya girişmek üzere geceleyin yola çıkacaktı. Bu nedenle orta büyüklükte bir garnizonu ordugahta bırakarak ve bunun başına subaylarından Tiberius Fonteius'u koyarak, tam gece yarısı hareket etti ve düşmanla karşılaşarak onunla çarpışmaya girişti. Savaş safından ziyade yürüyüş kolu çarpışmaktaydı. Fakat düzensiz ve karışıklık içinde çarpışıldığından, Roma tarafı ve kumandanı daha üstün durumdaydı. Ancak Roma kumandanının kaçmış olduğunu düşünen Numidia süvarisinin kumandanı, Romalıları aniden kanatlardan çevirerek onları büyük bir korkuya düşürdü. Bundan başka Numidialılarla Romalılar yine bir çarpışmaya giriştikleri sırada, üçüncü (3.) bir düşman da ulaşmıştı. Bu üçüncü düşman, onlar çarpışmaya giriştikleri sırada, geri hatlardan onların arkasına yetişen Kartaca kumandanlarıydı. Romalılar birden hangi tarafa karşı çarpışacaklarını ve hangi taraftaki düşmanı yarmak için huruç hareketi yapacaklarını bilemeden, kendilerini iki (2) çarpışmanın arasında buldular. Kumandan, çarpışır ve askerlerini cesaretlendirirken, yapılacak çok şey olan yerde kendisini korumadı ve sağ tarafı atılan bir bıçakla parçalandı. Kumandanın yanında kıstırılarak zorlanan adamlar üzerine, yarım daire halinde dizilerek hücum eden düşmanlar, Scipio'nun atının üzerinden kayarak öldüğünü görünce, vahşi bir zevkle savaş safı boyunca her yere daldılar ve çığlıklar atarak Roma kumandanın öldüğünü haber verdiler. Bu ilanın her tarafa yayılması, düşmanı şüphe götürmeyen sağlam bir galip, Romalıları da o denli mağlup yapmaya yetti. Kumandanlarını yitirir yitirmez, savaş safından derhal firarlar başladı. Fakat Numidialılar ve hafif silahlı yardımcı kuvvetler arasından şiddetle hamle yaparak firarı gerçekleştirmeleri

güçtü. Atlarıyla süratlerini koruyan bu kadar çok sayıda süvari ve piyadenin kaçması onlar için hemen hemen olanaksız idi. Onların çoğu çarpışmadan ziyade firarda öldürüldü. Eğer artık akşamın alacakaranlığı süratle çöküp bunun ardından gece gelmeseydi, hayatta kalan bir tek kişi olmayacaktı.

CAPUT 35

Sonra Kartacalı kumandanlar çarpışmadan hemen sonra, başarılarının büyüklüğünü fark ederek, askerlerin zorunlu dinlenmelerine güçlükle müsaade ettiler. Hamilcar'ın oğlu Hasdrubal'ın mevkiine, aceleyle yürüyüş kolunun son süratiyle gittiler. Hasdrubal ile birleşirlerse, savaşın sona erdirilebileceği hususunda kesin bir ümide sahiptiler. Onların gelmesi üzerine, yenilerde kazanılan zaferden memnun olan ordular ve kumandanlar arasında büyük bir kutlama olmuştu. Çünkü son derece büyük bir kumandan ve bütün ordusu mağlup edilmişti ve şimdi onlar hiç kuşkusuz başka bir zaferi beklemekteydiler. Romalılara gelince, büyük felaketin haberi henüz onlara ulaşmamıştı fakat can sıkıcı bir sessizlik hakimdi ve tarif edilemeyen uğursuz bir şeyi önceden hissetme durumu vardı. Tıpkı insanların önceden sezgiyle hissettikleri talihsizliği, kötülüğü önlemek için genellikle tahminde bulunmaları gibi bir hal mevcuttu. Kumandan bizzat müttefikleri tarafından terk edildiğini ve düşman kuvvetlerinin son derece büyük miktarlara ulaştığını öğrenmesinin yanı sıra artık herhangi iyi bir ümit beslemekten ziyade, olan felaketin merak ve kuşkusu gibi mantıki bir neticeye meyil gösterdi. Çünkü Hasdrubal ve Mago'nun kendi savaşlarını tam bitirmeden, bir çarpışma olmaksızın kendi ordusunu getirip getiremediğini merak ediyordu. Kendi erkek kardeşi onlarla karşılaşıp çarpışmada veya geri hatlarda onları takip etmede nasıl başarısız kalmıştı? Öyle ki o, düşman kumandanlarının ve ordularının birleşmesini önlemeye muktedir değilse, en sonunda kendi kuvvetlerini kardeşinin askeri kuvvetleriyle birleştiremez miydi? Bu endişe, sıkıntı ve kuş-

kularla rahatsız olduğundan, mümkün olduğu kadar uzağa geri çekilmenin, halihazırda tek emin yol olduğuna inandı. Sonra, düşmanın bundan haberi yokken ve uykuda olduklarından her şey sessiz ve hareketsizken, bir gece içinde önemli ölçüde mesafe katetti. Ertesi sabah düşman onların gittiğini fark edince, takip için önden Numidialıları ileri gönderdi ve son derece süratli hareket eden bir yürüyüş kolu halinde Romalıları takibe başladı. Gece karanlığı çökmeden önce Numidialılar onların arkasından yetişmişlerdi. Geri hatlara hücum ederek, kanatlara atılıp saldırıya geçerek, onları durmaya ve yürüyüş kollarını savunmaya zorladılar. Scipio, çarpışmaları ve aynı zamanda ilerlemeleri için onları cesaretlendirip teşvik etmeye devam etti. Piyade kuvvetleri arkalarından yetişmeden önce, sağ salim gidebildikleri kadar uzağa gitmeleri gerekliydi. Bu hususta Scipio askerlerini teşvik ediyor ve devamlı cesaret veriyordu.

CAPUT 36

Fakat Scipio yürüyüş kolunu ilerlemesi için teşvik ederken, şimdi durması için emir verdi. Çünkü uzun zamandan beri az bir ilerleme kaydedilmişti ve artık gece karanlığının çökmesi yakındı. Bu nedenle Scipio çarpışmadaki askerlerini geri çağırdı, onları toplayarak, özellikle korku ve dehşete düşürülmüş bir yürüyüş kolu için gerçekte tam güvenli olmayan fakat etraftaki araziden daha yüksek olan bir tepeye sevk etti. Burada askeri ağırlıklar ve merkezde yer alan süvari ile kuşatılan piyade ilkin, Numidialıların hücumuna zorluğa düşmeksizin karşı koydu. Sonra, üç (3) kumandan düzenli dizilmiş üç (3) ordusuyla bütün askeri kuvvetiyle buraya gelince ve tahkim edilmemiş bir mevkii onların silah gücüyle savunamayacakları açıkca belli olunca, kumandan etrafı incelemeye başladı. Bir siperle herhangi bir şekilde etrafı çevirip çeviremeyeceğini düşünmeye daldı. Fakat tepe son derece çıplak ve kayalıktı. Ne kazıkların kesilmesi için sık ağaçlıklar bulabilirler ne de bulundukları yerden çim elde edebilirler ve burada

açtıkları bir hendeğin üzerini bununla örtebilirler, ne de başka bir siper yapabilirlerdi. Hiçbir nokta düşmanın yaklaşmasını güçleştirmek veya tırmanmasını zorlaştırmak için, son derece dik veya kayalık değildi. Her taraftan mevki yumuşak, tatlı bir meyille yükselmekteydi. Bununla beraber siperin birtakım benzer şekillerini araya koymak için, sanki etraflarındaki bütün mıntıka her zamanki yükseklikteymiş gibi, hâlâ yüklerine bağlı olan semerleri topladılar. Bu arada bir barikat yapmak için, etrafta bırakılmış semerler üzerindeki her çeşit hafif yükü yığarak küme haline getirdiler.

Kartaca orduları buraya vardıktan sonra, tepenin üzerine son derece kolaylıkla yürüyüş kolu halinde ilerlediler. Fakat garip savunma biçimi, ilkin onların hayretten dona kalmalarına ve şaşkınlığa düşmelerine neden oldu. Onların kumandanları neden hâlâ durduklarını ve niçin bu görünümü dağıtıp başka bir tarafa sürmediklerini soruyor, her taraftan bağırmaya devam ederken, kadın ve çocukların gecikmesi ve yavaş yavaş gitmesi için, niçin yeterli kuvvetlerinin kalmadığını soruyordu. Onlar düşmanın, yüklerin arkasına gizlenmekle esir edilmiş olduğunu söylediler. Fakat ne onların önündeki yükü kaldırıp götürmek veya tepeye fırlamak kolaydı ne de ilave edilmiş yüklerle gömülmüş durumda bulunan semerlerin oluşturduğu kümeyi parçalayarak kesip biçmek mümkündü. Fakat onların önündeki yükler, ucu kancalı sırıklarla kaldırıp götürülünce ve silahlı adamlara yol açılınca, aynı şey değişik yerlerde de yapıldı ve ordugah bu andan itibaren her taraftan zapt edilmiş oldu. Her tarafta birkaç kişi katlediliyordu. Bu katliam, zafer kazanmış birçok kişi tarafından, korku ve şaşkınlığa düşmüş birkaç kişiye yönelmişti. Bununla beraber askerlerin büyük bir kütlesi civardaki ormana kaçtıktan sonra, başında kumandan Tiberius Fonteius'un bulunduğu Publius Scipio'nun ordugahına sığındılar. Gnaeus Scipio'ya gelince, bazıları onun tepedeki ilk hücumda öldürülmüş olduğunu ifade ederler. Bazıları da birkaç kişiyle birlikte onun ordugah yakınındaki bir kuleye kaçarak sığındığını belirtirler. Aynı zamanda bu kulenin

etrafında ateşler yakıldığını ve böylece kapıların yanmaya başlamasıyla hiçbir şekilde dışarı çıkamadıklarını, kaleyi zapt edenlerin, kumandanın kendisiyle birlikte kulede bulunan bütün herkesi öldürdüklerini ifade ederler.

Gnaeus Scipio, Hispania'ya gelişinin sekizinci (8.) yılında[83], erkek kardeşinin ölümünün yirmi dokuzuncu (29.) gününde, öldürüldü. Onun ölümüne karşı duyulan acı ve keder, Roma'da bütün Hispania'dakinden daha büyük değildi. Orduların yok edilmesi, bir eyaletin kaybı ve milli bir felaket gerçekte vatandaşlar arasında keder ve acı yaratmıştı. Bu sırada bütün Hispania, kumandanları için gözyaşı döküyor ve yas tutuyordu. Publius'tan ziyade Gnaeus'un kaybına son derece üzülüyorlardı. Çünkü Gnaeus bu eyaletin başında daha uzun zaman kalmıştı ve onların yakınlılıklarını daha önceden kazanmıştı. Aynı zamanda Roma adaletinin ve kendini kontrol etmenin örneğini ilk kez vermişti.

CAPUT 37

Orduların silindiği ve bütün Hispania'nın kaybedildiği görülürken, tek bir adam onların darmadağın olmuş geleceğini onararak yeniden eski halini kazandırdı. Orduda Septimus'un oğlu Lucius Marcius adında biri vardı. Bir Roma süvarisi olan bu şahıs, doğduğu yerde ümit edildiğinden çok daha fazla akıl ve Tanrı vergisi dehaya sahip aktif bir gençti. Onun bu yüksek ümit verici durumuna ilave olarak, yıllar boyunca bir asker için gereken bütün incelik, ustalık ve sanatları iyice öğrenmiş, Gnaeus Scipio'nun talim ve terbiyesini almıştı. Sözü edilen bu şahıs, firarileri ve kısmen de garnizonlarından şehre çekilmiş askerleri toplayarak hakir görülmemesi gereken bir ordu meydana getirmişti. Meydana getirdiği bu orduyu Publius Scipio'nun kumandanı Tiberius Fonteius'un ordusuyla birleştirmişti. Fakat sadece bir Roma süvarisi olan bu kişinin askerlere olan şahsi etkisi ve nüfuzu son derece üstündü. Saygı ve hürmette askerler ona karşı hiçbir kusur işlemediler. Hiberus'un beri tarafında bir ordugah tahkim ettikten

sonra, bir ordunun kumandanının askerler tarafından yapılan bir seçimle görevlenmesine karar verdiler. Hepsi oylarını verip bu işlem tamamlanıncaya kadar surda ve ileri karakoldaki nöbet görevlerinde birbirlerine yardım ederek, Lucius Marcius'a en yüksek yetki ve sorumluluğun verilmesini oy birliğiyle sağladılar. Sonra Lucius Marcius, çok kısa olan zamanını ordugahı tahkim etmekle ve gerekli araç ve gereçleri temin etmekle geçirdi. Askerler onun bütün emirlerini sadece enerji ve çalışkanlılıkla değil fakat aynı zamanda asla reddetmeyen bir ruhla yerine getirdiler. Fakat Gisgo'nun oğlu Hasdrubal'in, savaşın son kalıntılarını yerle bir edip silmek için gelmekte olduğu, Hiberus'u geçtiği ve yaklaştığı haberi ulaşınca, askerler yeni kumandan tarafından çarpışma için verilen işareti gördüler. Kısa bir zaman önce çarpışmaya gittiklerinde, genellikle kendilerine güven duydukları hangi kumandanlara, önderlere ve ordulara sahip olduklarını anımsadılar. Onların hepsi aniden manialara karşı gözyaşı döküyor, başlarını vuruyorlardı. Bazıları Tanrıları kabahatli bularak ellerini göğe kaldırdı. Diğerleri yere kapanarak ayrı ayrı kumandanların adlarını belirterek onların yardım ve himayesini diledi. Yüzbaşıların manipuluslarındaki askerleri harekete geçirmesine, bizzat Marcius'un onların sessiz ve sakin olmaları için uğraşmasına, kendilerini yaptıkları işe vermeye ve kadınlar gibi bu faydasız ağlamadan dolayı azarlamasına rağmen, bu feryat figan ve ağlayış sona ermedi. Marcius onlara, kendilerini ve kendileriyle beraber devleti savunmak için cesaretlerini bilemek, kumandanların intikamını almak yerine yerde uzanıp yatmalarına izin vermemelerini rica etti. Düşman siperin artık çok yakınında olduğundan, aniden bir çığlık ve borazan sesi işitildi. Bunun üzerine, onların kederi anında öfkeye dönüşerek, silahlarını almak üzere etrafa dağıldılar. Bir çılgınlık aleviyle tutuşmuşcasına hepsi farklı kapılara gitti ve dikkatsiz, aynı zamanda düzensiz bir biçimde gelmekte olan düşmanın üzerine saldırdılar. Beklenmedik bu olay Kartacalılar arasında ani bir korku ve şaşkınlık yarattı. Kartacalılar, ordu hemen hemen yok edildikten sonra, bu kadar çok düşmanın aniden nereden ortaya çıktığına hayret ettiler. Bu denli cesaretin ve kendini

kontrol etmenin, bu kadar büyük sayıda mağlup ve firaride nasıl olabildiğine, iki (2) Scipio öldürüldükten sonra hangi kumandanın ortaya çıktığına, ordugahın başında kimin bulunduğuna ve kimin savaş işareti verdiğine şaşırıp kaldılar. Hepsinin yüzünde beklemedikleri bu şeyler okunmaktaydı. Ne yapacağını bilmez ve hayretten dona kalmış bir halde, ilkin geri çekildiler. Sonra arkadan kuvvetli bir hücuma uğrayarak firar ettiler. Eğer Marcius derhal geri çağırma işareti vermeseydi ve ön sırada yüz yüze olduğu askerlerinin bazılarını elleriyle tutarak sakinleştirerek heyecanlı ve tahrik edilmiş kendi savaş safını geride tutmasaydı ya kaçanların korkunç bir katliamı veya takip edenlerin tehlikeli ve düşüncesiz bir saldırısı olacaktı. Sonra Marcius onları hâlâ kana ve katliama susamış bir vaziyette ordugaha geri sevk etti. Kartacalılar ilkin düşmanların siperlerinden korku ve şaşkınlık içinde uzaklaşmaya mecbur kaldılar. Sonra, kendilerini takip eden hiç kimse olmadığını gördükleri zaman, onların korkarak durduğunu düşündüler. Yeniden nefret duyarak ağır bir yürüyüşle ordugahlarına geri çekildiler.

Ordugahın korunmasında ve nöbetinde son derece dikkatsizlik vardı. Çünkü düşman yakında olmasına karşın, birkaç gün önce yok edilen iki (2) ordunun sadece geriye kalan parçalarını düşünmeye devam ediyorlardı. Bu nedenden ötürü düşman tarafından önceden alınan her tür tedbir ihmal edildiğinden, hakikati bilen Marcius dikkatini cüretli olmaktan ziyade ilk bakışta düşünmeden yapılmış gibi görünen bir plan üzerine yoğunlaştırdı. Eğer üç (3) ordu ve üç (3) kumandan tekrar birleşebilirse, kendi kendisini savunmaktan ziyade, gerçekte düşman ordugahına hücum etmeyi amaçlayan bu planda, sadece Hasdrubal'in ordugahına hücum etmenin çok daha kolay olduğu inancına sahip bulunuyordu. Aynı zamanda, uğraşıları başarıya ulaşırsa, kendisinin bu tehlikeli durumdan kurtulacağını düşündü. Ya da mağlup edilse bile, hücum etmeye cesaret etmekle, en sonunda kendisine karşı onların duyduğu nefret ve hürmetsizliği alıp götürecekti.

CAPUT 38

Fakat beklenmedik olayın korkusu, gecenin verdiği dehşet ve kendi şimdiki durumuyla planı daha uzun zaman saklaması, şaşkınlık ve karışıklık getirebileceğinden, askerlere hitap etmesi ve onları cesaretlendirmesi gerektiğini düşündü. Onları toplantıya çağırarak aşağıdaki gibi konuştu: "Ey askerler, sağ veya ölü olarak kumandanlarımıza bağlılığım veya hepimizin şimdiki durumu, gerçekte benim için bir yük ve sıkıntılı bir gaile olan bu en yüksek yetki ve sorumluluk herhangi birini cezbedebilir. Aslında sizin hükmünüz ve benim için aldığınız karar en büyük şereftir. Çünkü tam zamanında korku kederimin kuvvetini azaltmasaydı, sıkıntılı anımda biraz teselli bulabilmek kuvvetini kazanırken, kendimi hemen hemen hiç tutamayacak, zor kontrol edecektim. Kederli olmak zor bir şey olmasına rağmen, bütün hepiniz için tek başıma bir plan yapmaya mecbur kaldım. Hatta ülkemiz için iki (2) ordudan geriye kalanları nasıl koruyup koruyabileceğime dikkat sarf etmem gereken zamanda bile, düşüncemi devamlı sükun bulmaz keder ve ıstırabımdan uzaklaştıramıyordum. Çünkü acı bir anı, her an benimle birlikte olmaktadır. Bu acı anımda her iki Scipio, bütün gün ve gece boyunca endişe ve uykusuz kalmama neden olarak, bana büyük sıkıntı ve keder vermektedir. Ne kendilerinin ne de askerlerinin sekiz (8) sene mağlup edilemediği bu toprakta veya devlette, sizin arkadaşlarınızın intikam almadan gitmelerine müsaade etmememi emrederek, her iki Scipio da sık sık beni uykumdan uyandırmaktadır. Kendi talim terbiye ve metotlarımızı takip etmemi bana emrediyorlar. Onlar hayattayken hiç kimse onların emirlerine benim itaat ettiğimden daha fazla itaat etmedi. Böylece onların ölümünden sonra, her durumda en iyi yolu seçmiş olduklarına ve yaptıklarına inanıyor ve güveniyorum ve bunların korunması gereğine kaniyim. Askerler, sizlere gelince; sanki ölmüş gibi feryat figan ve gözyaşlarıyla değil, sizlerle onları şereflendirmek istiyorum. Başardıkları işlerin şan ve şöhretiyle onlar yaşamakta ve çalışmaktadır. Onları anımsadığınız her zaman, tıpkı onları sizi cesaretlendirirken ve savaş işareti

verirken gördüğünüz gibi, bu ruh hali ve cesaretle sizi savaşa götürmüş olacağım. Sizin gözlerinizde ve belleklerinizde dün yapılan unutulmaz çarpışmadan başka bir imaj kesinlikle yoktur. Sizler bu çarpışmayla Roma adının, Scipio'larla birlikte yok olmayacağının kesin bir delilini düşmana göstermiş oldunuz. Aynı zamanda Cannae'daki felaketle, kudret ve cesareti bastırılamayan Roma halkının, Kader'in herhangi bir zalimliği karşısında baki kalacağını göstermiş oldunuz.

"Şimdi, kendiliğinizden bu kadar cesurca davrandığınızdan, komutanınızın yetki ve sorumluluğu altında ne denli cesur olacağınızı öğrenmek isterim. Çünkü dün, siz düzensiz bir şekilde bozguna uğramış düşmanı takip ettiğinizde, geri çağırma işareti verdiğim zaman, benim isteğim sizin cesaret ve cüretinizi kırmak değildi. Ancak bunu daha yüksek şöhret ve daha uygun bir duruma saklamanızdı. Böylece daha sonra, iyi hazırlanarak ve silahlanarak ortaya bir fırsat çıktığında, hazırlanmamış ve silahlanmamış ve hatta uykuda olan düşmanın üzerine hücum edebilmenizdi. Ey askerler, şans eseri ve rastgele bir fırsat doğması için ümit beslemiyorum, ancak hakiki durumdan bunun yaratılacağını düşünüyorum. Eğer herhangi biri sizlere de, galip gelenlere karşı mağlupların birkaç kişiyle çok sayıda düşmana karşı ordugahınızı nasıl savunma durumunda tuttuğunuzu sorduğunda, kendinizin hazır durumda ve savaş safında dizilmiş olduğunuzdan başka korkarım söyleyecek bir şey bulamamışsınızdır. Gerçek şudur ki, insanlar başırının onları korkutmadan sürüklediği şeye karşı hiç korunmazlar. Çünkü korunmamış ve açılmış buluntulardan bir şeyi gün ışığına çıkarabilirler. Ordugahımıza hücum etmeye cesaret edebilmeleri için, kuşatılmış ve hücuma uğramış bizlerden daha az, şimdi dünyada düşmanın korktuğu bir şey yoktur. Biz, cesaret edeceğimize inanılmayacak şeye cesaret edelim. Çünkü son derece güç görünen sebep daha kolaylaşmış olacaktır. Geceleyin üçüncü (3) nöbette sizleri sessiz bir yürüyüş kolu halinde sevk edeceğim. Burada nöbetçilerin nöbeti devralmadıkları ve usulüne göre kurulmuş ileri karakollar bulunmadığı hususunda size temi-

nat veriyorum. Kapıda bir çığlık sesi işitildiğinde, ordugah ilk hücumda derhal zapt edilmiş olacak. Sonra, uykunun verdiği ağırlıkla gözleri kamaşan, beklenmedik bu karışıklıkla korku ve dehşete kapılan ve yataklarında silahsız bir şekilde yatarken aniden şaşkınlığa düşen bu adamlar arasında, dün zorlukla geri çağırılarak mani olunan katliam burada gerçekleştirilecektir. Bunun cüretli bir plan gibi göründüğünü biliyorum. Fakat tehlikeli ve ümitsiz durumlarda en cesur karar daima en güvenlisidir. Çünkü yararı süratle geçebilen fırsat anında, biri kısa bir an tereddüt gösterdiği takdirde, ihmal edilerek kaçırılan bu fırsatı daha sonra aramak boşunadır. Bir ordu yakındadır, diğer ikisi de fazla uzakta değildir. Eğer şimdi hücum edersek ümidimiz az olmayacaktır. Şimdi sizin ve onların kuvvetini denemenin tam zamanıdır. Eğer biz bugünü başka bir zamana bırakırsak ve dünün haberi yüzünden daha fazla ümitsizliğe düşmemek için huruç hareketinden vazgeçersek, bütün kumandanların ve bütün kuvvetlerin birleşebilmesi tehlikesi doğmuş olacaktır. Böylece biz, Gnaeus Scipio'nun henüz zayıflamamış ve parçalanmamış ordusuyla karşı koyamadığı düşmanın üç (3) kumandanına ve üç (3) ordusuna karşı koyabilecek miyiz? Bizim kumandanlarımızın kuvvetlerini bölerek telef olması gibi, düşman da kuvvetlerini böler ve farklı mevkilerde bulunursa, üstesinden gelinebilirdi. Savaşmanın başka bir yolu yoktur. Bu nedenle bu gece en uygun zamandan başka bir şey beklemeyelim. Tanrıların yakınlığını esirgemediği yardımla gidin, ordugahınızı savunduğunuz ruh ve cesaretle düşman ordugahına hücum edebilmeniz için, kendinizi sağlam ve kuvvetli bir duruma getirin."

Yeni kumandanlarından, bu yeni planı sevinç ve neşe içinde dinlediler. Bu planın hoşa gitmesinden çok onun cüretli ve cesaretli olması önemliydi. Günün geri kalan kısmı, silahların hazırlanması ve kendi vücutlarının durumlarını gözden geçirmekle geçirildi. Gecenin büyük bir kısmı istirahate ayrılmış oldu. Dördüncü (4.) nöbette harekete geçtiler.

CAPUT 39

En yakın ordugahın ötesinde Kartacalıların diğer kuvvetleriyle arada altı (6) millik bir mesafe vardı. Onların arasında sık ormanla örtülü derin bir vadi bulunuyordu. Bu ormanın hemen hemen ortasında Kartacalıların ustalığıyla bir Roma cohorsu[84] ve süvarisi gizlenmişti. Yolun tam ortası bu şekilde kapatıldığından, askeri kuvvetlerin geri kalanı sessiz bir yürüyüş kolu halinde en yakın düşmana sevk edildi. Burada kapıların önünde ne ileri karakollar ne de siperde nöbetçiler bulunmadığından ve herhangi bir yerde onlara karşı koyacak hiçbir kimse olmadığından, sanki kendilerininmiş gibi ordugaha ilerlediler. Sonra borazanlar çalındı ve bir çığlık atıldı. Bir kısmı düşmanı yarı uykudayken öldürdü. Bir kısmı damları kuru samanla kaplı kulübelerin üstüne alev alev meşaleler attılar, bir kısmı da kaçışı önlemek için kapıları ele geçirdi. Düşmana gelince; yangın, çığlıklar ve katliam derhal onların hepsini duygusuz bir hale getirdi ve onların emirleri duymalarına veya kendilerini korumalarına ve dikkat etmelerine müsaade etmedi. Silahlı adamların arasına zarar görmeden girmiş oldular. Bazıları kapılara koştu, bazıları da yollar tutulmuş olduğundan siperin üzerine fırladı. Kaçan herkes derhal öteki ordugahın tarafına firar etti. Bunun üzerine onlar gizlendikleri yerden dışarı çıkarak ileri atılan cohors ve süvari kuvveti tarafından kuşatıldılar ve son kişiye kadar hepsi öldürüldü. Bu katliamdan kaçan her ne kadar bir kişi varsa da, Romalılar, bu felaket haberinin onları kendilerinden önce harekete geçirmesini önlemek için, zapt edilen yakındaki ordugahtan diğer ordugaha son derece tez gittiler. Fakat burada, gün ağarmadan önce hayvan yemi, yakacak odun ve ganimet getirmek için bir kısmı etrafa dağılmış olduklarından, düşmandan bir hayli uzaklaşmışlardı. Bunlar her yerde ihmal ve düzensizlikle karşılaşmışlardı. Silahlar sadece ileri karakollarda yığılmış halde durmaktaydı. Oturan, yerde yatan veya sur ve kapılarının dışında gezip dolaşan askerler silahsızdı. Bu denli dikkatsiz ve düzene önem vermeyen bu adamlara karşı önceki çarpışmanın ateşiyle hâlâ yanıp tutuşan ve zaferle kendi-

lerine güvenleri artan Romalılar çarpışmaya giriştiler. Böylece kapılarda hiçbir direnme yapılamadı. Kapıların iç tarafında ilk bağırış ve ilk hareketten itibaren ordugahın her tarafında bir koşuşturmaca vardı ve şiddetli bir çarpışma başlamış oldu. Diğer felaketin delili olan, Romalıların kanlı kalkanlarının Kartacalılara verildiğinin görülmesini takiben bir korku ve şaşkınlık ortaya çıkmasaydı, bu şiddetli çarpışma çok daha uzun sürebilirdi. Bu korku ve dehşet onların hepsinin firar etmesine yol açtı. Önlerine çıkan her yola dağılarak -kılınçla arkalarından yetişilenlerden başka- ordugahlarını bırakıp kaçtılar. Böylece bir gece ve bir gün içinde düşmanın iki (2) ordugahı Lucius Marcius'un kumandası altında hücumla alınmış oldu. Acilius'un anallerini Grekçeden Latinceye çeviren Claudius'un[85] ifadesine göre, düşmandan hemen hemen otuz yedi bin (37.000) kişi öldürüldü. Aşağı yukarı bin sekiz yüz otuz (1.830) kişi de esir alındı ve muazzam miktarda ganimet elde edildi. Bu ganimetler arasında Hasdrubal Barca'nın taşıdığına bezer bin otuz yedi (1.037) pound ağırlığında gümüş bir kalkanın bulunduğu ifade edilir. Antiumlu Valerius,[86] Mago'nun bir ordugahının zapt edildiğini ve düşmandan yedi bin (7.000) kişinin öldürüldüğünü söyler. İkinci çarpışmada bir huruç hareketi yapıldığını ve Hasdrubal'le çarpışıldığını nakleder. Bu çarpışmada on bin (10.000) kişinin öldürüldüğünü ve dört bin üç yüz otuz (4.330) kişinin de esir alındığını anlatır. Piso[87], Mago'nun geri çekilmekte olan adamlarımızı düzensiz bir biçimde takip etmekteyken, bir pusuya düşürülen beş bin (5.000) kişinin öldürüldüğünü yazar. Onların arasında kumandan Marcius'un adı hepsinden büyüktür. Onun gerçek ününe ve şöhretine, birtakım hayret uyandırıcı harikalar ve olağanüstü şeyler de katarlar: Etrafında duran eskerler arasında büyük korku ve şaşkınlık uyandıran, konuşurken kendi haberi olmadan başından bir alev birden bire çıkıvermişti. Kartacalılara karşı kazandığı zaferin bir anısı olarak, ta Capitolium'un yanmasına dek, tapınakta Hasdrubal'in[88] taşıdığına benzer Marcis diye isimlendirilen bir kalkanın bulunduğunu söylerler. Bundan sonra Hispania'daki durum uzun bir zaman için yatışmamıştır. Çünkü her iki taraf

da birbiri üstüne bu denli kayıplar aldığından ve verdiğinden, sonu belli olmayan bir çarpışmaya girme riskini göze almakta tereddüt gösterdiler.

CAPUT 40

Hispania'da bu şeyler olup dururken, Marcellus'un Syracuzae'ın zaptından sonra, Sicilia'daki diğer işleri sadece kendi şöhreti değil fakat aynı zamanda Roma halkının ve milletinin itibarını da kattığı bir vicdanlılık ve doğrulukla düzenleyip belirlediği doğrudur. Syracuzae'ın bol miktarda sahip bulunduğu heykeller ve resimler gibi şehrin süslerine gelince, onları alıp Roma'ya götürdü. Pek tabii ki onlar düşmandan elde edilen ganimetlerdi ve savaş kanununa göre kazanılmışlardı. Diğer yandan ta başından beri heyecan ve hayret uyandıran Grek sanat eserlerini ve bunun arkasından, kutsal olan ve olmayan her çeşit yapıyı yok eden aşırı serbestlik ve hürmetsizlik, sonunda Roma Tanrılarına karşı yöneltildi ve hepsinden önce Marcellus tarafından muhteşem bir şekilde teyzin edilmiş olan bir tapınağa karşı çevrildi. Çünkü Marcellus tarafından Porta Capena[89] yakınlarında Tanrılara adanıp tahsis edilen bu tapınak, dikkati çekici tarzdaki süslemeleri nedeniyle yabancılar tarafından ziyaret edilirdi. Fakat bu süslemelerin çok az bir kısmı hâlâ görülebilmektedir.

Sicilia'daki hemen hemen bütün devletlerden elçiler ona gelmeye devam ettiler. Onların durumları değişik olduğundan, davaları ve ricaları da değişikti. Syracuzae'ın zaptından önce, isyan etmemiş veya dostça ilişkilerine geri dönmüş olanlar kabul edildiler ve sadık müttefikler olarak şereflendirildiler. Syracuzae'ın zaptından sonra galipten şartları alan mağlup gibi, korkuya düşerek teslim olmuşlardı. Burada Agrigentum yakınlarında savaştan geri kalan küçük bir şey bile Romalılara bırakılmamıştı. Sadece daha önceki savasta sağ kalan Epicydes ve Hanno ile Hannibal tarafından, Hippocrates'in yerine gönderilen üçüncü (3.) yeni bir kumandan kalmıştı. Bu yeni kumandan Hippacra'dan[90],

Libyphoenicum soyundan gelmekteydi. Kendi vatandaşları tarafından Muttines denilen bu enerjik adam, Hannibal'in başkanlığı altında bütün savaş sanatlarını öğrenmişti. Bu şahıs Epicydes ve Hanno tarafından, Numidia yardımcı kuvvetleriyle, her bir kişiye tam anında yardım ederek sadık kalmalarını temin etmek için, baştan başa bütün düşman topraklarını dolaştı ve müttefikleri arayıp buldu. Böylece bu kişi kısa bir zamanda bütün Sicilia'ya kendi adını duyurdu ve Kartacalıların davasına yandaşlık edenlerin ümidi en yüksek noktaya çıktı. Böylece Agrigentum'un surları içinde kapalı kaldıkları zamana kadar, Kartacalı ve Syracuzaelı kumandanlara surların dışına çıkmak için onların kendilerine güvenmesinden ziyade, Muttines'in tavsiye ve önerisi kendilerine daha fazla cesaret vermemişti. Himera Nehri yakınlarında ordugahlarını kurdular. Bunun haberi Marcellus'a ulaşınca, derhal askeri kuvvetlerini harekete geçirdi. Kendisi de düşmanın ne yapmakta veya planlamakta olduğunu bekleyip görmek için, aşağı yukarı onlardan dört (4) mil uzakta bizzat durup bekledi. Fakat Muttines ne bir fırsat ne de tereddüt veya harekete geçmek için bir plan yapma zamanı verdi. Çünkü Muttines nehri geçti ve büyük korku, şaşkınlık ve bozguna neden olarak, düşmanın ileri karakollarının üzerine hücum etti. Ertesi gün düzenli biçimde usulüne uygun bir çarpışmayla da düşmanı tahkimatların içine sürdü. Onların hemen hemen üç yüzü (300) Hereclea Minoa'ya geri çekildikten sonra, ordugahta Numidialıların bir isyanının patlak vermesiyle geri çağrıldı. Bu insanları sakinleştirmek ve geri çağırmak için hareket etmesi üzerine, kendisi yokken düşmanla çarpışmamaları için kumandanları özellikle uyarmış olduğu söylenir. Her iki kumandan da, özellikle bu adamın şöhretinden dolayı evvelden beri huzursuz ve rahatsız olan özellikle Hanno, kızıp hiddetlenmişti: Senato ve halk tarafından gönderilen bir Kartacalı kumandanı, dejenere bir Africalı olan Muttines'in kendisi için bir sınır koymasını, bir tarz yaratmasını düşünmek bile öfkelendiriyor ve hatta çıldırtıyordu! Nehri geçmek ve savaş saflarını kurmak için Epicydes'i oyalamada başarılı olmuştu. Çünkü onlar Muttines'i ve savaşın kaderi ve şansının

uygun olmasını bekledikleri takdirde, şan ve şöhret hiç şüphesiz Muttines'in payına düşecekti.

CAPUT 41

Marcellus, Cannae'daki zaferiyle desteklenen Hannibal'i Nola'dan[91] sürmüş bir kimse olarak, karada ve denizde mağlup ettiği düşmanlara boyun eğmenin kendisi için gerçek onur kırıcı bir hakaret olduğunu düşünerek, askerlerine aceleyle silahlarını almalarını ve sancak taşıyanların yola çıkmalarını emretti. Marcellus ordusunu tanzim ederken, düşman saflarından on (10) Numidialı atlarını ona doğru uçar gibi sürdüler. Bu on (10) atlı, kendi vatandaşlarının ilk olarak Heraclea'ya geri çekilmiş olanlardan üç yüzünün (300) ayaklanması, daha sonra da Marcellus'un şöhretini küçümseyen kumandanlar tarafından tam savaşın arifesinde kendi komutanlarının uzağa gönderilmesi nedeniyle kendilerinin çarpışmada pasif şekilde kalacaklarını gördürklerinden harekete geçtiklerini bildiriyorlardı. Yalan söyleyen bir soy sadakatle sözünü tuttu. Düşmanı pek fazla korku ve dehşete düşüren Marcellus'un süvarisi tarafından düşmanın firar ettirildiği haberi saflar arasında süratle yayılınca Romalıların cesareti arttı. Aynı zamanda düşmanın, kendi kuvvetlerinin büyük kısmından başka hiçbir yardım görmediklerinden değil fakat aynı zamanda kendi süvarilerinin hücumuna maruz kalabilecekleri korkusuyla panik ve dehşete kapıldıklarını öğrendikleri zaman da moralleri bir hayli yükseldi. Bu nedenle büyük bir mücadele olmadı ve fazla bir uğraşı gerekmedi. İlk çığlık ve ilk hücum meseleyi sonuçlandırdı. Savaşın başlangıcında kanatlarda hareketsiz kalan Numidialılar, kendi vatandaşlarının geri çekilmekte olduklarını görerek kısa zaman içinde sadece onlarla birlikte firara katıldılar. Paniğe kapılmış bir yürüyüş kolu halinde onların hepsinin Agrigentum'a gitmek istediklerini görünce, bir kuşatmadan korkarak, civardaki şehirlere gitmek üzere bizzat her bir tarafa dağılıp yayıldılar. Binlerce insan öldürüldü ve sekiz (8) fil ele geçirildi, ... bin kişi esir alındı. Mar-

cellus'un Sicilia'daki son çarpışması bu idi. Bu çarpışmadan Marcellus bir galip olarak Syracuzae'a geri döndü.

Artık hemen hemen yıl sona ermekteydi. Bu nedenle Roma'daki senato, praetor Publius Cornelius'un Capua'daki consullere bir mektup göndermesine karar verdi. Publius Cornelius mektubunda, Hannibal uzaktayken ve Capua civarında kuşku ve endişe uyandıracak tehlikeli bir durum yokken, ikisinden hangisinin gitmesinin daha iyi olacağını düşünüyorlarsa, birinin Roma'ya gelmesi ve tekrar görevine başlamasını bildirecekti. Mektubu aldıktan sonra consuller aralarında, Claudius'un Roma'ya giderek seçimlere başkanlık etmesini ve Fulvius'un Capua yakınlarında kalmasını kararlaştırdılar. Consul Claudius, consullük makamına Gnaeus Fulvius Centumalus'u ve daha önce hiçbir yüksek mevkili memuriyette bulunmamış olan Servius'un oğlu Publius Sulpicius Galba'yı consul seçti. Bunun arkasından praetor olarak adı belirtilen kişiler seçildi: Lucius Cornelius Lentulus, Marcus Cornelius Cethegus, Gaius Sulpicius, Gaius Calpurnius Piso. Şehir praetoru(92) görevi Piso'ya(93) düştü. Sicilia Sulpicius'a, Apulia Cethegus'a, Sardinia da Lentulus'un payına düştü. Consullere gelince onların askeri yetki ve sorumlulukları bir yıl daha devam etti.

2. Kartaca Savaşı'nda İspanya

NOTLAR

1- Hannibal şimdi, Tarentum'dan üç günlük yürüyüş mesafesinde bulunan, Calabria'nın güney tarafındadır. Bk. viii. 12. Daha önceleri Apulia'da Arpi yakınlarında bulunmaktaydı. XXIV. xlv. 11.

2- Kendi Tanrılarıyla hissettiklerini terk eden halk topluluğu yabancı Tanrılara ve yabancı kültlere dönmekteydi.

3- Marcus Atilius nedeniyle Livius'un düştüğü bir hata; XXIV. xliv. 2. Burada praetor peregrinus olan Aemilius, kendi görevlerine praetor urbanus Atilius'u atar ve Apulia'da bir hak ve sorumluluk alır. Hata, iii. 12 ve xii. 3'de tekrarlanır.

4- Roma dininde olduğu gibi, tam olarak yazıya geçmiş emir ve tenbihler mühim ve elzem olduğundan, bu dini törenleri (kültleri) men edip yok etmek için, metinleri ele geçirmek esas amaç idi.

5- Scipio muhtemelen ancak 22 yaşındaydı. Fakat farklı resmi görevler için tespit edilen kanuni yaşı belirleyen meşhur kanun (Lex Villia Annalis) M.Ö. 180'e dek kabul edilmemiş ve yürürlüğe girmemişti; XL. xliv. 1.

6- Ludi Romani veya Maximi, Eylül ortasında oldu ve dört (4) gün boyunca sürdü. Tekrar için bk. XXIII. xxx 16.

7- Bir congius aşağı yukarı üç (3) kuart (bir litreye yakın hacım ölçüsü, galonun dörtte biri) tutar.

8- Savaş durumlarında praetor peregrinus tarafından sayıca daha azaltılabilecekleri duyulduğundan, öndeki hizmetler nedeniyle o bağışlanabilirdi; XXIV. xliv. 2.

9- Nola'nın yarı yolunda, Capua'nın güneydoğusunda, Campania'daki askeri bir üs. Onun ordugahı Claudiana'da, Claudina Geçidi girişi yakınlarında yer almaktadır. Bk. XXIII. xxxi. 3; XXIV. xvii. 2; xliv. 3.

10- Terentius Varro sadece bir tek lejyona sahip olmuştu. XXIV. xliv. 5.

11- Bk. XXIV. xliv. 4; vii. 9.

12- Bk. i. 3.

13- Böyle bir para cezasını kabul etmek veya affetmek halka bırakıldı. Bk. XXXVII. li. 4; lviii. 1; Cicero. Phil. XI. 18; de Leg. III. 6.

14- Şahitler, gizli verilen oyları gözleyen kişilerdi.

15- Şimdi Roma'da bulunan Latinler. Bulundukları sınıfta oy verebilmeleri, kur'ada çıkan tribunuslar tarafından belirlendi.

16- Bir tribunusun görev ve imtiyazlarıyla müdahalede bulunan herhangi bir olay ve fiili durum, onun dokunulmazlığı bulunduğundan, onu görevinden alarak rütbesini indirmekle eşit tutu-

lurdu; bk. XLIII. 16. 9.

17- Bk. V. xxxii. 9; xxxiii. 1.

18- Pontifex maximus: Başrahip.

19- Fora ve conciliabula için, bk. xxii. 4; XXXIX. xiv. 7; xviii. 2; XL. xxxvii. 3; XLIII. xiv. 10. Genellikle önemli bir yol üzerinde bulunan bir forum bir Roma kuruluşu idi. Fakat bir colonia durumundan noksandı. Bir conciliabulum (forum) kırlık bölgeler için önemsiz, ikinci dereceden bir idari merkezdi (Pagi).

20- Bk. Liber XXIII. xxv. 7; XXIV. xviii. 9.

21- Fakat senatus consultum zamanında Marcellus konsul değil diktatördü ve soruşturmaya tabi tutulanlar kendi ordusunda bulunuyordu. Bk. XXIII. xxiv. 1; xxv. 7.

22- Yani insanlara.

23- Bk. V. xxxviii.

24- Bk. IX. iv. Takibeden cümlecik mübalağalıdır.

25- XXIV. xvi. 9.

26- Praetor urbanus.

27- Bir mesele hakkında bütün ahalinin oy vermesi.

28- Bk. XXIV. xlvii. 15.

29- XXIV. xx. 6. da olduğu gibi.

30- Polybius'a göre efsane basit olarak Tarentini kavmine aitti. VIII. xxxi. 4.

31- VI. iii. 1'de Strabo'ya göre, herhangi bir şeyin, bir eserin sadece yüksek yeri kale idi.

32- Strabo'nun ifadesine göre (1. c), limanın ağzı büyük bir köprüyle kapalıydı.

33- Yaya kaldırımlarının arası.

34- Livius tarafından XXVII. xxv. 4. de gösterilen Tarentumluların isyanı için M.Ö. 213 doğru tarihtir.

35- Dördüncü (4.) günde bir kurban kesme töreniyle festivalin sona erdiği Albanus Dağı (Mons Albanus: Monte Cava).

36- Hata nedeniyle bk. i. 11'deki nota.

37- Muhtemelen Greklerden çevrilmiş kaba hexametronlar (biri uzun ikisi kısa hece veya iki uzun heceden oluşan altılı vezinle yazılmış mısra) düz yazıya dönüşmüştü.

38- Decemviri sacris faciundis, kurban kesme törenlerine nezaret etmekle sorumluydu.

39-Libri Sibyllini, decemvirler bunların muhafızları ve yorumlamaya yetkili kişileriydi. Fakat senatonun bir kararıyla müsaade edilip sorumluluk verilmedikçe, onlara bakıp müracaat edemezlerdi.

40- Dişi keçilerin muhakkak ki Apollon'a değil Diana'ya kurban edilmesi gerekirdi. Burada Diana'nın adının metinden kaybolduğuna inanmak için iyi bir neden vardır. Çünkü Macrobius'un zamanından önce, aynı ifadeyi kullanmıştır; Saturnalia I. xvii. 29.

41- Campanialılar değil.

42- Bk. XXIV. xlvi.

43- Hannibal'in erkek kardeşi de-

ğil; xvi. 7, 24; xviii. 1; xxi. 4.

44- Böylece VI. ii. 6'da yaşlıları askeri hizmet için ve X. xxi. 4'de de azatlı köleleri askerlik için bir araya toplamayla askere kaydetmekle.

45- Atinius'u kabul etmekle Romalılar için tercihlerini göstermiş olanlarla muhalefet halindekiler.

46- M.Ö. 216'dan itiraben cezalandırılmadığına göre, gerçekte üç (3) seneden fazlaydı.

47-xxvi. 4; XXIV. xxxix. 12; ve XXVII de sık sık adı geçen aynı isimli kişiyle karıştırılmamalıdır.

48- Ocak Tanrıları: Penates.

49- Askeri kuvvetlere Gracchus kumanda ettiğinden bk. xv. 20.

50- Bir primi pili centurio (veya primus pilus) lejyonun rütbece en yüksek yüzbaşısı idi. Bu kişi triarii'nin ilk manipulus'unun ilk centurio'suna kumanda eden kişiydi.

51- Castellum: Müstahkem mevki, kale.

52- Bk. XXIV. vii. 10.

53- Bk. XXIV. xx. 8.

54- Alae müttefiklerin yardımcı kuvvetleriydi. Her ala kuvvet bakımından bir lejyonunkiyle eşitti (4.200 asker). Buradaki gibi tanzim edildikleri zaman ikinci sıra diğer lejyondan ve sol ala'dan yapılırdı. Böyle bir tertip, zaman zaman bir alaya mensup askerlerin oluşturduğu (hastati, principes, triarii) her zamanki üç (3) sıranın yerine kullanıldı. Bk. XXVII. i. 8; ii. 6.

55- Senatus.

56- XXII. xxv. 3'de bu kişi tribunus plebis idi.

57- Bk. yukarıda zikredilen, v. 6. daki nota.

58- Senato'nun namına.

59- Hexapylon'dan uzak olmayan, Dionysius Suru'nun kuzey tarafının ötesinde bulunmaktadır.

60- Kule muhtemelen açık arazide surun ötesindeydi.

61- Geniş kadırgalar için hiçbir kıymeti olmayan küçük bir körfez.

62- Roma kavimlerine uyan bir şekilde olan.

63- Çünkü bu kuzeye açılan en önemli kapıydı. Bk. XXIV. xxi. 7; xxxii. 5. v.s.

64- Nasos Adası'nın Dorikçesi.

65- Sicilialı tarihçi Timaeus Syracuzae'yı bütün şehirlerin en güzeli, Grek şehirlerinin en büyüğü olarak isimlendirir; Cicero, de Re Publica III. 43; in Verrem IV. 117.

66- Nicias ve Demosthenes.

67- Üçgenin batı ucunda; etrafa hakim bir manzara ile, hemen hemen denizden 500 feet yüksekliğinde dar bir sırt, bayır.

68- Dionysius'un büyük tahkimatlarının dopdolu olduğu noktada ve Grek kalelerinin en kuvvetlisi sayılan bir kaledir. Bu kalenin üç (3) hendeği, kuleleri ve sert kayalar arasından geçip giden karışık bir tünel sistemi vardır.

69- Bk. XXIV. xxx. 14.

70- Burada metin pek belirli değildir. Fakat metin tashihlerinin pek çoğu ciddi itirazlara açıktır. Bu Marcellus'un daha çok veya daha az kullandığı fasılasız ev duvarlarını içine almaktadır. Bu, şehrin iki mamur semti arasında uzanan açık bir alan düşüncesiyle kolaylıkla bağdaşamayan ve zayıf bir savunma biçimidir.

71- Bk. XXIV. xxxiii. 3; xxxix. 12.

72- Yazılmayan iki (2) kasabadan biri muhtemelen, Cicero'nun in Verrem'de II. 53.'de zikrettiği Bidis olabilir. Rossbach ve Conway diğer kasabanın Dascon olabileceğini düşünürler (Thucydides ve Diodorus).

73- Bk. XXIV. xxxv. 3.

74- Madvig'in eski hali canlandırması, onların daha önceki dostluklarına hemen geri dönmesi üzerine kuruludur ("ve Roma tarafının kabul edilip tutulması"). Walter, Romalıların böyle tekliflerinin bile reddedilebileceği düşüncesini savunmaktadır.

75- Ücretli askerler.

76- XXVI. xxi. 13.'den öğrendiğimize göre, bu kişinin adı Belligenes idi.

77- Muhtemelen Livius'un birçok değişik anlatımları uzlaştırma girişiminden dolayı, ada (Nasus) için belirli bir hata. Bundan başka daha sonra gelen pasajda bir karışıklık mevcuttur.

78- Bk. Plutarchus'un hikayesine, Marcellus 19; Valerius Maximus VIII. 7. Özet. 7.; Cicero de Finibus V. 50.

79- Gerçekte Syracuzae'in düşüşü ertesi sene yani M.Ö. 211'de gerçekleşmiştir.

80- M.Ö. 211'de Scipio'nun mağlubiyeti ve ölümünün yer aldığı bir kaynaktan alındığı açıktır. Bk. xxxvi. 14.'deki nota.

81- Ordu veya donanmanın keşif kolları.

82- Iliturgi'den uzak olmayan muhtemelen Baetis Nehri. Bk. XXVIII. xix. 2.

83- Livius'un genel kronolojisiyle birbirine zıt olmasına karşın, yedinci yılı olması doğru olabilir. Bk. XXI. xxxii. 3. xxxviii. 6. da Livius M.Ö. 211'de Hispania'daki felakete yer veren bir yazarın izinden gitmektedir. Bk. xxxii. 1.'deki nota.

84- Lejyonun onda biri, altı yüz kişilik bir kuvvet.

85- Sulla'nın zamanında yazan Q. Claudius Quadrigarius. En az 23 kitaplık olan tarihi eseri, Gallialılar tarafından şehrin yani Roma'nın alınmasıyla başlar. Acilius'un Roma'nın Grek tarihi şehrin yani Roma'nın kuruluşuyla başlamıştı. M.Ö. 155'de Acilius, aralarında Carneades'in de bulunduğu üç (3) Yunan filozofu senatonun huzuruna çıktığı zaman, çevirmen görevini üstlenmişti.

86- Claudius'un çağdaşı Valerius, Roma'nın kuruluşundan itibaren 75 kitaptan yukarı çok sayıda cilt tutan büyük bir tarih

eseri yazdı. Burada çok sınırlı sayıda düşman öldürüldüğünden onun rakamları istisna kabul edilir.

87- Annal yazarı L. Calpurnius Piso Frugi; M.Ö. 133'de consuldü. Muhtemelen sekiz (8) kitaptan ibaret olan eseri, Roma'nın kuruluşundan başlayarak Livius'da mevcut son zamana kadar olan devreyi içine alır.

88- Plinius (N.H. XXXV. 14). M.Ö. 84'deki yangına kadar bu kalkanın Capitolium Mabedi'nin kapısı üstünde asılı bulunduğunu ifade eder.

89- Şeref ve Erdem Tapınakları, Appia Yolu üzerinde, kapının dışındaydı; XXVI. xxxii. 4; XXVII. xxv. 7-9; Plutarchus, Marcellus 28. Marcellus'un oğlu tarafından M.Ö. 205'de Tanrılara armağan edildi; XXIX. xi. 13. Erdem (Cesaret) Mabedi'nde Archimedes'in meşhur sphaera'sı (güneş ve gezegenlerin hareketlerini gösteren cihaz) bulunmaktadır; Cicero de Re Publica I. 21.

90- Utica'nın kuzeybatısında sahilde yer alan Hippo Diarrhytus.

91- Capua'nın 21 Roma mili güneydoğusunda, Campania'daki en eski kasabalardan biri. İmparator Augustus'un öldüğü yer olarak şöhret kazanmıştır.

92- Praetor urbanus.

93- Daha önceki iki (2) sene, praetor peregrinus'un görevlerinin de praetor urbanus'a tahsis edildiği aşikârdır. Bk. i. 11 ve iii. 2'deki notlara. Praetor peregrinus: Şehirdeki yabancıların davalarına bakar ve onlarla ilgilenirdi.

KAYNAKÇA

Bu eserin çevirisinde şu kitap metni esas alınmıştır:

T. LIVI, *Ab Urbe Condita*, Liber XXIII-XXV, Livy VI, Books XXIII and, XXV, ed. T. E. Page, Loeb Classical Library, London, 1958.

Ayrıca şu kaynaklardan da yararlanılmıştır:

COWEEL, F. R., *Cicero and the Roman Republic*, London, 1956.

CRAWFORD, M., *The Roman Republic, Fontana Histrory of the Ancient World*, Glasgow, 1978.

DUFF, Wight, J., *A Literary History of Rome*, London, 1953.

HAMMOND, N. G. L. ve H. H. SCULLARD, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford, 1972.

HARVEY, Sir Paul, *The Oxford Companion to Classical Literature*, Oxford-Newyork, 1984

MACKAIL, J. W., *Latin Literature*, London, 1902.

OGILVIE, R. M., *Roman Literature and Society*, Great Britain, 1980.

PETRIE, A., *Roman History Literature and Antiquities*, London.

ROBINSON, Cyril, E., *A History of the Roman Republic*, London, 1932.

SMITH, Sir Williams, *Everyman's Smaller Classical Dictionary*, London, 1952.

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

Hayriye Cad. Çorlu Apt. 3/4, 80060 Galatasaray - İst. Tel. **0 212 293 03 78 (Pbx)**
www.arkeolojisanat.com / info@arkeolojisanat.com - Faks: **0 212 245 68 77**

ALFABETİK YAYIN LİSTESİ

A Guide to Beyoğlu, *John Freely & Brendan Freely*
Afyon Türkmen Mezar Taşları, *M. Seyirci-A. Topbaş*
Aleksandros ya da Düzmece Yalvaç, *Lukianos (Çev.E. Varinlioğlu)*
Alkım Konferansları
Amorium, *Christopher Lightfoot*
Ana Hatlarıyla Mezopotamya *Hans J. Nissen (Çev. Z. Zühre İlkgelen)*
Anadolu Kompozit Başlıkları, *Cevat Başaran*
Anadolu'da Romalılar I, *Attalos'un Vasiyeti, D. Magie*
Anadolu'da Romalılar II, *Ülke ve Zenginlikleri, D. Magie*
Anadolu'da Romalılar III, *Batı Anadolu Kıyı Kentleri, D. Magie*
Anatolia And Its Biblical Visionaries, *Anna G. Edmonds*
Annemin Çıkını (Yonca Döğerli Bir Grup Eser Kataloğu), *Pınar D. B.Kafaoğlu*
Annemin Çıkını (Yonca Döğerli Bir Grup Eser Kataloğu) (İng.), *Pınar D. B.Kafaoğlu*
Antik Anadolu Nümismatiği Bibliyografyası, (ciltli) *Oğuz Tekin*
Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika), *Strabon (Çev. A. Pekman) (ciltli)*
Antikçağ Anadolusu'nun Savaşçı Kavmi Galatlar, *M. Arslan*
Antik Çağ İkonografisinde Erciyes, *Oğuz Güler*
Antik Çağ'da Doğan Bir Eğitim Sistemi: Rhetorica, *Ç. Dürüşken*
Antik Çağ'da Kentler Nasıl Kuruldu? *R. E. Wycherley*
Antik Devirde Çocuk Eğitimi, *Ian Jenkins (Çev. Hasan Malay)*
Antik Devirde Gladyatörler, *H. Malay-H. Sılay*
Antik Edebiyatta Hayalet Hikâyeleri, *D. Felton*
Antik Nümismatiğe Giriş, *Stefan Karwiese*
Antik Nümismatik ve Anadolu, (ciltli) *Oğuz Tekin*
Antik Roma'da Mimarlık ve Müh., *F. Kretzschmer (Çev. Z. İlkgelen)*
Antik Sikkeler Bilimi Nümismatik Genel Bir Bakış, *Cécile Morrisson*
Antik Yunan'da Mitoloji Masallar ve Söylenceler, *Rosa Agizza*
Antik Yunan'dan Yaşayan Sözler, *(Derleyenler: E. Erten, E. Karayel, V. Taşçı)*
Anzaf Kalesi ve Urartu Tanrıları, *Oktay Belli*

Anzaf Kalesi ve Urartu Tanrıları, (ing.) *Oktay Belli*
Arkeolojik Çalışmalarda Seramik Değerlendirme Yöntemleri, *Tuba Ökse*
Arkeolojik Kalıntılar Işığında Tarihte İlk Kentler ve Kentleşme Süreci, *Özlem Çevik*
Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı, *Veli Sevin*
Arkitekt Bibliyografyası 1931 - 2003, *Neval Konuk*
Atinalı Komutan ve Devlet Adamı Alkibiades, *Emre Erten*
Attika Retoriğine Giriş, *Vas. Th. Theodorakupolus (Çev. Sema Sandalcı)*
Avrupa Resminde Üslup ve Anlam İlişkisi, *Ümran Bulut*
Ayasofya, *W. Eugene Kleinbauer, A.White, H. Matthews (Çev. Handan Cingi)*
Behramkale ASSOS, *Ümit Serdaroğlu*
Belkıs/Zeugma.Halfeti.Rumkale/A last Look At History, *N. Başgelen-R. Ergeç*
Bilim Eşiği 1: Sanat Tarihinde Gençler 2003 Semineri Bildiriler
Bilim Eşiği 2: Sanat Tarihinde Gençler 2004 Semineri Bildiriler
Bir Erken Demir Çağ Nekropolü - Van-Karagündüz, *V.Sevin/E. Kavaklı*
Bizans I, *E. Gibbon (çev. A. Baltacıgil)*
Bizans I, *E. Gibbon* (ciltli) *(çev. A. Baltacıgil)*
Bizans II, *Edward Gibbon (Çev. A. Baltacıgil)*
Büst Şeklinde Kantar Ağırlıkları, *Y. Meriçboyu-S.Atasoy*
Cam Eserler Kataloğu, H. Kocabaş Koleksiyonu, *Y. Akat-N. Fıratlı-H. Kocabaş*
Çayönü'nde İnsan, *Metin Özbek*
Çok Dilli Arkeoloji Terimleri Sözlüğü, *H. Çambel, G. Arsebük, S. Kantman*
Doğada, Bilimde, Sanatta Altın Oran, *M. Suat Bergil*
Doğu Anadolu Bölgesi Erken Demir Çağı Kale ve Nekropolleri, *O. Belli-E. Konyar*
Doğu Anadolu'da Urartu Sulama Kanalları, *Oktay Belli*
Doğu Anadolu'da Yayla Kültürleri, *Aynur Özfırat*
Doğu ve Güneydoğu Anadolu Dolmenleri Işığında Anad. Meg., *B. Yükmen*
Efes'in Öyküsü, *Sabahattin Türkoğlu*
Efsanelerden Günümüze İstanbul I (Seçme Yazılar) *(N. Başgelen-B. Johnson)*
Efsuncu Orpheus, Orpheus The Magician, *Füsun Tülek*
Erken Osmanlı Sanatı/Beyliklerin Mirası
Eski Malatya Nekropolü Kazısı, *Mahir Akturan*
Eski Haritalarda Batı Anadolu, *Nezih Başgelen*
Eski Yakın Doğu Kültürleri Üzerine İncelemeler, İ. M. Akyurt-B. Devam Anı Kitabı
Eskiçağda Harran, *Aynur Özfırat*
Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası, *Nahit Bilgin*
Fırat'a Karışan Öyküler

Fotoğrafın Görsel Dili, *Gültekin Çizgen*
GALATA: A Guide to Istanbul's Old Genoese Quarter, *John Freely*
GAZİANTEP, Dünya Kültür Mirasında, *Nezih Başgelen*
GAZİANTEP Dünya Kültür Mirasında (İngilizce), *Nezih Başgelen*
Genel Nümizmatik Sözlüğü, *Ahmet Semih Tulay*
Göktürk-Bizans İlişkileri, *Hatice Palaz Erdemir*
Grek Sikkeleri, *Sabahat Atlan*
Hagia Sophia, *W. Eugene Kleinbauer, Antony White, Henry Matthews*
Havadan Nemrut, *Nezih Başgelen*
Havadan Nemrut, (İng.) *Nezih Başgelen*
Hece Tahtaları, *Naci Eren*
Hero ile Leandros, *Mousaios (Çev. B. Umar)*
Historia Augusta Filozof-İmparator Marcus Aurelius, *Ç. Menzilcioğlu*
Hitit Mimarlığı, *Wulf Schirmer*
Hititler Devrinde Anadolu I, *Ahmet Ünal*
Hititler Devrinde Anadolu II, *Ahmet Ünal*
Hititler Devrinde Anadolu III, *Ahmet Ünal*
Homeros/İLYADA - Xenephon/ANABASIS, *Nezih Başgelen*
Iustinianus Dönemi'nde İstanbul'da Yapılar, *Fırat Düzgüner*
İlkçağda Trakya, (ciltli) *Afif Erzen*
İmparator Iulianus, *Nezahat Baydur*
İnäis'ten İnay'a, *Muammer Sakaryalı*
İncilipınar Definesi, *Yücel Akat (İng./Tür.)*
İslâm Öncesi Türk Sanatı, *Erdem Yücel*
İst. Ark. Müzesinden Bir Grup Frig Keramiği, (ciltli) *Güldem Polat*
İst. ve Anadolu Roma İmp. Dön. Mim. Yapıtları, *M. (Usman) Anabolu*
İstanbul Büyük Saray Mozayiği, *W. Jobst-B.Erdal-C.Gurtne*
İstanbul İmparatorlukların Başkenti, *Jane Taylor, (Çev: İnci Türkoğlu)*
İşte Anadolu, *Ömer Tuncer*
JALE İNAN ARMAĞANI, *Nezih Başgelen - Mihin Lugal*
John Freely's Istanbul, *John Freely*
Kalıntılar ve Edebi Kaynaklar Işığında Antikçağ Kütüphaneleri, *Nuray Yıldız*
Karşıtı Aramak (Sanat Tarihi Yazıları), *Sezer Tansuğ*
Kaşık ve Kaşıkçılık, *Naci Eren*
Kayıp Yazılar ve Diller, *Johannes Friedrich, (Çev. Recai Tekoğlu)*

Kazılarda Bulu. Sikkelerin Tanımı İçin Rehber: **Bizans**, *Kenneth Harl*
Kazılarda Bulu. Sikkelerin Tanımı İçin Rehber: **Roma**, *Kenneth Harl*
Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller, *Oktay Belli*
Köyden Kente İlk Yerleşimler I-II, (*Haz. M. Özdoğan, H. Hauptmann, N. Başgelen*)
Likya İncelemeleri I,
LİKya-Karia'da Roma Dönemi Tapınak Mimarlığı, *Ümit Serdaroğlu*
Mehmet Vahit Bey ve Güzel Sanatlar Üzerine Bir Terminoloji Risâlesi, *K. Bostancı*
Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane
Minos Uygarlığı, *Stylianos Alexiou (Çev. E. T. Tulunay)*
Mitras Gizlerinin Kökeni, *David Ulansey (Çev. H. Ovacık)*
Monuments Turcs D'Anatolie, Kayseri-Niğde, *Albert Gabriel*
Nahçıvan Arkeolojisi, *Veli Bahşaliyev*
Nahçıvan Bölgesi'nde Çanak Çömlek Kültürü, *O. Belli- V. Bahşaliyev*
Nahçıvan'da Arkeolojik Araştırmalar, *Oktay Belli-Veli Sevin*
NaviSalvia Çeşitlemeler
NaviSalvia Trajedi
Nemrut Dağı, Keşfi, Kazıları, Anıtları, *Nezih Başgelen*
Neolithic In Turkey, Text-Plates *(Haz.: N. Başgelen - M. Özdoğan)*
Onar Dede Mezarlığı ve Şeyh Hasan Öner, *İ. Kaygusuz*
Ortodoks İkonaları/Genel Bir Bakış, *Tayfun Akkaya*
Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri, *Tuba Ökse*
Öneriler, *E. Tatar- M. Özdoğan - N. Başgelen*
Örneklerle Hellenistik Çağ Şiiri, *Güler Çelgin*
Pompeius'un Yetkisi Hakkında (De imperio Cn. Pompei), *Cicero (Çev. Ü. F. Telatar)*
Perge'nin Roma Devri Heykeltraşlığı (I), *Jale İnan*
Perge'nin Roma Devri Heykeltraşlığı (II), *Jale İnan*
Roma Edebiyatında Satura Türü, *Sema Sandalcı*
Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri, *Guntram Koch, (Çev. Z. ilkgelen)*
Roma Sikkeleri, *Nezahat Baydur*
Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap I (ciltli) (Çev. Sabahat Şenbark)*
Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap II (ciltli) (Çev. Sabahat Şenbark)*
Roma Tarihi, T*itus Livius Kitap III-IV (ciltli) (Çev. Sabahat Şenbark)*
Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap V-VI-VII (Çev. S. Şenbark)*
Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap VIII-IX-X (Çev. S. Şenbark)*
Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap XXI-XXII (Çev. S. Şenbark)*
Roma'nın Gizem Dinleri, *Çiğdem Dürüşken*

Roma'nın Yurtsever Tarihçisi Titus Livius, *Bedia Demiriş*
Sanatsal Açıdan Kariye Camii, *R. Ousterhout*
Sanatsal Açıdan Kariye Camii, (İng.) *R. Ousterhout*
Şiirli Oyun/Kraliçe Stratonike, *Ahmet Necdet*
Tacitus Annales'te Beliren Tarihçiliği ve Hümanizmi *Bedia Demiriş*
Tarih Yazımında Arkeolojinin Önemi, *M. Taner Tarhan*
Tarihöncesi İnsan, (ciltli) *R. Braidwood (Çev. B. Altınok)*
Taşların İzinde Likya, *Nevzat Çevik*
Ters Lâle, Osmanlı Mim. Sinan Çağı ve Süleymaniye, *S. Mülayim*
The Story of Ephesus, *Sabahattin Türkoğlu*
Theseus ve Kentauromakhia, *Elif Tül Tulunay*
Tire ve Çev. Pişmiş Toprak Lahitler, *Adil Evren*
Tokat Tarihi Su Yapıları (Hamamlar)
Topkapı Sarayı'ndaki Tasvirleriyle Karagöz, *Dürrüşehvar Duyuran*
Toroslar'da Bir Antik Kent, Seleukeia?-Lyrbe?, *Jale İnan*
Trabzon'da Bakırcılık Sanatının Gelişim, *O. Belli, G. Kayaoğlu*
Tralleis Rehberi/Guide, *Rafet Dinç*
Troia Arkeolojik Haritası
Troyalı Kadınlar, *Euripides (Çev. S. Sandalcı)*
Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları I, *Mehmet Özdoğan*
Türk Tıbbının Batılılaşması
Urartu Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi, *Kemalettin Köroğlu*
Yakın Doğu'da Devletin Doğuşu, *Marcella Frangipane*
Yapılar, *Prokopios, (Çev. Erendiz Özbeyoğlu)*
Zemuri Taşları, LİMYRA, *Jürgen Borchhardt (Çev. G. Yümer)*

MOZAİK SERİSİ

Başarmak İçin GEL, *Erdoğan Ildız*
Hastalık İyileşmeye Giden Yoldur, *T. Dethlefsen-R. Dahlke*
Fotoğraf Çektiği Dağlarda, *Nursen Karas*
Resim Tekniği, *Mesut Erdem*
Seksek Arkadaşım Hadriyanus, *Gözen Küçükerman*
Taş Yolu "Eğin Öyküleri" *Lütfi Özgünaydın*
Türk Dış Politikası 1774-2000, *William Hale*
Yaşadığım İstanbul, *Özer Baysaling*